

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
АСОЦІАЦІЯ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ
РАДА ДИРЕКТОРІВ НАУКОВИХ БІБЛІОТЕК
ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ АКАДЕМІЙ НАУК –
ЧЛЕНІВ МААН

**БІБЛІОТЕКА. НАУКА. КОМУНІКАЦІЯ:
актуальні тенденції у цифрову епоху**

Матеріали міжнародної наукової конференції
(Київ, 8–10 жовтня 2019 р.)

Том 2

КИЇВ 2019

УДК 027.021:001:316.77:007(082)

Бібліотека. Наука. Комунікація: актуальні тенденції у цифрову епоху : матеріали Міжнар. наук. конф. (8–10 жовтня 2019 р.) : у 2 т. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України, Рада дир. наук. б-к та інформ. центрів акад. наук – членів МААН. – Київ, 2019. – Т. 2. – 396 с.

Збірник містить матеріали міжнародної наукової конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація: актуальні тенденції у цифрову епоху», організованої Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського (8–10 жовтня 2019 р.), в яких висвітлені традиції та інновації у діяльності наукових бібліотек у цифрову епоху.

Українськими та зарубіжними фахівцями розкриті теоретичні та прикладні аспекти формування, використання, організації доступу до електронних інформаційних ресурсів наукової бібліотеки в сучасному веб-середовищі та оптимізації бібліотечної діяльності у цифрову епоху, зокрема: діяльність, управління, взаємодія наукових бібліотек у цифрову епоху; розвиток соціально-інформаційних комунікацій в умовах інформатизації; біографіка та біобібліографія як інформаційно-комунікативний ресурс суспільно-політичних і культурних трансформацій; сучасна бібліотечно-інформаційна термінологія; інтеграція друкованих і електронних бібліографічних ресурсів у формуванні репертуару періодики. Представлено сучасні особливості формування та використання архівної та рукописної наукової спадщини; традиції, інновації, перспективи збереження бібліотечних фондів; розглянуті атрибуція й опис книжкових та інших документних пам'яток як складової наукових досліджень.

Видання адресоване працівникам бібліотечно-інформаційної галузі, фахівцям документно-комунікаційної сфери, викладачам, аспірантам і студентам вишів.

Редакційна колегія

Л. А. Дубровіна – чл.-кор. НАН України, д-р іст. наук; В. М. Горвий – д-р іст. наук; О. М. Василенко – канд. іст. наук; О. А. Вакульчук – канд. іст. наук; Г. В. Індиченко – канд. іст. наук; Т. В. Коваль – канд. іст. наук; Г. І. Ковальчук – д-р іст. наук; Л. Й. Костенко – канд. техн. наук; К. В. Лобузін – д-р наук із соц. комунікацій; Л. В. Муха – канд. іст. наук; В. І. Попик – чл.-кор. НАН України, д-р іст. наук; Г. Я. Рудий – д-р іст. наук; О. П. Степченко – канд. іст. наук; Н. В. Стрішенець – д-р іст. наук.

Автори несуть повну відповідальність за підбір та точність наведених фактів, цитат, власних імен, бібліографічних посилань та інших відомостей.

Затверджено до друку вченою радою Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського протокол № 6 від 10. 09. 2019 р.

ISBN 978-966-02-8991-8 (загальний)

ISBN 978-966-02-8993-2 (т. 2)

© Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, 2019

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНО-ІНФОРМАЦІЙНИХ КОМУНІКАЦІЙ В УМОВАХ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ

УДК 025.7/.9(477-25)

Бойко Оксана Григорівна,

провідний бібліотекар,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

РОЛЬ ТА МІСЦЕ ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ДІЯЛЬНОСТІ ФОНДУ ПРЕЗИДЕНТІВ УКРАЇНИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Розглянуто питання щодо розвитку екскурсійного обслуговування Фонду Президентів України (ФПУ) Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського як частини комплексу основних напрямів роботи.

Ключові слова: екскурсійна діяльність, Фонд Президентів України, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, комунікація.

У сучасному інформаційному просторі проблему підвищення конкурентоспроможності музейних, архівних установ, а також популяризації бібліотечних фондів вирішується, зокрема, за рахунок активізації екскурсійної діяльності.

Фонд Президентів України (ФПУ) Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ), що діє на правах науково-дослідного інституту містить спеціальну бібліотечно-архівну колекцію документів на всіх видах носіїв інформації (музейних експонатів, видань, архівних документів, кіно-відео-фотоматеріалів, електронних ресурсів, баз даних, тощо), які відображають функціонування інституту президентства. «ФПУ – це унікальна спеціалізована структура, яка є бібліотекою, архівом, музеєм та інформаційним центром одночасно і належить до інституцій, соціальною функцією яких, безсумнівно, є не лише збереження документної спадщини, а й як найоперативніше надання її у користування» [1].

На сьогодні екскурсійне обслуговування є частиною комплексу основних напрямів роботи Фонду Президентів України (ФПУ) Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ), серед яких комплектування музейних фондів, експозиційна робота, архівна та бібліотечна справа. Це обумовлено тим, що «колишні президенти в демократичних країнах залишаються носіями безцінного досвіду, який можна передати своїм наступникам для блага всієї держави. Тому, різного роду документальні свідчення та матеріали, що стосуються життя та діяльності экс-президентів, а також діючого глави держави й президентських структур становлять невід’ємну частину всієї історичної спадщини країни, яку необхідно зберегти і надати можливість ознайомитися з нею всім бажаючим» [2].

При організації екскурсії, як інформаційно-освітнього процесу ФПУ використовує всю наявну інформаційну базу або її структурну частину, залежно від теми заходу. Мета полягає в дослідженні та популяризації серед широких верств населення інформації щодо історичних форм організації державної влади на території України, процесів становлення та функціонування інституту президентства в Україні, виборів Президента України, державної, суспільно-політичної діяльності Президентів України, громадських організацій та осіб, які так чи інакше пов’язані з реалізацією президентської влади в Україні та за кордоном.

Просування екскурсійних послуг проводиться з використанням інформаційних ресурсів, зокрема соціальних мереж. Офіційне представництво ФПУ НБУВ у мережі Facebook анонсує та надає пост-реліз різноманітних заходів, зокрема фото та відео звіти.

Розширення екскурсійної діяльності ФПУ НБУВ обумовлено соціально-комунікаційною функцією в межах реалізації якої колекція є стрижнем, навколо і на базі якого утворюються нові смислові форми. Історико-культурний потенціал колекції дає можливості для розширення форм і методів проведення екскурсійної діяльності.

Наприклад, у процесі розвитку екскурсійної діяльності ФПУ НБУВ у практику було впроваджено, зокрема при роботі зі студентами, проведення семінарів та лекцій, що обумовлено специ-

фікою діяльності Фонду Президентів України, який не тільки акумулює та вводить в науковий та культурний обіг документальні матеріали, що відображають діяльність президентів України, а й проводить науково-дослідну та інформаційно-аналітичну роботу. Для дітей проводяться адаптовані екскурсії які формують пізнавальну активність.

Таким чином, розширення форм і методів проведення екскурсійної діяльності ФПУ НБУВ реалізує одне із своїх основних завдань закріплених в Указі Президента України «Про Положення про Фонд Президентів України» від 11 жовтня 1996 року № 936/96, а саме інформування широкої громадськості про діяльність Президентів України, формування у суспільній думці поваги до інституту президентства, особи Президента України як глави держави та символів державної та президентської влади.

Список використаної літератури

1. Польовик С. Бібліотечно-архівна колекція «Фонд Президентів України» як джерело формування документних комунікацій [Електронний ресурс] / С. М. Польовик // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2012. – № 3–4. – С. 77–81. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2012_3-4_12. – Назва з екрана.
2. Галаган Л. Фонд Президентів України: призначення, функції, діяльність / Л. Галаган [Електронний ресурс] // Наук. праці Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2009. – Вип. 25. – С. 108–115. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nbnbuimviv_2009_25_12. – Назва з екрана.

References

1. Polovyk, S. (2012). Bibliothечно-arkhivna kolektsiia "Fond Prezydentiv Ukrainy" yak dzherelo formuvannia dokumentnykh komunikatsii [Library-archived collection "the fund of presidents of ukraine" as a source of formation documentary communications]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia – Library Science. Documentary science. Informology*, 3-4, 77-81. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2012_3-4_12. [In Ukrainian].
2. Halahan, L. (2009). Fond Prezydentiv Ukrainy: pryznachennia, funktsii, diialnist [Fund of Presidents of Ukraine: appointment, functions, activity]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Academic Papers of Vernadsky National Library of Ukraine*, 25, 108.115. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/nbnbuimviv_2009_25_12. [In Ukrainian].

UDC 025.7/9(477-25)

Boiko Oksana,

Leading Librarian,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Ukraine, Kyiv

**EXCURSION AS AN ISSUE FOR BUILDING THE IMAGE
OF THE FOND OF THE PRESIDENTS OF UKRAINE
(THE V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE)**

The article deals with the issues of development of excursion service of the Fund of Presidents of Ukraine of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine are considered as a part of basic directions work.

Keywords: excursion activities, the Fond of the Presidents of Ukraine, the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, communication.

УДК 004.7:316.77]:323.2(477)

Бондаренко Вікторія Іванівна,

кандидат наук із соціальних комунікацій,

старший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

**МОБІЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ДІЄВИЙ ЗАСІБ
КОМУНІКАЦІЇ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ
ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА**

Проаналізовано вплив індивідуальних мобільних пристроїв на обслуговування інформаційними ресурсами, окреслює можливості розширення інформаційних послуг за їх допомогою. Розглянуто стан та розвиток мобільних застосунків органів влади та громадських організацій як одного із сучасних засобів комунікації.

Ключові слова: комунікація, мобільні застосунки, органи державної влади, інформаційні ресурси

В Україні формується динамічне суспільство, де комунікація посідає чільне місце, будучи важливим чинником громадського життя. Дедалі більшу роль комунікація відіграє в процесах державотворення та діалогу владних інститутів із громадянським суспільством і третім сектором. Органи влади змушені реагувати на виклики, пов'язані з розвитком нових інформаційно-комунікаційних технологій, відстежувати їх і відповідати на них.

Зі стрімким поширенням індивідуальних мобільних пристроїв спостерігається тенденція адаптації до них обслуговування інформаційними ресурсами, яке стає більш компактним, вузько спрямованим та інтерактивним. У цьому контексті, мобільні застосунки стають все поширенішими і невід'ємними інструментами громадян для вибудовування діалогу з органами влади.

Показовим є те, останніми роками кількість країн світу, які використовують мобільні технології для надання державних послуг та комунікаційного зв'язку з громадянами, збільшилася вдвічі [5].

На сьогодні мобільні технології мають широку сферу застосування. Так, наприклад, за допомогою мобільного телефону у Норвегії можна сплачувати податки, в Естонії, Китаї, Марокко та Кенії – спостерігати за ходом виборів та голосувати. У США, Туреччині та Франції мобільні технології використовуються для координації діяльності екстрених служб. В Малайзії, Уганді, Індії, Китаї створено мобільний застосунок для фермерів задля інформування про події на ринку та попередження про несприятливі погодні умови [2].

У низці країн світу мобільні технології успішно застосовуються у сфері цивільного захисту і охорони правопорядку. Наприклад, в Японії мобільні застосунки використовують для попередження громадян про надзвичайні ситуації природного характеру та надання інструкцій, як діяти у такому випадку. У Великій Британії при загрозі повені населення повідомляють не лише через ЗМІ та розсилку електронною поштою, але й через СМС. Мешканці Лондона отримують СМС повідомлення від поліції у разі виникнення загрози терористичних актів. У Німеччині поліція розсилає СМС повідомлення водіям такси та громадського транспорту із даними осіб, які знаходяться в розшуку. У Манілі поліція повідомляє громадян через СМС про зростання рівня злочинності в тому чи

іншому районі міста. Мешканці міста також мають можливість за допомогою СМС повідомити поліцію про підозрілих осіб [4].

Значний комунікаційний потенціал має використання мобільних сервісів у галузі охорони здоров'я, освіти, під час реалізації різного роду соціальних ініціатив. Уряди низки країн світу запровадили та успішно реалізують ініціативи з надання мобільних сервісів громадянам у галузі охорони здоров'я матері і дитини. Так, в Швеції медичний персонал лікарень отримує інформацію про пацієнта через мобільні телефони, а в Гані вагітні жінки отримують необхідну інформацію за допомогою СМС повідомлень [4]. У 2010 р. уряд Швеції започаткував національну програму SMSlivraddare («СМС рятівник») (<http://www.smslivraddare.se/>). В рамках програми громадянам-волонтерам, які мають навички проведення серцево-легеневої реанімації, надсилається СМС повідомлення, якщо поблизу них знаходиться людина із серцевим нападом [1].

Місцева влада Амману з метою покращення комунікації із мешканцями міста та підвищення якості та ефективності надання їм послуг, запровадила портал СМС послуг, який згодом став найчастіше використовуваним засобом комунікації між громадянами та владою [5]. Комунікація через портал відбувається в обох напрямках: органи влади інформують громадян за допомогою СМС повідомлень (наприклад, розсилають повідомлення в рамках інформаційно-просвітницьких кампаній, або нагадують про щось); громадяни надсилають СМС повідомлення-запити в органи влади, на які, в свою чергу, отримують відповідь від відомств, до сфери компетенції яких належить предмет запиту. Зазначимо, що технології мобільного зв'язку також можуть бути використані для здійснення електронної ідентифікації при наданні електронних послуг [1].

Успішним проектом є «FixMyStreet» – проект фонду «UK Citizens Online Democracy», за допомогою якого користувачі можуть повідомити про пошкодження дорожнього покриття, розбиті ліхтарі і інші проблеми на вулицях Великобританії в місцеві державні служби та ознайомитися зі звітами про вже вирішені проблеми. Аналогічні мобільні інструменти створені в інших країнах: у Канаді – FixMyStreet (<http://www.fixmystreet.ca/>), у

Німеччині – Mark-aSpot (<http://www.markaspot.de/>), у США – «SeeClickFix» (<http://seeclickfix.com/>) і ін.

Отже, використання мобільних технологій у сфері комунікації органів державної влади та громадянського суспільства стає дедалі поширенішою у світі практикою з налагодження зв'язку між ними. Враховуючи, що в Україні на сьогодні простежується тенденція до збільшення кількості смартфонів і планшетних комп'ютерів, що в свою чергу провокує динамічний розвиток ринку мобільних застосунків, останні трансформуються в невід'ємну частину інфраструктури будь-якої організації.

Переважна більшість мобільних застосунків вітчизняних органів влади доступна для двох мобільних операційних систем: Android та iOS. Варто відмітити, що згідно аналізу аналітичної компанії DeviceAtlas, яка займається моніторингом ринку мобільних технологій, найпопулярнішою українською операційною системою є Android з 76% охоплення; другу сходинку займає iOS з 20%; Windows Phone займає третє місце з 1,3% поширення [3]. Таким чином забезпечується рівний доступ громадян до ресурсів та комунікаційних інструментів.

Зважаючи на доступність мобільного зв'язку для населення, тенденцію швидкого зростання кількості користувачів смартфонів в Україні, враховуючи позитивний зарубіжний досвід застосування мобільних технологій для налагодження двостороннього зв'язку між органами державної влади та громадянським суспільством доцільним видається дослідити комунікаційні можливості мобільних застосунків вітчизняних органів влади та громадських організацій.

На сьогодні вітчизняні державні та місцеві органи влади підтримали актуальну світову тенденцію з використання мобільних технологій в своїй роботі та почали активно створювати мобільні застосунки. Станом на 2019 рік успішно функціонують мобільні застосунки Міністерства закордонних справ України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства екології та природних ресурсів України, Міністерства охорони здоров'я, а також ряду місцевих органів влади та громадських організацій.

Виявлений та систематизований досвід використання мобільних застосунків у суспільно-політичній комунікації дозволяє

сформулювати попередню типологію:

1. За інституційним рівнем можна виділити застосунки створені органами:

- державної влади;
- місцевої влади;
- громадськими організаціями.

2. За пріоритетними завданнями:

- підвищення оперативності інформування/попередження громадськості:

- підвищення ефективності надання адміністративних послуг;

- підвищення рівня комунікації та зворотного зв'язку.

Таким чином, у процесі формування стратегій розвитку, бачення проблематики і шляхів вирішення питань державного та місцевого масштабу, мобільні технології видаються перспективними засобами комунікації в суспільстві.

Створення мобільних застосунків забезпечить:

Для органів державної влади та органів самоврядування:

- поширення інформації державного та місцевого значення;
- удосконалення взаємодії між органами влади, бізнесом та громадянами;

- підвищення рівня комунікації органів влади із громадянським суспільством;

- забезпечення умов для розвитку електронної демократії;

- забезпечення принципів антикорупційного законодавства;

- зниження витрат шляхом автоматизації різних процесів.

Для громадян, громадських організацій, бізнесу:

- оперативне інформування про новини та події, спрощення доступу до

публічної інформації;

- забезпечення зворотного зв'язку з громадянами та залучення їх до обговорення актуальних проблем;

- протидія корупційним діям з боку чиновників;

- створення на базі мобільних застосунків інтерактивних сервісів для громадян;

- економія матеріальних і часових ресурсів для пошуку необхідної інформації;

– покращення ефективності використання інформаційних та інших ресурсів.

Позитивна динаміка використання мобільних застосунків підтверджує високий потенціал використання мобільних технологій для підвищення доступності та ефективності механізмів електронної участі. Подальше вдосконалення застосунків органів державної влади та поширення їх на нові платформи дозволить не тільки збільшувати частку користувачів, але і підвищувати доступність електронної участі для громадян, які раніше не користувалися такими механізмами комунікації. Враховуючи швидкість поширення смартфонів серед громадян України, завдяки доступності механізмів звернення громадян з приводу державних та місцевих питань за допомогою мобільних технологій підвищиться в цілому якість і обсяг обміну інформацією між громадянами і представниками влади всіх рівнів. А це, в свою чергу, забезпечить органам влади можливість оперативно реагувати на проблеми та враховувати інтереси громадян.

Список використаної літератури

1. Використання технологій «мобільного уряду» в сфері надання публічних послуг: зарубіжний досвід для України. Аналітична записка [Електронний ресурс] // Національний інститут стратегічних досліджень. – Режим доступу : <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:xlZNhVyuupcJ:www.niss.gov.ua/articles/2120/+&cd=1&hl=ru&ct=clnk&gl=ua>. – Назва з екрана.
2. От электронного правительства к мобильному: старт дан [Электронный ресурс] // CNews Аналитика: веб-сайт. – Режим доступа : http://www.cnews.ru/reviews/new/mobilnye_prilozheniya_dlya_biznesa_2013/articles/ot_elektronnogo_pravitelstva_k_mobilnomu_start_dan/. – Заглавие с экрана.
3. Статистика найпопулярніших ОС і виробників смартфонів України // Pingvin.Pro: веб-сайт. – Режим доступу: <https://pingvin.pro/gadgets/news-gadgets/statystyka-os-i-vyrobnyky-smartfoniv.html>. – Назва з екрана.
4. Kuschu I., Mobile government: an emerging direction in e-government. – New York: IGI, 2007. – Chapter 1.
5. United Nations E-government Survey 2014 E-Government for the Future We Want, United Nations, New York, 2014, United Nations Public Administration Country Studies United Nations. – Retrieved from: http://unpan3.un.org/egovkb/Portals/egovkb/Documents/un/2014-Survey/E-Gov_Complete_Survey-2014.pdf.

References

1. *Vykorystannia tekhnolohii "mobilnogo uriadu" v sferi nadannia publichnykh posluh: zarubizhnyi dosvid dlia Ukrainy. Analitichna zapyska* ["The use of" mobile government

"technologies in the field of providing public services: foreign experience for Ukraine". Analytical note]. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. Retrieved from <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:xlZNhVyuupcJ:www.niss.gov.ua/articles/2120/+&cd=1&hl=ru&ct=clnk&gl=ua>. [In Ukrainian].

2. *Ot elektronnoho pravitelstva k mobilnomu: start dan* [From e-government to mobile: start given]. CNews Analitika. Retrieved from http://www.cnews.ru/reviews/new/mobilnye_prilozheniya_dlya_biznesa_2013/articles/ot_elektronnoho_pravitelstva_k_mobilnomu_start_dan/. [In Russian].

3. *Statystyka naipopuliarnishykh OS i vyrobnykiv smartfoniv Ukrainy* [Statistics of the most popular OS and manufacturers of smartphones in Ukraine] Pingvin.Pro. Retrieved from <https://pingvin.pro/gadgets/news-gadgets/statystyka-os-i-vyrobnyky-smartfoniv.html> [In Ukrainian].

4. Kuschu, I. (2007). *Mobile government: an emerging direction in e-government*. New York: IGI. Chapter 1.

5. United Nations E-government Survey 2014 E-Government for the Future We Want, United Nations, New York, 2014, United Nations Public Administration Country Studies United Nations. – Retrieved from http://unpan3.un.org/egovkb/Portals/egovkb/Documents/un/2014-Survey/E-Gov_Complete_Survey-2014.pdf.

UDC 004.7:316.77]:323.2(477)

Bondarenko Viktoriya,

Candidate of Science in Social Communications, Senior Research Associate,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

MOBILE TECHNOLOGIES AS AN ACTIVE MEANS OF COMMUNICATION OF BODIES OF GOVERNMENT AND CIVIL SOCIETY

The author analyzes the influence of individual mobile devices on the maintenance of information resources, outlining the possibilities of expanding information services with their help. The present state and development of mobile applications of government bodies and public organizations as one of the modern means of communication are considered.

Keywords: communication, mobile applications, public authorities, information resources.

УДК 027.021:004.774

Булахова Галина Іванівна,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

СОЦІАЛЬНІ МЕДІА ЯК ЕЛЕМЕНТ РЕКЛАМИ ПРОДУКТІВ І ПОСЛУГ БІБЛІОТЕК

Розглянуто питання використання бібліотеками соціальних медіа, які можуть бути платформою для професійної комунікації бібліотекарів та надають нові можливості для просування бібліотечних інформаційних продуктів і послуг з використанням елементів медіа-маркетингу.

Ключові слова: бібліотека, соціальні мережі, рекламна діяльність, соціальний медіа-маркетинг

Розвиток технологій Веб 2.0, поширення соціальних мереж і сервісів, які дозволяють нарощувати свою присутність у інтерактивному середовищі мас-медіа – блогосфері та інших інтерактивних майданчиках, спричинили збільшення кількості бібліотечних представництв у соціальних медіа та створили нові можливості для організації взаємодії бібліотеки з користувачами. Зокрема, бібліотеками можуть бути використані елементи соціального медіа-маркетингу метою якого є зацікавлення споживача, створення позитивного іміджу бренда, позиціонування компанії, для якої першочерговим завданням є не отримання прибутку, а задоволення потреб споживачів, завоювання їх довіри та прихильності [1].

Сьогодні соціальні медіа надають нові можливості для представлення бібліотечних фондів, просування бібліотечних інформаційних продуктів і послуг, а також виступають платформою для професійної комунікації бібліотекарів.

На сьогодні найбільш популярною серед бібліотек є соціальна мережа Facebook, яка забезпечує дієву комунікацію користувачів та виступає одним із потужних ресурсів, який можна використовувати для просування продуктів та послуг бібліотеки. Важливим залишається, як саме бібліотекам зробити свою присутність через соціальні платформи більш продуктивною, динамічною, надати

бібліотечним сторінкам привабливості та ефективності у просуванні власного контенту.

Мережеве представництво бібліотеки має на меті ефективне проведення рекламної діяльності, а саме: поширення інформації про бібліотеку, формування та посилення позитивного іміджу, просування продуктів і послуг бібліотеки в інтернет-просторі.

Досліджуючи Facebook-сторінки бібліотек можна виокремити найбільш поширені напрями роботи, а саме: інформування про заходи: конференції, круглі столи, лекції, презентації, майстер-класи, екскурсії, курси з іноземних мов, презентації літературно-художніх видань; просування інформаційних продуктів бібліотек; інформування про нові надходження; повідомлення щодо культурних акцій: показ та обговорення документальних фільмів, інтерв'ю з популярними людьми; висвітлення пам'ятних дат, національних свят, річниць діячів і подій. Інформаційна складова посилюється використанням інструментів соціальних медіа, зокрема: завантаження мультимедіа (світлин, відео та аудіо), опитування та коментарі.

Наприклад, на Facebook-сторінці Науково-технічної бібліотеки ім. Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» (<https://www.facebook.com/LibraryKPI/>) повідомляють про відкриття виставки «На Зламі», яка розповідає про емпатію, розуміння людської драми і жертв війни на Донбасі (допис від 14.06.2019). Користувачів знайомлять з задокументованими історіями постраждалих від порушень прав людини на сході України. Також у якості залучення користувачів до мережевого представництва бібліотека пропонує подивитись візуальну медіа-продукцію – фотозвіт виставки [2].

Отже, соціальний медіа-маркетинг можна розглядати як ефективний комплекс заходів для вирішення різних завдань бібліотеки. На ефективність мережевих представництв можуть впливати різні чинники, зокрема якість контент-плану, який дозволяє формувати цікаві публікації та впливати на активність користувачів.

Список використаної літератури

1. Грищенко О. Ф. Соціальний медіа маркетинг як інструмент просування продукту підприємства / О. Ф. Грищенко, А. Д. Нешева // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2013. – № 4. – С. 86–98.
2. «На Зламі»: виставка свідчень про війну на Донбасі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.facebook.com/pg/LibraryKPI/photos/?tab=album&album_id=2780066012066646. – Назва з екрана.

References

1. Hryshchenko, O. F., & Nesheva, A. D. (2013). Sotsialni media marketynh yak instrument prosuvannia produktu pidpriemstva [Social media marketing as instrument of advance of a product of the enterprise]. *Marketynh i menedzhment innovatsii – Marketing and Management of Innovations*, 4, 86-98. [In Ukrainian].
2. "Na Zlami": vystavka svidchen pro viinu na Donbasi ["At the boundary": exhibition of certificates on the war in Donbass]. Retrieved from https://www.facebook.com/pg/LibraryKPI/photos/?tab=album&album_id=2780066012066646. [In Ukrainian].

UDC 027.021:004.774

Bulakhova Galyna,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

SOCIAL MEDIA AS AN ELEMENT OF ADVERTISING PRODUCTS AND LIBRARY SERVICES

This article examines libraries in social media, which can be a platform for professional communication librarians and provide new opportunities for the promotion of library information products and services using elements of media marketing.

Keywords: library, social networks, advertising, social media marketing.

УДК 355.451:[004.056+005.334]

Закіров Марат Борисович,

ORCID 0000-0003-4897-4325,

доктор політичних наук, доцент, завідувач відділу,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

СТРАТКОМИ ЯК СКЛАДОВА СУЧАСНОГО КОМПЛЕКСУ ІНСТРУМЕНТІВ І ЗАСОБІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИЛИ

Проведено аналіз сучасного арсеналу комунікаційних інструментів і методів, які використовуються провідними державами у процесі реалізації стратегічних комунікацій. Встановлено, що стра-

тегічні комунікації мають на меті створення ефективної системи попередження і протидії деструктивним інформаційним впливам.

Ключові слова: стратегічні комунікації, інформаційний обмін, Інтернет.

Вивчення стратегічних комунікацій є одним із найперспективніших напрямів наукового пошуку, оскільки інформаційний обмін є необхідною і обов'язковою умовою ефективного функціонування суспільства. У процесі соціально-політичного розвитку людство постійно удосконалювало засоби збереження і передачі інформації, розширювало інструментарій і методи інформаційного впливу. Справжнім фундатором теорії використання інформаційних стратегій у минулому можна вважати давньокитайського філософа Сунь Цзи (VI–V ст. до н. е.). І сьогодні визначені філософом тридцять шість стратегем залишаються важливою основою загального військового мистецтва. Причому частина з них спрямована саме на організацію інформаційної роботи серед населення [3, с. 23].

Сучасні підходи до вироблення стратегії державної політики передбачають застосування, поряд із традиційними методами впливу, новітніх методів боротьби за уми і почуття людей, що здатне принести більшої користі за значно менших матеріальних затрат. Наприклад, тактика «ненасильницької» зміни політичного режиму пов'язана з активним використанням соціальних мереж, як засобу культурно-ідеологічної експансії, здатного створювати передумови соціальної і політичної дестабілізації і розколу цивілізаційних підвалин держави [2, с. 11].

В Україні, яка опинилася на вістрі глобального протистояння, інформаційна проблематика саме у контексті стратегічних комунікацій як у науковому, так і у суспільному вітчизняному дискурсі актуалізувалася відносно недавно. Натомість у західних країнах стратегічні комунікації є об'єктом активного вивчення і впровадження у практику. Згідно з національною доктриною, опублікованою Міністерством оборони Великобританії у 2011 р., стратегічні комунікації спрямовані на просування національних інтересів шляхом впливу на поведінку цільових аудиторій. Стратегічні

комунікації також активно вивчаються і розробляються в країнах ЄС, Китаю, Росії і країнах Латинської Америки [1].

У березні 2015 р. європейськими країнами була організована «Оперативна група зі стратегічних комунікацій на Сході (East StratCom Task Force)» [4]. East StratCom займається створенням матеріалів, які роз'яснюють політику ЄС у колишніх радянських республіках Закавказзя, а також Білорусі, Молдові й Україні, але основна робота групи все ж пов'язана з протидією російській пропаганді, спрямованій на Захід. East StratCom щотижня випускає бюлетені «Огляд дезінформації» і «Дайджест дезінформації». В огляді представлені яскраві приклади репортажів і заміток з російських провладних ЗМІ, у дайджесті – аналіз інформаційної картини. Крім того, фахівці групи запустили російськомовний сайт відомства EEAS з новинами і офіційними коментарями Єврокомісії як «позитивний» приклад боротьби з пропагандою. Крім того, оперативна група співпрацює з більш ніж 400 експертами, а також журналістами, які допомагають із моніторингом російськомовної преси. Левова частка зусиль зазначеної групи спрямовується на забезпечення ефективного інформаційного супроводу і відстоювання позицій ЄС з питань пов'язаних із анексією Криму, протистоянням на Сході України, проблемами навколо Придністров'я, Абхазії, Південної Осетії [5].

Не менш важливим напрямом інформаційної діяльності країн ЄС, на якому активно використовується саме формат стратегічних комунікацій є країни Арабського світу. Країнами ЄС була розроблена програма «Південно-сусідський регіон 2014–2020», бюджет якої становить близько 9,2 млрд євро. Кошти спрямовуються на розвиток медіа-співпраці, громадянського суспільства, молодіжних обмінів, програм міжкультурного діалогу. Для протидії радикалізації арабського світу була створена міжвідомча група Arab StratCom Task Force. Дана група працює над розвитком діалогу і поваги між європейським і арабським спільнотами, бере участь у проведенні інформаційно-пропагандистських заходів і програм з надання підтримки журналістам та блогерам. Діяльність групи Task Force доповнює й інші програми, зокрема MENA «Посилення стійкості спільноти до радикалізації і вербування». Як засіб контрпропаганди ісламізації Європейський

Союз також планує використовувати міжконфесійний діалог [4].

Отже, стратегічні комунікації посіли важливе місце у комплексі інструментів національної сили провідних держав світу, що використовують широкий спектр сучасних засобів інформаційного впливу з метою захисту національного простору і просування своїх інтересів.

Список використаної літератури

1. Виноградова Е. Роль стратегической коммуникации в международных отношениях [Электронный ресурс] / Е. Виноградова // Международная жизнь. – Режим доступа : <https://interaffairs.ru/jauthor/material/1085> (дата обращения: 05.05.2019). – Заглавие с экрана.
2. Закіров М. Сучасні інформаційно-комунікативні технології як фактор еволюції соціально-політичних відносин / М. Закіров // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – 2017. – Вип. 46. – С. 7–20.
3. Закірова С. Полемологічні виміри інформаційних стратегій минулого [Електронний ресурс] / С. Закірова // Науку праці Націю б-ки України імені В. І. Вернадського. – Вип. 49. – С. 17–28. – Режим доступу: http://np.nbuv.gov.ua/doc/nprnbuimviv_2018_49_4 (дата звернення: 05.05.2019). – Назва з екрану.
4. Зиновьев С. Н. «Стратегические коммуникации» в практике публичной дипломатии Европейского Союза [Электронный ресурс] / С. Н. Зиновьев // Молодой ученый. – 2017. – № 21. – с. 375–377. –Режим доступа : <https://moluch.ru/archive/155/43685/> (дата обращения: 22.02.2019). – Заглавие с экрана.
5. Макаренко Г. Лекарство от пропаганды: как Европа будет противостоять российским СМИ [Электронный ресурс] / Г. Макаренко. – 2016. – Режим доступа : <https://www.rbc.ru/politics/12/10/2016/57fe258f9a79476b5722edd9> (дата обращения: 05.05.2019). – Заглавие с экрана.

References

1. Vinogradova, E. Rol strategicheskoi kommunikacii v mezhdunarodnykh otnosheniiakh [The role of strategic communication in international relations]. Retrieved May 5, 2019, from <https://interaffairs.ru/jauthor/material/1085/> [In Russian].
2. Zakirov, M. (2017). Suchasni informatsiino-komunikatyvni tekhnologii yak faktor evoliutsii sotsialno-politychnykh vidnosyn [Modern Information and Communication Technologies as a Factor of Sociopolitical Relations Evolution]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Academic Papers of The Vernadskyi National Library of Ukraine*, 46, 7-20. [In Ukrainian].
3. Zakirova, S. (2018). Polemologichni vymiry informatsiinykh strathii mynuloho [Polymological Measurements of Information Strategies of the Past]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Academic Papers of The Vernadskyi National Library of Ukraine*, 49, 17-28. Retrieved May 5, 2019, from http://np.nbuv.gov.ua/doc/nprnbuimviv_2018_49_4. [In Ukrainian].
4. Zinovev, S. N. (2017). "Strategicheskie kommunikacii" v praktike publichnoj

diplomatii Evropeiskogo Soiuzu "Strategic Communications" in the practice of public diplomacy of the European Union.]. *Molodoi uchenyi – Young scientist*, 21, 375-377. Retrieved from <https://moluch.ru/archive/155/43685/>. [In Russian].

4. Makarenko, G. (2016). Lekarstvo ot propagandy: kak Evropa budet protivostojat' rossijskim SMI [Medication from propaganda: how Europe will resist the Russian media]. Retrieved May 5, 2019, from <https://www.rbc.ru/politics/12/10/2016/57fe258f9a79476b5722edd9>. [In Russian].

UDC 355.451:[004.056+005.334]

Zakirov Marat,

Doktor of Political Sciences, Associate Professor, Head of Department,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

STRATEGIC COMMUNIKATIONS AS A COMPONENT OF A MODERN SET OF TOOLS AND RESOURCES OF NATIONAL STRENGTH

The report analyzes the current arsenal of communication tools and methods used by leading countries in the implementation of strategic communications. Strategic communications primarily aim at creating an effective system for preventing and counteracting destructive information influences.

Keywords: strategic communications, information exchange, social networks.

УДК 316.77:316.334.56

Закірова Світлана Генадіївна,

кандидат історичних наук, доцент, старший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

СПІВІСНУВАННЯ І ВЗАЄМОДІЯ КОМУНІКАЦІЇ І ПУБЛІЧНОГО ПРОСТОРУ В УРБАНІСТИЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Проаналізовано процеси співіснування і взаємного впливу публічного простору і комунікації. Публічний простір міста створюється політичною, соціальною, економічною реальністю, обумовлює характерні риси

комунікації. З часом реальність починає конструюватися і контролюватися громадським і комунікативним простором міста.

Ключові слова: комунікація, публічний простір, комунікаційний простір, урбанізація, місто.

Незважаючи на наявність різних підходів до дослідження міста, загальноприйнятою у науці стала точка зору, що міське середовище як публічний простір певним чином формує суспільство загалом і особистість мешканця міста зокрема. Водночас використання міста як єдиного комунікативного простору формує умови виникнення й утримання міської спільноти як територіальної громади. Аби уникнути деструктивних процесів, що можуть виникати через співіснування різних груп і мешканців міста, саме комунікація може зробити це співіснування комфортним та наповнити його загально важливим соціально значущим змістом.

Певною ознакою міського загального простору виступає взаємодія двох складових. Публічний простір міста формується політичною, соціальною, економічною реальністю, але зі свого боку ця реальність починає конструюватися і контролюватися суспільним простором міста. Зокрема, саме суспільним простором з часом починають обумовлюватися характерні риси контактів, комунікації, взаємодії мешканців міста, виникають традиції та сталі форми поведінки міщан, які чітко ідентифікують їх порівняно з представниками інших спільнот.

Історія розвитку міста свідчить про те, що процес взаємодії територіального і публічного простору з комунікацією, має певну циклічність. На перших етапах становлення міського простору в умовах роз'єднаності жителів міста і відсутності сталих каналів інформації про інших жителів комунікативним простором стають локальні простори поселення, до яких частіше за все відносять вулицю, площу або ринок. Вони ставали і центром публічного простору, і головним каналом комунікації, і ядром суспільного життя. Вулиця ранньоісторичного міста виступала центром обговорення сільськогосподарських робіт – сівби, жнив, випасу худоби тощо. На вулиці відбувалися загальні сходи жителів, весілля і похорони, святкові гуляння і обговорення новин. Поява нових

людей на вулиці, транзитних пересувань не знижували, а навпаки, підвищували публічну комунікаційну роль, наочно пов'язуючи місцеве співтовариство з життям інших вулиць міста, регіону і всієї держави. Головним каналом комунікації на цьому етапі вважалася особиста комунікація.

Середньовічне місто певним чином змінило конфігурацію взаємодії простору і комунікації. Вулиці і площі починають грати особливу роль лише в межах окремих районів поселення. У середньовічному місті формується чітка професійна структуризація, яка відображається як на просторовому – окремі вулиці чи райони, так і на комунікаційному рівнях, оскільки виникають специфічні громади – цехи ремісників, які встановлюють власні правила – устами, що регламентують не тільки професійну, але й інші сфери життя співтовариства. Головним каналом спілкування і передачі інформації у громаді залишається особиста комунікація.

Натомість специфіка доіндустріального міста, зважаючи на його професійну структуризацію, поки і не вимагала наявності загальноміської комунікації. На думку відомого українського дослідника Я. Грицака, середньовічне місто одразу після утворення мало забезпечувати власну безпеку для чого створювалися великі мури, які водночас передбачали і певну замкнутість середньовічних містечок. Така замкнутість існувала іноді й у межах одного поселення, які були поділені стінами і мурами на роз'єднані частини. Середньовічне місто складалося з окремих, багато у чому самостійних і самоврядних анклавів, центрами яких виступали ремісничі або торговельні слободи, монастирі, феодалські садиби. Вулиці міста виступають знову ж таки комунікаційними каналами, однак тепер вони являли собою простір поза окремими районами, оскільки часто доходили лише до воріт слободи, монастиря чи садиби, а внутрішні провулки знаходилися начебто за межами цих загальноміських комунікаційних транспортних систем.

Поява нових технологій виробництва, машинної праці призвела до кардинального зрушення у просторі і комунікаційному середовищі міста. Територіальні межі міського поселення суттєво зросли внаслідок появи нових засобів транспортної комунікації (залізниці, автомобільний та електричний транспорт), які могли дозволити швидко доставити працівників на великі відстані

до промислових фабрик та заводів. Публічний простір міста та комунікаційні стратегії мешканців почали пристосовуватися до нових потреб, змінюючи тим самим обличчя і світ самого поселення. Замість середньовічних ринків, вулиць і площ головними майданчиками комунікації поступово стають магазини, культурні інституції, спортивні об'єкти, кав'ярні. У містах з'являються специфічні місця, спонтанно обрані представниками певних, об'єднаних за інтересами чи захопленнями груп в якості центрів комунікації. Зокрема, це може бути парк із дитячими атракціонами, де щодня гуляють зі своїми дітлахами молоді мами, чи пейзажна алея, на якій збираються художники, реставратори і представники відповідної субкультури.

У сучасних містах виникли нові типи публічного комунікаційного простору, які не існували раніше – великі торговельні центри і торгово-розважальні комплекси. Американський автор Т. Банерджі зазначає, що на практиці торговельні центри замінили міський центр і головну вулицю, оскільки в них можна спостерігати всі види активності, типові для відкритих суспільних місць. Проте зміна місця локалізації простору комунікації не змінює її основних функцій.

Наслідком пристосування міста до реалізації нових проявів комунікативної функції стало поширення візуалізації. Міський простір багато у чому відповідає на комунікаційні запити мешканців графічною інформацією. За ловами американського соціолога-урбаніста Р. Сеннетта, сучасне місто є майданчиком не для спілкування, а для спостереження, що говорить про трансформацію публічної культури, яка перетворюється із вербальної у візуальну, змінює свою форму і наповнення, але не втрачає своєї функції. Вивіски, реклама, навігація, інформаційні бігборди та сітілайти у сучасному місті виконують перш за все інформаційну функцію як для замовника, так і для користувача такого повідомлення. Причому важливу роль у комунікаційному посиленні відіграє не тільки їх текстовий зміст, але, перш за все, форма, розмір чи колір. Наприклад, під час передвиборчих перегонів 2019 р. кандидати у Президенти України настільки чітко ідентифікували себе з певною кольоровою гамою агітаційних матеріалів, що кольорова інформація практич-

но заміняла собою повідомлення про персоналію претендента.

Отже, комплексно аналізуючи місто, важливо чітко відстежувати вплив на його простір культурних, економічних і соціальних трансформацій. Формування урбаністичного середовища не зводиться лише до необхідності будувати нові промислові чи житлові мікрорайони. Важливу роль у розвитку міста на будь-якому історичному етапі відіграє взаємодія публічної і комунікативної складової функціонування. З часом у містах формуються спеціальні локації публічного простору, де відбувається особлива сконцентрованість комунікацій.

Список використаної літератури

1. Грицак Я. Лекції курсу «Вибрані питання європейської історії» [Електронний ресурс] / Я. Грицак. – Режим доступу: <http://er.ucu.edu.ua/handle/1/841> (дата звернення 16.05.2019). – Назва з екрану.
2. Павлов Н. Л. Взаимодействие пространства созидания и пространства коммуникации [Электронный ресурс] / Н. Л. Павлов // Архитектура и современные информационные технологии. – Режим доступа : https://marhi.ru/AMIT/2012/special_12/pavlov/pavlov2.pdf (дата обращения 14.05.2019). – Заглавие с экрана.
3. Жулькевська О. В. Суспільний простір міста як об'єкт соціологічного вивчення та емпіричний референт соціальних змін [Електронний ресурс] / О. В. Жулькевська, М. В. Грищенко // Соціологічні студії. – 2012. – № 1. – с. 61–66. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/socst_2012_1_13 (дата звернення 17.05.2019). – Назва з екрану.
4. Прибиткова І. М. Еволюція міських систем у часі й просторі: український варіант [Електронний ресурс] / І. М. Прибиткова // Містобудування та територіальне планування. – 2011. – Вип. 41. – с. 351–368. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/MTP_2011_41_51 (дата звернення 15.05.2019). – Назва з екрану.

References

1. Hrytsak, Y. (2016). Leksiii kursu «Vybrani pytannia yevropeiskoi istorii». [Lectures on the course "Selected Issues of European History"]. Retrieved May 16, 2019, from <http://er.ucu.edu.ua/handle/1/841>. [In Ukrainian].
2. Pavlov, N. L. (2012). Vzaimodeistvie prostranstva sozidaniia i prostranstva kommunikacii [Interaction of space of creation and space of the communication]. Arhitektura i sovremennye informacionnye tehnologii – Architecture and modern information technology. Retrieved May 14, 2019, from https://marhi.ru/AMIT/2012/special_12/pavlov/pavlov2.pdf. [In Russian].
3. Zhulkevskia, O. V., Gryshchenko, M. V. (2012). Suspilnyi prostir mista yak ob'iekt sotsiolohichnoho vyvchennia ta empirychnyi referent sotsialnykh zmin [Public Space of City as an Object of Sociological Investigation and Empirical Referent of Social Changes]. Sociologichni studiyi – Sociological studios. Issue 1, pp. 61–66. Retrieved May 17, 2019, from http://nbuv.gov.ua/UJRN/socst_2012_1_13. [In Ukrainian].

4. Prybytkova, I. M. (2011). Evoliutsiia misykykh system u chasi y prostori: ukrainskyi variant rozvytku [Evolution of urban systems in time and space dimension: Ukrainian way of development]. *Mistobuduvannia ta terytorialne planuvannia – Urban and territorial planning*. vol. 41, pp. 351–368. Retrieved May 15, 2019, from http://nbuv.gov.ua/UJRN/MTP_2011_41_51. [In Ukrainian].

UDC 316.77:316.334.56

Zakirova Svitlana,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate, Associate Professor,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

COEXISTENCE AND INTERACTION OF COMMUNICATION AND PUBLIC SPACE IN URBANISTIC ENVIRONMENT

The author analyzes the processes of coexistence and mutual influence of public space and communication. The public space of the city is created by political, social, economic reality, determines the characteristics of communication. Over time, reality is constructed and controlled by the public and communicative space of the city.

Keywords: communication, public space, communicative space, urbanization, city.

УДК 027.021:025.5]:355.451:33

Кулицький Сергій Петрович,

ORCID 0000-0001-5388-1807,

кандидат економічних наук, доцент, старший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

ПОТЕНЦІАЛ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ДЛЯ АНАЛІЗУ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ

Розглянуто потенціал наукової бібліотеки для аналізу стратегічних комунікацій у сфері економіки. Висвітлено зовнішні та внутрішні комунікації національної економіки, значущі для розвитку її та суспільства в цілому у довготривалому періоді.

Ключові слова: стратегічні комунікації, економіка, бібліотека, інформаційно-комунікативна діяльність.

На нинішньому етапі життєдіяльності українського соціуму особливого значення набуває проблема вдосконалення стратегії суспільного розвитку і відповідно – його стратегічної інформаційно-комунікативної діяльності. Наукової літератури з питань стратегічного управління та стратегічного аналізу у різних сферах життєдіяльності соціуму доволі багато. Але проведений аналіз засвідчив, що на сучасному етапі дослідження соціальних комунікацій в Україні бракує робіт, у яких би розглядалась роль бібліотек, хоча б потенційна, в дослідженні стратегічних комунікацій сучасної національної економіки. Тому метою цієї роботи є дослідження потенціалу наукової бібліотеки для аналізу стратегічних комунікацій у сфері економіки.

Емпіричною базою дослідження є, насамперед, інформаційно-аналітичні роботи з економічної проблематики, які упродовж багатьох років виконувались у Службі інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади Національної бібліотеки України імені В. Вернадського (СІАЗ НБУВ), а також фонди НБУВ разом із матеріалами, отриманими з Інтернету.

Аналіз визначень, пов'язаних із категоріями «стратегія» та «економічна стратегія», дає підстави представляти стратегію розвитку національної економіки та її окремих складових як певний набір найбільш важливих, довготермінових цілей розвитку національної економіки та її окремих складових, принципів та правил їх реалізації. Втілення таких цілей має відповідний галузевий (секторальний) аспект. На цій основі має базуватись формулювання поняття стратегічних комунікацій у сфері економіки.

Підхід до функціонування стратегічних комунікацій як до, так би мовити, інформаційної оболонки розробки і реалізації стратегії розвитку того чи того об'єкта дає змогу запобігти цілому ряду хиб, включаючи ймовірні негативні наслідки недружнього інформаційно-психологічного впливу на цей об'єкт із боку якихось суб'єктів (держав, компаній, організацій тощо).

Тому в цій роботі стратегічні комунікації у сфері економіки розглядаються як інформаційно-аналітичні механізми та резуль-

тати розробки і реалізації найважливіших загальнонаціональних планів, програм і заходів, спрямованих на розвиток економіки, що ініційовані, координуються та регулюються органами державної влади і управління. До категорії стратегічних слід відносити зовнішні та внутрішні комунікації національної економіки, значущі для розвитку її та суспільства в цілому у довготривалому періоді. З позицій кібернетики, як науки про управління, стратегічне значення для національної економіки в цілому, її галузей, секторів, тощо мають інформаційні потоки / комунікації на «вході» й «виході» з цих об'єктів, а також у їхніх межах.

Правильність такого підходу підтверджується досвідом розробки та практичної реалізації цілого ряду економічних стратегій органами державного управління в Україні. Для прикладу можна згадати «Експортну стратегію України: Дорожню карту стратегічного розвитку торгівлі на період 2017–2021 років», представлену Міністерством економічного розвитку і торгівлі України, «Стратегію макропруденційної політики» та «Стратегію монетарної політики Національного банку України». Тобто формування стратегічних комунікацій у сфері економіки неможливе без відповідної аналітичної діяльності.

Аналітична діяльність (робота) великої наукової бібліотеки надає доволі широкі можливості для дослідження стратегічних комунікацій української економіки в цілому та окремих її складових. Для цього потрібно провести ідентифікацію, верифікацію та позиціонування конкретних інформаційних комунікацій у сфері економіки і в українському суспільстві загалом.

Ідентифікація стратегічних комунікацій у сфері економіки передбачає аналіз характеристик конкретних комунікацій, на підставі яких вони можуть бути віднесені до категорії стратегічних. Наступним кроком стає верифікація попередньо визначених комунікацій, тобто перевірка правильності їх віднесення до категорії стратегічних комунікацій. Завершенням попереднього аналізу стратегічних комунікацій у сфері економіки їх внутрішнє та зовнішнє позиціонування. Процедура внутрішнього позиціонування передбачає визначення ролі та функціональних зв'язків інформаційних комунікацій конкретних економічних об'єктів (підприємств, галузей, секторів економіки тощо) у системі націо-

нальної економіки. А зовнішнє позиціонування передбачає співвіднесення функціонування цих комунікацій з іншими сферами життєдіяльності суспільства та аналіз їх взаємодії.

Означені процедури із стратегічними комунікаціями повинні супроводжувати розробку, корекцію та виконання стратегії розвитку національної економіки та її складових. Для цього потрібно окреслити критерії за якими ті чи ті комунікації у сфері економіки можна віднести до категорії стратегічних. Такими ключовим критерієм слід вважати те, наскільки значимими для українського суспільства є ті економічні об'єкти, функціонування та розвиток яких супроводжують відповідні інформаційні комунікації. Для визначення функціональної ролі певного економічного об'єкта, як основи для ідентифікації його стратегічних комунікацій та їх подальшого дослідження, слід враховувати ресурсний та виробничий потенціал і результати його використання, відносини, зв'язки цього економічного об'єкта із середовищем, в якому він функціонує та розвивається, а також ту «ланцюгову реакцію», яку можуть викликати зміни досліджуваного об'єкта в середовищі його функціонування. Проведення аналізу стратегічних комунікацій у сфері економіки вимагає від дослідника розуміння місця певного об'єкта у соціально-економічних системах відносно вищого рівня ієрархії (національних, міжнародно-регіональних, світової). Йдеться про значимість економічного об'єкта не лише у суто економічному, а й у більш широкому соціальному плані.

Ресурсний потенціал НБУВ вельми сприятливий для аналізу стратегічних комунікацій української економіки, що пояснюється наступним. По-перше, наявністю в НБУВ значних за обсягом і структурно різноманітних бібліотечних фондів з одночасним доступом до ресурсів Інтернет. По-друге, досвідом організації колективної роботи в аналітичних підрозділах НБУВ. Причому інформаційно-аналітичне забезпечення органів державної влади саме по собі може розглядатись як одна з форм стратегічних комунікацій, оскільки його якість й оперативність впливає на ефективність державного управління.

Одним із тематичних напрямків аналітичної роботи, що знаходиться у сфері регулярної уваги СІАЗ НБУВ, є зовнішньоекономічні відносини України та пов'язані з ними товарні, фінансові, людські та інформаційні потоки. А в умовах гібридної війни

стратегічно важливого значення набувала не лише зміна напрямків й обсягу товарних потоків української зовнішньої торгівлі, а й пов'язані з цим стратегічні інформаційні комунікації. Ці питання були предметом спеціального аналізу. Було встановлено, що руйнація шкідливих економічних міфів про те, що зв'язки саме з російською економікою мають виключне значення для розвитку української економіки, суттєво послаблює можливості інформаційно-психологічного впливу Росії на поведінку суб'єктів української економіки в ході російської гібридної агресії.

Останні зрушення у розвитку вітчизняної зовнішньої торгівлі обумовили величезне значення моніторингу широкого спектру комунікацій пов'язаних із зовнішньою торгівлею. Для аналізу стратегічних комунікацій української зовнішньої торгівлі було використано джерела, що містять статистичні дані та інформацію нестатистичного, якісного характеру в поєднанні з контент-аналізом значного обсягу повідомлень. Актуальним для вдосконалення системи стратегічних комунікацій вітчизняної зовнішньої торгівлі є своєчасний аналіз реальних і потенційних інформаційних загроз для належного реагування.

Таким чином, змістовні результати інформаційно-аналітичної роботи СІАЗ НБУВ органічно вписуються в процеси реалізації державою стратегій розвитку різних галузей та секторів української економіки.

UDC 027.021:025.5]:355.451:33

Kulytskyi Serhii,

ORCID

Candidate of Economic Sciences, Senior Research Associate,

Associate Professor,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

THE POTENTIAL OF A SCIENTIFIC LIBRARY FOR THE ANALYSIS OF STRATEGIC COMMUNICATIONS IN THE FIELD OF ECONOMICS

The article is devoted to considering the potential of the scientific library for the analysis of strategic communications in the field of economy. External and internal communications of the national economy, which are important for the development of society in the long term, are considered.

Keywords: strategic communications, economy, library, information and communication activities.

УДК 355.451+316.77]:025.5

Медведєва Валентина Миколаївна,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

РОЛЬ СУЧАСНИХ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ В ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВИХ БІБЛІОТЕК

Розглянуто сучасні аспекти застосування стратегічних комунікацій в інформаційно-аналітичній діяльності наукових бібліотек. Проаналізовано стратегічні напрями розвитку вітчизняних бібліотечних установ. Акцентовано увагу на аналітичні підрозділи бібліотечних закладів у системі стратегічних комунікацій в умовах розвитку інформаційного суспільства. Приділена увага формуванню системи стратегічних комунікацій в Україні, що надає змогу науковим бібліотечним закладам прояснити та визначити своє місце у цій системі за умови вдосконалення своїх можливостей як осередку інтелектуальної обробки інформації, підвищення якості інформаційних продуктів та ін.

Ключові слова: стратегія, стратегічні комунікації, бібліотечні установи, інформаційно-аналітична діяльність бібліотечних закладів.

На сучасному етапі система бібліотечних закладів, як і вся система інформаційних баз України, потребує єдиної стратегії позиціонування і продуктивного розвитку діяльності для об'єднання сучасного суспільства, цілеспрямованого на інтенсивний розвиток незалежної України у європейське співтовариство та однокового доступу до будь-якої інформації.

Значимим для дослідження цих процесів став соціокультурний підхід науковців, які дедалі більше уваги приділяють проблематиці впровадження в країні системи стратегічних комунікацій.

Варто відзначити, що Кабінет Міністрів України схвалив План

заходів на 2019 рік з реалізації Стратегії комунікації у сфері європейської інтеграції на 2018–2021 рр. Така ухвала дозволить упровадити інструмент для скоординованих дій центральних та місцевих органів виконавчої влади щодо комунікації у сфері європейської інтеграції, що своєю чергою забезпечуватиме підняття рівня підтримки громадянами України державної політики у сфері європейської інтеграції.

Схвалений план передбачає проведення циклу заходів та інформаційних кампаній. Зокрема, запланована кампанія з інформування про успішні практики впровадження європейських стандартів в усіх сферах суспільного життя. У рамках кампаній запроєктовано виробництво інформаційної, аудіовізуальної, друкованої продукції та розміщення її в ефірі загальнонаціональних і регіональних теле- та радіоканалів, в Інтернеті та ін.

Крім цього, План передбачає проведення семінарів і тренінгів щодо євроатлантичної інтеграції України, загальнонаціональні соціологічні дослідження та відстеження змін у ставленні громадян до НАТО і державної політики у сфері зближення з Альянсом. Водночас, згідно з документом, профільні міністерства і відомства мають проводити дні євроатлантичного партнерства та тижні НАТО у військових частинах і закладах вищої освіти Міноборони, МВС, Національної гвардії, Держприкордонслужби та ДСНС. Для учнів загальноосвітніх шкіл та закладів професійної (професійно-технічної) освіти передбачене проведення тематичних уроків, виховних годин і конкурсів творчих робіт на тему НАТО, а для студентів закладів вищої освіти мають організовувати конференції, круглі столи, тематичні лекції тощо [3].

Передбачено стратегічні напрями розвитку сучасних вітчизняних бібліотечних закладів, приміром:

– удосконалення нормативно-правової бази та врегулювання стандартів бібліотечно-інформаційної галузі відповідно до міжнародних стандартів, створення нормативно-правової бази та системи стандартів бібліотечно-інформаційної галузі для підвищення результативності діяльності бібліотечних установ;

– створення системи гарантованого бюджетного фінансування головних бібліотечних послуг і реформування механізму отримання та застосування надходжень з інших джерел фінансування;

– модернізація матеріально-технічної бази та інформаційно-технологічної інфраструктури бібліотек, створення сучасної матеріально-технічної бази та інформаційно-технологічної інфраструктури бібліотечних установ відповідно до міжнародних стандартів для надання доброякісних бібліотечно-інформаційних послуг та універсального доступу до інформації;

– науковий супровід розвитку бібліотечних установ в умовах якісних змін, забезпечення наукового супроводу бібліотечно-інформаційної діяльності для високоякісних трансформацій і постійного розвитку галузі;

– створення нової архітектури інтегрованої бібліотечної системи держави на основі універсального доступу та економічної доцільності, створення гнучкої та динамічної структури бібліотечної системи, придатної до сталого розвитку і спрямованої на надання великого кола обслуговувань для задоволення багатомітних загальнонаціональних і соціальних потреб та ін. [1].

Варто зазначити, що реалізація стратегічних напрямів передбачає створення системи ефективної внутрішньої та зовнішньої комунікації для розвитку партнерства, просування спільних цінностей, досягнення першорядних положень щодо реформування бібліотечної справи, зокрема, шляхів модернізації бібліотечних установ, новітніх підходів та переліку завдань зі створення Національної Електронної Бібліотеки, осучаснення бібліотечних фондів та формування кадрового ресурсу для бібліотечних закладів.

У Стратегії передбачається опрацювати та поновлювати програми підвищення кваліфікації, забезпечити їх використання у системах формального і неформального підвищення кваліфікації.

Підвищення кваліфікації та програми обміну з зарубіжними партнерами – значна мотивація для професіоналізації бібліотечних фахівців та одночасне позиціонування бібліотечної галузі України в світі [2].

На сьогодні, майбутнє бібліотечних закладів, зокрема, їх місце у системі соціальних комунікацій окреслюється, виходячи з першорядних функцій бібліотечного закладу як соціального інституту, суб'єкта соціальних комунікацій.

Крім цього, формування системи стратегічних комунікацій в Україні надає змогу науковим бібліотечним закладам прояснити та визначити своє місце у цій системі за умови вдосконалення своїх можливостей як основи інтелектуальної обробки інформації, оперативності і надійності зберігати інформацію та ін. [4].

Отже, сьогодні науковим бібліотечним закладам потрібно вирішувати нагальні невідкладні питання, зокрема особливо вагомі питання з поширення суспільно важливої інформації в Україні та за її межами, розбудови в Україні системи державних стратегічних комунікацій та ін.

Список використаної літератури

1. Блажкевич А. Реформування українських бібліотек: урядова стратегія розвитку / А. Блажкевич // Наук. праці Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2017. – Вип. 48. – С. 362–369.
2. Українська бібліотечна асоціація: регіональний аспект [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ula.org.ua/news/4279-ukrainska-bibliotечna-asotsiatsiia-rehionalnyi-aspekt>. – Назва з екрана.
3. Уряд затвердив плани заходів на 2019 рік щодо комунікації у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/uryad-zatverdiv-plani-zahodiv-na-2019-rik-shchodo-komunikaciyi-u-sferi-yevropejskoyi-ta-yevroatlantichnoyi-integraciyi-ukrayini>. – Назва з екрана.
4. Чуприна Л. Аналітичні підрозділи бібліотеки в системі стратегічних комунікацій / Л. Чуприна // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – 2017. – Вип. 48. – С. 274–284.

References

1. Blazhkevych, A. (2017). Reformuvannya ukrayinskykh bibliotek: uriadova strategiia rozvytku [Reforming Ukrainian Libraries: Governmental Development Strategy]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, 48, 362-369/ [In Ukrainian].
2. Ukrainska bibliotечna asotsiatsiia: rehionalnyi aspekt [Ukrainian Library Association: Regional Aspect]. Retrieved from [http:// https://ula.org.ua/news/4279-ukrainska-bibliotечna-asotsiatsiia-rehionalnyi-aspekt](http://https://ula.org.ua/news/4279-ukrainska-bibliotечna-asotsiatsiia-rehionalnyi-aspekt). [In Ukrainian].
3. Uriad zatverdyyv plany zakhodiv na 2019 rik shchodo komunikatsii u sferi

yevropeiskoi ta yevroatlantychnoi intehratsii Ukrainy [The Government approved plans of measures for 2019 on communications in the area of European and Euro-Atlantic integration of Ukraine]. Retrieved from:<http://https://www.kmu.gov.ua/ua/news/> [In Ukrainian].

4. Chupryna, L. A. (2017). Analitychni pidrozdily biblioteky v systemi strategichnykh komunikatsii [Analytical Departments of the Library in the System of Strategic Communications]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, 48, 374-384 [In Ukrainian].

UDC 355.451+316.77]:025.5

Medvedeva Valentyna,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

THE ROLE OF MODERN STRATEGIC COMMUNICATIONS IN THE INFORMATION AND ANALYTICAL ACTIVITIES OF SCIENTIFIC LIBRARIES

Modern aspects of application of strategic communications in the information-analytical activity of scientific libraries are considered. The strategic directions of development of domestic libraries' institutions are analyzed. The emphasis is placed on the analytical units of library institutions in the system of strategic communications in the context of the development of the information society.

Attention is paid to the formation of the strategic communications system in Ukraine, which enables the scientific libraries to clarify and define their place in this system, provided that they improve their capabilities as a center for intellectual processing of information, improving the quality of information products, etc.

Keywords: strategy, strategic communications, library institutions, information and analytical activity of library institutions.

УДК 027.022:021.1.]-048.78

Миськевич Тетяна Миколаївна,

ORCID 0000-0002-2324-6869,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Україна, Київ

АКТУАЛЬНИЙ ЗМІСТ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІХ ПРАКТИК СУЧАСНОЇ БІБЛІОТЕКИ

У контексті розвитку соціально-інформаційних комунікацій висвітлені трансформації в змісті культурної та освітньої функції бібліотек, обумовлені розвитком інформаційно-комунікаційних технологій та їх активною інтеграцією в суспільні процеси. Актуальний зміст культурно-освітніх практик сучасної бібліотеки втілюється у розвитку нових бібліотечних сервісів, а також у впровадженні нових підходів до реалізації бібліотекою своїх соціальних функцій. Обґрунтовано важливість втілення завдань підвищення технологічної обізнаності користувачів у рамках здійснення культурної функції бібліотеки. Вказано на тенденцію розвитку сегменту неформальної освіти в діяльності сучасних бібліотек, що сприяє вільному доступу до якісного навчання впродовж життя.

Ключові слова: бібліотека, соціальні функції бібліотеки, культурна функція, освітня функція, культурно-освітні практики.

Сучасна бібліотека – поліфункціональна соціальна установа, яка активно спрямовує розвиток соціально-інформаційних комунікацій на оптимальне інформаційне забезпечення життєдіяльності суспільства. Повсюдна інформатизація та наявні соціально-економічні перетворення в українському суспільстві ставлять вітчизняну бібліотеку перед необхідністю застосування досвіду традиційного функціонування з урахуванням тенденцій сучасності. Зокрема, закономірною реакцією на зазначені процеси стають відповідні трансформації в культурно-освітніх практиках, зміст яких розкривають відповідні функції бібліотеки.

Культурна функція бібліотеки традиційно виражається у сукупності видів діяльності, спрямованої на залучення користувачів до цінностей світової культури минулого та сьогодення, а також на створення умов для їх культурного розвитку. Публічна бібліо-

тека виступає в якості активного суб'єкта регіональної культурної політики, сприяючи розвитку та збереженню культурної ідентичності, а також закріпленню в суспільній практиці не тільки кращих зразків культурної спадщини, а й культурних норм, що забезпечують сталий розвиток суспільства. Будучи центром духовного та естетичного збагачення та невід'ємною частиною культури, бібліотеки традиційно організовують культурно-просвітницькі заходи, на кшталт виставок, концертів, творчих вечорів, літературних та музичних віталень, розважальних заходів, культурно-просвітницькі акцій; створюють умови для індивідуальної та колективної творчості.

Однак, сфера культури не обмежується класичними цінностями мистецтва та духовним надбанням, існує ще й матеріальна частина культури, до якої відноситься, зокрема, й техніка як особливе явище культури, що уособлює в собі людські знання. Прогрес технічних засобів, набуття вмінь і навичок їх використання та вдосконалення є важливим фактором розвитку та функціонування культури. Саме тому, розкриваючи питання змісту культурних практик сучасної бібліотеки, варто звернути увагу на зміну парадигми в сучасному суспільстві, пов'язаної зі стрімким технологічним прогресом, адже в наш час технологізація майже усіх сфер життєдіяльності людства закономірно позначається і на культурі. З цього приводу дослідники говорять суперечливий процес поглинання культури технікою [2] – характерної ознаки становлення техногенної цивілізації з існуючим в ній культом техніки. Свого часу М. Бердяєв зазначав, що культура неможлива без техніки, оскільки з нею пов'язане саме виникнення культури, проте, водночас, остаточна перемога техніки в культурі та перехід до технічної епохи тягне культуру до загибелі. Сучасні дослідники констатують кризу культури, характеризуючи постмодернізм як феномен переродження культури в «тектуру» – культуру штучного світу постісторичної технологічної людини (там само).

Незалежно від наявних оцінок та прогнозів, очевидним залишається те, що сьогодні культурне освоєння суспільством досягнень технічного прогресу стає необхідною умовою його подальшого розвитку. Модель сучасної культурної людини включає в себе готовність прийняти нові технології та адаптувати їх до

власних соціокультурних реалій. Виходячи з усвідомлення культурних потреб сучасного користувача, технологічну обізнаність варто розглядати у якості важливого аспекту культурної діяльності публічної бібліотеки. Останніми роками все частіше в бібліотеках розвинених країн відкриваються мейкерспейси (хакерспейси, хакспейси) – креативні простори, де всі бажаючі можуть ознайомлюватись та експериментувати з новими технологіями (3D-принтери, робототехніка, моделювання, обладнання для створення відеоігор, мультимедіа, аудіо-, відео-виробництва, для електронного шиття тощо).

Організуючи вільний доступ до новітніх гаджетів та оснащення, які для більшості є недоступними через їх дороговизну, мейкерспейси допомагають користувачам долучитися до сучасної науки та техніки. Важливо, що подібні креативні простори дозволяють спільноті проявити своє творче начало. До слова, в США «мейкерспейси» – це цілий рух, об'єднання людей, які хочуть вчитися та творити. Їх кредо – «do it yourself» (DIY) – люди повинні бути творцями, а не просто споживачами масових товарів. Мейкери об'єднуються та створюють творчі майстерні, а бібліотеки можуть виділити простір для таких майстерень.

На жаль, мейкерспейси в українських бібліотеках – поки рідкість, зважаючи, що не всі з них навіть комп'ютеризовані та підключені до Інтернету. Відкриттям технічної студії похизуватись може хіба що Запорізька обласна універсальна наукова бібліотека. Тут, у приміщенні центру «Вікно в Америку» місцеві школярі мають можливість опановувати робототехніку у форматі онлайн-ігор на інтерактивній дошці, планшетах, комп'ютерах і ноутбуках.

Освітня функція бібліотек традиційно була орієнтована на самоосвіту тих груп населення, які вже мали мотивацію користуватися послугами бібліотек та полягала в інформаційному забезпеченні навчально-дослідницької діяльності. Сьогодні, враховуючи підвищення соціальної ролі освіти в інформаційному суспільстві, пов'язане з мінливою виробничою ситуацією та соціальним запитом на підтримку балансу між компетентністю працівників та сучасних вимог до професії, сучасні бібліотеки все активніше розвивають у своїй діяльності сегмент неформальної освіти – важливої складової безперервного на-

вчання, що стає дедалі популярнішим серед користувачів.

Публічні бібліотеки сприяють вільному доступу до якісного навчання впродовж життя, пропонуючи широкий спектр навчальних програм для користувачів будь-якого соціального становища та віку – від мовних та комп'ютерних курсів, краєзнавчих екскурсів, популяризації медіаосвіти – до вивчення основ програмування, ІТ управління та адміністрування, включаючи спеціалізовані тренінгові програми для приватних підприємців та організацій. Окрема увага приділяється освітнім потребам сучасних дітей та молоді, які є надзвичайно примхливою категорією користувачів, з огляду на їх чи не тотальне заглиблення у світ новітніх інформаційних технологій, конкурувати з яким у виборі дозвілля доволі нелегко. Для того, щоб зацікавити, замотивувати молоде покоління, потрібні дійсно креативні підходи до організації роботи, що передбачають високий ступінь розважальності, інтерактивності, а також динамічності подачі інформації. Всі ці характеристики включає в себе едьютеймент – технологія заснована на концепції навчання через розвагу, яка сприяє формуванню інтересу до навчання та отримання задоволення від самого освітнього процесу. (Термін «edutainment» утворився від поєднання двох англійських слів: education (освіта) та entertainment (розвага).)

Едьютеймент забезпечує залученість суб'єктів навчання використанням можливостей актуальних інноваційних технологій – мультимедійних продуктів, спеціалізованих комп'ютерних програм (educational software), сучасної техніки тощо. Такі заняття можуть проводитись у формі освітньо-розважальних лекцій, воркшопів або майстер-класів. (Воркшоп (англ. Workshop) – навчальний захід, основними ознаками якого є висока інтенсивність групової взаємодії, активність та самостійність учасників, актуальний досвід й особисте переживання.) Учасники використовують особистий досвід і професійні знання та вміння, діляться ними з іншими учасниками заходу. Ведучий експерт контролює процес, спрямовуючи діяльність групи. Прикладом запровадження едьютеймент у стінах українських бібліотек може слугувати показовий проект «Віртуальна реальність у бібліотеці», реалізований командою Івано-Франківської міської централізованої бібліотечної системи. У рамках проекту було проведено 6 заходів,

2 з яких – позапланові, через велику зацікавленість до нової можливості у дитячих бібліотеках. Завдяки цьому більше 150 дітей отримали нагоду побачити планети Сонячної системи, побувати у світі тварин, відвідати замки України за допомогою окулярів віртуальної реальності. Одразу після проведення заходів більше 70% присутніх дітей записались до централізованої бібліотечної системи та стали читачами 19 бібліотек Івано-Франківська [1].

Отже, описані трансформації в змісті культурно-освітніх практик сучасної бібліотеки свідчать про її готовність урізноманітнювати моделі своєї роботи та розвиватись разом із суспільством.

Список використаної літератури

1. Віртуальна реальність у бібліотеці [Електронний ресурс] // Платформа «Тепле місце». – Режим доступу : https://warm.if.ua/news/virtualna_realnist_u_bibliotetsi. – Дата доступу : 15.03.2019. – Назва з екрана.
2. Кутырев В. Культура и технология: борьба миров / В. Кутырев. – Берлин; Москва : Directmedia, 2015. – 247 с.

References

- 1.Virtualna realnist u bibliotetsi [Virtual reality in the library]. Platforma "Teple misce" – The Platform "Warm place". Retrieved March 15, 2019 from https://warm.if.ua/news/virtualna_realnist_u_bibliotetsi (accessed). [In Ukrainian].
2. Kutyrev, V. (2015) Kultura i tekhnologija: borba mirov [Culture and technology Culture and Technology: war of the worlds]. Berlin-Moscow: Directmedia. [In Russian].

UDC 027.022:021.1.]-048.78

Myskevych Tetyana,

ORCID 0000-0002-2324-6869,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

ACTUAL CONTENT OF CULTURAL AND EDUCATIONAL PRACTICES OF THE MODERN LIBRARY

The transformation in the content of the cultural and educational functions of libraries which are caused by the development of information and communication technologies and their active integration into social processes

are highlighted. The modern content of the cultural and educational practices of the modern library is incarnated in the development of new library services, as well as in introducing of the new approaches to the implementation of library's social functions. The tendency of the development of the segment of informal education in the activity of modern libraries, which facilitates free access to quality education throughout life is indicated.

Keywords: library, social functions of the library, cultural function, educational function, cultural and educational practices.

УДК 004.77:316.77:027.021](477)

Натаров Олег Олександрович,

ORCID 0000-0003-1183-2323,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ СУПРОВІД РЕФОРМУВАННЯ НАУКОВОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ: РОЛЬ БІБЛІОТЕК

Висвітлено діяльність Служби інформаційно-аналітичного забезпечення Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського з інформування громадськості та органів державної влади про ситуацію у науковій сфері України. Акцентовано увагу на актуальності доведення до широкого загалу своєчасної та якісної інформації про здобутки вітчизняних дослідників в умовах інтеграції української науки у світовий науковий простір та відповідних заходів з реформування наукової сфери. Наголошено на важливості оперативної протидії маніпуляціям у медіапросторі, спрямованим проти наукової спільноти.

Ключові слова: українська наука, органи державної влади, інформаційно-аналітичні структури, бібліотечні установи, СІАЗ, НБУВ

На сучасному етапі розвитку цивілізації наука та науково-технічна сфера відіграють визначальну роль у ефективному розвитку економік передових країн світу, зміцненні обороноздатності

держав, підвищенні добробуту громадян, їх духовного та інтелектуального зростання.

В Україні на законодавчому рівні визнана «необхідність пріоритетної державної підтримки розвитку науки як джерела економічного зростання і невід’ємної складової національної культури та освіти, створення умов для реалізації інтелектуального потенціалу громадян у сфері наукової і науково-технічної діяльності, забезпечення використання досягнень вітчизняної та світової науки і техніки для задоволення соціальних, економічних, культурних та інших потреб» [3].

Разом з тим, за даними Комітету Верховної Ради з питань науки і освіти, фінансування галузі у нашій країні за період 2005–2015 рр. скоротилися з 1,17 % до 0,62 % ВВП, а 2017-го становило лише 0,45 % за середньосвітового рівня 2,23 % [1].

Незважаючи на вкрай складну ситуацію з фінансуванням наукової сфери, часом в умовах відвертої дискредитації науки та її діячів у медіа-просторі, українські вчені постійно повинні доводити державним чиновникам та суспільству свою ефективність, а подеколи і обґрунтовувати право на існування академічної науки.

З огляду на сказане, а також беручи до уваги інтеграцію української науки у світовий науковий простір і відповідні заходи щодо реформування наукової сфери України, особливої актуальності набувають питання своєчасного та якісного інформування владних структур про здобутки українських вчених, а також оперативної протидії маніпуляціям у медіа просторі, спрямованим проти наукової спільноти. Адже, як справедливо зазначає В. Пальчук, сьогодні вже не викликає сумнівів той факт, «що ефективність державного управління значною мірою залежить від відповідного використання змістовних інформаційно-інтелектуальних ресурсів, які максимально відповідають завданню формування й прийняття управлінських рішень чи практичного їх застосування в розвитку українського суспільства. У зв’язку з цим спостерігається підвищення ролі інформаційного забезпечення органів державної влади, що передбачає якісно новий рівень технологічної організації роботи з інформаційними масивами» [2, с. 5].

Значним потенціалом у вирішенні проблеми формування інформаційної бази, необхідної для ухвалення управлінських рі-

шень, володіють інформаційно-аналітичні структури бібліотечних установ, у першу чергу, національних бібліотек.

В Україні приклад ефективною діяльності у напрямі бібліотечного інформаційно-аналітичного забезпечення владних структур демонструють інформаційно-аналітичні підрозділи Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі – НБУВ) – Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (далі – СІАЗ), Національна юридична бібліотека (НЮБ), Фонд Президентів України (ФПУ).

Зокрема, СІАЗ було створено для введення в широкий суспільний обіг матеріалів фондів НБУВ, моніторингу й опрацювання зростаючих інформаційних потоків, удосконалення інформаційно-аналітичного обслуговування органів державної влади України.

На сучасному етапі пріоритетними напрямками розвитку структурного підрозділу є використання новітніх інформаційних технологій та методів моніторингу й обробки інформації, посилення аналітичної і прогностичної складової в інформаційно-аналітичних матеріалах, розроблення теоретичних та науково-практичних питань бібліотечного обслуговування на основі впровадження електронних інформаційних технологій. Серед замовників інформаційно-аналітичної продукції СІАЗ – центральні та регіональні управлінські структури, наукові установи, громадські організації. Важливим науково-прикладним завданням структурного підрозділу є вивчення сучасних наукових підходів до збереження бібліотеками інформації інтернет-середовища та збереження широкого спектру інтернет-інформації шляхом її консолідованого представлення в аналітичних продуктах.

У контексті нашої теми слід відзначити підготовку і видання випуску інформаційно-аналітичного бюлетеню «Шляхи розвитку української науки». Основними завданнями бюлетеня є: моніторинг процесів у науковій сфері, що знаходять відбиток у медіа просторі, а також наявність соціального попиту на таку інформацію; донесення інформації про здобутки вітчизняних дослідників (як фундаментальні, так і прикладні) до владних структур; оперативне реагування на сумнівні та необґрунтовані повідомлення про українську науку; доведення до громадськос-

ті думки про важливу роль і суспільну значущість науки тощо.

Так, моніторинг публікацій у медіапросторі України, присвячених питанням науки, засвідчив, що:

– останніми роками завдяки зусиллям вітчизняних учених – насамперед і здебільшого науковців НАН України – вдалося здійснити прорив у медіа-сфері й активізувати процес донесення інформації про здобутки української науки до широкої аудиторії;

– українські вчені, передусім представники академічної науки, докладають значні зусилля для наукового забезпечення вирішення актуальних для нашої країни проблем, впровадження перспективних розробок у реальний сектор економіки та соціальну сферу, зміцнення обороноздатності та безпеки держави;

– враховуючи обсяги фінансування галузі та кількість наукових досліджень в Україні та за її межами, ефективність наукової діяльності українських учених не поступається зарубіжним колегам, а іноді навіть є значно вищою.

Отже, в умовах реформування вітчизняної наукової сфери, а також зважаючи на окремі спроби маніпулювання громадською думкою у медіа просторі з метою дискредитації академічної наукової спільноти, своєчасне та якісне інформування органів державної влади про реальний стан української науки набуває особливого значення. Досвід СІАЗ НБУВ у цій сфері, а саме підготовка і видання випуску інформаційно-аналітичного бюлетеню «Шляхи розвитку української науки», дозволяє стверджувати, що попри складні фінансові умови вітчизняні дослідники, передусім представники Національної академії наук України, продовжують сумлінно працювати на користь своєї країни та отримувати вагомі результати за широким спектром фундаментальних і прикладних досліджень.

Список використаної літератури

1. Луканська А. Учені допомагали армії й під час Другої світової, і під час першої гібридної [Електронний ресурс] / А. Луканська // Голос України. – Режим доступу : <http://www.golos.com.ua/article/317121>. – Назва з екрана.
2. Пальчук В. Бібліотеки в інформаційно-аналітичному забезпеченні органів державної влади : монографія / В. Пальчук ; наук. ред. В. М. Горовий ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – 314 с.
3. Про наукову та науково-технічну діяльність: Закон України від 26 листоп.

2015 р. № 848-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/848-19>. – Назва з екрана.

References

1. Lukanska, A. Ucheni dopomahaly armii y pid chas Druhoi svitovoi, i pid chas pershoi hibrydnoi [Scientists helped the army during the Second World War, and during the first hybrid]. *Holos Ukrainy – Voice of Ukraine*. Retrieved from <http://www.golos.com.ua/article/317121> [In Ukrainian].
2. Palchuk, V. E. (2014). *Biblioteki v informatsiino-analitychnomu zabezpechenni orhaniv derzhavnoi vlady* [Libraries in information and analytical support of public authorities]. Kyiv [In Ukrainian].
3. *Pro naukovu ta naukovo-tekhnichnu diialnist: Zakon Ukrainy* [On Scientific and Scientific Technical Activities / Law of Ukraine on November 26, 2015 № 848–VIII]. Retrieved from <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/848-19> [In Ukrainian].

UDC 004.77:316.77:027.021](477)

Natarov Oleg,

ORCID 0000-0003-1183-2323,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

INFORMATION AND ANALYTICAL SUPPORT FOR REFORMING THE SCIENTIFIC FIELD OF UKRAINE: THE ROLE OF LIBRARIES

The report deals with the work of the Information and Analytical Support Service of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine for informing the public and state authorities about the situation in the scientific field of Ukraine. Attention is paid to the significance of keeping the general public well and timely informed on the achievements of domestic researchers in the conditions of integration of Ukrainian science into the world science and appropriate measures for reforming the scientific field. Emphasis is placed on the importance of operational counteraction to manipulation in the media directed against the scientific community.

Keywords: Ukrainian science, government agencies, information and analytical structures, libraries, SIAZ, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine.

УДК 327.88(470+571):340.132.2:316.774–049.5(477)–048.66

Полтавець Сергій Васильович,

кандидат політичних наук, старший науковий співробітник,
директор ФПУ,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

СПРИЙНЯТТЯ «НОМО SOVIETICUS» ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ В УМОВАХ «ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ»

Окреслено специфіку сприйняття і трактування історичної пам'яті людьми об'єднаними в соціальну групу «Homo Sovieticus». Висловлено тезу про те, що саме представники цієї соціальної групи творять найбільш сприятливий для пропагандистських впливів Російської Федерації сегмент українського суспільства.

Ключові слова: гібридна війна, інформаційне протистояння, «Homo Sovieticus».

Специфіка ведення гібридних воєн не є предметом нашого дослідження. Проте варто зауважити, що ефективність інформаційних операцій супротивника безпосередньо залежить від налаштованості об'єкта сприймати інформацію саме в такому контексті й в такій інтерпретації, з якою вона (інформація) подається. Доволі висока ефективність подібних інформаційних та перш за все дезінформаційних операцій, з нашої точки зору, пов'язана з тим, що аудиторія, на яку направлений інформаційний потік, у більшості своїй готова сприймати таку напівправду і, що найголовніше, переважна частина цієї аудиторії не буде критично сприймати інформацію, намагались її перевірити чи поставити під сумнів. На особливу увагу в цьому контексті заслуговують люди, народжені в СРСР, а також ті, кого в силу різних причин ми можемо характеризувати як «Homo Sovieticus». Один з відомих російських соціологів Лев Гудков, досліджуючи цей соціальний феномен одним з найголовніших своїх завдань вважав необхідність з'ясувати: «як, власне відбувається процес соціалізації «радянської людини», яким чином в умовах розкладу окремих інституційних структур відбувається відтворення цього типу людини» [1, с. 8].

Саме тому сучасна міфотворчість про «Велику Вітчизняну війну», яку виносять за дужки і не включають у контекст Другої світової війни, сприймається прихильно частиною аудиторії, яку ми називатимемо тут «Номо Sovieticus». Тут важливо зауважити, що ця прихильна аудиторія так би мовити «народжені в СРСР», а отже її прихильність повністю базується на стереотипах та штампах, які вона (аудиторія) засвоїла в радянських школах, вишах і т. п. Саме стереотипізація свідомості не дозволяє людині поглянути так би мовити «за лаштунки події», якій вона вже давно присвоїла певну назву, надала певного забарвлення, оцінила. Через це радянська історія та пам'ять про події того історичного періоду сприймається та трактується «Номо Sovieticus» однозначно та безапеляційно позитивно. Цим і користується сьогоднішня російська пропаганда, коли надає радянському минулому героїчного шарму і трактує СРСР як «велику державу», хоча при цьому вся її велич полягала перш за все в географічних межах: «необъятных просторах» та наявності ядерної зброї, застосування якої з боку СРСР боялися країни Заходу на чолі зі США. Сьогоднішній «Номо Sovieticus» не лише не готовий сприймати іншу, інакшу точку зору, через те, що він її не поділяє, він її не сприймає ще й тому, що в його особистій історичній пам'яті не залишилося й сліду про Голодомор, сталінські репресії, ГУЛАГ. Ні його, ні його предків, в переважній своїй більшості, не торкнулися вище перелічені події. А якщо й торкнулися, то «Номо Sovieticus», або про них не знає, або воліє не знати, щоб не виходити із «зони інформаційного комфорту». Що стосується отримання об'єктивної інформації про той сегмент Другої світової війни, який в СРСР трактувався як «Велика Вітчизняна війна» то обговорюючи цю проблему, відомий вітчизняний історик Я. Грицак, зокрема зауважував: «Що є небезпечного в міфі 9 травня? Воно святкується як перемога історичної справедливості, що неминуче провокує на агресію. Коли Росія оголошує, що вона має право на історичну справедливість, то усі інші не є справедливими і їх можна атакувати чи приєднувати. 9 травня несе міф красивої війни» [2].

У процесі реалізації інформаційної війни Росії проти України власне як складової гібридної війни, варто визнати, що зміст інформаційного контенту, який спрямовує держава-агресор через

різноманітні ресурси, створюється з врахуванням того, що аудиторія для якої він (контент) призначений готова його сприймати та засвоювати. На сьогодні, з нашої точки зору, найголовніше завдання такої інформаційної агресії з боку Росії не стільки збільшити кількість прихильників пропагованих нею ідей, скільки «зцементувати» наявний людський ресурс навколо ідей «руського мира» і т. п. Що стосується можливостей та потреби розширення аудиторії, яка прихильно ставиться до ретрансльованих росіянами меседжів, то з часу відкритої військової агресії Російської Федерації стосовно України, риторика власне російських ЗМІ та проросійських медіа ресурсів в Україні дещо змінилася. Якщо на початку військових дій на Сході України позиція Росії стосовно участі власних військовослужбовців вичерпувалася єдиною фразою «ихтамнет», то після оприлюднення десятків різноманітних доказів, а головне після захоплення українськими військами полонених російських солдатів, росіяни змушені були змінити позицію, називаючи учасників неоголошеної війни зі свого боку «добровольцями». В цьому контексті варто згадати, що радянських офіцерів та інструкторів учасників громадянської війни в Іспанії (липень 1936 – квітень 1939) СРСР свого часу теж називав «добровольцями». Як бачимо, ні формулювання ні змістовне наповнення інформаційного ресурсу як на початку ХХ століття пропагандистами СРСР, ні майже через століття пізніше їх наступниками в Російській Федерації не змінилося. Висловимо припущення, що однією з важливих причин цьому є самовідтворення типу людини «Homo Sovieticus». Як наслідок, використання пропагандою РФ цього типу людей, для ретрансляції трансформованих в ідею «руського мира» радянських імперських сенсів.

Список використаної літератури

1. Гудков Л. Условия воспроизводства «советского человека» / Л. Гудков // Вестник общественного мнения: Данные. Анализ. Дискуссии. – 2009. – № 2(100). – С. 8–37.
2. Ярослав Грицак: «9 травня небезпечно тим, що несе міф красивої війни» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://21.helsinki.org.ua/index.php?id=1431031618/>. – Назва з екрана.

References

1. Gudkov, L. (2009). Usloviia vosproizvodstva "sovetskogo cheloveka" [Reproduction conditions of "Soviet person"]. *Vestnik obshchestvennogo mneniia: Dannie. Analiz. Diskussii – The bulletin of public opinion: Data. Analysis. Discussions*, 2(100), 8-37. [In Russian].
2. Yaroslav Hrytsak: "9 travnia nebezpechne tym, shcho nese mif krasyyvoi viiny" [Yaroslav Hrytsak: "on May 9 it is dangerous by what bears the myth of beautiful war"]. Retrieved from <http://21.helsinki.org.ua/index.php?id=1431031618/>. [In Ukrainian].

UDC 327.88(470+571):340.132.2:316.774–049.5(477)–048.66

Poltavets Serhii,

Candidate of Political Sciences, Senior Research Fellow, Director of FPU,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

PERCEPTION OF «HOMO SOVIETICUS» OF HISTORICAL MEMORY UNDER CONDITIONS OF «HYBRID WAR»

The specificity of perception and interpretation of historical memory by people united in the social group «Homo Sovieticus» are defined. It is advanced the thesis that representatives of this social group create the segment of the Ukrainian society which is most favorable for propaganda influences of the Russian Federation.

Keywords: hybrid war, information confrontation, «Homo Sovieticus».

УДК 004.77:316.77:005.57]:81'271

Полтавець Тетяна Володимирівна,

молодший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Україна, Київ

МОВА ТА СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ: МЕХАНІЗМИ ВЗАЄМОПРОНИКНЕННЯ

Виокремлено основні тенденції впливу соціальних мереж на мову. Вплив міжособистісної комунікації в соціальних мережах, на станов-

лення та розвиток мови, створює для учасників дискусії широкі різновекторні нерідко прямо протилежні можливості. Акцентовано увагу на спрощенні мовних практик під час онлайн-спілкування в умовах глобалізації інформаційного простору. Доведено, що соціальні мережі витіснивши безпосереднє живе спілкування, створили віртуальний світ в рамках якого, ті хто комунікують між собою можуть і не знати одне одного. Результатом практики спілкування в соціальних мережах стає примітивізація мовного дискурсу, що свідчить про потенційні загрози перш за все для збереження та розвитку літературної мови.

Ключові слова: соціальні мережі, мова, зміна мови, онлайн-спілкування.

У сучасному глобалізованому світі Інтернет став невід'ємною частиною комунікативної активності суспільства. Важливою його складовою стали соціальні мережі, як платформи, на базі яких отримали подальший розвиток специфічні форми міжособистісних та соціальних зв'язків. Вони стали «...інструментом, за допомогою якого велика кількість користувачів глобальної мережі отримує додаткові можливості у спілкуванні та поширенні інформації» [1, с. 62].

Постановка проблеми. Під впливом соціальних мереж відбуваються зміни не тільки у міжособистісній комунікації, а й у мові, як найголовнішому засобі спілкування. Надзвичайна популярність соцмереж пов'язана з тим, що вони дають в першу чергу можливість вести публічний полілог, оперативно висловлювати свою думку, виражати власні погляди на події та ситуації, створювати свій віртуальний імідж, розміщувати для обговорення статті та публікації. В умовах популяризації соціальних мереж, мова спілкування в середині них змінюється: вона стає спонтанною, стислою та креативною. Відносно нове комунікативне середовище соцмереж генерувало нові способи комунікації та утворило нові форми існування мови. Саме відстеження мовленнєвих практик в соцмережах і є предметом нашого дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі розвитку соціолінгвістика успішно використовує поняття й терміни комунікативістики, що дає підстави пов'язувати її з соціальними комунікаціями, зокрема спілкуванням у соцмережах. Під впливом соціальних мереж відбувається трансформація пи-

семного мовлення та створюється новий спосіб комунікації, який нагадує усний різновид розмовного стилю.

Варто зауважити, що спілкування в соціальних мережах може лише тоді стати поштовхом до «нових знань», коли учасник(и) дискусії об'єднані в якусь спеціалізовану, фахову групу, яка предметом обговорень обирає нові джерела отримання знань, поглиблене вивчення вже знайомих їм тем і т. п. В іншому випадку, якщо група в соцмережі об'єдналася наприклад за «географічним» принципом, говорити про її «інтелектуалізацію» доволі сумнівно.

Досить часто для надання власним повідомленням емоційного забарвлення та експресії, в очікуванні на таку ж відкрити, а головне широку реакцію, комунікатори в соцмережах, застосовують стилістично знижену лексику: жаргонізми, сленгізми, вживання великої кількості аббревіатур та скорочень, використанні смайлів та інш.

На нашу думку, відсутність чітких вимог щодо вживання мови під час спілкування у соцмережах, заборон та цензури, стає причиною та власне й наслідком, утворення нових унікальних мовних одиниць – сленгізмів. Думки мовознавців, щодо сленгу різняться: одні вважають, що «сленг псує, забруднює літературну мову, що це паразитний шар лексики, з яким необхідно боротися. Інші, навпаки, вбачають у ньому елемент, який надає мові жвавості та образності, сприяє її збагаченню та удосконаленню» [2, с. 5].

Єдиний інформаційний простір сприяє уніфікації комунікативно-мовних процесів та призводить до розвитку білінгвальних відносин, які безпосередньо впливають на лінгвістичну культуру суспільства. Зважаючи на те, що англійська мова є найпоширенішою мовою спілкування в соцмережах, це означає, що стрімко зростає число тих англійськомовних користувачів, для яких англійська не є рідною. Це провокує свої тенденції у побутуванні та розвитку інших мов, зокрема вплив на використання англійської мови, її лексико-граматичних, стилістичних, пунктуаційних норм.

Однією з виразних ознак інтернет-комунікації є доступна можливість формування лексикографічної бази. Вітчизняні дослідники визнають, що «при появі нового соціально-культурного явища користувачі самі формують лексикон, який обслуговує

це явище. Відповідно, одразу в Інтернеті з'являються словники різного соціолінгвістичного спрямування» [3, с. 456]. Як правило більшість запропонованих слів походять з веб-сайтів соціальних мереж. Таким чином, можна припустити, що соціальні мережі не тільки утворюють нові лексичні структури, але й несуть відповідальність за поширення цих слів.

В умовах зростання значення соціальних мереж як комунікативного майданчика, поступово змінюється значення літературної мови як способу міжособистісної комунікації та комунікації спільнот. «З огляду на те, що мережеві співтовариства в інтернет-середовищі є неформальними і передбачають відносну свободу змістового наповнення та літературного стилю, будь-яка регламентація їх функціонування виглядає, з одного боку, недоречною.» [4, с. 46]. Мова соціальних мереж є відображенням реальної мовленнєвої ситуації зі значною кількістю розбіжностей між літературною мовою та власне мовленням користувачів. Популяризація спрощеного ставлення користувачів до норм літературної мови та переважання ненормативних рис, притаманних розмовному мовленню, може призвести, як до неграмотності індивіда так і суспільства загалом. Бо «моду» на мову спілкування в мережі задають далеко не письменники й поети, а люди (якщо йдеться про реальних користувачів, а не фейкові особи) з великою кількістю лайків, підписувачів і т. п.

Як показує практика, наявність у сучасних гаджетах, телефонах і т. п. різних додатків та програм для автоматичної перевірки граматики тексту, знижує потребу здобувати відповідні знання, що в загальному знижує рівень володіння літературною мовою, страждає текстова оформленість, мовні дії стають більш згорнутими, зникає варіативність.

Список використаної літератури

1. Коган К. М. Соціальні мережі як елемент нового соціального середовища [Електронний ресурс] / К. М. Коган // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. – 2014. – Вип. 16. – С. 61–71. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mnf_2014_16_8. – Назва з екрана.
2. Синюта О. Роль соціальних мереж у зміні мов [Електронний ресурс] / Синюта О. // International scientific survey journal. – 2018. – Т. 1, № 3. – С. 1–13. – Режим

доступу : <http://syniutajournals.com/index.php/ISSJ/article/view/17/15>. – Назва з екрана.

3.Тарасенко Н. Інформаційні комунікації в середовищі соціальних мереж: аспекти стандартизації бібліотечного сегмента [Електронний ресурс] / Н. Тарасенко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / редкол.: О. С. Онищенко (голова), Г. В. Боряк, В. М. Горовий [та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – Київ, 2017. – Вип. 46. – С. 455–477. – Режим доступу : <https://doi.org/10.15407/np.46.455>. – Назва з екрана.

4. Чемеркін С. Українська мова в Інтернеті: позамовні та внутрішньоструктурні процеси [Електронний ресурс] / С. Чемеркін. – Київ, 2009. – 240 с. <http://www1.nas.gov.ua/institutes/ium/e-library/Documents/chemerkin-s.pdf>. – Назва з екрана.

References

1.Kohan, K. M. (2014). Sotsialni merezhi yak element novoho sotsialnoho seredovyscha [Social Networks as Elements of a New Social Environment]. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mnf_2014_16_8. [In Ukrainian].

2. Sinyuta, O. (2018). Rol sotsialnykh merezh u zminenni mov [The role of social networks in changing languages]. Retrieved from <http://syniutajournals.com/index.php/ISSJ/article/view/17/15>. [In Ukrainian].

3.Tarasenko, N. (2017). Informatsiini komunikatsii v seredovyschchi sotsialnykh merezh: aspekty standartyzatsii bibliotechnoho sehmenta [Information Communication among Social Networks: Standardization Aspects of Library Segment]. Retrieved from <https://doi.org/10.15407/np.46.455>. [In Ukrainian].

4. Shchemerkin, S. (2009). Ukrainska mova v Interneti: pozamovni ta vnutrishhostrukturni protsesy [Ukrainian language on the Internet: extra-curricular and inter-structural processes]. Kyiv, Ukraine. Retrieved from <http://www1.nas.gov.ua/institutes/ium/e-library/Documents/chemerkin-s.pdf>. [In Ukrainian].

UDC 004.77:316.77:005.57]:81*271

Poltavets Tetiana,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Ukraine, Kyiv

LANGUAGE AND SOCIAL NETWORKS: MECHANISMS OF INTERACTION

The article deals with the main tendencies of the influence of social networks on language. The influence of interpersonal social network communication on formation and development of the speech, creates multi-vector, quite often opposite, opportunities for participants of the discussion. It is focused on the practices of speech simplification during online communication

under globalization of information space. It is proved that social networks had supplanted real-life communication and created the virtual world within which communicating persons might not know each other. The practice of communication on social networks causes the simplification of the language discourse which demonstrates the potential threats for preservation and development of the literary language.

Keywords: social networking, language, language change, online communication.

УДК 004.77:316.77:328]:025.5(477-87)

Симоненко Олена Василівна,

кандидат політичних наук, старший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

ЗАРУБІЖНА ПРАКТИКА ПОЛІТИКО-КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК У АСПЕКТІ ВЗАЄМОДІЇ З ПАРЛАМЕНТОМ

Розглянуто роль зарубіжних бібліотек у системі інформаційно-комунікативних зв'язків і відносин в політичній сфері. Висвітлено універсальність роботи бібліотек для задоволення інформаційно-аналітичних запитів органів державної влади.

Ключові слова: бібліотека, органи державної влади, парламент, інформаційний супровід.

Діяльність бібліотек як джерела інформаційної підтримки наукових досліджень в політиці є надзвичайно важливим чинником раціональної організації ефективних реформ. А це означає більшу відкритість інформації для громадян, втілення в життя конституційного права на вільний доступ і отримання інформації для широкого кола користувачів. Про значущість інформаційно-бібліотечного обслуговування, також, зауважує В. Горовий: «Як свідчить не тільки наш вітчизняний досвід, а й, перш за все, досвід зарубіжжя, розвиток суспільства на базі мобільної інформа-

тизації призводить не тільки до зростання ролі інформації в системі стратегічних ресурсів кожної з країн, але і виводить системи бібліотечних установ в число найбільш значущих, з точки зору задоволення соціальних потреб суспільства, джерел формування і наповнення інформаційного середовища, в якому розвивається суспільство. Сьогодні рівень інформаційно-бібліотечного обслуговування входить в число найважливіших показників, що характеризують загальний рівень соціально-економічного розвитку країни» [1; с. 107].

Однією з істотних сторін діяльності бібліотеки є її робота з інформаційно-аналітичним забезпеченням парламенту.

Як відомо, законотворчий процес завжди пов'язаний з підготовкою великого обсягу матеріалів - інформаційне та аналітичне забезпечення, протоколювання, діловодство, організація проведення засідань тощо. Бібліотека як наукова установа в галузі інформаційно-аналітичної діяльності сьогодні активно шукає шляхи та напрями подальшої ефективної роботи. З огляду на це, останнім часом зріс науковий інтерес фахівців до цього напрямку роботи бібліотек.

Варто, також, додати, що останніми роками існує тенденція до збільшення кількості законодавчих актів, прийнятих парламентами, світова фінансова криза значно пожвавила роботу законодавчого органу. Такі тенденції ще більше підвищують роль бібліотек у процесі оперативного консультування парламентарів з метою швидкого вироблення рішень. Тому актуалізується завдання забезпечення об'єктивною і повною інформацією, необхідної для прийняття зважених рішень у сфері підготовки законопроектів з урахуванням інтересів суспільства.

Саме великі бібліотеки оперативно і найбільш повно можуть надати органам державної влади інформацію для прийняття важливих політичних рішень, тим самим виконуючи свою історичну задачу в справі інформаційно-аналітичного забезпечення.

Розглянемо найсуттєвіші моменти, пов'язані з практикою аналітичного забезпечення парламентської діяльності в зарубіжних країнах.

Варто відзначити, що викликом сучасному парламентаризму є наближення парламенту безпосередньо до громадян на базовому

рівні. Одним із способів досягнення цього є створення інформаційних точок на місцях, які або безпосередньо надають інформацію про парламент, або сприяють популяризації інформаційних он-лайн ресурсів про законодавчий орган. У цьому контексті, цікавим є досвід в Уганді: Національна академія наук організовує зустрічі можновладців з науковцями з метою забезпечити позитивний вплив на процеси вироблення політики шляхом пошуку належного обґрунтування. Зазвичай, запрошення отримують близько сімдесяти політиків (обрані парламентарі, парламентські чиновники, урядові агенції, представники громадських організацій тощо). А приміром в Чилі члени парламенту можуть звернутися до бібліотеки з проханням дати відповідь, як ті чи інші конкретні проблеми були вирішені у законодавстві інших країн світу. Все це сприяє прийняттю поінформованих рішень щодо важливих суспільних проблем [2].

При цьому, аналіз практик парламентів світу показує, що більшість з них проводять семінари та інформаційні сесії з метою підвищення обізнаності населення про парламентську діяльність.

За таких умов на бібліотеки покладається спільна першочергова місія – забезпечення ефективного інформаційного супроводу роботи законодавчого органу.

На важливу роль бібліотек у супроводі роботи сучасного парламенту вказує і аналіз структури апаратів парламентів різних країн, який дозволяє виділити кілька моделей організаційного співвідношення бібліотек в участі роботи парламенту:

I. Бібліотека є незалежним структурним підрозділом апарату парламенту. Наприклад: Італія, Норвегія, Польща, Словаччина, Словенія.

II. Бібліотека утворює єдиний структурний підрозділ апарату парламенту. Наприклад: Ірландія.

III. Бібліотека входить до більшого департаменту апарату парламенту. Наприклад: Албанія.

IV. Парламентська бібліотека є елементом інформаційно-аналітичної служби або департаменту. Наприклад: Австрія, Литва, Нідерланди, Румунія.

V. Бібліотека не входить до структури апарату парламенту. Наприклад: Естонія. [2].

Таким чином, досвід зарубіжних країн показує, що бібліотеки в сучасних умовах стали важливою складовою інформаційної інфраструктури держави, центром накопичення, розповсюдження та зберігання інформації, яка є основою забезпечення ефективного інформаційного супроводу. Адже сучасні політичні діячі у дедалі більшій мірі потребують інформаційних продуктів, що базуються на наукових матеріалах, аналітичному узагальненні, відпрацюванні кваліфікованих висновків і прогнозів, які мають допомогти у виробленні та прийнятті оптимальних управлінських рішень.

Список використаної літератури

1. Горовий В. Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс [Текст] / В. Горовий // НАН України, Нац. б-ка ім. В. І. Вернадського ; наук. ред. Л. А. Дубровіна. – Київ, 2010. – 360 с.
2. Чабаненко О. Інформаційний супровід роботи сучасних парламентів [Електронний ресурс] // Лабораторії законодавчих ініціатив. – Режим доступу : http://parlament.org.ua/upload/docs/Parliamentary_inf-support.pdf. – Назва з екрана.

References

1. Horovyi, V. (2010). Sotsialni informatsiini komunikatsii, yikh napovnennia i resurs [Social information communications, their content and resource]. L. A. Dubrovina (Ed.). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
2. Chabanenko, O. Informatsiinyi suprovid roboty suchasnykh parlamentiv [Information support of the work of modern parliaments], Laboratorii zakonodavchykh iniitsiatyv – Laboratory of Legislative Initiatives. Retrived October, 28, 2018 from http://parlament.org.ua/upload/docs/Parliamentary_inf-support.pdf (accessed) [In Ukrainian].

UDC 004.77:316.77:328]:025.5(477-87)

Symonenko Elena,

Candidate of Political Science, Senior Research Associate,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

FOREIGN PRACTICE OF POLITICAL AND COMMUNICATIVE ACTIVITIES OF LIBRARIES IN THE ASPECT OF INTERACTION WITH PARLIAMENT

The role of foreign libraries in the system of information and communication links and relations in the political sphere is considered. The universality of the work of libraries to meet the information and analytical requests of public authorities.

Keywords: library, state authorities, parliament, information support.

УДК 004:316.77:025.5

Сісіна Людмила Леонідівна,

головний бібліограф,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

У контексті висвітлення змін, яких зазнає комунікативна діяльність сучасних бібліотек під впливом суспільних трансформацій та нових інтернет-технологій, зроблено висновок про те, що потенціал бібліотечних фондів, власна інформаційно-аналітична продукція, доступ до масивів електронної інформації сприяють розширенню комунікативного простору та організації комунікативних осередків для культурного обміну і взаємодії, освіти, бізнесу, міжособистісного спілкування, дозвілля тощо. Налагодження ефективної інформаційно-комунікативної взаємодії у бібліотечній системі між її учасниками забезпечує її сталість і подальший розвиток.

Ключові слова: комунікативні практики, комунікативний досвід, комунікативний простір, суб'єкт комунікації, наукові комунікації.

Трансформація бібліотеки як соціального інституту відбувається відповідно до сучасних реалій інформаційного простору. Увагу дослідників привертає, зокрема, комунікативна складова бібліотечної діяльності. Зарубіжні і вітчизняні дослідники відзначають загальну тенденцію активізації комунікативної діяльності бібліотек, збагачення її змісту та урізноманітнення її форм і напрямів.

Метою дослідження є висвітлення трансформації комунікативного компонента в бібліотечній діяльності, спрямованої на надання широкого спектра послуг для задоволення різноманітних суспільних потреб і підвищення якості життя громади й окремої особи, та з'ясування чинників, які сприяють процесу цієї трансформації.

Комунікативна функція – одна із сутнісних для бібліотеки. Бібліотека транслює культурні норми і цінності від покоління до

покоління, сприяючи соціальній адаптації та соціалізації індивідів. Взаємозв'язок з користувачами, у тому числі, протягом віків мотивує функціонування й трансформацію діяльності бібліотеки як соціального інституту. Зміни, що відбуваються в сучасному суспільстві, й удосконалення технологій поширення інформації збагатили новим змістом комунікативну функцію та розширили можливості її реалізації. Набувають розвитку нові методи, прийоми, способи роботи з читачами в інформаційному середовищі епохи електронних комунікацій, яка кардинально змінила умови для культурного обміну і взаємодії, освіти, бізнесу, міжособистісного спілкування, успішно стираючи часові, просторові, мовні та інші бар'єри, і призвела до збільшення кількісного складу учасників комунікативного процесу та обсягів інформації.

Бібліотеки сьогодні виконують роль навігаторів у величезному масиві інформації, 80 % якої, за багатьма свідченнями, перебуває в неструктурованому стані, що вигідно вирізняє їх серед інших комунікативних суспільних структур. Адже «орієнтиром оцінювання нової інформації з точки зору її практичного використання й поповнення бібліотечних ресурсів», як і завжди, залишаються знання – якісна частина суспільно значущого ресурсу, що була перевірена практикою і становить акумульований досвід [1]. Сайт сучасної бібліотеки виступає самостійним каналом комунікації з користувачем та засобом інтернет-навігації.

Однією з визначальних тенденцій соціально-комунікативної діяльності бібліотек є переорієнтування на налагодження взаємодії з індивідуальним читачем, на обслуговування не читача взагалі, а конкретного відвідувача, користувача, споживача або їх конкретної соціальної групи, і нині, при переході до когнітивно насичених соціальних комунікацій і становленні ноосферної цивілізації – суспільства розуму, вона спрямована на забезпечення формування свідомості соціально активної творчої особистості [2].

Сучасні бібліотеки у своїй діяльності поєднують традиційні й новітні бібліотечні комунікативні практики: усну, документальну і цифрову (електронну), що надає їм змогу розширити свій комунікативний простір. Цифрові (електронні) послуги для бібліотек, які постійно напрацьовують комунікативний досвід, забезпечуючи рух інформації і знань у соціумі, є одним із способів взаємо-

дії з клієнтами, щоб ефективно ділитися знаннями, культурою і навичками та повною мірою задовольняти запити користувачів, продиктовані вимогами сьогодення.

Науковий портал бібліотеки – нова когнітивна модель наукових комунікацій, що забезпечує доступ до знань і транспортування їх електронними каналами, сприяє формальному й неформальному спілкуванню вчених. На національному рівні формування такого порталу здійснює колектив Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ). Проект «Наука України: доступ до знань» передбачає створення середовища комунікації для українських вчених та інформаційно-аналітичної системи супроводу їхньої наукової діяльності, а також підвищення доступності електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів наукових бібліотек України за рахунок використання сучасних бібліотечних та веб-технологій. НБУВ також надає доступ до передплачених та безкоштовних провідних світових баз наукової інформації, а щоб зорієнтувати своїх користувачів у масивах наукової інформації, організовує навчально-практичні семінари, майстер-класи, надає за запитами індивідуальні консультації.

Тенденції створення і використання електронних ресурсів бібліотек як нових форм наукових комунікацій (електронні бібліотеки, наукові та інформаційно-бібліотечні портали, реферативні і повнотекстові бази даних, репозиторії, електронні журнали та електронні повнотекстові копії друкованих видань), розвиток форм і засобів доступу до знання стали визначальними для еволюції системи наукових комунікацій у цілому та наукової бібліотеки зокрема.

Вибірковий огляд сайтів вітчизняних та зарубіжних бібліотек свідчить про розмаїття пропонованих ними комунікативних практик правової, економічної, культурної, просвітницької тематики та грамотне облаштування інтер'єрів, розроблених для різноманітних видів діяльності. Внутрішнє облаштування бібліотечного простору має важливе значення, адже він пропонується не лише для читання. Мають попит створювані в бібліотеках молодіжні, динамічні, привабливі, комфортні місця для навчання, ділових та інтелектуальних ігор, для творчості й інновацій, для занять мистецтвом, проведення бібліоквестів, тренінгів, коворкінгів.

Поширеною практикою на початку XXI ст. стало відкриття вітчизняними бібліотеками у відповідь на потребу людей у знаннях нових законів центрів правової інформації та організація інформаційно-правового обслуговування.

Директор Публічної бібліотеки округу Сесіл, штат Меріленд (США) М. Міллер та бізнес-бібліотекар Л. Метцлер, які для підприємців-початківців організували Інформаційний центр малого бізнесу (SBIC), зазначають, що бібліотека допомагає людям на стадії мрії – це зручне місце для того, щоб запитати і з'ясувати, які кроки потрібно зробити на шляху до її здійснення. Бібліотеки пропонують усе: семінари, консультації, корисні ресурси, зручні робочі місця, а також відгуки і поради бібліотекаря, який має досвід ведення бази даних і критичний дослідницький досвід [4].

Незважаючи на розмови про бібліотечну кризу, зарубіжні та вітчизняні бібліотекознавці відзначають активізацію комунікативної діяльності, перспективними рисами якої нині є діалог та участь, і наголошують, що сучасна бібліотека як соціальний інститут залишається важливим компонентом системи масової комунікації, оскільки не лише забезпечує інформаційні потреби суспільства, а й, використовуючи традиційні та інноваційні методи роботи, формує його ціннісні орієнтири [3; 5].

Як складова системи соціальних комунікацій, бібліотеки відіграють важливу роль у становленні та розвитку інформаційної взаємодії на загальнодержавному та міжнародному рівнях, розвиваючи взаємозв'язки з усіма структурами суспільства, у тому числі й із центральними та регіональними управлінськими структурами. Передусім йдеться про інформаційний супровід усіх суспільно значущих процесів і подій, що відбуваються в країні і в яких бібліотеки беруть активну участь. За сучасних технічних і технологічних можливостей це не лише інформація чи аналітичні матеріали, а й формування мережевих спільнот і платформ для обміну думками та з'ясування точок зору на актуальні суспільні проблеми.

Серед українських реалій, у яких комунікативна функція набуває особливо актуального значення – децентралізація влади та організація територіальних громад, сприяння тимчасово переселеним особам щодо правових питань, працевлаштування, запо-

чаткування бізнесу тощо та налагодження ефективних механізмів комунікації цієї категорії громадян з місцевими органами влади, обслуговування малозахищених верств населення.

Бібліотеки функціонують у комунікаційній системі не лише як інформаційна база й опосередкований канал. Сьогодні вони позиціонують себе як соціально-комунікативний інститут і суб'єкт комунікації. Набуттю бібліотеками статусу суб'єктів комунікації сприяли розвиток інформаційної функції, виготовлення власної інформаційно-аналітичної продукції на основі опрацювання публікацій ЗМІ, а також створення бібліотечного комунікативного простору для культурного обміну і взаємодії, освіти, бізнесу, міжособистісного спілкування, набуття навичок роботи з інформацією, навчання протягом життя, сприяння організації здорового способу життя, дозвілля.

Таким чином, виявляючи себе як соціально-комунікативний інститут і суб'єкт комунікації, ініціатор та учасник процесів формування інформаційно-комунікативного простору, сучасна бібліотека забезпечує свою сталість і залишається необхідною та затребуваною.

Список використаної літератури

1. Горовий В. Бібліотека в інформаційному суспільстві [Електронний ресурс] / В. Горовий. – Режим доступу : http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3025:biblioteka-v-informatsijnomu-suspilstvi&catid=81&Itemid=415. – Назва з екрана.
2. Ільганасва В. Місія бібліотеки в комунікаційному просторі сучасності / В. Ільганасва // Библиотека ВУЗа на новом этапе развития социальных коммуникаций : материалы междунар. науч.-практ. конф., Днепропетровск, 22–23 апр. 2010 г. – Днепропетровск : Изд-во Днепропетр. нац. ун-та железнодорож. трансп. им. акад. В. Лазаряна, 2010. – С. 10–14.
3. Печена А. Бібліотека в системі масової комунікації: тенденції і напрями розвитку / А. Печена // Вісн. Книжк. палати. – 2013. – № 10. – С. 5.
4. Building a Business at the Library [Electronic resource]. – Mode of access: <https://princh.com/building-a-business-at-the-library/#.XRNtXPkzaJA>. – Title from the screen.
5. Einasto O. Transforming library communication: From Gutenberg to Zuckerberg / O. Einasto // *New Library World*. – 2015. – Vol. 116, issue 5/6. – P. 247–263.

References

1. Horovyi, V. *Biblioteka v informatsiinomu suspilstvi* [Library in the information society]. Retrieved from http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view

=article&id=3025:biblioteka-v-informatsijnomu-suspilstvi&catid=81&Itemid=415. [In Ukrainian].

2. Ilhanaieva, V. (2010, April). Misii biblioteki v komunikatsiinomu prostori suchasnosti [Mission of the library in the communicative space of modernity]. *The Library of the university at a new stage in the development of social communications. Proceedings of the International Scientific Conference* (pp. 10-14). Dnepropetrovsk, Ukraine. [In Ukrainian].

3. Pechena, A. (2013). Biblioteka v systemi masovoi komunikatsii: tendentsii i napriamy rozvytku [Library in the system of mass communication: tendencies and directions of development]. *Visnyk Knyzhkovoï palaty – Bulletin Book Chamber, 10*. [In Ukrainian].

4. Building a Business at the Library (2019). Retrieved from <https://princh.com/building-a-business-at-the-library/#.XVWo5rij-NA>. [In English].

5. Einasto, O. (2015). Transforming library communication: From Gutenberg to Zuckerberg. *New Library World, Vol. 116, issue 5/6, 247-263*. [In English].

UDC 004:316.77:025.5

Sisina Liudmyla,

Chief Bibliographer,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

TRANSFORMATION OF COMMUNICATIVE LIBRARY ACTIVITIES IN MODERN INFORMATION SPACE

In the context of coverage of the changes undergoing the communicative activities of modern libraries under the influence of public transformations and new Internet technologies, it is concluded that the potential of library funds, their own information and analytical products, access to electronic information arrays contribute to the expansion of the communication space and the organization of communicative space for cultural exchange and interaction, education, business, interpersonal communication, family leisure and more. Establishing information and communication interaction in the library system between its participants ensures its sustainability and further development.

Keywords: communicative practices, communicative experience, communicative space, subject of communication.

УДК 025.5:004.774.6БЛОГ

Струнгар Валерія Валеріївна,

кандидат наук із соціальних комунікацій, завідувач відділу,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПРЕДСТАВЛЕНOSTІ БІБЛІОТЕК У БЛОГОСФЕРІ

У роботі виявлено особливості представленості зарубіжних та вітчизняних бібліотек у блогах. Обґрунтовано, що блог виступає одним із дієвих засобів комунікації бібліотеки з користувачами.

Ключові слова: бібліотека, блог, блогосфера, бібліотечні блоги, комунікація, соціальні медіа.

Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, розширення видів соціальних медіа, збільшення кількості бібліотек у соціальних медіа викликають потребу налагодження активної комунікації з користувачами через інструментарій соціальні медіа. Сьогодні соціальні медіа надали нові можливості щодо представлення, роботи та комунікації бібліотеки і користувача в соціальному медіа-середовищі. Одним із важливих та дієвих інструментів забезпечення комунікації «бібліотека–користувач», «бібліотека–бібліотека», «користувач–користувач» є блоги, а саме, представлення та специфіка роботи бібліотек у них.

Представленість бібліотек у блогосфері можна визначити за кількістю блогів (сторінок), які ведуть бібліотеки або їх представники. Загалом кількість блогів, в яких представлена кожна зарубіжна та вітчизняна бібліотека різна і коливається від одного до дев'ятнадцяти. Необхідно зазначити, що більшість вітчизняних і зарубіжних бібліотек комунікують із читачами використовуючи декілька блогів. В результаті аналізу було виявлено, що серед вітчизняних бібліотек найбільшу кількість блогів ведуть ОУНБ. Лідером у даній вибірці виступає Волинська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Олени Пчілки з 11 блогами. Водночас серед зарубіжних бібліотек – Британська бібліотека, яка використовує 19 блогів задля спілкування з користувачами.

Прослідковується тенденція представленості зарубіжних бібліотек у блогах на офіційних сайтах, які представлені як окремі сторінки порталів. Водночас вітчизняні бібліотеки надають перевагу безкоштовним платформам для ведення блогів, таким як, blogspot.com та wordpress.com.

Для аналізу та характеристики представлення бібліотек у соціальних медіа використаємо критерії дослідження соціальних медіа як джерельної бази бібліотекознавчих наукових рефлексій, а саме: представлення (рівень надання інформації про бібліотеку), централізованість/дисперсність (наявність/відсутність декількох акаунтів бібліотек і структурних підрозділів у одній мережі), змістовність (інформативне наповнення сторінки), інтенсивність зворотного зв'язку (враховує користувацькі реакції).

Результати аналізу представлення бібліотечних представництв у блогах, говорять про те, що всі бібліотеки приділили увагу критерію *представлення інформації про бібліотеку*. Представлення є важливою характеристикою будь-якого представництва бібліотеки в соціальних медіа, оскільки дає змогу його ідентифікувати і отримати інформацію для ознайомлення з акаунтом. Також представлення бібліотечних представництв у соціальних медіа відіграє важливу роль щодо залучення користувачів. І ще варто зазначити, що блоги надають величезні функціональні можливості щодо представленості інформації про бібліотеку.

Загалом вітчизняні бібліотечні представництва використовують різні фонові світлини та обкладинки бібліотечного представництва. Так, загалом у зарубіжних бібліотек блог є сторінкою офіційного веб-сайту, тому фонові світлина сторінок однакова, а от обкладинки різні.

Важливим елементом представлення бібліотек у блогах є профіль сторінки (основна інформація про бібліотеку на сторінці соціальних медіа). Варто відзначити, що не всі бібліотеки у блогах надають інформацію про бібліотеку чи проект, хоча це б полегшувало комунікацію з читачами бібліотеки та залучало нових користувачів. Вітчизняні бібліотеки надають перевагу представляти інформацію про бібліотеку та проекти. Водночас зарубіжні – загалом інформують про проекти.

Як показало дослідження, гіперпосилання на інші соціальні медіа в профілі бібліотечних представництв відсутні у більшості бібліотек.

Щодо іншого критерію присутності бібліотеки у соціальних медіа – *централізованості/дисперсності*, то аналіз передбачив виявлення пов'язаності сторінок: наявність окремих сторінок кожного підрозділу, або ж за принципом рубрикації сторінки формують єдиний розгалужений блог.

Отже, прослідковується тенденція дисперсного представлення бібліотек в блогосфері. Також варто наголосити на тому, що бібліотечні представництва в блогах не дублюють контент офіційного сайту бібліотеки, вони створюють свій власний унікальний контент.

Наступний критерій – *змістовність бібліотечної сторінки у соціальних медіа*, що визначається інформативним наповненням контенту. Змістовність бібліотечної сторінки надасть уявлення про те, якими правилами керуються бібліотеки при створенні контенту, створюючи галереї чи завантажуючи світлини. Також буде виявлено чи використовують бібліотеки інструменти соціальних медіа.

Бібліотеки у блогах інформують користувачів щодо різноманітної тематичної направленості, а саме: повідомляють про бібліотеку, надають юридичні консультації, запроваджують бібліотечне обслуговування людей з особливими потребами, інформують про політичні, суспільні, економічні, правові новини, повідомляють щодо читацьких книг та фільмів.

Наступний важливий показник аналізу бібліотечного представництва та роботи в соціальних медіа – *інтенсивність зворотного зв'язку з користувачами*, що може визначатись кількістю уподобань (Likes) сторінки та вподобань сторінкою бібліотеки (інших публікацій, коментарів, акаунтів); наявністю рейтингу сторінки; вподобаннями (Likes), коментарями та репостами публікацій представництва бібліотеки.

Також не менш важливим показником блогу бібліотеки є кількість переглядів сторінки. Доволі цікавою рубрикою в блогах бібліотеки є «Популярні повідомлення», в якій систематизовано дописи, які є затребуваними, наприклад, за кількістю коментарів, переглядів та ін.

Також варто відзначити доволі цікавий інструмент інтерактивної взаємодії з користувачами у блогах, а саме під кожним повідомленням надається функція різноманітної участі користувачів, зокрема: весело, цікаво, сучасно, корисно; 1;2;3;4;5; весело, цікаво, сучасно; зірковий рейтинг і репости в інших мережах.

Коментарі до публікацій можуть бути найголовнішим показником аналізу контенту бібліотечного представництва в соціальних медіа.

Використання запропонованих критеріїв дослідженні соціальних медіа, а саме: представлення, централізованість/дисперсність, змістовність, інтенсивність зворотного зв'язку, надало можливість виявити загальні тенденції, які характеризують підходи до створення бібліотечних представництв у блогах.

Отже, вітчизняним та зарубіжним бібліотекам характерна поліпредставленість (зосередженість бібліотеки в більшості соцмедіа) у блогах. В результаті аналізу було виявлено, що серед вітчизняних бібліотек лідером поліпредставленості в блогах виступають ОУНБ.

Щодо формування профілю сторінки блогу, то варто зазначити, що вітчизняні бібліотеки надають перевагу представляти інформацію про бібліотеку та проекти. Водночас зарубіжні – загалом інформують про проекти у профілі бібліотечного представництва блогу.

У результаті аналізу бібліотечних представництв виявлено, що більш дисперсними щодо представленості в соцмедіа виступають зарубіжні бібліотеки в блогах.

Варто зазначити, що вітчизняні бібліотеки мають чимало блогів, але не всі з них оновлюються. Необхідно щоб була відповідальність за представлення та ведення сторінки в блогах, тому має розроблятися політика чи стратегія бібліотечного представництва в соціальних медіа з визначенням відповідних посадових обов'язків фахівців.

Дослідження бібліотечних представництв в блогах показало, що бібліотеки окрім інформування про професійні питання, також повідомляють користувачів про різні важливі питання для суспільства, виступаючи при цьому центрами громадянського суспільства.

У результаті аналізу бібліотечних представництв виявлено, що важливою видається персоналізованість, тобто, доцільно досліджувати бібліотечні представництва підрозділів бібліотек. У порівнянні із використанням соціальних мереж бібліотеками, у блогах спостерігається незначна кількість коментарів, що говорить про низьку зацікавленість користувачів до обговорення питань та вибір більш динамічніших платформ для спілкування, хоча блог є однією із інтерактивних медіа-платформ з потужними функціональними можливостями, що забезпечує комунікацію бібліотека–користувач, бібліотека–бібліотека, користувач–користувач.

Отже, блог можна розглядати як один із дієвих засобів комунікації бібліотеки з користувачами, але у зв'язку з тим, що відбувається розширення видів контенту, зростання, відповідно, кількості конфігурацій його поєднання, аж до інтеграції різних типів медіа чи їхніх елементів, перспективою подальших наукових досліджень є аналіз напрямів діяльності вітчизняних і зарубіжних бібліотек щодо використання рекомендаційних сервісів, файло-обмінних спільнот, медіа-хостингів, віртуальних світів.

UDC 025.5:004.774.6BLOG

Strungar Valeria,

Candidate of Science in Social Communications, Head of Department,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

FEATURES OF REPRESENTATION OF LIBRARIES IN THE BLOGOSPHERE

Features of representation of foreign and domestic libraries in blogs are revealed in the work. It is proved that the blog performs as one of effective means of communication of library with users.

Keywords: library, blog, blogosphere, library blogs, communication, social media.

УДК 004.77:316.77:021.6]:023.4:005.963

Тарасенко Наталія Віталіївна,

ORCID 0000-0003-1825-2209,

молодший науковий співробітник ,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

РОЛЬ БІБЛІОТЕЧНИХ МЕРЕЖЕВИХ ПРЕДСТАВНИЦТВ У ФОРМУВАННІ ФАХОВОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ РЕСУРСНОЇ БАЗИ ДЛЯ БІБЛІОТЕКАРІВ

Проаналізовано можливості й переваги використання бібліотечних представництв у соціальних мережах у якості платформ із розміщення фахових інформаційних ресурсів для бібліотекарів, проаналізовано досвід щодо представлення таких ресурсів на мережових сторінках українських бібліотек.

Ключові слова: фахові ресурси для бібліотечних працівників, інформаційні ресурси для бібліотекарів

Розвиток сучасної бібліотеки, як важливого елемента інформаційно-комунікаційної сфери суспільства, значною мірою залежить від фахового рівня бібліотекарів, який нині визначається ступенем оволодіння новітніми інформаційними технологіями, вмінням застосовувати їх для отримання корисної з точки зору професійного розвитку інформації та перетворення її на знання у процесі практичної діяльності. Важливим у цьому контексті є створення умов для підвищення фахового рівня бібліотекарів завдяки розширенню і вдосконаленню можливостей пошуку та використання ними професійних інформаційних ресурсів.

З огляду на переважаюче у сучасному світі переміщення інформаційно-пошукової діяльності у сферу електронних ресурсів, особливого значення набуває упорядкування та організація доступу до якісних, структурованих електронних інформаційних ресурсів, які, у поєднанні з ефективними навігаційними, пошуковими й рекламними інструментами, могли б сприяти мінімізації часових витрат на інформаційно-пошукові операції, уникненню необхідності верифікувати інформацію та, як наслідку, удоскона-

ленню, розширенню й урізноманітненню бази фахових інформаційних ресурсів для бібліотекарів.

Нові можливості у поширенні більш конкретної та адресної фахової інформації для бібліотекарів виникли у результаті розвитку сучасного середовища соціальних мереж, зокрема створення і постійного вдосконалення бібліотечних мережевих представництв. Вони стали новим інструментом для професійного розвитку бібліотекарів, за допомогою якого відбувається формування фахової інформаційної ресурсної бази для бібліотекарів.

Доречним у цьому контексті є твердження Т. Павленко про те, що професійні мережеві спільноти є зручним інформаційним майданчиком і сучасною формою оперативного інформування потенційно необмеженої аудиторії. Коли більшість не тільки згодна споживати інформацію, а й прагне оцінювати та коментувати її, заявляти про свою позицію і, головне, здатна створювати професійно значущий контент, вартий подальшого репостінгу, спільнота стає середовищем продуктивної співпраці однодумців щодо відстеження тенденцій розвитку бібліотечної теорії та практики, узагальнення досвіду, обміну цікавими напрацюваннями, ідеями та знаннями. Соціальні медіа демонструють інтереси аудиторії, а руйнування традиційних механізмів передачі інформації підвищує динамічність використання контенту, створеного в результаті діалогової взаємодії [1].

Водночас, у контексті досліджуваної К. Лобузіною інтеграції бібліотечних ресурсів на єдиній програмній платформі і за єдиною концепцією представлення знань, яка виявила оригінальні можливості отримання нових комплексних інформаційних бібліотечних продуктів і сервісів, у тому числі таких, що містять фахові ресурси для бібліотекарів [2], використання бібліотечних представництв у соціальних мережах у якості майданчиків для розміщення фахових електронних інформаційних ресурсів дає змогу значно урізноманітнити ресурсно-інформаційне забезпечення бібліотечних працівників, покращити продуктивність інформаційно-пошукової діяльності, суттєво впливає на вдосконалення бібліотечно-інформаційної сфери як середовища накопичення, синтезування та формування ресурсної бази для бібліотечних фахівців та, у результаті, сприяє підвищенню рівня їх професіоналізму.

Змістовний аналіз контенту мережових представництв низки Національних бібліотек України дав змогу дійти висновку, що на сторінках у соціальних мережах поширення бібліотекознавчих знань відбувається переважно через:

- ✓ рекомендації звернутися до визначеного переліку науково-методичної літератури у процесі підготовки до участі у фахових дискусіях, бібліотечних форумах, проектній діяльності;
- ✓ поширення інформації про досвід роботи українських та зарубіжних бібліотек;
- ✓ інформування про визначні події у бібліотечному співтоваристві;
- ✓ аносування і надання гіперпосилань на матеріали конференцій, круглих столів, семінарів, що стосуються проблем бібліотекознавства;
- ✓ повідомлення про інновації у бібліотечному сервісі, інформаційних бібліотечних технологіях, зміни нормативно-правових аспектів бібліотечної діяльності;
- ✓ скеровування бібліотекарів до фахових періодичних видань, Інтернет-платформ з розміщення електронних бібліотекознавчих ресурсів;
- ✓ надання професійних порад і рекомендацій лідерами думок бібліотечного співтовариства.

Попри досить широкий спектр наукових розвідок щодо вивчення можливостей зростання професійного рівня бібліотекарів завдяки удосконаленню фахової бази інформаційних ресурсів, з одного боку, і розвитку мережевої комунікації бібліотек через їх представництва у соціальних мережах, з іншого, ці дослідження майже не перетинаються, що унеможлиблює комплексний розгляд проблем, дотичних до кожного з цих наукових напрямків, і створює суттєві прогалини у розумінні подальших перспектив їх розвитку. Отже, вивчення можливостей використання бібліотечних представництв у соціальних мережах як джерела професійних інформаційних ресурсів для бібліотечних фахівців є однією з проблем, які у цьому контексті варті наукової уваги.

Список використаної літератури

1. Павленко Т. Б. Соціальні медіа у професійному розвитку бібліотечного фахівця [Електронний ресурс] / Т. Б. Павленко // Соціальні медіа для бібліотек:

середовище, ресурс, сервіс: матеріали круглого столу, Харків, 31 жовтня 2017 року / редкол.: І. В. Киричок, Т. Б. Павленко, Н. Д. Гасва; Харківський національний медичний університет. – Харків: ХНМУ, 2017. – с. 68–73. – Режим доступу : http://repo.knmu.edu.ua/bitstream/123456789/19059/1/Соціальні%20медіа_Збірка.pdf. – Назва з екрана.

2. Лобузина К. В. Створення інтегрованого бібліотечного простору: основні проблеми та шляхи вирішення [Електронний ресурс] / К. В. Лобузина // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2012. – № 2. – С. 34–40. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2012_2_5. – Назва з екрана.

References

1. Pavlenko, T. B. (2017, October). Sotsialni media u profesiinomu rozvytku bibliotechnoho fakhivtsia [Social media in the professional development of a library specialist]. In *Sotsialni media dlia bibliotek: seredovyshe, resurs, servis: materialy kruhloho stolu, Kharkiv, 31 zhovtnia 2017 roku, Kharkivskiyi natsionalnyi medychnyi universytet* [Social media for libraries: environment, resource, service: materials of the round table] (pp. 68-73). Kharkiv, Ukraine: KhNMU. Retrieved from http://repo.knmu.edu.ua/bitstream/123456789/19059/1/Sotsialni%20media_Zbirka.pdf. [In Ukrainian].

2. Lobuzina, K. V. (2012). Stvorennia intehrovanoho bibliotechnoho prostoru: osnovni problemy ta shliakhy vyrishennia [Creating an Integrated Library Space: Key Issues and Solutions]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia. – Library Science. Documentation. Informology*, 2, 34-40. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2012_2_5/ [In Ukrainian].

UDC 004.77:316.77:021.6]:023.4:005.963

Tarassenko Nataliya,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

ROLE OF THE LIBRARY NETWORK REPRESENTATION IN FORMATION EXPERT INFORMATION RESOURCE BASE FOR LIBRARIANS

The article analyzes the possibilities and advantages of using library offices in social networks as platforms for hosting professional information resources for librarians, analyzes the experience of presenting such resources on the web pages of Ukrainian libraries

Keywords: professional resources for library staff, information resources for librarians.

УДК 004:316.77:025.5

Терещенко Ірина Юрїївна,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

ВІЗУАЛІЗАЦІЯ ТА ПРЕДСТАВЛЕННЯ БІБЛІОТЕЧНОГО КОНТЕНТУ В СОЦІАЛЬНИХ МЕДІА

Розкрито питання адаптації бібліотечного сервісу до потреб сучасних користувачів в умовах глобалізації та поширення інтернет-технологій. Висвітлені засоби візуалізації бібліотечного контенту в соціальних медіа.

Ключові слова: інформаційні технології, соціальні мережі, бібліотека, інформаційно-аналітичні продукти, візуалізація, візуальний контент.

Наслідком оновлення інформаційного простору є нові вимоги до інформаційних джерел, а отже – до бібліотечних установ. Важливим орієнтиром діяльності бібліотеки є читач нового покоління з його запитами, потребами та проблемами. Зростаючий рівень технологічного розвитку надає можливість дедалі повніше задовольняти їх вимоги, а саме: мобільність, мультимедійність, онлайн-доступ, оперативність.

Сучасний користувач все більше перетворюється на «візуала». З цієї причини виникає попит на такий контент інформаційного ресурсу, що споживається у візуальній формі. Серед електронних ресурсів, що їх створює, акумулює, зберігає, забезпечує доступ та популяризує через соціальні медіа бібліотека, особливе місце належить візуальному контенту. Найпопулярнішими серед соціальних мереж візуального контенту є сервіси Flickr, Instagram та YouTube.

Flickr.com – веб-сайт для розміщення фотографій та відеоматеріалів, їх перегляду, обговорення, оцінки та архівування. Він популярний завдяки зручній та простій системі завантаження та пошуку фотографій, а також дозволяє спілкуватися та створювати тематичні групи, соціальні мережі. Отже, це надає можливості для бібліотеки вигідно представити свої фонди, поповнити ін-

формаційну базу та забезпечити користувачеві зручний доступ до документів. На платформі Flickr представлені також і українські бібліотеки, серед яких Наукова бібліотека ЗНТУ, Національна наукова медична бібліотека України.

Поза конкуренцією залишається Instagram. Ця соціальна мережа повністю задовольняє потреби сучасного користувача: мінімум тексту, максимум фото. Також вона має суттєві переваги: численна молодіжна аудиторія, візуалізація інформаційних повідомлень і використання принципу кліповості мислення сучасної молоді, створення специфічного інформаційного повідомлення з конкретною метою, можливість наповнення мультимедійними елементами, тематичний розподіл матеріалу, інтегрована система посилок на інші профілі установи у соціальних мережах.

А також кількість підписників дуже стрімко зростає. Свої сторінки в мережі Instagram мають Національна бібліотека ім. М. Максимовича, Науково-технічна бібліотека НТУУ «КПІ», Бібліотека НаУКМА, Бібліотека ХНАМГ, Херсонська обласна бібліотека для дітей ім. Дніпрової Чайки та багато інших.

Мультимедійна презентація матеріалу стає необхідним елементом для підвищення інтересу до продуктів та послуг бібліотеки, а також для висвітлення останніх подій установи. Отже бібліотеки все частіше створюють такі аудіовізуальні продукти. Платформа відеохостингу YouTube надає можливість створювати та розміщувати матеріали на особистому каналі, що є для бібліотек ще одним інструментом для поширення інформації.

Деякі вітчизняні бібліотеки мають власний канал на YouTube, наприклад, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського НАПН України, Рівненська державна обласна бібліотека, Бібліотека ім. Д. І. Чижевського, Державна бібліотека України для юнацтва, Державна бібліотека України для дітей та ін. Зокрема цей відеохостинг дає змогу публікувати буктрейлери (book trailers – англ.), які створюють візуальну презентацію книг.

Безперечною перевагою Facebook є можливості публікації різних типів контенту.

За останні роки зросла кількість користувачів, які заходять в Інтернет з мобільних пристроїв. За даними дослідження Factum Group Ukraine – це 70 % українців. Щодо віку, найактивнішими користувачами є люди у віці від 25 до 34 років – 28 % від усіх активних користувачів. Ще чверть – люди 35-44 років. Усі ці фактори також слід враховувати щоб знати, на яку аудиторію орієнтувати продукти та послуги бібліотек [1].

Використання мобільного Інтернету відкриває широкі можливості для вдосконалення дистанційного обслуговування користувачів. Наприклад, сучасні мобільні інтернетдодатки (Whatsapp, Viber, Skype) дають можливість майже миттєво обмінюватися текстовими повідомленнями, фото-, відеоматеріалами в режимі реального часу, вести телефонні розмови (із закордоном також), не вдаючись до інших послуг мобільного оператора, крім підключення до Інтернету [2].

Отже, бібліотеки сьогодні активно вивчають перспективи використання соціальних мереж, сервісів та основні тенденції у використанні сучасних технологій. Це надасть нові можливості для представлення бібліотечних фондів, інформаційних продуктів і послуг та широкого доступу до них.

Список використаної літератури

1. Проникновение Интернета в Украине [Електронний ресурс] : [презентація] / Factum Group Ukraine. – 2018. – 20.11. – Режим доступа : https://nau.ua/sites/default/files/file/1811/dani_ustanovchyh_doslidzhen_iii_kvartal_2018_0.pdf – Заглавие с экрана.
2. Чуприна Л. Оперативна інтернет-інформація в інформаційно-аналітичній діяльності бібліотек України : монографія / Л. Чуприна ; наук. ред. В. М. Горювий ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – 208 с.

References

1. Proniknovenie Interneta v Ukraine [Internet penetration in Ukraine] *Factum Group Ukraine*. Retrieved from https://nau.ua/sites/default/files/file/1811/dani_ustanovchyh_doslidzhen_iii_kvartal_2018_0.pdf. [In Russian].
2. Chupryna, L. A. (2014). *Operatyvna internet-informatsiia v informatsiino-analitychnii diialnosti bibliotek Ukrainy* [Operating online information in the information-analytical Libraries Ukraine]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

UDC 004:316.77:025.5

Tereshchenko Iryna,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

VISUALIZATION AND PRESENTATION OF LIBRARY CONTENT IN SOCIAL MEDIA

The report is devoted to questions of adaptation of library service to the needs of modern users in the conditions of globalization and distribution of Internet technologies. Means of visualization of library content is covered.

Keywords: information technologies, social networks, library, informational and analytical products, visualization, visual content.

УДК 342.51+324]-043.86(430)

Трохименко Олександра Олександрівна,

кандидат історичних наук, молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОВНОВАЖЕНЬ БУНДЕСПРЕЗИДЕНТА ФРН ТА РАЙХСПРЕЗИДЕНТА ВАЙМАРСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Порівняно повноваження Райхспрезидента Ваймарської республіки та Бундеспрезидента Федеративної Республіки Німеччини. На відміну від досить широких повноважень Райхспрезидента, повноваження Бундеспрезидента сучасної Німеччини були значно звужені. Сьогодні ця посада несе більш представницьку функцію.

Ключові слова: Бундеспрезидент, Райхспрезидент, Німеччина, Ваймарська республіка.

Проблеми еволюції інституту президентства в різних державах світу викликають велику увагу сучасних дослідників. Це пов'язано із тим, що повноваження президента напряму залежать

від виду республіканської форми правління (парламентської, президентської або змішаної) [4, с. 226], а також часто різняться навіть у зазначених трьох видах. Така ситуація зумовлюється впливом давніх історичних чинників, політичних традицій держави та конкретних сучасних викликів у певний період історії країни. Однак, спільною характерною рисою посади президента є зовнішньополітичне та внутрішньополітичне представництво держави [6, с. 24–25].

Оскільки президент виступає як правовий інститут, замість терміну «президентство», в юридичній літературі прийнято використовувати аналог – «інститут президентства» [9, с. 15]. Власне, саме слово «президент» походить від латинського «*praesidens*» – «той, що сидить попереду», що в античні часи означало «головуючих на різних зібраннях» [3, с. 55]. В українських ЗМІ дуже часто можна почути термін «глава держави», однак, це радше побутовий, народний варіант. Він практично не зустрічається у конституціях країн світу, зокрема і в українській та німецькій. Посада президента є виборною та існує в країнах із республіканською формою правління (їх у світі близько 150). На відміну від монарха, президент несе конституційну відповідальність перед державою та народом за вчинені ним протиправні дії [4, с. 228].

З історичної точки зору, німецька держава з'явилася нещодавно. Це була імперія канцлера Отто фон Бісмарка. Німецька імперія (нім. – *Deutsches Reich*) О. Бісмарка, яку вдалося створити за результатами Франко-пруської війни 1870–1871 рр., проіснувала не довго та припинила своє існування після завершення Першої світової війни у 1918 р. Монархію було скинуто, а замість неї утворено так звану Ваймарську республіку (нім. – *Weimarer Republik*), назва якої походить від м. Ваймар, в якому прийнято конституцію.

Згідно з Ваймарською конституцією від 11 серпня 1919 р., Німеччина ставала парламентською республікою, на чолі із дуже сильним Райхспрезидентом [9]. Але офіційно була збережена назва Німецька імперія (нім. – *Deutsches Reich*). В руках Райхспрезидента концентрувалися всі області державного регулювання. 48 стаття Ваймарської конституції надавала президентові надзвичайні повноваження, котрі він міг застосувати у разі небезпеки [9]. Згідно із нею, Райхспрезидент мав право призупиняти або навіть відмінити основні права та свободи громадян (на недоторканність свободи особистості та приватного житла, на таємницю листування, а також поштових, телеграфних та телефонних зносин, на свободу слова,

на право на мирні зібрання і таке інше) [9]. Запланована стаття, яка б мала регулювати, за яких саме умов та в якій мірі можна було б застосовувати 48 статтю конституції, так і не була прийнята [1, с. 124]. Окрім цього, 48 стаття навіть давала право за допомогою зброї домагатися виконання земельних обов'язків. Разом з тим, 25 стаття Ваймарської конституції надавала Райхспрезиденту право розпуску Райхстагу (аналог верхньої палати парламенту) [9].

Демократична Ваймарська республіка проіснувала не довго. Коли в 1933 р. А. Гітлер стає канцлером, він невпинно, поступово концентрує всю повноту державної влади у своїх руках [2, с. 11]. Він одноосібно захоплює основні державні посади: канцлера, президента та верховного головнокомандувача. Однак, офіційно не відміняє Ваймарської конституції. Із капітуляцією нацистської Німеччини у 1945 р. Третій райх припиняє своє існування. Німецька історія переходить у складну фазу, коли владу у країні ділять держави переможці. Згодом на території Німеччини утворюється дві держави – ФРН (нім. – BRD) та НДР (нім. – DDR). І лише 3 жовтня 1990 р. вони нарешті об'єднуються в одну – Федеративну Республіку Німеччину (нім. – Bundesrepublik Deutschland) [5, с. 133–135].

Згідно із Боннською конституцією 1949 року (офіційна назва – Основний закон ФРН; нім. – Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland), Німеччина сьогодні це «це демократична та соціальна федеральна держава» (ст. 20) [8]. Німці засвоїли історичний урок. Порівняно з Райхспрезидентом, повноваження Бундеспрезидента були суттєво звужені. Конституція чітко регулює його представницьку функцію. Згідно зі статтею 59 Основного закону ФРН: «(1) Федеральний президент представляє Федерацію в міжнародно-правових відносинах. Від імені Федерації він заключає договори з іноземними державами. Він акредитує і приймає послів» [8]. Натомість більше влади має Федеральний канцлер (нім. – Bundeskanzler). Саме він визначає вектори політики (ст. 65) [8]. Боннська конституція зменшила строк повноважень Бундеспрезидента із 7 до 5 років. Також піднято віковий ценз права для вступу на посаду (із 35 до 40 років), але присяга лишилася по суті такою ж. Окрім цього, уточнено, що переобиратися Бундеспрезидент має право лише один раз. Згідно з Основним законом ФРН (ст. 115b [8]), у випадку оголошення стану оборони, командування збройними силами належить канцлеру.

Механізм донесення змісту управлінської інформації президентом до громадян ФРН регулюється статтею 82 Основного за-

кону. Після підписання (контрасигнації) закони публікуються у газеті «Федеральні відомості» (нім. – Bundesgesetzblatt (BGBl)), котра є офіційним джерелом опублікування федерального законодавства в Німеччині. «Федеральні відомості» були засновані 1949 року, разом із прийняттям конституції. Без публікації у цьому виданні закон вважається недейсним. Відповідно, видання виходить не регулярно, а тільки у випадку внесення змін до Основного закону. Випуск публікується наприкінці місяця – на випадок, якщо буде зроблено кілька поправок [7]. Варто зазначити, що у Ваймарській республіці теж існувало аналогічне видання. Про це йде мова у ст. 70 та 71 Ваймарської конституції. Закони мали публікуватися в «Імперському віснику законів» (нім. – Reichsgesetzblatt (RGBl)) (ст. 70 [9]) та вступали у силу впродовж 14 днів після публікації (ст. 71 [9]).

Отже, широкі повноваження Райхспрезидента дозволяють стверджувати, що Ваймарська республіка була президентсько-парламентською республікою, в той час як сучасна Німеччина є парламентсько-президентською республікою. Окрім цього, змінено механізм виборів із прямого голосування громадян, на створення спеціального органу (Федеральних зборів – нім. Bundesversammlung), котрий обирає Бундспрезидента Німеччини.

Список використаної літератури

1. Винклер Г. А. Веймар 1918-1933: история первой немецкой демократии / Г.А. Винклер. – Москва : РОССПЭН, 2013. – 878 с.
2. Марченко М.Н. Становление и развитие государственного механизма Германии 30-х годов / М. Н. Марченко // Вестник Московского университета. Серия 11 право. – 1994. – № 6. – С. 3-13.
3. Менлигазиева А.Е. Некоторые вопросы становления и развития института президентства / А.Е. Менлигазиева // Известия Министерства образования и науки Республики Казахстан, Национальной академии наук Республики Казахстан. Серия общественных наук. – 1999. – 4 (222). – С. 54–59.
4. Органи державної влади України / за ред. В. Ф. Погорілка. – Київ: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького, 2002. – 592 с.
5. Трохименко О.О. Вплив розколу та об'єднання Німеччини на етнопатристичну ідентичність німців / О. О. Трохименко // Гілея: науковий вісник. – 2015. – Вип. 97(6). – С. 133–138.
6. Шатіло В. А. Інститут президентства в системі державної влади України / В. А. Шатіло. – Київ : Український центр політичного менеджменту, 2004. – 159 с.
7. Bundesgesetzblatt [Online] / Bundesanzeiger Verlag. – Retrieved from : <https://www.bgbl.de/informationen/bundesgesetzblatt.html>. – Title from the screen.
8. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland [Online] / Bundesministerium der Justiz und Verbraucherschutz. Bundesaamt für Justiz. – Retrieved from: <https://bit.ly/2fVfKwC>. – Title from the screen.

9. Verfassung des Deutschen Reichs (1919) [Online] / Wikisource. – Retrieved from: <https://bit.ly/2MplcBd>. – Title from the screen.

References

1. Vinkler, G. (2013). *Weimar of 1918-1933: A History of the First German Democracy*. Moscow, Russia: ROSSPEN. [In Russian].
2. Marchenko, M. (1994). Origins and Developments of the State Mechanism of Germany in 1930's. *Bulletin of Moscow University. Series 11: Law*, 6, 3-13. [In Russian].
3. Menligazieva, A. (1999). Some Questions of the Origins and the Development of Presidency. *Transactions of the Republic of Kazakhstan Ministry of Education and Science. Series of Social Science*, 4(222), 54-59. [In Russian].
4. Pohorilka, V. (Ed.). (2002). *Public Authorities of Ukraine*. Kyiv: V. M. Koretsky Institute of State and Law. [In Ukrainian].
5. Trokhymenko, O. (2015). Effect of Division and Unification of Germany on Ethnic National Identity of the Germans. *Gileya: Scientific Bulletin*, 97(6), 133-138. [In Ukrainian].
6. Shatilo, V. (2004). *Presidency in the System of State Authorities of Ukraine*. Kyiv: Ukrainian Center for Political Management. [In Ukrainian].
7. Bundesgesetzblatt. (n.d.). *Bundesanzeiger Verlag*. Retrieved from <https://www.bgbl.de/informationen/bundesgesetzblatt.html>. [In German].
8. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. (1949). *Bundesministerium der Justiz und Verbraucherschutz. Bundesamt für Justiz*. Retrieved from <https://bit.ly/2fVfKwC>. [In German].
9. Verfassung des Deutschen Reichs. (1919). *Wikisource*. Retrieved from <https://bit.ly/2MplcBd>. [In German].

UDC 342.51+324]–043.86(430)

Trokhymenko Oleksandra,

Candidate of Historical Sciences, Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

BUNDESPRÄSIDENT OF THE FEDERAL REPUBLIC OF DEUTSCHLAND AND THE REICHSPRÄSIDENT OF THE WEIMAR REPUBLIC: A COMPARATIVE ANALYSIS

The author provides a comparative analysis of the powers of authority of the Bundespräsident of the Federal Republic of Deutschland and the Reichspräsident of the Weimar Republic. Because of the tragic experience of the 1930's – 1940's, the scope of authority of the Bundespräsident of the Federal Republic of Deutschland decreased. Evidently, only representation functions are assigned to this office. New statements of the Basic Law changed the President election process, reduced a term of office, raised the candidates age requirements.

Keywords: Bundespräsident, Reichspräsident, Germany, Weimar Republic.

БІОГРАФІКА ТА БІОБІБЛІОГРАФІЯ ЯК ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИЙ РЕСУРС СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ І КУЛЬТУРНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

УДК 929(477)Стороженко

Александрова Галина Андріївна,

ORCID 0000-0002-5136-5160,

доктор філологічних наук, старший науковий співробітник,

провідний науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

ВИЗНАНИЙ, АЛЕ НЕЗНАНИЙ: ПОСТАТЬ МИКОЛИ СТОРОЖЕНКА (1836–1906) У МЕМУАРАХ СУЧАСНИКІВ

Розглянуто мемуарні твори, у яких проаналізовано науковий шлях відомого за життя, але нині забутого в Україні науковця, шекспірознавця, шевченкознавця, професора Московського університету Миколи Ілліча Стороженка (1836–1906). Акцентовано на тому, що варто подолати традицію відчуження доробку М. Стороженка від національно-культурного ґрунту, яка надовго закріпилася у наукових працях: російське літературознавство досі вважає вченого лише своїм представником, незважаючи на українське походження, виховання, освіту в Київській гімназії. Доведено, що мемуари є цінним джерелом не лише для розуміння його біографії, творчої індивідуальності, а й для вивчення портретів його сучасників, історії літературознавства, культурного дискурсу доби.

Ключові слова: історія літератури, шекспірознавство, шевченкознавство, біографічний метод, порівняльно-історичний метод, культурно-історична школа.

Постать М. І. Стороженка (1836–1906) і його роль в українському літературознавстві досі лишається малодослідженою, точніше кажучи, дослідженою досить частково. З огляду на тодішні обставини, його наукові праці написані російською мовою і присвячені переважно явищам західноєвропейського письменства. Мабуть,

саме тому російське літературознавство вважає вченого своїм представником (як і М. Дашкевича, М. Петрова, О. Потебню, В. Перетца, В. Адріанову-Перетц, О. Котляревського), іноді без будь-якої згадки про його українські корені, а українське обмежувалося аналізом суто українознавчих (зокрема шевченкознавчих) праць науковця, не пов'язуючи їх із загальнотеоретичними поглядами дослідника, лишаючи поза увагою те, що саме вільне володіння іноземними мовами, енциклопедичні знання світової літератури давали йому можливість розглядати українську літературу не ізольовано, а в контексті історичних зв'язків і взаємовпливів. На жаль, традиція відчуження доробку М. Стороженка від національно-культурного ґрунту надовго закріпилася в літературознавчих працях і лише поволі починає долатися [1].

Микола Ілліч Стороженко – нащадок славного козацького, а далі – дворянського роду, з якого походили письменник Олекса Стороженко (1806–1874), історики Андрій Якович Стороженко (1790–1858), Андрій Володимирович Стороженко (1857–1926), Микола Володимирович Стороженко (1862–1942), музикознавець і фольклорист Дмитро Ревуцький (1881–1941) та композитор Левко Ревуцький (1889–1977). Постать і діяльність цього видатного українця висвітлена в багатьох мемуарах, які потребують докладного вивчення як важливе джерело його біографії, віддзеркалення доби, портретів його сучасників.

М. Стороженко народився в селі Іржавець Прилуцького повіту тодішньої Чернігівської губернії (тепер Полтавщина), із десятирічного віку жив у селі Мармизівка Лохвицького повіту. Після закінчення зі срібною медаллю 1-ї Київської гімназії (1854) вступив на історико-філологічний факультет Московського університету, де його викладачами були М. Тихонравов, С. Шевирьов, Ф. Буслаєв, П. Кудрявцев, Т. Грановський та ін.

М. Стороженко став першим ученим у Російській імперії, який вивчав Шекспіра і його добу в Англії за першоджерелами (був там 4 рази у наукових відрядженнях, одне з яких тривало 2 роки – 1867–1869). Обидві його дисертації «Попередники Шекспіра. Епізод з історії англійської драми в епоху Єлизавети. Лілі і Марло» (1872) і «Роберт Грін, його життя і твори» (1878), у яких він застосував прийоми порівняльно-історичного дослідження,

були цінним внеском не лише у вітчизняну, а й у західну науку. Лондонське шекспірівське товариство вибрало вченого своїм віце-президентом.

Протягом більше тридцяти років М. Стороженко був провідним шекспірознавцем, очолював кафедру всесвітньої літератури в Московському університеті. До 40-річного ювілею науково-педагогічної діяльності вченого були опубліковані збірник його праць «Опыты изучения Шекспира» (1902), вибрані праці «Из области литературы: статьи, лекции, речи, рецензии» (1902). У тому ж році вийшов присвячений ученому збірник «Под знаменем науки», у якому був уміщений нарис його наукової і громадської діяльності та бібліографічний покажчик праць. Смерть М. Стороженка в 1906 р., по суті, стала закінченням цілої епохи в шекспірознавстві. Майже всі часописи помістили некрологи, у яких поставав світлий образ видатного вченого, благородної особистості, апостола науки, гуманності й свободи. Згадували про вченого й на Батьківщині, зокрема в журналі «Киевская старина» (далі – КС): Пчилка О. Николай Ильич Стороженко на родине / О. Пчилка // КС. 1902. Т. 76. Январь. С. 168–179; Некролог [без підпису] // КС. 1906. Январь. С. 13; Пчилка О. Николай Ильич Стороженко : некролог // КС. 1906. Т. 92. Февраль. С. 231–256), адже саме тут він опублікував низку шевченкознавчих праць (Перші чотири роки заслання Шевченка // КС. 1888. № 10–12; Нові матеріали для біографії Шевченка // КС. 1893. № 3; 1898. № 3; 1900. № 3). Шевченко як творець для нього стояв поряд із Шекспіром.

За словами Олени Пчилки, М. Стороженко не був українським діячем чи борцем за українську національну справу, але, переконана вона, Україна може пишатися ним, оскільки дала йому силу інтелекту і талант, риси справжньої української натури. Олена Пчилка згадувала про особливу привабливість незвичайно симпатичної натури Миколи Іллєча, який заснував у своєму селі народну школу, бібліотеку.

Серед некрологів, які з'явилися на шпальтах часописів, варто згадати написаний поетом А. Бєлим (Весы. 1906. № 2. С. 67–68), некролог філософа В. Розанова (Розанов В. В. Около народной души // Собр. соч. М., 2003. С. 11), автобіографічний нарис поета К. Бальмонта «На заре», уперше надрукований у журналі «Про-

стор» у 1967 р. з передмовою О. Дейча. Спогади про нього залишив Л. Толстой (ПСС : в 90 т. Т. 74. М., 1954. С. 202) та ін.

1909 р. вийшов збірник спогадів «Памяти Николая Ильича Стороженко», у якому були надруковані статті відомих учених: Г. Брандеса, О. Веселовського, М. Виноградова, О. Грузинського, М. Ковалевського, М. Розанова, І. Янжула, М. Янчука та ін., сповнені почуттям глибокої пошани до цієї світлої особистості. Ці мемуари суб'єктивні, але водночас є неоцінним матеріалом для біографів, адже містили факти й деталі з життя професора та зображали коло його сучасників.

Більшість авторів акцентували на українському походженні М. Стороженка, його суто українській духовній організації. Але рецензент цього збірника А. Ніковський з гиркотою наголосив, що М. Стороженко – «українець по крові, по вдачі, але зовсім мало – по свідомості» (Рада. 1909. Ч. 168), і його діяльність не виходила за межі звичайних «літературних симпатій».

У 1905 р. вийшов український переклад «Нарису історії західноєвропейської літератури до кінця 18-го віку» М. Стороженка за редакцією Івана Франка, який підготував записки курсу лекцій до видання, додав свої зауваження з бібліографічними посиланнями до кожного розділу. У вступному слові Франко подав коротку біографію М. Стороженка, розповів про редакторську роботу над працею.

До 10-річчя смерті вченого вийшла праця І. Бороздіна «Московский профессор-гуманист Николай Ильич Стороженко» (М., 1916). Радянська наука почала знаходити в науковій спадщині М. Стороженка методологічні хиби, однак не заперечувала, що його праці зберігають значення. Про вченого писали як про представника культурно-історичної школи в літературознавстві, який широко використовував порівняльно-історичний метод, у виданнях «Шекспир и русская культура (М.–Л., 1965), «Краткая литературная энциклопедия» (М., 1972. Т. 7), «Академические школы в русском литературоведении» (М., 1975). Докладно оглянула його шекспірознавчу спадщину Є. Корнілова, останнім часом до неї звертаються П. Бороздіна, Д. Жаткін, А. Рябова та ін. Перевидано шекспірознавчі праці (Стороженко Н. И. Опыты изучения Шекспира: Поэтическое вдохновение и законы драматического искус-

ства. М., 2012. 416 с.; Стороженко Н. И. Предшественники Шекспира. Лилли и Марло. Т. 1. М., 2015. 609 с.), монографію Р. Жене «Шекспир: Его жизнь и сочинения» (М., 2012) з передмовою і примітками М. Стороженка.

Майже всі автори спогадів наголошували, що центральне місце у науковій спадщині М. Стороженка належить шекспірознавчим і шевченкознавчим працям – в історії літератури його цікавили переважно ті особистості, які розсівали навколо себе найбільше «світла, тепла і добра». Біографічний метод, який пропагував М. Стороженко у своїх працях, насамперед у межах культурно-історичної школи, передбачав знання відомостей про добу, в яку жив письменник, про культурні течії та історичні обставини, які впливали на нього. Учений переконував, що оригінальність, своєрідність літературного твору слід довести, а для цього порівняти його зі спорідненими текстами. Унікальність і всесвітнє значення великого письменника, наголошував дослідник, можна визначити, лише побачивши контекст його творчості, попередників і сучасників. Ці думки не застаріли, тому до праць М. Стороженка варто звертатися і нині. Мемуари про цього діяча є цінним джерелом не лише для розуміння його постаті, творчої індивідуальності, а й для вивчення історії літературознавства, культурного дискурсу доби.

Список використаної літератури

1. Александрова Г. А. Постать Миколи Стороженка в літературознавчій науці кінця XIX – початку XX ст. (до 180-річчя вченого) / Г. А. Александрова // Філологічні семінари. – Вип. 20. – Київ, 2017. – С. 165–173.

References

1. Aleksandrova, H. A. (2017). Postat Mykoly Storozhenka v literaturoznavchii nauksintsia XIX – pochatku XX st. (do 180-richchia vchenoho) [The figure of Mykola Storozhenko in literary science of end of XIX – beginning of XX of century (to the 180-year of scientist)]. *Filolohichni seminary*, 20, 165-173. [In Ukrainian].

UDC 929(477)Storozhenko

Aleksandrova Halyna,

ORCID 0000-0002-5136-5160,

Doctor of Philological Sciences, Senior Research Associate,

Leading Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

**RECOGNIZED, BUT NOT KNOWN: THE FIGURE
OF NICHOLAS STOROZHENKO (1836–1906)
IN THE MEMOIRES OF CONTEMPORARIES**

We considered memoirs, in which the scientific path of the known for life, but now forgotten in Ukraine scientist, Shakespeare, Shevchenko, professor at Moscow University Mykola Storozhenko (1836–1906) is analyzed. It is emphasized that it is necessary to overcome the tradition of alienating M. Storozhenko's work from the national-cultural soil, which has long been entrenched in scientific works: Russian literary criticism still considers a scientist only as its representative, despite the Ukrainian origin, upbringing, education in the Kyiv gymnasium. It is proved that memoirs are a valuable source not only for understanding his biography, creative personality, but also for studying portraits of his contemporaries, the history of literary criticism, and cultural discourse of the day.

Keywords: history of literature, Shakespeare studies, Shevchenko studies, biographical method, comparative-historical method, cultural and historical school.

УДК [929:050]:78.072(477)»20»

Бугасва Олена Валентинівна,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

**БІОГРАФІЧНА ПРОБЛЕМАТИКА ПУБЛІКАЦІЙ
«УКРАЇНСЬКОГО МУЗИКОЗНАВСТВА»:
СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ПЕРСОНІФІКОВАНУ ІСТОРІЮ
МУЗИЧНОЇ УКРАЇНИ**

Проаналізовано наукові публікації спеціалізованого фахового періодичного видання «Українське музикознавство» з позицій сучасних стандар-

тів розвитку біографічного знання у галузі музичного мистецтва та конституювання музичної персоналістики у гуманітарному просторі України. Представлений у дослідженні спектр наукових розвідок окреслює методичні підходи, специфіку й новітні тенденції сфери національної музичної біографіки останнього десятиріччя, пріоритетне місце якої займають випадково або свідомо викреслені з історії українського мистецтва маловідомі постаті.

Ключові слова: музична біографіка, «Українське музикознавство», історія української музики, митець, біографія.

Біографічний дискурс досліджень сьогодні впевнено позиціонує себе як магістральний в галузі історичного музикознавства, що відображає загальні тенденції гуманітарного розвитку сучасної України з її потребою органічного поєднання, акумуляції в єдиному русі найкращих здобутків людської творчості, як мистецької, так і наукової. Найвиразнішим свідченням цього є практика публікаційної діяльності, продемонстрована в наш час у фаховій періодиці, зокрема в «Українському музикознавстві» (далі – «УМ»), що сприяє представленню різних авторських думок, фактів, аспектів біографічного письма, створюючи органічне поле для реалізації наукової діяльності потужного загалу музикознавців-дослідників і панорамного висвітлення життєдіяльності українських музикантів у хроносі історичних подій. Для вітчизняних музикознавців-істориків не тільки професійним обов'язком, а й своєрідним покликом душі виявилася можливість відновлення історичної правди про незаслужено забутих композиторів, виконавців, учених, педагогів, життєдіяльність яких в іменах, долях, музичних творах лише зараз стає помітною та історично вагомою для громадянського суспільства. У контексті окресленого масштабу проблемних питань актуальним виявляється завдання різнобічного вивчення і змістовного розкриття створеної біографічної літератури, в тому числі й періодичної, для «реставрації», осучаснення фактологічного сегменту музичної персоналістики України, які дісталася нам у спадщину від попередніх епох і яка потребує професійної уваги до себе.

Запропоноване дослідження зорієнтовано на створення узагальненої картини музично-біографічного доробку, визначення

специфіки публікацій, представлених на сторінках «УМ» різними жанрами, проблематикою, методикою і власною манерою біографічного письма, розуміння сучасних пріоритетів щодо історичної ваги тих чи інших персоналій, відображення сучасних підходів використання джерельної бази біографічних розвідок. Запропонований контекстуальний аналіз музично-біографічних праць на матеріалі фахової журнальної періодики у межах окремого дослідження проводиться вперше.

Серед основних тенденцій, що характеризують дослідницький процес, виділимо наступні. Головне – це тяжіння до висвітлення невідомих музичних постатей з метою заповнення «білих плям» національної музичної персоналістики, а також введення до наукового обігу невідомих або малознаних імен музикантів у нових конфігураційних взаєминах, ситуаціях, площинах. Завдяки нестандартним рішенням у поєднанні багатопланової джерельної інформації підняті «на поверхню» імена поступово оживали, обростали біографічним змістом, окремі факти трансформувалися у життєпис, а сам митець «отримував» належне місце в історії. Суттєві зміни відбулися у репрезентації особистостей першої величини – визнаних метрів української музики. Музична біографіка відмовилася від їх «парадних портретів» на користь глибоких і неповторних новаторських авторських біографічних рішень. Таким чином сучасне знання про «старі» імена позбавляється кліше, що існували навіть 20 років поспіль.

Позитивне враження справляє ґрунтовна ресурсна база друкованих і рукописних джерел наукової публіцистики «УМ», генерація яких відповідає сучасним стандартам розвитку історичного знання в Україні. Перевага надається раніше неопрацьованим приватним і закордонним архівам; документальній інформації локального і регіонального значення, отриманій з краєзнавчих музеїв, бібліотек, місцевих періодичних видань; епістолярним і автобіографічним документам, мемуарній літературі – спогадам, щоденниковим записам, усним переказам сучасників.

Особлива увага приділяється переоцінці постатей митців ХХ ст. Музикознавча наука сьогодні одностайна в оцінці свідомого заниження стандартів української музики як мистецького феномену в часи панування радянської ідеології (згадаймо чисельні дозволи

на виконання або заборону творів композиторів), намагання «привласнити» імена багатьох українських музикантів, які працювали на терені двох – російської і української – культур (Д. Бортнянський, С. Дегтярьов, П. Толстяков, М. Фролов та ін.), вписавши ці імена в контекст лише мистецької персоналістики Росії, або відправити на «периферію» історії багатьох талановитих вітчизняних композиторів, серед яких постаті С. Борткевича, А. Татарка, В. Костенка. Тут доречно згадати слова музикознавця *Т. Якубова* з приводу митців «другого ешелону»: «...недооцінка композитора за життя і забуття його після смерті зовсім не обов'язково свідчать про низький рівень самої творчості. Дивно, що такий стереотип узагалі виник, адже в історії музики неодноразово траплялися випадки тотального переосмислення творчості того чи іншого митця» [2, с. 65].

Систематизація представленого на сторінках «УМ» масиву біографічних праць (враховуючи їх різноплановість і неповторність) за жанрами, пріоритетом джерел, запропонованими методиками аналізу або викладення матеріалу тощо дозволяє узагальнити створений музично-біографічний продукт в цілісності його підходів, стереотипів, здобутків. Значна частина статей присвячена дослідженню життєдіяльності українських музикантів різних епох крізь призму *вперше представлених документів* історії, кожна з них має свою оригінальну форму, жанрові особливості, мову, найбільш характерну для висвітлення того чи іншого персонажа. Наприклад, дослідник *А. Жарик*, на підставі листування композитора і громадського діяча XIX ст. П. Сокальського з російським видавцем В. Бесселем, здійснює історіографічний екскурс дослідження архівної спадщини митця і вперше розкриває зміст незнаних досі листів з архівних фондів Росії (Жарик А. У тіні історії (невідоме листування Петра Сокальського). *Українське музикознавство*. 2012. № 38. С. 316–325). Публікація *В. Щепакіна* присвячена феномену творчої співпраці одеського піаніста Р. Фельдау та польського скрипаля Г. Венявського. Приватне листування митців і газетні хроніки «*Одесского вестника*» фактично стали основою «написання» нової сторінки історії стосунків двох великих майстрів сцени (Щепакін В. «...Міцно тисну твою руку, люб'язний Фельдау...») (феномен творчих стосунків одеського

музиканта Рудольфа Фельдау та Генріха Венявського). *Українське музикознавство*. 2012. № 38. С. 326–346). Вперше публікуються унікальні біографічні матеріали, створені на основі архівних документів і усних спогадів колег та учнів легендарного викладача вокалу Київської консерваторії і композитора І. Вілінської (Назаренко В., Вілінський Ю. Ірина Миколаївна Вілінська, композитор в українській вокальній школі. *Українське музикознавство*. 2018. № 44. С. 116–137).

Прагнення представити біографію митця в її цілісності дослідники реалізують переважно у вигляді більш традиційного життєпису, *вписаного в культурний контекст*. Так, Полтавський період життя «забутого» в Україні музиканта XIX ст. – диригента й організатора Полтавської опери Олександра Єрофєєва вперше реконструйовано дослідницею А. Литвиненко на матеріалах архіву митця, що зберігається в музеї «Музична Полтавщина» Полтавського музичного училища імені М. В. Лисенка, Інституту рукопису НБУВ та приватних архівах (Литвиненко А. Олександр Єрофєєв і Полтавський оперний театр. *Українське музикознавство*. 2012. № 38. С. 363–374). Життєдіяльність С. Дегтярьова, зокрема вплив його духовної спадщини на розвиток церковної музики України кінця XVIII – початку XIX ст., обґрунтовано у статті Л. Руденко (Руденко Л. Постаць Степана Дегтярьова в історії української музичної культури. *Українське музикознавство*. 2013. № 39. С. 130–149). У дослідженні Ю. Чемерис за спогадами видатного скрипаля сучасності А. Баженова відтворено у хроносі подій колективний портрет славетного Квартету імені М. В. Лисенка (Чемерис Ю. Квартет імені М. В. Лисенка: становлення колективу (за спогадами Анатолія Баженова). *Українське музикознавство*. 2014. № 40. С. 192–205). Є тут і стаття (некролог), приурочена пам'яті композитора, музикознавця, педагога – професора Національної музичної академії імені П. І. Чайковського І. Пяковського, виконана у формі огляду його наукової діяльності (Коханик І., Сумарокова В. Світло особистості Ігоря Болеславовича Пяковського – ученого, музиканта, педагога. *Українське музикознавство*. 2012. № 38. С. 7–18).

Сучасна ознака музичної біографіки – *гнучкий, дискурсивний спосіб наукового мислення в союзі із застосуванням нових мето-*

дичних підходів дослідження. Надзвичайно цікавою в цьому плані є праця *О. Пуятницької*, де реконструкція творчої біографії композитора Г. Таранова здійснюється на основі «прихованої» (латентної) інформації. Як зазначає автор, важливо «виявити латентну інформацію, а [далі] скупі біографічні дані реконструювати та наповнити подіями, які переживав митець» [1, с. 194]. Такий спосіб є абсолютно виправданим, оскільки композитор, в силу обставин, уникав фіксації подій у 1930-х роках, як і моментів особистого життя і свого близького оточення. Стаття *І. Беренбейн* присвячена композитору В. Костенку, трагічне життя якого уособлює долю сучасної йому інтелігенції доби Українського Відродження ХХ ст. Для реконструкції біографії автор застосовує «герменевтичні методикки біографічного обґрунтування як методологічну основу реконструкції індивідуальності митця». У цьому контексті особливого значення набувають рукописні авторизовані джерела композитора, в яких, крім музичних композицій, представлено автобіографічну та філософську прозу, епістолярій. Факти біографії митця розглянуто на рівні його ціннісно-сислової самоідентифікації (Беренбейн І. Валентин Костенко: біографічна реконструкція постаті митця. *Українське музикознавство*. 2016. № 42. С. 92–107). Дослідник С. Зуєв для реконструкції постаті композитора Р. Глієра, здійсненої крізь призму його кінематографічного образу, запропонував методикку взаємодії візуального і музичного кодів, представлених у кінофільмі (Зуєв С. Кінематографічний образ композитора Рейнгольда Глієра: проблема осмислення митця та його творчості. *Українське музикознавство*. 2015. № 41. С. 330–343).

«Білі плями» і «забуті імена» в історії музичної культури з'являються не випадково, оскільки кожна доба має свої етичні, соціальні, політичні критерії, пріоритети визнання особистостей. Дослідники ХХ ст. здебільшого віддавали перевагу «дозволенним» діячам. Ознака теперішнього часу полягає в узагальненні здобутків національної культури минулого крізь призму окремої *Людини*, її унікального таланту і творчого доробку. А сучасна періодика – це ніби калейдоскоп, де старі і нові імена, події, факти, проходячи перевірку часом, лягають в композиції, що несуть нові змісти та виклики майбутнім поколінням.

Список використаної літератури

1. Пуятницька О. Латентна інформація як джерело реконструкції контексту творчої біографії Гліба Таранова (на прикладі одного листа) / О. Пуятницька // Українське музикознавство. – 2013. – № 39. – С. 194–222.
2. Якубов Т. Доля манускриптів Сергія Борткевича: втрачене та віднайдене / Т. Якубов // Українське музикознавство. – 2017. – № 43. – С. 65–80.

References

1. Putiatytska, O. (2013). Latentna informatsiia yak dzherelo rekonstruktsii kontekstu tvorchoi biohrafii Hliba Taranova (na prykladi odnogo lysta) [Latent Information as a Source of Reconstruction for the Context of the Creative Biography of Gleb Taranov (on the Example of One Letter)]. *Ukrainske muzykoznavstvo*, 39, 194-222. [In Ukrainian].
2. Yakubov, T. (2017). Dolia manuskryptiv Serhiia Bortkevycha: vtrachene ta vidnaidene [The Fate of Sergii Bortkevich's Manuscripts: Lost and Found]. *Ukrainske muzykoznavstvo*, 43, 65-80. [In Ukrainian].

UDC [929:050]:78.072(477)“20”

Bugaeva Olena,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,

Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

BIOGRAPHICAL PROBLEMS OF PUBLICATIONS IN «UKRAINSKE MUZYKOZNAVSTVO»: A MODERN VIEW OF THE PERSONALIZED HISTORY OF MUSIC IN UKRAINE

The scientific publications in the specialized periodical «Ukrainske muzykoznavstvo» have been analyzed from the standpoint of the standards for the development of biographical knowledge in the field of music art and for the constituting of musical personalistic in the humanitarian space of Ukraine. The spectrum of scientific studies presented in our research outlines methodological approaches, specific features and latest trends for the sphere of the national Musical Biographica of the last decade, the priority in which is given to the little-known figures, who were deprived from the history of Ukrainian art accidentally or consciously.

Keywords: Musical Biographica, «Ukrainske muzykoznavstvo», history of Ukrainian music, artist, biography.

УДК 929-055.2:930.1

Буряк Лариса Іванівна,

доктор історичних наук, професор, провідний науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

ОСМИСЛЕННЯ ПЕРЕОСМИСЛЕНОГО, АБО СТИМУЛИ / ІМПУЛЬСИ ТА ОБМЕЖЕННЯ / ДИСПРОПОРЦІЇ СУЧАСНОГО БІОГРАФІЧНОГО ДИСКУРСУ

Плинність усталених форм життя та кардинальні зміни соціуму дають підстави визначити сьогодні як час осмислення переосмисленого. З огляду на це обґрунтовано необхідність осмислення концептуальної складової вітчизняного біографічного дискурсу, відмови від стереотипних уявлень та обмежень, пошуку оптимальних алгоритмів біографічних реконструкцій, сучасної методології, відповідних форм презентації, які були би співзвучними кардинальним суспільним змінам, глобальним викликам та запитам соціуму. Біографічну складову національної соціогуманітаристики, її домінуючі тенденції, перспективи, стимули / імпульси, обмеження / диспропорції розглянуто у контексті сучасних соціокультурних трансформацій, а також основних тенденцій зарубіжного досвіду біографічних досліджень.

Ключові слова: біографічний дискурс, національна ідея, методологія біографічних досліджень.

За останні більш ніж три десятиліття українське суспільство пройшло складний шлях трансформацій, визначаючи власну ідентичність, виробляючи найбільш ефективні механізми долання радянських стереотипів та культивування національних цінностей. Для втілення цих стратегічно важливих задач увага соціогуманітарної наукової спільноти здебільшого зосереджувалась на конструюванні минулого, у якому домінували національно-патріотичний та героїчно-трагедійний дискурси.

Біографічні дослідження як органічна складова соціогуманітаристики розвивались у межах напрацьованого упродовж цього часу ідеологічного канону. Національна ідея стала теоретичним підґрунтям біографічного дискурсу, а біографії національних героїв та героїнь вмонтовувались у модель національної пам'яті,

україноцентричну концепцію історії, публічний соціокультурний простір. З огляду на це пріоритетні позиції у біографічних студіях надавались постатям, чий відданість національній ідеї, служіння Батьківщині, героїзм, жертвність визнавались сенсом життя. Результатом стало формування відповідного біографічного контенту, в якому переважали біографічні матриці «герой – жертва». У більшості героїв і героїнь була своя власна трагедія (арешти, втрати, еміграція, загибель), що виступала проекцією / втіленням / репрезентацією масштабної трагедії України, яку вона пережила упродовж ХХ ст.

Визначені підходи мали свої стимули / імпульси і водночас обмеження / диспропорції. З одного боку, вони сприяли тому, що відбулись кардинальні соціокультурні зміни, перш за все свідомісні і ментальні: з небуття були повернуті талановиті постаті та їхня спадщина (мемуарна, епістолярна, творча); драматична доля людини осмислювалась у контексті ключових подій історії ХХ ст. (Українська революція, Перша і Друга світові війни, сталінські репресії); поглибленого розуміння набула радянська система як один із різновидів тоталітарного режиму; було стимульовано інтерес суспільства до проблем самоідентифікації та національної пам'яті.

Проте стало очевидним, що сучасний біографічний дискурс має певні диспропорції і обмеження, вказуючи на суттєві проблеми у соціогуманітаристиці. І це зрозуміло, оскільки упродовж більш ніж третини століття (беремо відлік від Перебудови середини 1980-х, коли розпочався процес переосмислення радянського історичного минулого) вітчизняні науковці здебільшого переймалися тим, про кого писати, концентруючись на вибірковості персоналій (часом, занадто), а не на тому, як писати. Це зумовило те, що здобутки світових біографічних досліджень, і сучасна методологія зокрема, опинились, окрім поодиноких винятків, поза увагою української соціогуманітаристики. При цьому заангажованість вітчизняного біографічного нарративу в суспільно-політичних трансформаціях не дозволила вийти на рівень теоретичних узагальнень західних практик. Натомість найбільш поширеним жанром стала лінійна біографія з тенденцією до спокуси її героїзації, спрощення у відповідності до умовних канонів, ігно-

рування складного внутрішнього світу людини з її психоемоційними переживаннями.

Але стрімкий розвиток суспільства останніх років і кардинальні зміни, що фіксуються у глобальному світі, змушують замислитися над багатьма, здавалось би, усталеними поняттями. Необхідність переосмислення існуючих уявлень стосовно перспектив біографічних досліджень, їх методології і форм презентації виявилась наразі актуальною. Як зазначав один із інтелектуалів ХХ ст. Зигмунт Бауман, останнім часом породжено серію викликів, із якими раніше ніколи не доводилося стикатися. Насамперед йдеться про перехід від «твердої» до «плинної» фази сучасного буття, тобто до обставин, за яких соціальні форми, включаючи моделі усталеної поведінки, не спроможні надалі зберігати своєї конструкції. «Формам, чи то вже наявним, а чи тільки наміченим, бракує часу, аби затверднути, тож через короткість власного існування не можуть вони правити за систему відліку для людських і тривалих життєвих стратегій» [1, с. 7]. Тенденції, що спостерігаються у світі, в Україні у тому числі, дозволяють вітчизняним науковцям дійти певних висновків, а саме: акцентуючи свої успіхи на конструюванні лише трагедійного минулого та апелюючи лише до минулого, українське суспільство може опинитися перед сумною перспективою ще тривалий час перебувати на узбіччі цивілізаційного поступу. Лунають небезпідставні заклики та заяви на кшталт «займімося нарешті майбутнім», «щоб потрапити у майбутнє завтра, треба жити майбутнім сьогодні» [7]. Звертається увага й на інші «революційні зміни» у суспільстві, позначені тим, що на сцену виходить «людина розслаблена», з її власним середовищем проживання у вигляді не роботи, а дозвілля, яка живе у світі телесеріалів, відеоігор, соціальних мереж [6].

Зарубіжний досвід біографічних досліджень свідчить про готовність науковців бути суголосними сучасним викликам. У їхніх практиках суттєва увага приділяється методології, завдяки якій значно осучаснюється дослідницький інструментарій, з'являються нові актуальні сюжети, відповідним чином змінюються акценти. У фокусі зарубіжних вчених перебувають соціологічний та психологічний підходи до конструювання життєписів (концепції

поколінь, міжнаціональних міграцій, автобіографічних репрезентацій, автоетнографічних ідентичностей), особливий інтерес проявляється до біографій політичних діячів та етичних проблем у біографічних реконструкціях [12]. Найбільш цілісне уявлення стосовно масштабності та актуальності зарубіжної біографіки надають енциклопедичні видання, представляючи розмаїття тем, методів, персоналій, форм, жанрів у вимірах гендерних і національних ідентичностей, соціальних, культурних, вікових, часових, просторових відмінностей [10; 11].

Широкий спектр міждисциплінарних методів і прийомів, що використовуються у біографічних студіях, дозволяє зарубіжній біографіці віднайти механізми висвітлення багатоманітності біографічного світу людини, враховуючи радикальні суспільні трансформації [13; 14].

На цьому тлі особливої актуальності набуває проблема осмислення концептуальної складової вітчизняного біографічного наукового простору, пошуку оптимальних алгоритмів біографічних реконструкцій персоналій, які були би співзвучні загальним соціокультурним тенденціям, кардинальним суспільним змінам, глобальним викликам.

Новий етап осмислення не означає відмову від національної ідеї. Йдеться про те, що національна ідея має бути гнучкою та трансформуватися з огляду на «плинність» / змінність часу і не може виступати лише єдиним критерієм вибору тем / персоналій та інтерпретації історії. Минуле не відкидається, але постає у модерних конструкціях, які за змістом, мовою, формою є адекватними запитам сучасного соціуму.

Попри тенденції, домінуючі в національному біографічному наративі, все ж таки спостерігається послідовне прагнення вітчизняних науковців вийти за межі усталених лінійних описів, обмежень та стереотипів, про що свідчать нещодавні публікації. У форматі науково-популярного життєпису з акцентом на драматичні і контрастні повороти долі, де геніальність, казус та іронія нерозривно пов'язані між собою, було відтворено біографічний світ знакового інтелектуала ХІХ ст. М. Костомарова [9]. Вражаюча багатолікість його образів і захоплююча форма їх реконструк-

цій підтверджують віднайдення органічної моделі біографічної репрезентації для широкої читацької аудиторії.

Вітчизняні науковці практикують також сучасні методи та теорії у своїх дослідженнях, що забезпечують біографічним реконструкціям стереоскопічність та багатогранність у площині приватного і публічного [2; 3], відпрацьовують колективні / просопографічні моделі біографій [5]. За допомогою імплементації теорій світової соціогуманітаристики та сучасної методології, що базується на концепціях та інструментарії «соціології знання», «колективної пам'яті», «місць пам'яті», «біографії покоління», «інтелектуальній історії», реконструйовано біографію С. Єфремова [4]. Завдяки їх вдалій апробації на національному ґрунті персональна історія С. Єфремова представлена у контексті персональних історій «героїв» його текстів, де автобіографічна проекція перетинається з проекціями біографій його «значущих Інших». «Рафінований естет і вибагливий критик» не вкладається в поширені шаблони, оскільки представлений значно складнішим, форматнішим і глибшим. Актуалізовані сучасним науковим дискурсом поняття – «генераційна ідентичність», «світоглядні константи» (фемінізм, європеїзм, націоналізм), «інтелектуальне оточення», «автопрезентація» – стали ключовими для відтворення біографічного світу Наталії Кобринської [8].

Важливим елементом спроб сучасного переосмислення біографічного контенту виглядає нещодавнє «повернення» у соціокультурний простір непересічних постатей радянської доби, яких за часів української незалежності було відсунуто на маргінеси наукового дискурсу із грифом «радянський», поставлено табу на їхніх біографіях як неактуальних у контексті стереотипних та обмежених інтерпретацій національної ідеї. Це стосується діячів науки та культури, політиків, які змушені були в силу обставин жити, творити, адаптуючи свій таланти, інтелект, здібності до умов радянської безальтернативності. Поява видань, героями яких стали відомі діячі культури і науки Микола Бажан (Агеєва В. Візерунок на камені. Микола Бажан: життєпис (не)радянського поета. Львів, 2018), Олесь Гончар (Абліцов В. Олесь Гончар. Ілюзія і дійсність. Київ, 2018), Микола Лукаш (Жолдак Б. Під зіркою Лукаша. Київ,

2018), Ярослав Пастернак (Романюк Т. Ярослав Пастернак. Життєпис вченого. Львів, 2018), Марко Варшавчик (Професор Марко Варшавчик (до 100-річчя від дня народження) / І. Н. Войцехівська (кер. авт. кол.), Л. І. Буряк, Я. С. Калакура та ін. Корсунь-Шевченківський, 2018), свідчить про початок нового, більш глибокого осмислення радянської епохи і життя творчої людини, яка опиняється заручником часу, політики, обставин, оточення, власного таланту та амбіцій.

Плинність усталених форм життя та кардинальні зміни соціуму дають підстави умовно визначити сьогодення як час осмислення переосмисленого. З огляду на сучасні суспільні трансформації біографічна складова соціогуманітаристики потребує свого подальшого поглибленого осмислення, розширення діапазону студій, орієнтованих на розмаїття персоналій, як минулого, так і сучасного, які за принципом калейдоскопа обертаються у дослідницькому фокусі, виблискуючи щоразу новими / іншими / невідомими гранями. Необхідною умовою еволюції біографічного дискурсу є подолання стереотипних меж «герой / жертва», актуалізація сучасних дослідницьких методів та механізмів для розкриття складного, суперечливого біографічного світу людини, що не завжди відповідає канонам, які привносяться життєвими та політичними ідеологемами.

Список використаної літератури

1. Бауман З. Плинні часи. Життя в добу непевності / З. Бауман. – Київ : Критика, 2013. – 176 с.
2. Буряк Л. І. Один рік із життя жінки: штрихи до реконструкції жіночої біографії (з листів Варвари Семенівни Житецької до сина) / Л. І. Буряк // Українська біографістика. – Київ, 2018. – Вип. 16. – С. 15–44.
3. Буряк Л. І. Інсталяція як біографічний конструкт : Гнат Павлович Житецький / Л. І. Буряк // Українська біографістика. – Київ, 2017. – Вип. 15. – С. 13–42.
4. Іваницька С. Публіцистична спадщина Сергія Єфремова в контексті суспільних трансформацій: історико-біографічні аспекти (кінець XIX ст. – 1920 рік) / С. Іваницька. – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2018. – 596 с.
5. Ляшко С. М. Автобіографічні джерела Постійної комісії для складання Біографічного словника діячів України (1918–1933) Всеукраїнської академії наук / С. М. Ляшко. – Київ, 2018. – 532 с.

6. Почепцов Г. Від людини розумної до людини розслабленої / Г. Почепцов // Дзеркало тижня. – 2019. – № 20 (1–7 черв.). – С. 10.
7. Почепцов Г. Займімося нарешті майбутнім / Г. Почепцов // Дзеркало тижня. – 2019. – № 27 (13–19 липня). – С. 11.
8. Швець А. Жінка з хистом Аріадни. Життєвий світ Наталії Кобринської в генераційному, світоглядному і творчому вимірах / А. Швець. – Львів : Інститут Івана Франка, 2018. – 752 с.
9. Ясь О. Багатоликий Микола Костомаров: До 200-річчя від дня народження Миколи Костомарова / О. Ясь. – Київ : Либідь, 2018. – 304 с.
10. Encyclopedia of Life Writing: Autobiographical and Biographical Forms / ed. by M. Jolly. – New York : Routledge, 2013. – 1150 p.
11. Encyclopedia of Women's Autobiography : Vols. 1–2 / ed. by V. Boynton and J. Malin. – London : Greenwood, 2005. – 664 p.
12. The Routledge international handbook on narrative and life history / ed. by I. Goodson, & A. Antikainen, P. Sikes, M. Andrews. – New York : Routledge, 2017. – 656 p.
13. Schechner R. Performance studies: An introduction / R. Schechner. – New York : Routledge, 2002. – 376 p.
14. Thrift N. J. Non-representational Theory: Space, Politics, Affect / N. J. Thrift. – New York : Routledge, 2008. – 335 p.

References

1. Bauman, Z. (2013). *Plynni chasy. Zhyttia v dobu nepevnosti*. Kyiv, Ukraine: Krytyka. [In Ukrainian].
2. Buriak, L. I. (2018). Odyn rik iz zhyttia zhinky: shtrykhy do rekonstruktsii zhinochoi biohrafii (z lystiv Varvary Semenivny Zhytetskoi do syna). *Biographistica Ukrainica*, 16, 15-44. [In Ukrainian].
3. Buriak, L. I. (2017). Instaliatsiia yak biohrafichni konstrukt: Hnat Pavlovych Zhytetskyi. *Biographistica Ukrainica*, 15, 13-42. [In Ukrainian].
4. Ivanytska, S. (2018). *Publitsystychna spadshchyna Serhiia Yefremova v konteksti suspilnykh transformatsii: istoryko-biohrafichni aspekty (kinets XIX st. – 1920 rik)*. Kherson, Ukraine: Vydavnychyi dim «Helvetyka». [In Ukrainian].
5. Liashko, S. M. (2018). *Avtobiohrafichni dzherela Postiinoi komisii dlia skladannia Biohrafichnoho slovnyka diiachiv Ukrainy (1918-1933) Vseukrainskoi akademii nauk*. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
6. Pocheptsov, H. (2019, June). Vid liudyny rozumnoi do liudyny rozslablenoi. *Dzerkalo tyzhnia*, 20, p. 10. [In Ukrainian].
7. Pocheptsov, H. (2019, July). Zaimimosia nareshiti maibutnim. *Dzerkalo tyzhnia*, 27, p. 11. [In Ukrainian].
8. Shvets, A. (2018). *Zhinka z khystom Ariadny. Zhyttievyi svit Natalii Kobrynskoi v heneratsiinomu, svitohliadnomu i tvorchomu vymirakh*. Lviv, Ukraine: Instytut Ivana Franka. [In Ukrainian].

9. Yas, O. (2018). *Bahatolykyi Mykola Kostomarov: Do 200-richchia vid dnia narodzhennia Mykoly Kostomarova*. Kyiv, Ukraine: Lybid. [In Ukrainian].
10. Jolly, M. (Ed.) (2013). *Encyclopedia of Life Writing: Autobiographical and Biographical Forms*. New York, NY: Routledge.
11. Boynton, V., & Malin, J. (Eds.) (2005). *Encyclopedia of Women's Autobiography* (Vols. 1-2). London, England: Greenwood.
12. Goodson, I., & Antikainen, A., Sikes, P., Andrews, M. (Eds.) (2017). *The Routledge international handbook on narrative and life history*. New York, NY: Routledge.
13. Schechner, R. (2002). *Performance studies: An introduction*. New York, NY: Routledge.
14. Thrift, N. J. (2008). *Non-representational Theory: Space, Politics, Affect*. New York, NY: Routledge.

UDC 929-055.2:930.1

Buryak Larysa,

Doctor of Historical Sciences, Professor, Leading Research Associate,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

COMPREHENSION OF RECOMPREHENDED OR IMPETUSES / IMPULTS AND LIMITATIONS / DISPROPTIONS OF MODERN BIOGRAPHIC DISCOURSE

The fluidity of the established forms of life and the fundamental changes in society give a reason to define the present as the time for the comprehension of recomprehended. Therefore, the necessity of comprehension of the conceptual component of Ukrainian biographical discourse, the refusal of stereotypes and restrictions, the search for optimal algorithms for biographical reconstructions, modern methodology, and appropriate presentation forms that would be relevant to radical social changes, global challenges and societal demands are justified. The biographical component of sociohumanities, its dominant tendencies, perspectives, impetuses / impulses, limitations / disproportions are considered in the context of modern sociocultural transformations as well as the main tendencies of foreign experience of biographical research.

Keywords: biographical discourse, national idea, methodology of biographical research.

УДК 929:159.9:004.91

Вернік Олексій Леонідович,

кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник,

старший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЕКТУВАННЯ І РОЗРОБКИ ЛОКАЦІЇ «ПСИХОЛОГИ» «УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО БІОГРАФІЧНОГО АРХІВУ»

Подано опис процесу створення локації «Психологи» як розширення бази даних персоналій «Українського національного біографічного архіву». Цей процес презентує один з основних векторів його розвитку. Стверджується, що добір значимих персоналій у конкретному домені найбільш ефективно та якісно можуть здійснити насамперед фахівці у цій сфері професійної діяльності / соціальної активності. Обґрунтовано актуальність такої локації, розписано розподіл функцій між виконавцями. Відображено деякі характеристики реєстру персоналій локації «Психологи».

Ключові слова: «Український національний біографічний архів», біографічна інформація, бази даних, персоналії, психологія.

Одним із перспективних напрямів стратегічного розвитку «Українського національного біографічного архіву» (УНБА) ми вважаємо впровадження співпраці з різними українськими організаціями та установами тієї чи іншої соціокультурної сфери, які мають тривалу власну історію. Результатом такої взаємодії має стати розширення і спеціалізація бази даних персоналій за рахунок осіб, пов'язаних з даними установами, що зробили істотний внесок у розвиток відповідного пласту культурного життя України.

Наша ідея передбачає, що такі організації, по-перше, зазвичай локально зберігають власну історію, зокрема в особах видатних співробітників через різноманітні документи, починаючи з наказів відділів кадрів і закінчуючи персональними бібліографічними покажчиками, спогадами тощо. А, по-друге, мають спеціалістів, які займаються історією саме відповідної сфери. Оскільки біль-

шість з існуючих установ протягом останніх десятиліть переживають відчутний занепад, пов'язаний із соціально-економічною ситуацією в країні, питання створення і перенесення відповідних даних в електронний вигляд, а отже й збереження культурної спадщини та популяризації й поширення відповідної інституції та сфери, є ще й на сьогодні вельми актуальним. Особливо це стосується науково-дослідних, вищих навчальних, культурно-освітніх закладів.

Для реалізації даного проекту на першому етапі було створено експериментальний майданчик спільно з однією науково-дослідною організацією – Інститутом психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Метою співпраці має стати окрема локація в УНБА «Психологи». Даний вибір обумовлений кількома чинниками. По-перше, в актуальній базі даних УНБА нараховується лише 29 персоналій з дефініцією «психолог», що, звісно, не відображує реального стану речей в одній із найважливіших у сучасному світі сфер соціогуманітарного знання і практики. По-друге, Інститут психології має більш ніж 70-річну історію, тоді як психологія як самостійна галузь – лише вдвічі більшу. Більше того, таких установ у колишньому СРСР було лише три – у Києві, Тбілісі й Москві. По-третє, ця установа на сьогодні залишається основним центром науково-психологічного знання в Україні. Про її історію і сьогодення можна дізнатися, зокрема, з електронного ресурсу <http://www.psychology-naes-ua.institute>. По-четверте, в Інституті психології досить сильно переймаються збереженням власної історичної пам'яті, у тому числі завдяки діяльності керівництва, бібліотеки імені А. Ф. Залевської, що функціонує тут окремим структурним відділом від 1946 р., лабораторії загальної психології та історії психології ім. В. А. Роменця під керівництвом В. В. Турбан, безпосередньо з якою співпрацює Інститут біографічних досліджень НБУВ, інших структурних підрозділів, в переважній більшості яких дбайливо зберігаються власні історії (часто-густо у вигляді усних текстів) про окремих співробітників-науковців, котрі працювали у 1960-х, 1970-х, 1980-х роках.

Робота була розподілена таким чином. Інститут біографічних досліджень спільно з лабораторією загальної психології та історії психології ім. В. А. Роменця розробляють структуру організа-

ції даних щодо персоналії, виходячи з наявної системи УНБА і специфіки відповідної предметної області. Також розробляється і надається інструментарій для підготовки даних щодо персоналії до введення у систему. Змістову частину роботи, тобто написання статей, анотацій, добір іконографічного, бібліографічного матеріалу тощо, виконують фахівці Інституту психології.

Їхнім початковим завданням було створення реєстру психологів, пов'язаних у своїй професійній діяльності з Україною. Цей список увібрив понад 100 осіб – видатних діячів ХІХ–ХХІ ст., які, за експертною оцінкою спеціалістів, були поділені на групи міжнародної, всеукраїнської, локальної значущості. Лише десять осіб з реєстру відносилися до ХІХ ст., решта – до ХХ і ХХІ ст. Реєстром охоплено вісім міст України, з яких чотири – Київ, Одеса, Харків, Львів – вважаються основними осередками становлення професійних психологів в Україні.

Подальший процес передбачає створення паспорта персоналії, який включає: основні біографічні відомості щодо часу та місця народження, діяльності, смерті й поховання; анотацію і описову статтю; інформацію для пошуку і відбору; біографічні матеріали з довідкових видань, структуровані іконографічні матеріали, посилення на ресурси, в яких відображена інформація про особу, у тому числі відео. У подальшому підготована інформація опрацьовується адміністратором УНБА й готується до пакетного завантаження, а після узгодження з експертами-біографістами актуалізується у базі даних УНБА.

Список використаної літератури

1. Вернік Ю. В. Біографічні словники у світлі розвитку інформаційних технологій / Ю. В. Вернік // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Київ, 2010. – Вип. 28. – С. 520–528.
2. Попик В. І. Ресурси довідкової біографічної інформації: історичний досвід формування, сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку : монографія / В. І. Попик ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2013. – 520 с.
3. Становлення психологічної думки в Україні: провідні ідеї та історія розвитку : колективна монографія / В. В. Турбан, Л. З. Сердюк, Ю. Т. Рождественський [та ін.] ; за ред. В. В. Турбан. – Київ ; Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – 306 с.
4. Яценко О. М. Методичні та змістові засади формування персоналії в «Українському національному біографічному архіві» / О. М. Яценко // Вітчизняні

ресурси біографічної та біобібліографічної інформації: проблеми формування й використання : колективна монографія / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2016. – С. 190–198.

References

1. Vernik, Yu. V. (2010). Biografichni slovnyky u svitli rozvytku informatsiinykh tekhnolohii [Biographical dictionaries in the light of the development of information technology]. *Naukovi Pratsi Natsionalnoi Biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 28, 520-528. [In Ukrainian].
2. Popyk, V. I. (2013). *Resursy dovidkovoï biografichnoi informatsii: istorychnyi dosvid formuvannia, suchasnyi stan, problemy ta perspektyvy rozvytku* [Resources of reference biographical information: historical formation experience, current state, problems and prospects of development]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
3. Turban, V. V., & Serdiuk, L. Z., Rozhdestvenskyi, Yu. T., et al. (2014). *Stanovlennia psyhologichnoi dumky v Ukraini: providni idei ta istoriia rozvytku* [Formation of psychological thought in Ukraine: leading ideas and history of development]. Kyiv; Kirovohrad, Ukraine: Imeks-LTD. [In Ukrainian].
4. Yatsenko, O. M. (2016). Metodychni ta zmistovi zasady formuvannia personalii v "Ukrainskomu natsionalnomu biografichnomu arkhivi" [Methodological and substantive principles of formation of personalities in the "Ukrainian National Biographical Archive". In *Vitchyzniani resursy biografichnoi ta biobibliografichnoi informatsii: problemy formuvannia y vykorystannia* [National resources of the biographical and bio-bibliographic information: the problems of formation and usage] (pp. 190-198). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

UDC 929:159.9:004.91

Vernik Olexii,

Candidate of Psychological Sciences, Senior Research Associate, Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

FEATURES OF DESIGN AND DEVELOPMENT OF LOCATION «PSYCHOLOGISTS» OF THE «UKRAINIAN NATIONAL BIOGRAPHICAL ARCHIVE»

The description of the process of creating the location «Psychologists» as an extension of the database of personalities of the «Ukrainian National Biographical Archive» is given. This process presents one of the main vectors of its development. It is argued that the search for significant personalities in a particular domain is most efficiently and qualitatively carried out primarily by specialists in this field of professional/social activity. It was substantiate

the relevance of the location, describe the distribution of functions among the performers. Reflects some of the characteristics of the registry personalities location «Psychologists».

Keywords: «Ukrainian National Biographical Archive», biographical information, databases, personalities, psychology.

УДК 929:304.44:004.91

Вернік Юлія Вікторівна,

науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІ РОЗБУДОВИ БІОГРАФІЧНИХ БАЗ ДАНИХ

Досліджено особливості функціонування світових біографічних архівів (Oxford Dictionary of National Biography, Dictionary of Canadian Biography, Allgemeine Deutsche Biographie, American National Biography, Dictionary of Australian Biography). Визначено вектори удосконалення та розвитку, зокрема доповнення новітніми можливостями та функціями, «Українського національного біографічного архіву» (УНБА). Вивчення досвіду функціонування та формування зарубіжних біографічних ресурсів дає широкі можливості для розвитку УНБА, а інтегрування його до світових баз сприятиме приверненню уваги до постатей українського суспільства.

Ключові слова: «Український національний біографічний архів», біографічна інформація, бази даних.

Останні десятиріччя характеризуються пришвидшенням темпів розвитку інформаційних технологій, що обумовлює суттєві зрушення у способах і засобах обміну, зберігання та обробки даних. Діджиталізація відкрила широкі трансформаційні можливості спочатку розширення, а на сьогодні вже й заміщення існуючих упродовж кількох століть біографічних й біобібліографічних словників їх електронними аналогами (наприкінці ХХ ст.) та, з

становленням глобальних та локальних мережевих технологій, сприяли інтеграції різноманітних джерел біографічної інформації у межах одного ресурсу.

«Український національний біографічний архів» (УНБА) являє собою функціонально-динамічну модель, побудовану на універсальних та спеціальних довідкових виданнях, що в сучасних умовах постійно доповнюється й оновлюється новітнім електронним матеріалом. Концепція створення, наповнення та розвитку архіву детально розглянуті в роботах О. Л. Верніка [1; 2], В. І. Попика [3; 4], О. М. Яценка [5]. Однак соціально-економічні проблеми українського суспільства не дозволяють вчасно впроваджувати сучасні технології, зокрема в гуманітарну сферу. Тож процеси долучення до світового інформаційного простору подібної складової відбуваються уповільнено, і навіть із запізненням. Така ситуація спричиняє й певне відставання УНБА від глобальних трендів науково-освітнього середовища, що, своєю чергою, призводить до недостатньої соціально-економічної ефективності та культурної значущості результатів і продуктів відповідної діяльності.

Одним зі шляхів подолання вказаної проблеми є доскональне вивчення новітніх технологічних принципів і концептуальних моделей побудови світових електронних ресурсів біографічної інформації. З проаналізованих нами більш ніж двох десятків міжнародних електронних ресурсів для даного дослідження було відібрано п'ять баз, які, з нашого погляду, якнайширше відображають спектр сучасних можливостей онлайн-біографічних словників в Інтернет-просторі.

Критеріями аналізу на першому етапі стали дизайнерські рішення – візуалізація та юзабіліті, тобто сприйняття ресурсу, зручність у користуванні, пошукові можливості, зокрема розширений запит для пошуку, джерельна база. Метою другого етапу стало оцінювання структури змістової наповненості відомостями про персон та спосіб видачі пошукових запитів.

Окремою складовою нашого аналізу інформаційних ресурсів стало порівняння характеристик досліджуваних біографічних словників.

Загальною метою наших дій було визначення векторів удосконалення та розвитку УНБА, зокрема доповнення його новітніми можливостями та функціями.

До аналізу були включені: 1) *Oxford Dictionary of National Biography (ODNB)*, побудований на основі *Dictionary of National Biography (DNB)*. У відкритому доступі – з 2004 р. Вміщує біографії померлих відомих осіб від 1885 р. Загальна кількість біографічних статей – 63 315, ілюстрацій – 11 599, аудіозаписів – 288. Онлайн-версія має розширений механізм пошуку за сферами діяльності (декілька рівнів доменів та дефініцій), місцями, датами, життєвими подіями, релігійними віруваннями. Ресурс обмежений для загального користування.

2) *Dictionary of Canadian Biography (DCB)*. Перший варіант був представлений 2003 р. як результат співпраці Університету Торонто та Університету Леваля на підставі 15 томів з більш ніж 8400 біографій осіб (починаючи з 1000 р.). Пошук включає часткові та близькі за значенням компоненти, дати, регіони народження/смерті, професійну сферу, основні регіони діяльності персони, історію документів, родинну біографію.

3) *Allgemeine Deutsche Biographie (ADB)*. З 2003 р. відскановані, відредаговані Історичною комісією при Баварській академії наук та Баварській державній бібліотеці (загалом 56 томів). Наразі налічує 50 000 біографій (ADB та NDB) та посилання на більш ніж 230 онлайн-ресурсів (література, словники тощо). Розширений пошук висвітлює основні атрибути означення особи, серед яких окремо визначені та позначені на мапі місця народження/смерті, активної діяльності, поховання.

4) *American National Biography (ANB)*. Сайт налічує понад 19 000 статей відомих американських чоловіків та жінок, тисячі ілюстрацій та 80 000 гіперпосилань, лінки на вибрані веб-сайти та архівні джерела.

5) *Dictionary of Australian Biography (AuDB)*. Проект Національного біографічного центру при Австралійському національному університеті, запущений 2006 р., вміщує близько 9800 статей про майже 12 000 осіб. Пошукова система висвітлює загальні характеристики життєдіяльності людини, зокрема дати/місця, сфера діяльності та основні місця перебування, релігійні уподобання, культурний спадок.

Кожен біографічний архів відображує історію певної країни, етносу, нації та закладає через відомі постаті власну цеглину в

розбудову загальної картини розвитку людства. Вивчення досвіду функціонування та формування зарубіжних біографічних ресурсів дає широкі можливості для визначення векторів розвитку УНБА, а інтегрування його до світових баз сприятиме приверненню уваги до постатей українського суспільства.

Список використаної літератури

1. Вернік О. Л. Системотехнічне забезпечення організації інтегрованої системи ресурсів біографічної інформації «Українського національного біографічного архіву» / О. Л. Вернік // Вітчизняні ресурси біографічної та біобібліографічної інформації: проблеми формування й використання : колективна монографія / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2016. – С. 171–189.
2. Вернік Ю. В. Біографічні словники у світлі розвитку інформаційних технологій / Ю. В. Вернік // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Київ, 2010. – Вип. 28. – С. 520–528.
3. Попик В. І. Всесвітня біографічна інформаційна система і завдання формування Українського національного біографічного архіву / В. І. Попик // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Київ, 2006. – Вип. 16. – С. 467–481.
4. Попик В. І. Ресурси довідкової біографічної інформації: історичний досвід формування, сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку : монографія / В. І. Попик ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2013. – 520 с.
5. Яценко О. М. Методичні та змістові засади формування персоналій в «Українському національному біографічному архіві» / О. М. Яценко // Вітчизняні ресурси біографічної та біобібліографічної інформації: проблеми формування й використання : колективна монографія / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2016. – С. 190–198.

References

1. Vernik, O. L. (2016). Systemotekhnichne zabezpechennia orhanizatsii intehrovanoi systemy resursiv biohrafichnoi informatsii "Ukrainskoho natsionalnoho biohrafichnoho arkhivu" [System engineering support for the organization of the integrated system of resources of biographical information of the "Ukrainian National Biographical Archive"]. In *Vitchyzniani resursy biohrafichnoi ta biobibliohrafichnoi informatsii: problemy formuvannia y vykorystannia* [National resources of the biographical and bio-bibliographic information: the problems of formation and usage] (pp. 171-189). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
2. Vernik, Yu. V. (2010). Biohrafichni slovnyky u svitli rozvytku informatsiinykh tekhnolohii [Biographical dictionaries in the light of the development of information

- technology]. *Naukovi Pratsi Natsionalnoi Biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 28, 520-528. [In Ukrainian].
3. Popyk, V. I. (2006). Vsesvitnia biohrafichna informatsiina systema i zavdannya formuvannia Ukrainського natsionalnogo biohrafichnogo arkhivu [World biographical information system and the task of forming the Ukrainian national biographical archive]. *Naukovi Pratsi Natsionalnoi Biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 16, 467-481. [In Ukrainian].
 4. Popyk, V. I. (2013). *Resursy dovidkovoї biohrafichnoi informatsii: istorychnyi dosvid formuvannia, suchasnyi stan, problemy ta perspektyvy rozvytku* [Resources of reference biographical information: historical formation experience, current state, problems and prospects of development]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
 5. Yatsenko, O. M. (2016). Metodychni ta zmistovi zasady formuvannia personalii v "Ukrainskomu natsionalnomu biohrafichnomu arkhivi" [Methodological and substantive principles of formation of personalities in the "Ukrainian National Biographical Archive"]. In *Vitchyzniani resursy biohrafichnoi ta biobibliohrafichnoi informatsii: problemy formuvannia y vykorystannia* [National resources of the biographical and bio-bibliographic information: the problems of formation and usage] (pp. 190-198). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

UDC 929:304.44:004.91

Vernik Yuliia,

Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

WORLD TRENDS OF BUILDING BIOGRAPHICAL DATABASES

The peculiarities of functioning of world biographical archives are investigated (Oxford Dictionary of National Biography, Dictionary of Canadian Biography, Allgemeine Deutsche Biographie, American National Biography, Dictionary of Australian Biography). The vectors of improvement and development, including the addition of the newest capabilities and functions, of the «Ukrainian National Biographical Archive» (UNBA) are determined. Studying the experience of functioning and formation of foreign biographical resources provides great opportunities for the development of UNBA, and integrating it into world bases will help to attract attention to the figures of Ukrainian society.

Keywords: «Ukrainian National Biographical Archive», biographical information, databases.

УДК 929:930.1Базилевич

Войцехівська Ірина Нінелівна,

доктор історичних наук, професор, професор,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,

Київ, Україна

НЕАКТУАЛІЗОВАНА ПРАЦЯ ВАСИЛЯ БАЗИЛЕВИЧА: ДО СТВОРЕННЯ БІОБІБЛІОГРАФІЇ ІСТОРИКА

Представлено дослідження тексту лекцій В. Базилевича з курсу геральдики, який вчений викладав у 1918–1923 рр. у Київському археологічному інституті. Проаналізовано змістове насичення лекційного курсу історика, виокремлюються базові питання в розвитку геральдичної науки. Акцентована увага на актуальних проблемах, пов'язаних із сучасними поглядами та оціночними критеріями геральдистів. Поетапно розглянуто роль та місце гербових знаків на пам'ятках історії та культури, підкреслюються характерні особливості українських гербових знаків, їх традиції та символічне значення.

Ключові слова: Базилевич, бібліографія, герб, геральдика, символ.

Серед яскравої плеяди викладачів Університету в Києві 1920–1930-х років чільне місце посідає Василь Митрофанович Базилевич (31.12.1892 – грудень 1942, за ін. інформацією – зима 1943) – історик, джерелознавець, музеєзнавець, декабристознавець, краєзнавець, вихованець школи М. В. Довнар-Запольського, один з небагатьох, кого залишили професорським стипендіатом на кафедрі російської історії. Він поєднував дослідницьку і педагогічну діяльність у багатьох інституціях Києва, зокрема і в Київському археологічному інституті (1918–1923). У цей час В. М. Базилевич розробляє і читає низку лекційних курсів зі спеціальних історичних дисциплін: геральдику, нумізматику, сфрагістику, генеалогію. На жаль, повні або навіть часткові тексти лекцій із цих дисциплін не збереглися, за винятком конспективного викладення курсу геральдики, яку студенти підготували і машинописом «видали» у кількості 25 примірників, один із яких зберігається у фонді відомого українського філолога, палеографа, архівіста, неперевершеного знавця книги С. І. Маслова [1]. Збережений варіант конспек-

тивного лекційного курсу належав С. І. Маслову, про що свідчить запис (на с. 2 машинопису) про те, що з 25 підготовлених примірників – перші п'ять є іменними. Варіант С. І. Маслова зберігся як «екземпляр № 4». Архівний примірник є машинописом (копією) з численними правками і вставками. Зокрема, вписано чорними чорнилами текст іноземними мовами.

Зміст роботи складається зі «Вступу» та 7 розділів, в яких поетапно викладаються ключові аспекти розвитку геральдичної науки.

У «Вступі» йдеться про роль і місце геральдики у комплексі «допоміжних» історичних дисциплін, до яких автор відносить палеографію, дипломатику, нумізматику, сфрагістику, хронологію, генеалогію. Вчений зазначає, що розквіт геральдики припадає на період середніх віків, на часи лицарства, коли відбувалися турніри і була необхідність атрибуції їх учасників. В Західній Європі з тих часів залишилося чимало архітектурних споруд, побутових речей – зокрема, меблі, посуд з емблемами, книги з екслібрисами, пам'ятники, картини з гербами тощо.

У першому розділі «Історія геральдики в Західній Європі» (с. 1–7) йдеться про давні символічні знаки – «тотеми» або «тамги», які побутували у тюркських та монгольських племенах. Вчений наводить приклади назв західноамериканських племен, які часто походили від видів тварин: плем'я буйволів, плем'я Дика Кішка, Пантера. Особливе значення вчений відводить рицарським турнірам, проведення яких сприяло упорядкуванню тогочасної геральдичної системи, а хрестові походи збагатили символіку новими змістовними знаками та поняттями.

Другий розділ «Теоретичні основи геральдики» найбільший за обсягом і присвячений розгляду наступних питань: а) опису складових частин герба; б) правилам використання металів, хутра, їх зображенню умовними позначеннями; в) геральдичним та негеральдичним фігурам; г) девізам; д) правилам поєднання геральдичних фігур (символів).

Третій розділ «Джерела і література західноєвропейської геральдики» висвітлює бібліографічну складову джерел з геральдики: гербові книги і гербовники; дворянські грамоти; твори письменників, поетів і проповідників, в яких присутні гербові сюжети; речові (матеріальні) пам'ятки; печатки, монети, предмети

військового і домашнього побуту; твори мистецтва, архітектурні та скульптурні ансамблі, портрети з гербами тощо.

Четвертий розділ «Особливості польської геральдики» присвячений появі та поширенню в Польщі гербів, їх історії та символіки. Вчений наводить низку польських родових знаків, серед яких абданк, амадей, шеліга тощо.

У п'ятому розділі «Геральдика в Росії та Придніпровській Україні» йдеться про початки геральдики в Росії, а саме її поширення при Петрі I, коли у 1722 р. була заснована Герольдія. Проте лектор зазначає, що набагато раніше, ще за часів Київської Русі, з'явилися перші геральдичні знаки-символи. За характеристикою гербових знаків В. М. Базилевич класифікує їх за трьома групами: I – герби, пожалувані російськими царями; II – герби з емблемами польських родів; III – герби – чолобитні.

Автор наводить приклади козацьких гербів: гетьманів І. Брюховецького, І. Мазепи, П. Сагайдачного. Окрім родових гербів, автор наводить і герби Війська Запорозького, зокрема символ козака з мушкетом, який зустрічається на печатках з кінця XVII ст. Цей знак використовувався на гетьманських печатках до скасування гетьманства Катериною II у 1764 р. Автор зазначає, що на відміну від Росії в Україні герби мали і духовні особи.

У шостому розділі «Література по геральдиці» В. М. Базилевич зазначає, що література з геральдики нечисленна. Він пише, що окрім гербовників є праці «загального характеру», видані у XIX ст. і у перші роки XX ст. Він виокремлює роботи О. Б. Лакієра, О. П. Барсукова, П. П. Вінклера, Ю. В. Арсенєва та інших учених, які упорядковували герби та досліджували їх.

В останньому розділі «Герби в мистецтві та побуті» йдеться про роль та значення гербових знаків на пам'ятках історії та культури, на монетах та медалях, а як символ держави – на печатках.

В. М. Базилевич констатує, що часто герби зображуються на книжкових обкладинках, старовинних географічних картах, книжкових заставках тощо. Герби знайшли відображення і в мистецтві: на пам'ятниках архітектури (на фасадах будівель), біля входу в урядові установи; в живописі на зображеннях старовинних портретів (зокрема, В. Модзалевського), що допомагає в атрибуції та характеристиці пам'ятки.

У щоденному домашньому побуті герби можна побачити на посуді, меблях, виїзних екіпажах, навіть на садових клумбах.

В. М. Базилевич підкреслює, що таке захоплення характерне не тільки для придворної знаті, а й для збіднілого дворянства. У підсумку автор констатує, що герби слугували не лише елементом декоративного оздоблення багатьох предметів, а й інколи заміняли собою текстові роз'яснення, звісно для тих, хто розумівся на змістовому насиченні символіки. Для майбутніх фахових археологів, книгознавців, архівістів, мистецтвознавців учений і підготував свої лекції.

Список використаної літератури

1. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Ф. 33. – Спр. 838. – 50 арк.
2. Казьмирчук Г. Василь Митрофанович Базилевич: життя й наукова діяльність / Г. Казьмирчук, О. Вербовий // Спеціальні галузі історичної науки. Збірник на пошану М. Я. Варшавчика. – Київ, 1999. – С. 138–146.
3. Матяш І. Б. Василь Базилевич: грані таланту й трагізм долі / І. Б. Матяш // Київська старовина. – 2000. – № 4. – С. 123–134.

References

1. Fund 33, Unit 838, 50 sheets. The Institute of Manuscript of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
2. Kazmyrchuk, H., & Verbovyi, O. (1999). *Vasyl Mytrofanovych Bazylevych: zhyttia y naukova diialnist* [Vasily Mitrofanovich Basilevich: life and scientific activity]. In *Spetsialni haluzi istorychnoi nauky. Zbirnyk na poshanu M. Ya. Varshavchyka* [Special fields of historical science. Collection in honor of M. Ya. Varshavchuk] (pp. 138-146). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
3. Matiash, I. B. (2000). *Vasyl Bazylevych: hrani talantu y trahizm doli* [Vasily Basilevich: the facets of talent and the tragedy of fate]. *Kyivska starovyna*, 4, 123-134. [In Ukrainian].

UDC 929:930.1Basilevich

Voitsekhivska Irina,

Doctor of Historical Sciences, Professor, Professor,

Taras Shevchenko National University of Kyiv,

Kyiv, Ukraine

VASYL BASILEVICH'S UNAUTHORIZED LABOR: TOWARDS THE CREATION OF THE HISTORIAN'S BIOBIOGRAPHY

The content of the text of V. Basilevich's lectures on the course of heraldry, which scientist taught in 1918–1923 at the Kiev Archeological Institute, is analyzed. The content of saturation of the lecture course of the historian

is analyzed, the basic questions in the development of heraldic science are highlighted. Attention is drawn to current issues related to the current views and evaluation criteria of heralds. The role and place of the emblem marks on the monuments of history and culture are examined in stages, the characteristic features of the Ukrainian emblem marks, their traditions and symbolic importance are emphasized.

Keywords: Basilevich, bibliography, coat of arms, heraldry, symbol.

УДК 821.161.2-32ЛесУкр(081.2):655.4

Кіраль Сидір Степанович,

доктор філологічних наук, професор, завідувач відділу,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

Новосьолова Лариса Семенівна,

науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

З ІСТОРІЇ ВИДАННЯ «ВИБРАНИХ ОПОВІДАнь» ЛЕСІ УКРАЇНКИ У ВИДАВНИЦТВАХ «СЯЙВО» (КИЇВ) ТА «РУХ» (ХАРКІВ) У 1930 Р.

З'ясовано питання про видання «Вибраних оповідань» Лесі Українки 1930 р. у видавництвах «Сяйво» (Київ) та «Рух» (Харків) у контексті підготовки наукової бібліографії Лесі Українки в 4 томах, зокрема укладання-опису першого тому «Творів Лесі Українки». У фондах НБУВ зберігаються два примірники згаданої збірки: один – надрукований у київському видавництві «Сяйво», яке 1929 р. припинило своє існування, інший – харківського видавництва «Рух». Інформація про «Вибрані оповідання» Лесі Українки у видавництві «Рух» відсутня у «Літопису Українського Друку» за 1930–1931 рр.

Ключові слова: Леся Українка, бібліографія, видавництво «Сяйво» (Київ), видавництво «Рух» (Харків), вихідні дані, літопис друку.

Співробітники відділу національної бібліографії Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського розпочали робо-

ту над підготовкою наукової бібліографії Лесі Українки в 4 томах, зокрема над укладанням-описом першого тому «Твори Лесі Українки», який містить три жанрові рубрики та вісім підрубрик. Кожне видання опрацьовується навіч та звіряється з описами в інших відповідних бібліографічних джерелах. На жаль, не всі видання наявні у фондах НБУВ. Отож, почасти виникають колізії щодо «паспортизації» окремих збірок Лесі Українки, зокрема її «Вибраних оповідань», що побачили світ у 1930 р.

У фондах НБУВ наявні два примірники згаданої збірки: один із них без обкладинки (на титульному аркуші зазначено такі вихідні дані: Київ: Сяйво, 1930), інший – без обкладинки та титульного аркуша. У першому примірнику під шифром АУ8565 вступну статтю «Леся Українка» Петра Одарченка (упорядника збірки) вирізано [4, с. 3–18], а на титульному аркуші та в змісті видання прізвище її автора та назву статті закреслено. У другому примірнику (без обкладинки та титульного аркуша) згадана вступна стаття П. Одарченка наявна (обірано половину с. 3–4), на с. 219 цього примірника наявний штампель (прямокутний, текст у лінійній рамці, фіолетового кольору, текст «БІБЛІОТЕКА ІНСТИТУТУ Т. Г. ШЕВЧЕНКА»), який вказує на його первинне місце зберігання. Слід зауважити, що у фондах НБУВ є й інші книжки із описаним вище штампелем, які пов'язані з друком творів Лесі Українки.

У найповнішому бібліографічному покажчику «Леся Українка» [1, с. 12] відсутній бібліографічний опис однойменної збірки «Вибрані оповідання» Лесі Українки харківського видавництва «Рух», яка побачила світ 1930 р. накладом 5000 примірників у такому ж форматі (арк. 7х32) та з такою ж нумерацією сторінок, як у примірнику видавництва «Сяйво». Це пояснюється тим, що обидва наклади видань віддруковано в 6-й друкарні тресту «Київ-друк» (вул. Леніна, 19).

1929 р. київське видавництво «Сяйво» припинило своє існування. У примірнику збірки згаданого видавництва у вихідних даних вказано місяць та рік (X.1929 р.) здачі книжки у виробництво – зам. № 1954, Ки[ї]вський Окрліт, № 1918. Водночас на титульному аркуші цього примірника вказано 1930 р., тобто рік фактичного виходу книжки у світ (у видавничій практиці таке трапляється).

На звороті титульного аркуша обох видань у лівому кутку вгорі зазначено: *«Бібліографічний опис цього видання вміщено в «Літопису Українського Друку», «Картковому репертуарі» та інших покажчиках Української Книжкової Палати»*. На жаль, у згаданому тут «Літописі Українського Друку» за січ.–берез. 1930 р. описано лише видання видавництва «Сяйво» [2, с. 141], інформація ж про збірку видавництва «Рух» відсутня, в тому числі і в наступних випусках «Літопису» за 1930–1931 рр. У «Літописі Українського Друку» за січ.–берез. 1930 р. у розділі «Рецензовані твори і personalia» [2, с. 475] вказано згадану вступну статтю П. Одарченка у виданні «Сяйво» з неточною назвою – «Вибрані твори». Українська Книжкова Палата на видавничій вклейці в «Літописі Українського Друку» за січ.–лют. 1930 р. перед титульним аркушем інформувала читачів про те, що дане число складено у травні й здано до друку в середині серпня 1930 р., а вийшло з друку в кінці травня 1931 р. У результаті *«Українська Книжкова Палата не може взяти на себе відповідальність за цей недозволений темп випуску бібліографічних видань, так само, як і за силу друкарських помилок (плутанина у прізвищах шифрів, транскрипціях, тексті латинськими літерами тощо), що набагато збільшують редакційні огріхи видання. Список друкарських і редакційних помилок буде вміщений в наступному числі»*. На жаль, у двох наступних випусках за 1930 р. та у випусках за 1931 р. такий список відсутній.

У виданні «Українські письменники: біо-бібліографічний словник» [6, с. 271] згадано обидва видання, однак неточно означено місце видання, що побачило світ 1930 р. у кооперативному видавництві «Рух» (Київ), яке фактично знаходилося в Харкові по вул. 1 Травня, 10/11. На звороті титульного аркуша цього примірника вказано місце друку накладу: Київ, 1930, зам. № 1348, Укрголовліт, № 1424 (997) [5]. Неточність щодо місця видання «Вибраних оповідань» видавництва «Рух» закралася також у списку «Друкованих праць про Лесю Українку», укладеному С. Білоконем у виданні праць П. Одарченка про Лесю Українку [3, с. 233–234]. Отож, перше видання «Вибраних оповідань» Лесі Українки по-

бачило світ у київському видавництві «Сяйво», друге – ідентичне першому – у харківському видавництві «Рух». Два примірники «Вибраних оповідань» видавництва «Сяйво» зберігаються у фондах Книжкової палати України (Київ), а у фондах НБВУ на сьогодні збірка відсутня. Харківське «рухівське» видання «Вибраних оповідань» Лесі Українки відрізняється від київського «сяйвівського» лише оформленням обкладинки, про що свідчать примірники, які зберігаються в Національному музеї літератури та Музеї історії книги та друкарства України. На жаль, прізвищ художників-оформлювачів в обох виданнях не вказано.

Список використаної літератури

1. Леся Українка : бібліогр. покажч., 1884–1970 / склали: М. В. Булавицька, М. О. Мороз. – Київ : Наук. думка, 1972. – 391 с.
2. Літопис Українського Друку. – Харків, 1930. – Січ.–берез. – 594 с.
3. Одарченко П. Леся Українка: розвідки різних років / П. Одарченко. – Київ : М. П. Коць, 1994. – 240 с.
4. Українка Л. Вибрані оповідання / Л. Українка ; вступ. ст., ред. П. Одарченка. – Київ : Сяйво, 1930. – 220 с.
5. Українка Л. Вибрані оповідання / Л. Українка ; вступ. ст., ред. П. Одарченка. – Харків : Рух, 1930. – 220 с.
6. Українські письменники : біо-бібліогр. словник / уклад.: М. Пивоваров та ін. ; відп. ред. П. К. Волинський. – Київ : ДВХЛ, 1963. – 806 с.

References

1. Bulavyt'ska, M., & Moroz, M. (Comps.) (1972). *Lesia Ukrainka : bibliohrafichnyi pokazhchyk, 1884–1970* [Lesya Ukrainka: bibliographic index, 1884–1970]. Kyiv, Ukraine: Nauk. dumka. [In Ukrainian].
2. *Litopys ukrainskoho druku* [Chronicle of Ukrainian Press] (1930, January–March). Kharkiv, Ukraine. [In Ukrainian].
3. Odarchenko, P. (1994). *Lesia Ukrainka: rozvidky riznykh rokiv* [Lesya Ukrainka: Intelligence of different years]. Kyiv, Ukraine: M. P. Kots. [In Ukrainian].
4. Ukrainka, L. (1930). *Vybrani opovidannia* [Selected stories]. Kyiv, Ukraine: Siaivo. [In Ukrainian].
5. Ukrainka, L. (1930). *Vybrani opovidannia* [Selected stories]. Kyiv, Ukraine: Rukh. [In Ukrainian].
6. Pivovarov, M. (Comp.), Volynsky, P. (Ed.) (1963). *Ukrainski pysmennyky: biobibliohrafichnyi slovnyk* [Ukrainian Writers: A Bibliography Dictionary]. Kyiv, Ukraine: DVHL. [In Ukrainian].

UDC 821.161.2-32 LesUkr(081.2):655.4

Kiral Sydir,

Doctor of Philological Sciences, Professor, Head of Department,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

Novosyolova Larisa,

Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

**FROM THE HISTORY OF «SELECTED STORIES» BY LESIA
UKRAINKA IN THE PUBLISHING HOUSE «SHINE»
(KIEV) AND «RUKH» (KHARKIV) IN 1930**

A question is found out about edition of the «Chosen stories» by Lesya Ukrainka in 1930 in publishing houses «Siaivo» (Kyiv) and «Rukh» (Kharkiv) in the context of preparation of scientific bibliography of Lesya Ukrainka in 4th volumes, in particular conclusion-description first of volume «Works of Lesya Ukrainka». The funds of VNLU hold two copies of the mentioned collection: one, printed in the Kyiv publishing house «Siaivo», which in 1929 halted the existence, other – was printed in the Kharkiv publishing house «Rukh». «Chronicle of the Ukrainian Press» after 1930–1931 does not contain information about the «Chosen stories» by Lesya Ukrainka published in «Rukh».

Keywords: Lesya Ukrainka, bibliography, «Siaivo» (Kyiv) publishing house, «Rukh» (Kharkiv) publishing house, imprint, print chronicle.

УДК [929+050](477)

Котлярова Тетяна Володимирівна,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

**БІОГРАФІКА НА СТОРІНКАХ ЖУРНАЛУ «БІБЛІОТЕКО-
ЗНАВСТВО. ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО. ІНФОРМОЛОГІЯ»**

Проаналізовано контент фахового наукового журналу «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» за 15 років його існування з

метою виявлення матеріалів, які містять біографічну інформацію. Визначено форми репрезентації на сторінках часопису життя та діяльності осіб, причетних до розвитку галузей, яким присвячене видання. Окреслено потенціал статей, привітань, присвят тощо у справі формування «Українського національного біографічного архіву», зокрема його наповнення та уточнення відомостей.

Ключові слова: біографія, бібліотекознавство, документознавство, інформаційна діяльність, вітчизняна наукова періодика, УНБА.

В Інституті біографічних досліджень (ІБД) Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) триває робота з формування «Українського національного біографічного архіву» (УНБА). Джерельна база УНБА представлена надзвичайно широким діапазоном видань – від енциклопедій та довідників до газетної періодики. Незначне місце серед цих публікацій, з певних причин, посідають вітчизняні наукові журнали, проте потенціал їх як джерел біографічної інформації, який практично не використовується, досить істотний.

Цю проблему висвітлив О. М. Яценко на сторінках збірника наукових праць «Українська біографістика» [2]. Дослідник проаналізував певний сегмент української наукової періодики, а саме матеріали вміщених на сайті НБУВ видань у розділі «Наукова періодика України», назви яких починаються на кириличну літеру «А», за 2008–2014 рр. на наявність та особливості представлення матеріалів про життєвий і професійний шлях наших співвітчизників. У статті О. М. Яценко порушив іще кілька важливих проблем, пов'язаних із репрезентацією біографічної інформації, та запропонував шляхи їх вирішення, що в подальшому забезпечить якіснішу роботу з наповнення УНБА – уточнення, конкретизацію, осучаснення біографічної інформації про українських діячів історії, культури, науки, освіти тощо.

Нами проведено подібну роботу відносно одного наукового видання протягом усього терміну його існування – журналу «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія», який наразі є фаховим у галузі соціальних комунікацій та зі спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». Контент часопису проаналізовано на наявність біографічної інформації та особли-

востей її репрезентації. Також вивчено науково-допоміжний бібліографічний показник журналу, випущений з нагоди 15-річної ювілею видання [1].

Дослідження контенту всіх номерів журналу «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» (далі – БДІ) виявило, що матеріали, у яких містяться бодай мінімальні біографічні відомості, становлять 5,7 % від загальної кількості публікацій – 48 з 838 (пораховано згідно з переліком згаданого показника, причому нами знайдений один некролог, який не потрапив до переліку: «Пам’яті колеги [на пошану Олега Михайловича Алещенка]» (БДІ. 2007. № 1. С. 68–69).

У журналі застосовуються різноманітні форми репрезентації біографічної інформації, однак, відразу зауважимо, організація матеріалу та структура видання (зокрема, рубрикація) вказують на те, що концепцією часопису не передбачається послідовного приділення уваги знаним постатям у царинах бібліотекознавства, документознавства, інформаційної діяльності та інших, суміжних з ними галузях.

Половина проаналізованих матеріалів – це невеликі за обсягом публікації «з приводу», у тому числі вітальні слова до ювілеїв чи присвяти до дня вшанування пам’яті (нерідко в есеїстичній формі), некрологи, привітання з нагоди нагородження державними відзнаками тощо. Чималу частку статей, у яких розкривається життєвий і творчий шлях видатних діячів, присвячено більшою мірою питанням формування та розвитку галузі, у котрій людина залишила помітний слід, або внеску особи у певну ділянку галузі (Бездрабко В. В. К. Г. Мітяєв і становлення документознавства. БДІ. 2008. № 1. С. 8–22; Степченко О. П. В. Ф. Іваницький як організатор спеціальних фондів ВБУ. БДІ. 2008. № 4. С. 14–22). Грунтовних життєписів у виданні представлено надзвичайно мало, можна назвати два розгорнуті нариси про життя і діяльність відомих вітчизняних учених (Ковальчук Г. І. Ярослав Дмитрович Ісаєвич. БДІ. 2006. № 1. С. 48–52; Литвин С. Х. У творчій праці знаходить натхнення (до 60-ліття професора Володимира Ляхоцького). БДІ. 2017. № 1. С. 117–128).

Усі ці публікації, незалежно від повноти репрезентації інформації про особу, мають певну вагу для біографічних досліджень, а також прикладне значення – для продовження наповнення УНБА. Щодо останнього, то тут можна розглядати різноманітні форми

роботи – від укладання повноцінних персоналій (з прикріпленням текстів статей та іконографічних елементів) до уточнення окремих записів.

Крім описаного масиву публікацій, нами виявлено матеріали суто інформативного характеру, які представляють інтерес як допоміжні, тобто можуть слугувати лише для доповнення та конкретизації деяких біографічних даних. Йдеться про щорічні повідомлення, що публікувалися до 2010 р., про захисти докторських і кандидатських дисертацій зі спеціальностей «документознавство, архівознавство» та «книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство». До уточнювальних матеріалів можна віднести також кілька офіційних документів, опублікованих у журналі, зокрема указів президента України про присудження державних премій.

Щодо залучення публікацій журналу до справи формування УНБА зазначимо, що в цілому контент фахового наукового періодичного видання «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» містить цінні й унікальні відомості про життя і діяльність знаних вітчизняних учених, отже є важливим джерелом для поповнення даних УНБА, але, зважаючи на неструктурованість і розпорошеність біографічної інформації (наприклад, невідповідність змісту статті її назві, розміщення подібних матеріалів у різних рубриках тощо), робота з її виокремлення уявляється надто трудомісткою.

Список використаної літератури

1. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія = Library Science. Record Studies. Informology : наук.-допом. бібліогр. покажчик журналу [Текст] / уклад.: С. Х. Литвин, В. В. Добровольська, О. М. Збанатська, О. Г. Кириленко. – Київ : НАКККіМ, 2019. – 83 с.
2. Яценко О. М. Вітчизняна наукова періодика як джерело формування «Українського національного біографічного архіву» [Електронний ресурс] / О. М. Яценко // Українська біографістика. – Київ, 2016. – Вип. 14. – С. 233–249. – Режим доступу: <https://doi.org/10.15407/ub.14.233>. – Назва з екрана.

References

1. Lytvyn, S. Kh., & Dobrovolska, V. V., Zbanatska, O. M., Kyrylenko, O. H. (Comps.) (2019). *Biblioteko-znavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia* [Library Science. Record Studies. Informology]. Kyiv, Ukraine: NAKKKiM. [In Ukrainian].
2. Yatsenko, O. M. (2016). Vitchyzniana naukova periodyka yak dzherelo formuvannia "Ukrainskoho natsionalnoho biohrafichnoho arkhivu" [Domestic scientific periodicals as a source of formation the "Ukrainian National biographical archive"]. *Biographistica Ukrainica*, 14, 233-249. Retrieved from <https://doi.org/10.15407/ub.14.233> [In Ukrainian].

UDC [929+050](477)

Kotliarova Tetiana,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

BIOGRAPHY ON THE PAGES OF THE JOURNAL «LIBRARY SCIENCE. RECORD STUDIES. INFORMOLOGY»

The content of trade scientific journal «Library Science. Record Studies. Informology» was analyzed for 15 years of its existence for the purpose of detection of material that contains biographical information. The forms of representation of life and work of persons who are involved in the development of field to which the publication is devoted are defined on the pages of the periodical. The potential of articles, greetings, dedications, etc. was outlined in the matter of forming the «Ukrainian National Biographical Archive», in particular its filling and update of information.

Keywords: biography, library science, record studies, information activity, native scientific periodicals, UNBA.

УДК 316.77+655.4/.5

Любовець Надія Іванівна,

ORCID 0000-0002-8811-6627,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

ВИДАВНИЧІ ПРОЕКТИ ЯК ІНСТРУМЕНТ (ЧИННИК) СУСПІЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЙ: З ДОСВІДУ ДІЯЛЬНОСТІ КООПЕРАТИВУ «ЧЕРВОНА КАЛИНА» (1921–1939)

Розглянуто досвід діяльності видавничого кооперативу «Червона калина» (1921–1939) як інструменту суспільної комунікації в умовах наступу Польщі на національні права українців. Патріотично та національно орієнтована частина українського суспільства згуртовувалася для про-

тидії примусової асиміляції та популяризації національної військової історії, історії національно-визвольних змагань через видавничу діяльність наукового, історико-мемуарного та публіцистичного спрямування. Зазначено, що основою всіх проектів «Червоної калини» був людиноцентричний (антропологічний) підхід.

Ключові слова: комунікація, видавничі проекти, «Червона калина», історико-мемуарна спадщина, історія війська.

Вітчизняна історія багата прикладами конструктивної комунікації яскравих особистостей і суспільних груп, які ставали важливим чинником соціокультурного розвитку суспільства [2]. Це виявилось, зокрема, у спільних зусиллях українських інтелектуалів-патріотів початку ХХ ст., спрямованих на пропаганду національної ідеї шляхом започаткування видавничих проектів.

Вдалим прикладом комунікації – конструктивної взаємодії особистостей – з чітко визначеною метою та досвідом праці на національні інтереси, що може бути використаний в сучасних умовах, був проект видавничого кооперативу (кооперативи) «Червона калина», започаткований 1921 р. у Львові колишніми членами Легіону Українських січових стрільців (УСС) та Української галицької армії (УГА). Основним завданням члени кооперативу вбачали збирання та видання матеріалів, документів, спогадів періоду українських визвольних змагань та української державності, розуміючи цінність такої діяльності в умовах втрати державності та існування в чужих національних середовищах. Проект об'єднав навколо себе таких видатних особистостей, як С. Шухевич, М. Матчак, І. Тиктор, Л. Лепкий, П. Постолюк, В. Щуровський, М. Терлецький та багато інших. Кооператив мав неабиякий успіх та авторитет у суспільстві, про що свідчить зростання його учасників. Так, якщо 1921 р. у момент створення кооперативу було 16 засновників, у 1921–1922 рр. – 128 членів, у 1929 р. – 727, на початку 1931 р. – 1195 [1, с. 187], незважаючи на те, що вступ до кооперативу вимагав сплати грошового внеску. Діяльність видавничого кооперативу була досить розгалужена і включала декілька проектів, які розвивалися як паралельно, так і в хронологічній послідовності. Кінцевим результатом стало видання літератури популярного, наукового, публіцистичного, істо-

рико-мемуарного, мемуарного спрямування, основою якої була біографічна складова.

Першим проектом став вихід щорічника *«Історичний календар-альманах Червоної Калини»* (1921–1939 рр.; ред. Л. Лепкий і О. Навроцький, а 1937 р. – І. Іванець), який вміщував як наукові статті, так і оповідання-спогади про військові події, видатних українських діячів – учасників українського визвольного руху. Окрім цього, календар містив багато оголошень і реклами крамниць, виробництв, майстерень, різних послуг, що давало кооперативу необхідні кошти на розвиток менш прибуткових, але важливих проєктів. Календарна продукція була вельми популярна у 1920-х роках у Львові, і видавництво також використовувало цю нішу для пропаганди своїх ідей. Окрім щорічного календаря-альманаха видавалися також календарі в інших форматах, зокрема, 1923 р. було видано календар *«Самохотник»* мініатюрного формату [1], що наслідував традицію стрілецьких гумористично-сатиричних часописів, які виходили з 1915 р. під різними назвами – *«Самохотник»*, *«Молодий самохотник»*, *«Республіканський самохотник»*. Ці видання розраховані були на широкий читацький загал і, маючи національно-патріотичне спрямування, містили жарти і сатиру усусів.

Другим проектом став вихід місячника *«Літопис Червоної Калини»*¹ (1929–1939), який містив розвідки з української воєнної історії, переважно 1914–1921 рр., поетичні та прозаїчні твори, мемуари, фотографії та малюнки, що відображають події тих років. Адже, за словами редколегії, вихід щорічного календаря *«Червоної калини»* (і обсяг, і періодичність) не зміг задовольнити інтереси як потенційних читачів, так і авторів, читацькі потреби яких були зосереджені навколо ідеї української історії в цілому та історії українського війська зокрема. Основною метою видання було *«...розбуджувати і плекати пошану до нашого історичного минулого, закріплювати традиції, зберігати друком історичні матеріали, якими можна би покористовуватися у майбутньому нашій історіографії»*². Редакторами цього видання були в різні пе-

¹ Підзаголовок – *«Ілюстрований журнал історії та побуту»*.

² Див.: Від редакції // *Літопис Червоної калини*. 1929. Режим доступу: <http://elib.nlu.org.ua/view.html?&id=136>

ріоди Л. Лепкий та В. Софронов-Левицький³. У ньому містяться літературні твори, мемуари, ілюстрації, що відображають події тих років. Бажаючи налагодити комунікаційні зв'язки із громадськістю у справі пропаганди національної історії та культури, редакція зверталася до своїх потенційних читачів із закликом надсилати свої спогади, світлини, історичні записки, документи і всі інші писані й ілюстративні матеріали. Важливою складовою усіх випусків місячника стало вміщення ґрунтовної бібліографії («Спис джерел до історії української визвольної війни 1914–1921 рр.») та розділу «Ті що відійшли». У часопису вміщувалися репродукції полотен українських митців – учасників руху січових стрільців О. Куриласа і О. Сорохтея, а також М. Самокиша та ін.

Третім проектом «Червоної калини» стало видання книг, які за жанрово-тематичною ознакою можна розділити на видання з воєнної історії (історико-мемуарні твори); мемуари; ілюстративні видання з воєнної історії; музичні видання з воєнної історії.

Щодо *воєнної історії*, то тут насамперед йдеться про книги О. Думіна (псевдонім – Антін Крезуб) «Нарис історії українсько-польської війни, 1918–1919» (Львів, 1933) та «Історія легіону Українських Січових Стрільців. 1914–1918 з 99 світлинами і 23 схемами» (Львів, 1936), О. Кузьми «Листопадові дні 1918 р.» (Львів, 1931) тощо.

Серед *мемуарних творів*, надрукованих у межах проектів «Червоної калини», були видані: спогади Д. Дорошенка «Мої спомини про недавнє минуле (1914–1920) : [Ч. 1–4]» (Львів, 1923–1924), М. Галагана «З моїх споминів : [в 4 ч.]» (Львів, 1930) та ін. До мемуарного жанру можна віднести і виданий у 1931–1932 рр. автобіографічний роман Ю. Карася-Галинського (під псевдонімом Віталій Юрченко) «Шляхами на Соловки: із записок заслання» в трьох частинах («Пекло на землі», «Червоний чад», «Зі Соловецького пекла на волю»⁴), С. Шухевича «Спомини. Від листопада 1918 до квітня 1919» (Львів, 1929), його ж «Спомини з Українсько-галицької Армії (1918–1920)» (Львів, 1929. Ч. I–IV), К. Левицького «Великий зрив» (Львів, 1931), А. Чайковського «Чорні рядки: мої спомини за час від 1 листопада 1918 до 13 травня 1919»

³ З 1991 р. традиції тогочасного видання продовжує новий львівський часопис з такою самою назвою.

⁴ Йдеться про близько вісімдесят видань.

(Львів, 1930), І. Калічака «Записки чотаря (спомини 1918–1919)» (Львів, 1931), А. Кравса «За українську справу. Спомини про III корпус У.Г.А. після переходу за Збруч» (Львів, 1937) тощо. Біографічною розвідкою з елементами спогадів стала робота В. Лавсовського «Генерал Тарнавський. Репортаж» (Львів, 1935).

Для популяризації та візуалізації національно-патріотичної тематики кооперативом «Червона калина» було започатковано з нагоди двадцятирічного ювілею створення УСС проект видання *альбому* «Українські Січові Стрільці (1914–1920)» (Львів, 1935), що містив велику кількість світлин воєнного часу – унікальні фотографії (бійців УСС, суворих буднів з історії війська), що супроводжуються детальними науковими коментарями. Цей ілюстративний матеріал дає змогу розглянути військову історію УСС через фотографії його безпосередніх учасників та повсякденного життя.

Ще одним проектом, розрахованим на широку аудиторію, стала підготовка видання «Великий Співанник «Червоної Калини»: Збірник пісень стрілецьких, історичних (козацьких), побутових, обрядових, жартівливих в опрацьованні для хорів – мішаного, мужеського й жіночого а capella» (Львів, 1937), що містило 229 хорових обробок стрілецьких пісень. Завданням збірника, за словами редактора З. Лизька, полягало в тому, щоби «дати українському народові культурну зброю, щоб нею можна було не тільки успішно боронитися, але й добувати собі належне місце серед чужих культур... та стати джерелом справжнього, здорового мистецтва, що має оживлювати, підбадьорювати і скріплювати українського Духа у днях зневіри, чи знесилення, в нестримнім гоні до сонця золотого...»⁵.

За майже двадцять років свого існування видавничий кооператив «Червона калина» активно працював над згуртуванням українського суспільства в умовах втрати державності, пропагуючи через видання наукової, популярної, історико-мемуарної, мемуарної, публіцистичної літератури історію українського війська як складової частини національно-визвольної боротьби українського народу, тим самим сприяючи утвердженню національної пам'яті та національного свідомості. Слід зазначити, що основою всіх проектів «Червоної калини» був людиноцентричний (антропологічний) підхід до вивчення історії українських національ-

⁵Перевидано 1994 р.

но-визвольних змагань, звідси й підвищена увага до мемуаристики, щоденників, біографічних розвідок тощо.

Після приєднання Західної України до СРСР 1939 видавництво було ліквідоване. Згодом відновлене у 1949 р. Петром Поштолюком у Нью-Йорку (США).

Різновекторна діяльність видавничого кооперативу, що об'єднала навколо себе велику кількість української інтелігенції, військових та громадських діячів з використання різноманітних форматів книжкової продукції та національно-патріотичне спрямування дає підстави говорити про необхідність вивчення їх досвіду по віднайденню ідей (сенсів) для комунікування у сучасних умовах.

Список використаної літератури

1. Палюх О. Українське книговидання у Львові XIX ст.: роль друкарень Ставропільського інституту та Наукового товариства ім. Шевченка [Електронний ресурс] / О. Палюх // Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника. – 2008. – № 1(16). – С. 54–72. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/lnnbyivs_2008_1_4. – Назва з екрана.
2. Романенко Є. Комунікація як необхідна складова розвитку сучасного суспільства [Електронний ресурс] / Є. Романенко // Демократичне врядування. – 2012. – Вип. 9. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2012_9_18. – Назва з екрана.

References

1. Paliukh, O. (2008). *Ukrainske knyhovydannia u Lvovi XX st.: rol drukaren Stavropihiiskoho instytutu ta Naukovoho tovarystva im. Shevchenka* [Ukrainian book publishing in the nineteenth century in Lviv: the role of publishing houses of the Stavropigiskiy institute and the Shevchenko Scientific Society]. *Zapysky Lvivskoi natsionalnoi naukovoï biblioteki Ukrainy imeni V. Stefanyka*, 1(16), 54-72. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/lnnbyivs_2008_1_4 [In Ukrainian].
2. Romanenko, Ye. (2012). *Komunikatsiia yak neobkhdna skladova rozvytku suchasnoho suspilstva* [Communication as a necessary component of the development of modern society]. *Democratic Governance*, 9. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2012_9_18 [In Ukrainian].

UDC 316.77+655.4/.5

Lyubovets Nadiia,

ORCID 0000-0002-8811-6627,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,

Head of Department,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

**PUBLISHING PROJECTS AS AN INSTRUMENT OF PUBLIC
COMMUNICATION: FROM THE EXPERIENCE
OF THE ACTIVITY OF THE COOPERATIVE
«CHERVONA KALYNA» (1921–1939)**

The experience of publishing cooperative «Chervona kalyna» (1921–1939) as an instrument of public communication in the conditions of Poland's onslaught on the national rights of Ukrainians was considered. The patriotic and national-oriented part of Ukrainian society was united to counter coercive assimilation and popularization of national military history, the history of national liberation struggles through the publishing activity of scientific, historical, memoir and journalistic orientation. It is noted that the basis of all projects of «Chervona kalyna» was a manocentric (anthropological) approach.

Keywords: communication, publishing projects, «Chervona kalyna», historical memoir heritage, military history.

УДК 929:316

Марченко Наталя Петрівна,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

**ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ БІБЛІОТЕЧНИЙ «БІОГРАФІЧНИЙ
РЕЙТИНГ»: ВІТЧИЗНЯНА БІОГРАФІКА
ЯК ОБ'ЄКТ ЧИТАННЯ**

Проаналізовано стан біографічного читання за даними шести незалежних всеукраїнських соціологічних досліджень. Розглянуто досвід проведення та результати Всеукраїнського бібліотечного «Біографічного рейтингу» (2018–2019) як соціально-комунікаційної технології аналізу вітчизняної біографіки та формування інтересу до біографічного читання. На прикладі номінації «Життєписи» продемонстровано, що «Біографічний рейтинг» дає змогу деталізовано відстежувати фактичний стан вітчизняної біографіки та сприяє вирішенню проблеми її цілісного бачення як об'єкта читання.

Ключові слова: Всеукраїнський бібліотечний «Біографічний рейтинг», біографіка, комунікація, просування читання.

Біографія (за І. В. Голубович [1]) – соціокультурний феномен, який характеризує індивідуально-особистісний вимір соціального буття та культури й водночас засіб репрезентації індивідуально-особистісного начала культури в його конкретній історичності й унікальності. «Персоналізуючи» надіндивідуальні соціокультурні норми, цінності тощо, біографія стає, по суті, найбільш природною та дієвою формою їх сприйняття та засвоєння індивідом. Тому саме біографічне читання може й повинне пропагуватися в спільнотах, які перебувають на етапі формування нової ідентичності, «самоозначення» як для внутрішнього, так і для зовнішнього рецепієнта.

Біографіка як об'єкт читання та біографічне читання як таке досі залишаються малодослідженою сферою в Україні. Зокрема, щодо них відсутня чітка усталена жанрова класифікація, що унеможливує об'єктивний аналіз українського книжкового ринку, значні по факту біографічні напрацювання закладів освіти й культури, окремих дослідників-ентузіастів (найбільше – краєзнавців) не стають повноцінною складовою загальноукраїнського біографічного дискурсу, повільно впроваджуються нові форми біографічного письма тощо. Задля вирішення цих (і не лише!) завдань, у координації з потребами та можливостями бібліотечної мережі, що охоплює всю країну та має досвід і фахівців із промоції читання, Інститутом біографічних досліджень НБУВ у 2018 р. був заснований Всеукраїнський бібліотечний «Біографічний рейтинг» (далі – Рейтинг) (<http://biography.nbu.gov.ua/rating/>).

Як засвідчує аналіз репрезентативних досліджень читання, проведених в Україні за доби незалежності, біографіка до останнього часу залишалася аутсайдером читацького попиту. Так, за дослідженням, проведеним серед дорослих українців у березні 2013 р. компанією *Reseach & Branding Group* (http://rb.com.ua/Prezent_2013_press.pdf) [2], із 49,1 % читаючого дорослого населення «мемуари, автобіографії, біографії» читали тільки 9 %. Водночас найвищий показник мала «історична література» (36 %), де, вочевидь, присутня значна біографічна складова, як і

в «науковій літературі» (17 %) чи «науково-популярних творах» (13 %), «будь-яких творах класиків» (17%) чи «воєнних романах» (11 %).

Улітку 2013 р. дослідницька компанія *GfK Ukraine* на замовлення «Київстар» та за підтримки «Форуму видавців» провела наймасштабніше на той час дослідження читацьких звичок і тенденцій у країні «Читання книжок в Україні» (<https://www.slideshare.net/Kyivstar/report-gfk-reading-fin>). За її висновками, «біографії та мемуари» навіть не потрапили в діаграму «Жанри друкованих книжок, прочитаних та куплених українцями 15–59 років», оскільки опинилися серед видань, які «читають менше 3 %, а купують менше 1 % респондентів». Щоправда, вони замикають (0,5 %) діаграму «Жанри електронних книжок, прочитаних українцями 15–59 років». Як і в попередньому випадку, значно кращі показники мають більш загальні позиції, що по факту містять значні обсяги біографіки (до прикладу, серед друкованих книжок «Енциклопедії та словники» (6 %), серед електронних книжок «Наукова або науково-популярна література» (2,1 %) тощо).

Дослідження, проведене тією самою компанією влітку 2014 р. (<https://www.slideshare.net/Kyivstar/report-gfk-reading2014foruploading-38932265>), лише підтвердило окреслені тенденції. Щоправда, 3%-й бар'єр пододала краєзнавча література, а науково-популярна та довідкова зросли до 6 % (що потенційно засвідчує інтерес і до біографіки).

У серпні 2013 – січні 2014 р. компанія *pro.mova*, разом із партнером і замовником дослідження ГО «Форум видавців», у межах проекту *Book Platform* провела ґрунтовне дослідження «Читання в Україні. Результати дослідження читацьких звичок та ставлення до читання, проведеного у 2013–2014 роках». Видання були поділені на сім типів («Художня література: поезія і проза», «Фахова/ділова/навчальна/наукова література, аналітичні статті, огляди, професійні довідники» тощо), кожний із яких містить значний пласт біографіки, що унеможливило окремі висновки щодо біографічного читання.

Не мало розрізнення за жанрами й всеукраїнське опитуван-

ня, проведене у жовтні–листопаді 2017 р. компанії *Research & Branding Group* (<http://rb.com.ua/rus/projects/omnibus/9210/>).

Останній на сьогодні (із 26 жовтня по 1 листопада 2018 р.) та найгрунтовніший із усіх всеукраїнських проєктів щодо читання *Ukrainian Reading and Publishing Data 2018* (<http://data.chytomo.com/pro-proekt/>) втілили цифрове видавництво *Gutenbergz*, Культурно-видавничий проєкт «Читомо» та Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. Проєкт вперше покликаний представити зріз сучасного стану книговидавничого ринку та читацьких вподобань задля свідомого формування політики культурних інституцій, редакційних портфелів видавців, а також появи «матеріалу для презентації українського ринку за кордоном в ефективному і візуальному форматі інфографічної презентації». За даними дослідження, біографії та мемуаристику ніколи не читали 50,2 % українців. Декілька разів на рік читають 9,4 %, кілька разів на місяць – 3,6 %, кілька разів на тиждень – 1,5 %, а щодня – лише 0,3 % читачів. Біографії та мемуари упродовж року читали здебільшого чоловіки-читачі (14 %), а не жінки (9 %). Серед текстів, які б респонденти хотіли почитати, але поки не змогли знайти варті уваги видання, біографіку назвали: з усіх опитаних – 2,8 %, з тих, хто читає постійно, – 4,1 %.

І хоча за даними дослідження книжкові рейтинги та відзнаки видавці вважають одним із найменш вагомих показників успіху (28 % усіх голосів), 53,8 % із них хочуть збільшити медійну присутність своїх видавництв, а 35,8 % готові працювати над створенням активної спільноти читачів. І саме в цьому може допомогти «Біографічний рейтинг».

Зокрема, однією з його переваг є можливість нехай і не остаточно, але на достатньому рівні вирішувати проблему цілісного бачення вітчизняної наукоємної вітчизняної біографіки (на сьогодні за межами Рейтингу залишаються перекладні видання, художня біографічна література та біографічні видання для дітей і юнацтва) як об'єкта читання.

Розглянемо до прикладу номінацію «Життєписи» за два роки проведення Рейтингу (42 позиції у 2018 р. та 65 – у 2019 р.).

Взявши до уваги, що окремі постаті можуть бути рівнозначно дотичними до кількох позицій (скажімо, «науковець», «літератор», «громадський діяч» тощо), ми все одно фіксуємо значне превалювання серед 107 позицій життєписів митців (30, із них 11 – літератори) та науковців (25), порівняно з достатньо представленими життєписами істориків (15), політиків і чиновників (14), аграріїв (10), а також мало чи й мізерно представленими біографіями медиків (8), педагогів (7), церковних діячів (6), краєзнавців і промисловців (по 5), військовиків (4), інженерів-конструкторів (2), дипломатів, спортсменів і юристів (по 1 позиції). При детальнішому розгляді стає зрозуміло, що життєписи науковців представлені здебільшого іменами організаторів науки (16) та академіків (10), а також «визначними посталями» рівня В. Вернадського (2), М. Грушевського (2), І. Огієнка (2). Нерівнозначно представлені в життєписах науковців і окремі галузі знання. Так, домінують історики (11), достатньо представлені медики (6), аграрії, філологи, фольклористи та етнографи (по 5 позицій), педагоги (4). Поодинокі представлені життєписи біологів і діячів технічних наук (2), економістів, мистецтвознавців, музеєзнавців, хіміків, представників фізико-математичних наук (по 1 позиції). Так само й серед життєписів діячів мистецтва помітний значний дисбаланс. Домінують розповіді про літераторів (11) і художників (8). Музиканти (4), театральні діячі (2), кінематографісти, танцівники, скульптори та фотографи (по 1 позиції) представлені значно менше.

Привертає увагу й те, що серед 107 позицій життєписів лише вісім присвячені жінкам. По дві позиції припали на життєписи інвалідів і представників національних спільнот. Лише у чотирьох життєписах наголошено меценатство як одна із провідних справ у житті персонажа. Дещо більше життєписів, присвячених діячам української діаспори (11). Але йдеться, здебільшого, про тих же митців і літераторів (6). Трьома позиціями представлені церковні діячі, двома – науковці.

Як бачимо, «Біографічний рейтинг», на відміну від соціологічних зрізів і книжкових рейтингів, де не виокремлюється біографіка, дає змогу деталізовано відстежувати фактичний стан

вітчизняної біографіки та є дієвою соціально-комунікаційною технологією промоції біографічного читання.

Список використаної літератури

1. Голубович І. Біографія як соціокультурний феномен: методологія аналізу в гуманітарному знанні / І. Голубович // Філософська думка. – 2008. – № 4. – С. 122–136.
2. Иванова Е. Закрытая книга / Е. Иванова // Корреспондент (спецпроект). Гид по Форуму издателей во Львове. – Киев, 2013. – С. 20–23.

References

1. Holubovych, I. (2008). Biografiiia yak sotsiokulturnyi fenomen: metodolohiia analizu v humanitarnomu znanni [Biography as a sociocultural phenomenon: a methodology for analysis in humanitarian knowledge]. *Filosofska dumka*, 4, 122-136. [In Ukrainian].
2. Ivanova, Ye. (2013). *Zakrytaia kniga* [Closed book]. In *Korrespondent (spetsproekt). Gid po Forumu izdatelei vo Lvove* (pp. 20-23). Kiev, Ukraine. [In Russian].

UDC 929:316

Marchenko Natalia,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,

Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

ALL-UKRAINIAN LIBRARY «BIOGRAPHICAL RATING»: BIOGRAPHY AS A OBJECT OF READING

The state of biographical reading according to the data of six all-Ukrainian sociological researches is analyzed (in the days of Independence). The results of the All-Ukrainian Library «Biographical Rating» are analyzed. It is a social-communication technology of analysis of biography and a method of generating interest in biographical reading. The Biographies nomination demonstrates that the «Biographical Rating» helps to see the actual status of the local biography. It helps to solve the problem of her holistic vision as a subject of reading.

Keywords: All-Ukrainian Library «Biographical Rating», biography, communication, reading promotion.

УДК 929(477)Кравченко

Міщук Сергій Миколайович,

доктор історичних наук, професор, провідний науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

УЧАСТЬ ВАСИЛЯ КРАВЧЕНКА У ДОСЛІДЖЕННІ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ВОЛИНИ

Висвітлено внесок відомого українського етнографа, фольклориста, народознавця В. Г. Кравченка (1862–1945) у дослідження національних меншин Волині – поляків, німців, євреїв та чехів. Розглянуто співпрацю ученого з Всеукраїнською академією наук під час його активної участі в академічних дослідницьких програмах. Запропоновано ретельне дослідження подальшої участі В. Г. Кравченка в українознавчих студіях і науковому житті.

Ключові слова: Василь Григорович Кравченко, Всеукраїнська академія наук, наукова діяльність, Волинь, національні меншини.

Упродовж майже трьох десятиліть існування незалежної України активно вивчається життєвий шлях та наукова й організаційно-громадська діяльність українських учених. Сьогодні всебічне виявлення і вивчення біографій і наукової спадщини відомих українських учених набуває надзвичайної актуальності та сприяє створенню найбільш повного сучасного інформаційного ресурсу, його збереження й популяризації в суспільстві.

Український етнограф, фольклорист, народознавець, культурно-просвітницький діяч Василь Григорович Кравченко (1862–1945) відомий широкому науковому загалу України. Непересічна постать Василя Кравченка, його біографія, наукова діяльність і творча спадщина ученого не залишилися поза увагою українських дослідників – О. О. Васяновича, Л. В. Гуцало, А. А. Дмитренка, Т. М. Лободи, М. Ю. Костиці, Ф. Д. Рябчикової, Г. А. Скрипник, І. І. Ярмошика та ін., однак вони ще недостатньо вивчені й потребують подальшого дослідження.

Волинь посідала важливе місце у науковій й організаційно-громадській діяльності Василя Кравченка. Він розробив і реалізував

широку програму етнографічних досліджень краю, вивчав матеріальну і духовну культуру населення й також численних груп національних меншин. В. Кравченко був співзасновником Товариства дослідників Волині та деякий час очолював його етнографічну секцію, працював завідувачем етнографічного відділу та керівником аспірантури при ньому у Волинському науково-дослідному музеї (нині Житомирський краєзнавчий музей), займався підготовкою музейних кадрів та організацією нових музейних осередків, викладав у навчальних закладах Житомира.

Перебуваючи на Волині, В. Кравченко брав активну участь у дослідницьких програмах ВУАН: тісно співпрацював із Комісією для вивчення звичаєвого права України, Кабінетом примітивної культури та народної творчості, Комісією історичної писемності та Кабінетом національних меншостей, був засновником Житомирського Бюро Комісії біографічного словника.

Просвітницька і педагогічна діяльність В. Кравченка у 1920-х – на початку 1930-х років поєднувалася з науково-дослідною працею. Новою її стороною у цей час стає дослідження життя та побуту національних меншин Волині. Як завідувач етнографічного відділу Волинського музею В. Кравченко підтримував зв'язки з Кабінетом національних меншостей при Етнографічній комісії ВУАН, котрий був утворений в 1929 р. і на який поклалися завдання вивчення культури, в тому числі народної творчості національних меншин у взаємовпливах з українською культурою. Учений надсилав дані про результати експедицій та свої наукові роботи. Кабінет національних меншостей надавав посильну матеріальну допомогу для проведення етнографічних досліджень. Етнографічний відділ, очолюваний В. Кравченком, комплексно і детально обстежував райони компактного проживання національних меншин, зокрема поляків, німців, євреїв та чехів Волині.

Слід зазначити, що активна науково-дослідна робота В. Кравченка у сфері дослідження побуту, звичаїв і вірувань представників національних меншин Волині відповідали державній політиці коренізації. Постанова Головнауки від 1928 р. стимулювала музеї України активізувати етнографічні дослідження у цій сфері.

Практичному вивченню життя національних меншин передувала серйозна підготовча робота відділу. Зокрема, В. Кравченко

розробив детальну програму дослідження місцевого населення. Відповідно до розробленого ним плану, було здійснено вивчення культури та побуту польського, чеського, німецького, єврейського населення Волині через дослідження гутних промислів, тваринницької та торфорозробної галузей, процесу виробництва фаянсу та порцеляни. З метою комплексного стаціонарного дослідження побуту всіх національних меншин Волині було встановлено ділові контакти з інспектурами німецьких та єврейських шкіл. Етнографічний відділ Волинського музею здійснив обстеження побуту в сільськогосподарських колективах, де компактно проживали представники української, польської, єврейської та німецької національних меншин. У результаті вивчення різних об'єктів створювалася велика кількість описів, фото, креслень, малюнків, карт та збиралися зразки матеріальної культури. Під час етнографічних експедицій В. Кравченко на практиці закріплював у вихованців ті знання, що перед тим давав їм теоретично. Подібна практика була й найкращою пропагандою краєзнавства та етнографічного вивчення рідного краю.

У серпні 1926 р. було проведено дослідження під керівництвом В. Кравченка з вивчення німецької національної меншини Волині. За участю учителів німецьких шкіл краю, які проходили педагогічну перепідготовку, було обстежено німецьку колонію Анету Ярунського району. Зафіксований у процесі експедиційного обстеження великий краєзнавчий та історико-етнографічний матеріал був опрацьований та викладений у рукопису «Німецька колонія Анета Ярунського району на Волині» [1], виконаному українською та німецькою мовами. У вступній частині рукопису йдеться про мету та завдання дослідження, подається «Пояснювальна записка керівника» та розроблена В. Кравченком детальна «Програма для обслідування німецьких селищ у межах України».

Матеріали дослідження, написані учителями – учасниками експедиції, відповідно до передбаченої програми, є на сьогодні унікальними і цінними для вивчення етнографії волинських німців. Вони містять цікаву інформацію про колоністів: традиційні господарські заняття та громадський побут, народні вірування та уявлення, народну медицину тощо. Подано історію колонії від її виникнення (1842) і до початку 1930-х років включно, а також

деякі етнографічні відомості (характеристика селянських господарств, розподіл земельних угідь). Зібраний матеріал підкріплений кресленнями, замальовками і фотознімками.

У полі інтересів В. Кравченка перебувала й історія колонізації волинських земель вихідцями з Чехії, яка студіюється ним за спеціальною програмою.

З ім'ям Василя Григоровича Кравченка пов'язаний значний етап поступу української науки та розвитку вітчизняної етнології, фольклористики, музейної справи та історичного краєзнавства. Своєю багаторічною багатогранною науковою діяльністю він разом з іншими науковцями закладав фундамент сучасної української науки та культури. Велика наукова спадщина ученого зберігає свою цінність і нині та потребує подальших досліджень.

Список використаної літератури

1. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Ф. І. – Спр. 11 599.

References

1. Fund I, Unit 11 599. The Institute of Manuscript of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

UDC 929(477)Kravchenko

Mishchuk Serhii,

Doctor of Historical Sciences, Professor, Leading Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

VASYL KRAVCHENKO'S PARTICIPATION IN THE STUDY OF THE VOLYN NATIONAL MINORITIES

The important contribution of the famous Ukrainian ethnographer, folklorist, ethnologist V. G. Kravchenko (1862–1945) to the study of Volyn national minorities – Poles, Germans, Jews, and Czechs is highlighted. The collaboration of the scientist with the All-Ukrainian Academy of Sciences during his active participation in academic research programs is considered. A thorough study of V. Kravchenko's further participation in Ukrainian studies and scientific life is suggested. Keywords: Vasyl Kravchenko, All-Ukrainian Academy of Sciences, scientific activity, Volyn, national minorities. Also is

offered the in-depth investigation of the Kravchenko's further participation in Ukrainian studies and scientific life.

Keywords: Vasyl Kravchenko, All-Ukrainian Academy of Sciences, scientific activity, Volyn, national minorities.

УДК 55.001.5:01

Осіння Наталія Володимирівна,

молодший науковий співробітник,

Інститут геотехнічної механіки ім. М. С. Полякова НАН України,

Дніпро, Україна

ГЕОЛОГІЧНІ НАУКОВІ ШКОЛИ ХАРКІВСЬКОГО ТА КИЇВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТІВ (XIX – ПОЧАТОК XX СТ.): НАУКОВА СПАДЩИНА, РЕТРОСПЕКТИВНА БІБЛІОГРАФІЯ, БІОБІБЛІОГРАФІЯ

Здійснено аналіз бібліографічного забезпечення наукової спадщини геологів Харківського та Київського університетів XIX – початку XX ст. Визначено внесок Н. Д. Борисяка, І. Ф. Леваковського, О. В. Гурова, П. П. П'ятицького, К. М. Феофілактова, П. Я. Армашевського, П. А. Тутковського у створення ретроспективної бібліографії, оглядової інформації і біобібліографії. Ретроспективна бібліографія подана в дисертаціях О. В. Гурова, П. Я. Армашевського. Велику цінність мають бібліографічні покажчики П. А. Тутковського. Статті, присвячені І. Ф. Леваковському та К. М. Феофілактову, стали першою біобібліографією.

Ключові слова: учені-геологи, Н. Д. Борисяк, О. В. Гуров, К. М. Феофілактов, П. А. Тутковський, ретроспективна бібліографія, біобібліографія.

Значний внесок у скарбницю геологічної науки та практики зробили наукові школи геологів Харківського та Київського університетів XIX – початку XX ст., тому ретельне вивчення їх наукового доробку та інформаційно-бібліографічне оформлення праць має велике значення. Є публікації з цього питання [1, 2], але цілісного наукового дослідження немає.

Початок розвитку геології в Україні пов'язано з Харківським університетом, який мав відому школу учених-геологів. Діяль-

ність харківської школи геологів була присвячена регіонально-геологічному й гідрогеологічному дослідженню України, пошуку й розвідці родовищ корисних копалин, вивченню Донбасу. Засновником харківської школи геологів був видатний геолог Н. Д. Борисяк. Праці ученого стосувалися питань геологічної будови Харківщини, вивчення родовищ кам'яного вугілля та залізної руди, гідрогеології, ґрунтознавства. З позицій геологічного інформаційно-бібліографічного ресурсу цінність має праця ученого «Сборник материалов, относящихся к геологии Южной России», яка справила помітний вплив на наукову спільноту та широко цитувалась. У ній Н. Д. Борисяк до кожної праці додав численні примітки й посилання. У праці «О стратиграфических отношениях почв Харьковской и прилегающих к ней губерний» наведені численні авторські примітки та посилання на вітчизняних та зарубіжних авторів. Глибина ретроспекції – 30 років. Крім того, Н. Д. Борисяк написав декілька біобібліографічних статей та протягом кількох років займався редагуванням «Памятных книжек Харьковской губернии».

І. Ф. Леваковський – відомий дослідник рельєфу України, геоморфології та тектоніки, один із фундаторів Харківського товариства дослідників природи. Він зробив значний внесок у вдосконалення навчально-методичної літератури з геології. Учений видав підручник «Курс геологии» у чотирьох випусках. Цінність цього видання – у безлічі прикладів з практики вітчизняної геології, змістовних приміток та посиланнях.

О. В. Гуров – неперевершений знавець Донбасу, гідрогеології та кристалічних утворень України, який науковими працями створив фундамент геологічних інформаційних ресурсів і сприяв розвитку ретроспективної, оглядової бібліографії та біобібліографії. Яскравий приклад – докторська дисертація О. В. Гурова, присвячена геологічному опису Полтавської губернії, до якої подана багатуща бібліографія, що є цінним ретроспективним покажчиком з даної тематики. Цикл гідрогеологічних праць О. В. Гурова став значним внеском у розвиток оглядової інформації з питань регіонально-гідрогеологічного вивчення лівобережної України, а стаття, присвячена І. Ф. Леваковському, отримала широке визнання як біобібліографічне видання.

П. П. П'ятницький – відомий геолог, тематика досліджень якого пов'язана з вивченням стратиграфії та тектоніки Кривого Рога. Його праця «Исследование кристаллических сланцев степной полосы Юга России» містить величезний бібліографічний матеріал з опису відслонень кристалічних порід України та їх петрографічного складу, що дає можливість вважати цю монографію ще і ретроспективною бібліографією з цього питання.

У Київському університеті св. Володимира існувала київська школа геологів, засновником якої був видатний геолог-мінералог К. М. Феофілактів. Школа проводила геологічні дослідження Правобережної та Центральної України. Наукова спадщина К. М. Феофілактова охоплювала широке коло питань геології: стратиграфія, тектоніка, гідрогеологія, геологія відкладів України, археологія. До найбільш фундаментальних і цитованих робіт ученого слід віднести праці: «О юрских и меловых осадках Киевской губернии», «О кристаллических породах губерний Киевской, Волынской и Подольской», які мали цінні посилання.

П. Я. Армашевський – відомий геолог-петрограф. Основні напрями наукової діяльності ученого стосувались досліджень в галузі літології, мінералогії, регіональної геології, гідрогеології, стратиграфії, осадової петрографії. Майже в усіх публікаціях ученого подано детальний огляд літератури та пристатейну чи прикнижкову бібліографію. Дисертація П. Я. Армашевського щодо геологічного нарису Чернігівської губернії відіграла важливу роль у регіональному дослідженні України. Геологи того часу часто посилалися на цю роботу, і до нашого часу вона зберегла науковий інтерес. Бібліографічна інформація представлена в оглядовому розділі та в підрядкових посиланнях в основних розділах. Часовий інтервал – 50 років. У галузі біобібліографії велику цінність мала стаття, присвячена К. М. Феофілактову.

П. А. Тутковський – визначний геолог, мінералог, петрограф, палеонтолог і гідрогеолог. Володіючи високою інформаційно-бібліографічною культурою, він зробив великий внесок у становлення та розвиток галузевої ретроспективної та оглядової бібліографії, потокового інформування. Це –прикнижкова та пристатейна бібліографія, яка налічувала іноді до 900 назв літератури, галузеві ретроспективні покажчики («Библиографический указатель лите-

ратуры по ископаемым и ныне живущим фораминиферам»; «Библиографический обзор литературы по геологии и физической географии центрального и южного Полесья»). У 1886 р. вийшла праця П. А. Тутковського та П. Соломіна «Первое дополнение к каталогу библиотеки Киевского общества естествоиспытателей», де зібрано інформацію за 1878–1885 рр. Були в нього і праці біобібліографічного характеру.

Отже, спадщина учених харківської та київської шкіл геології стала фундаментом створення ретроспективної бібліографії та біобібліографії.

Список використаної літератури

1. Міщук С. М. Волинь в біографії і творчості Павла Тутковського (кінець XIX – початок XX ст.) / С. М. Міщук, Г. А. Міщук // Українська біографістика. – Київ, 2015. – Вип. 12. – С. 148–162.
2. Петрикова В. Т. Краєзнавча бібліографія в науковій діяльності академіка П. А. Тутковського / В. Т. Петрикова // Урал в мініатюрі. – Житомир, 1996. – С. 214–216.

References

1. Mishchuk, S. M., & Mishchuk, G. A. (2015). Volyn v biohrafii i tvorchosti Pavla Tutkovskoho (kinets XIX – pochatok XX st.) [Volyn in the biography and work of Paul Tutkovsky (late XIX – early XX centuries)]. *Biographistica ukrainica*, 12, 148-162. [In Ukrainian].
2. Petykova, V. T. (1996). Kraieznavcha bibliohrafia v naukovii diialnosti akademika P. A. Tutkovskoho [Local studies bibliography in scientific activity academician P. A. Tutkovsky]. In *Ural v miniatiuri* (pp. 214-216). Zhytomyr, Ukraine. [In Ukrainian].

UDC 55.001.5:01

Osinnya Natalia,

Junior Research Associate,

Institute of Geotechnical Mechanics named by N. Poljakov

of the NAS of Ukraine,

Dnipro, Ukraine

GEOLOGICAL SCIENTIFIC SCHOOLS OF KHARKIV AND KYIV UNIVERSITIES (XIX – early XX century): SCIENTIFIC HERITAGE, RETROSPECTIVE BIBLIOGRAPHY, BIOBIBLIOGRAPHY

Analyzed of the bibliographic support of the scientific works of Kharkiv and Kyiv universities of the XIX – early XX century. The contribution

of N. D. Borisyak, I. F. Levakovsky, A. V. Gurov, P. P. Pyatnitsky, K. M. Feofilaktov, P. Ya. Armashevsky, P.A. Tutkovsky to the creation of a retrospective bibliography, overview information and biobibliography is determined. A retrospective bibliography is presented in dissertations of A. V. Gurov and P. Ya. Armashevsky. The bibliographic indexes of P.A. Tutkovsky are of great importance. The articles are devoted to I. F. Levakovsky and K. M. Feofilaktov became the first biobibliography.

Keywords: scientists-geologists, N. D. Borisyak, O. V. Gurov, K. M. Feofilaktov, P. A. Tutkovsky, retrospective bibliography, overview information, biobibliography.

УДК 82-6(477) Житецький

Патик Вікторія Василівна,

ORCID 0000-0003-2423-8745,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

ЕПІСТОЛЯРНА СПАДЩИНА ГНАТА ЖИТЕЦЬКОГО

Охарактеризовано значення епістолярної спадщини як важливого історичного джерела. Визначено місце листування в наукових дослідженнях. Основну увагу звернуто на постать Гната Житецького як знаного вченого та наукового діяча історичної науки. Розглянуто приватне листування Г. Житецького як інформаційний ресурс дослідження життя та діяльності вченого. Констатовано, що архівні документи Інституту рукопису НБУВ значно доповнюють та збагачують вже загальновідомий біографічний матеріал про Г. Житецького та його родину.

Ключові слова: Гнат Житецький, дослідження, епістолярна спадщина, історичне джерело, архівні фонди, листи.

У наукових дослідженнях епістолярна спадщина займає провідне місце, оскільки листи є цінним та інформативним історичним джерелом. Листуванню як формі соціальної комунікації притаманні особливі специфічні риси історичного джерела. Дослід-

ники завжди виявляють великий інтерес до вивчення приватного листування відомих постатей.

Гнат Житецький – знаний учений та науковий діяч, історик, книгознавець, літературознавець, випускник історико-філологічного факультету Університету св. Володимира (нині Київський національний університет імені Тараса Шевченка), співробітник Всенародної бібліотеки України (нині Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського) та завідувач відділу Рукописів (нині Інститут рукопису НБУВ), разом із тим він малодосліджена постать в українській історії.

З 1889 р. Г. Житецький мешкав у Петербурзі, проте підтримував постійні зв'язки з Києвом, цікавився останніми подіями, що знайшло відображення у його листах до родини. Він жив у Петербурзі протягом 29 років та викладав у навчальних закладах історію, педагогіку та російську словесність. Викладацьку діяльність вчений поєднував з редакторською роботою в «Большой энциклопедии», де він був постійним автором статей.

З поверненням до Києва в 1918 р. Г. Житецького було призначено членом Тимчасового уряду та доручено йому заснування Всенародної бібліотеки України. Також він був засновником та редактором видання «Книжний вісник».

Походження Г. Житецького з інтелігентної родини сприяло його вибору сфери діяльності у житті. Обравши науковий шлях, вчений примножив та збагатив українську науку. Наукова спадщина вченого є дуже різноманітною з огляду тематики досліджень.

В Інституті рукопису (ІР) НБУВ зберігається особовий архівний фонд Г. Житецького (ф. 86). Окрім того, значний масив архівних документів про життя та діяльність вченого зосереджено в архівному фонді 1.

Варто відзначити, що родинне оточення та батьки були на першому місці у житті Г. Житецького. Численні листи до батьків – матері Варвари Семенівни та батька Павла Гнатовича, а також листування з братами Павлом і Тарасом є важливим джерелом інформації.

В листах до своїх рідних Г. Житецький, здебільшого, описував свої буденні справи, свої настрої, переживання, плани на майбут-

не, звертався за порадами, просив допомоги. Також темою для спілкування у листах була наукова та громадська діяльність Г. Житецького. Вчений розповідав про свої наукові здобутки та обговорював теми для досліджень.

Великий інтерес становлять листи приватного характеру Г. Житецького, які розкривають особисті стосунки з важливими жінками в його житті. Варто відмітити, що приватне життя Г. Житецького є надзвичайно мало дослідженим.

Особливе значення також має особисте листування Г. Житецького з Д. Петрушевським, Є. Кивлицьким, К. Якубовським.

Таким чином, за допомогою збереженого в архівних фондах ІР НБУВ листування Г. Житецького можна значно доповнити та збагатити вже загальновідомий біографічний матеріал про нього та його оточення. Аналіз епістолярної спадщини Г. Житецького засвідчує, що вчений був відданий своїй справі на науковій ниві і, навіть коли мешкав за межами України, ніколи не поривав зв'язків з Києвом, завжди цікавився останніми новинами та підтримував зв'язки з родиною та друзями. Крім того, за допомогою листування розкриваються цікаві та невідомі факти з приватного життя Г. Житецького.

Список використаної літератури

1. Герасименко Н. Листи Г. П. Житецького: з епістолярної спадщини О. Л. Лазаревського / Н. Герасименко // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. – 2009. – Число 16. – С. 141–166.
2. Любовець Н. Мемуари (спогади) як джерело біографічних досліджень / Н. Любовець // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – 2009. – Вип. 24. – С. 277–291.
3. Мазоха Г. С. Епістолярна спадщина і парадигми наукового дослідження / Г. С. Мазоха // Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка. – 2005. – Вип. 24. – С. 88–92.
4. Мазоха Г. С. Теоретичні аспекти дослідження письменницького епістолярію / Г. С. Мазоха // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки. – 2013. – № 2 (1). – С. 152–161.

References

1. Gerasymenko, N. (2009). Lysty H. P. Zhytetskoho: z epistoliaranoi spadshchyny O. L. Lazarevskoho [Letters by G. P. Zhytetsky: from the epistolary heredity of O. L. Lazarevsky]. *Spetsialni istorychni dystsypliny: pytannia teorii ta metodyky*, 16, 141-166. [In Ukrainian].

2. Liubovets, N. I. (2009). Memuary (spohady) yak dzherelo biohrafichnykh doslidzhen [Memoirs as a source of biographical research]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 24, 277-291. [In Ukrainian].
3. Mazokha, G. S. (2005). Epistoliarna spadshchyna i paradyhmy naukovoho doslidzhennia [Epistolary heritage and paradigms of scientific research]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo universytetu im. I. Franka*, 24, 88-92. [In Ukrainian].
4. Mazokha, G. S. (2013). Teoretychni aspekty doslidzhennia pysmennytskoho epistolariiu [Theoretical aspects of the study of the writer epistolary]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Filolohichni nauky*, 2 (1), 152-161. [In Ukrainian].

UDC 82-6(477)Zhytetsky

Patyk Viktoriia,

ORCID 0000-0003-2423-8745,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

EPISTOLARY HERITAGE OF GNAT ZHYTETSKY

It is the significance of the epistolary heritage as an important historical source. The place of correspondence in scientific research is determined. The main attention is paid to the figure of Gnat Zhytetsky as a well-known scientist and scholar of historical science. It's considered the private correspondence of G. Zhytetsky as an information resource of research of the life and activity of a scientist. It was stated that the archival documents of the Institute of Manuscripts of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine significantly complement and enrich the well-known biographical material about G. Zhytetsky and his family.

Keywords: Gnat Zhytetsky, research, epistolary heritage, historical source, archival funds, letters.

УДК 929:304.44:621.38

Попик Володимир Іванович,

ORCID 0000-0001-8746-1026,

доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України,
директор Інституту біографічних досліджень,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

НОВІ МОЖЛИВОСТІ І ЗАВДАННЯ БІБЛІОТЕК У СПРАВІ ІНТЕГРАЦІЇ ТА ПОШИРЕННЯ ІСТОРИКО-БІОГРАФІЧНИХ ЗНАНЬ

Проаналізовано місце і роль бібліотек України, їх потенційні можливості та перспективні завдання у справі інтеграції, опрацювання та поширення історико-біографічної інформації, розвитку досліджень у галузі біобібліографії, біографіки та біографістики як спеціальної історичної дисципліни. Визначено нові напрями діяльності бібліотек у промоції біографічних студій, координації дослідницької, видавничої та інформаційної роботи на загальнодержавному, регіональному та локальному рівнях, формуванні історико-біографічного сегмента загальнонаціонального гуманітарного інформаційного простору.

Ключові слова: історико-біографічна інформація, біобібліографія, дослідницька та видавнича діяльність бібліотек, біографіка та біографістика, ресурси біографічної інформації, поширення історико-біографічних знань, «Український національний біографічний архів», Віртуальна біографічна дослідницька лабораторія.

Зростаючий суспільний інтерес до історико-біографічних знань висуває принципово нові вимоги до діяльності бібліотек усіх рівнів у справі інтеграції, опрацювання та поширення історико-біографічної інформації. Різні аспекти цієї проблематики привертають останніми роками все більшу увагу провідних вчених у галузі бібліотекознавства, соціальних комунікацій (Л. Д. Березівська [2], В. В. Бездрабко [1] та інші). Вагомий внесок у її розробку належить ученим Інституту біографічних досліджень НБУВ (В. І. Попик [10; 11], О. М. Яценко [12; 13], С. М. Ляшко [6], С. М. Міщук [8]). Здійснюється пошук інноваційних рішень щодо посилення впливу бібліотек на формування дослідницької і

видавничої політики, їх участі у промоції біографічної літератури, вдосконалення комунікації з читацьким середовищем (Н. П. Марченко [7]). Значна увага приділяється осмисленню шляхів ефективного формування та використання бібліотечних електронних ресурсів біобібліографічної інформації (В. І. Попик [9] О. М. Яценко [14], Н. І. Любовець [5]), зокрема за допомогою їх розбудови на засадах корпоративних науково-інформаційних проектів на основі організації віртуальних дослідницьких лабораторій (Ю. В. Вернік [3]). Комплексному аналізу названих проблем присвячено опубліковану Інститутом біографічних досліджень НБУВ у 2016 р. колективну монографію [4]. Вони знайшли широке відображення також у підготовленій нині колективній праці «Історична біографіка в Україні: проблеми, завдання і перспективи розвитку досліджень, видавничої та інформаційної роботи».

Зазначені дослідження заслуговують на подальше розширення проблематики відповідно до нових реалій, які швидко формуються у зв'язку зі змінами інтересів і запитів різних читацьких аудиторій, а також появою нових інформаційних можливостей для їх забезпечення.

Сьогодні йдеться вже не лише про збирання книжкових фондів та упорядкування друківаних біобібліографій, а й про цілеспрямовану актуалізацію біографічної інформації шляхом створення оптимальних умов для її ефективного пошуку за допомогою предметних рубрик каталогів та системи авторитетних файлів, розбудови електронних баз біобібліографічної та реферативної інформації, цифрових колекцій та архівів з повнотекстовими документами, електронних виставок, присвячених окремим персоналіям чи групам діячів.

Діапазон можливостей бібліотек усіх рівнів суттєво зростає також за рахунок розвитку їх власної дослідницько-пошукової та видавничої роботи. Провідними бібліотеками НАН України та галузевих академій видається широкий спектр праць, присвячених історії науки, установам та вченим, археографічних публікацій документів і матеріалів, бібліографій та біобібліографій. Чимало з них присвячено, зокрема, діячам книжкової та бібліотечної справи. У той же час університетськими, обласними та міськими бібліотеками все більше робиться для збирання й популяризації

документальної спадщини видатних діячів науки, освіти та культури задля вивчення історії окремих установ, наукових шкіл, закладів вищої освіти, а також у плані висвітлення місцевої історії, краєзнавчих студій. Ці розробки бібліотечних фахівців набувають особливого практичного значення для науково-просвітницької та навчально-виховної роботи в регіонах, а також на локальному рівні.

Проте у справі збирання, опрацювання і пропаганди історико-біографічних знань бібліотеками далеко ще не повністю використовуються ті потенційні можливості, які визначені їх місцем у національному інформаційному просторі як соціальних інститутів, здатних інтегрувати, об'єднувати навколо себе зусилля широкого кола учасників комунікативних процесів: установ науки і культури, видавництва, журналів, інших друкованих та електронних ЗМІ, громадських організацій та творчих осередків, мережевих спільнот, окремих дослідників-біографістів.

Досвід Інституту біографічних досліджень НБУВ, яким започатковано і вже два роки поспіль проведено Всеукраїнський бібліотечний «Біографічний рейтинг», засвідчив можливість і необхідність організації систематичних заходів з промоції досліджень у галузі біографіки та біобібліографії, а також науково-видавничої роботи, здійснюваної значною мірою саме фахівцями бібліотек у всіх регіонах України. Це сприятиме приверненню уваги до випуску біографічної літератури з боку великих видавництв, а також фондів і громадських організацій, органів влади і місцевого самоврядування, особливо на рівні об'єднаних територіальних громад, які нині мають реальні можливості для підтримки проєктів з поширення історико-біографічних знань. На часі є творча адаптація і використання цього досвіду в окремих областях і містах, організація регіональних і тематичних (галузевих) конкурсів біографічних видань, у тому числі як частини комплексних заходів культурологічного спрямування. Настав, зокрема, час поєднати ці ініціативи з практикою широкого відзначення на базі вітчизняних бібліотек усіх рівнів міжнародного Дня біографів (Biographers Day), який за традицією святкується у багатьох країнах щорічно 16 травня.

Немає сумніву, що зосередження роботи з промоції біографічних студій, книговидання та біографічного читання у бібліотеках

чимало сприятиме і піднесенню їх значимості як осередків науки, культури, громадського життя. Саме бібліотеки можуть і повинні стати майданчиками для спільних зацікавлених обговорень проблем біографічних досліджень та випуску біографічної літератури за участю професійних дослідників і amatorів-біографістів, літераторів, видавців, фахівців бібліотечно-інформаційної справи.

Консолідації у загальноукраїнському масштабі фахового співтовариства дослідників-біографістів та бібліотечно-інформаційних спеціалістів сприятимуть і зусилля Інституту біографічних досліджень НБУВ, спрямовані на започаткування на базі науково-інформаційного проекту розбудови електронного «Українського національного біографічного архіву» (УНБА) діяльності Віртуальної біографічної дослідницької лабораторії (ВБДЛ). Принципові підходи до вирішення цього завдання викладені у розробленій в Інституті біографічних досліджень НБУВ оновленій Концепції УНБА. Її реалізація дозволить перетворити науково-інформаційний проект на корпоративний і залучити до наповнення контенту УНБА наукові установи та окремих висококваліфікованих учених і спеціалістів з усіх регіонів України та українського зарубіжжя. З урахуванням того, що документальні матеріали про більшість діячів України, чий імена заслуговують на відображення в УНБА, зосереджені переважно у місцевих архівах, та й більшість дослідників-біографістів працює саме у регіонах, зазначене є дуже важливим для успішного формування їх консолідованими зусиллями історико-біографічного сегмента цілісного національного гуманітарного інформаційного простору.

Подальший розвиток біографічних досліджень, книговидання, бібліотечно-інформаційної діяльності з поширення історико-біографічних знань потребує також серйозного вдосконалення їх теоретико-методологічних, методичних та організаційних і технічних засад. Напрацювання теоретичного плану, здійснювані Інститутом біографічних досліджень НБУВ, спрямовують увагу дослідників і видавців на остаточне подолання застарілих стереотипів біографічного письма, зокрема «лінійних», хронологічно-описових підходів до створення життєписів; освоєння сучасного науково-методичного і творчого досвіду світової біографіки; відтворення постатей діячів минулого у всій

складності і, часом, суперечливості їх особистісного розвитку, пошуках, помилках і здобутках, тобто – у спосіб, абсолютно протилежний усталеному десятиліттями у вітчизняній літературі зображенню людини як статичного носія певних незмінних ідеалів. Не меншого значення в сучасних умовах набуває вивчення того, як і ким читається біографічна література, наскільки вона відповідає інтелектуальним і духовним запитам окремих читацьких аудиторій, а також потребам просвітницької та навчально-виховної роботи.

Нагальною потребою є освоєння, адаптація і втілення у практику новітнього світового досвіду, віднайдення усіх можливих форм, методів, алгоритмів актуалізації досліджень, пошуку нового стилю біографічного письма, дієвої комунікації з різними читацькими аудиторіями. У цьому плані завдання розширення впливу біографіки на інтелектуальну і духовну атмосферу суспільства потребує впровадження інноваційних рішень на рівні важливих і ефективних гуманітарних технологій.

Що ж стосується власне бібліотечно-інформаційної діяльності у галузі поширення історико-біографічних знань, аналіз здобутків і новітніх тенденцій розвитку цієї роботи переконливо свідчить на користь того, що українським бібліотекам необхідно всебічно розбудовувати партнерську співпрацю з науково-дослідними установами, закладами освіти, музеями, архівами, видавничими та інформаційними центрами, редакціями наукових періодичних видань, ЗМІ, державними установами та громадськими організаціями, приватними ініціативами, до кола інтересів яких входить збирання та поширення історико-біографічної та актуальної сучасної біографічної інформації, застосування її в суспільно-політичному житті, навчальній і виховній роботі.

Список використаної літератури

1. Бездрабко В. В. Сучасний стан і перспективи розвитку вітчизняної біографістики [Електронний ресурс] / В. В. Бездрабко // Українська біографістика. – Київ, 2016. – Вип. 14. – С. 29–49. – Режим доступу : <https://doi.org/10.15407/ub.14.029>. – Назва з екрана.
2. Березівська Л. Д. Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського як інтегратор і поширювач педагогічного біографічного знання [Електронний ресурс] / Л. Д. Березівська // Українська біографістика. –

- Київ, 2015. – Вип. 12. – С. 283–295. – Режим доступу : http://ub.nbuv.gov.ua/doc/ubi_2015_12_16. – Назва з екрана.
3. Вернік Ю. В. Деякі аспекти організації віртуальної наукової лабораторії [Електронний ресурс] / Ю. В. Вернік // Українська біографістика. – Київ, 2015. – Вип. 12. – С. 377–391. – Режим доступу : http://ub.nbuv.gov.ua/doc/ubi_2015_12_22. – Назва з екрана.
4. Вітчизняні ресурси біографічної та біобібліографічної інформації: проблеми формування й використання : колективна монографія [Електронний ресурс] / [В. І. Попик (кер. проекту), Н. І. Любовець, О. М. Яценко, С. М. Ляшко та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : НБУВ, 2016. – 272 с. – Режим доступу : http://biography.nbuv.gov.ua/data/read_jrn.php?path=../data/vidannya/biosource2016/. – Назва з екрана.
5. Любовець Н. І. Мемуари як складова електронних ресурсів бібліотек: світовий досвід та перспективи створення вітчизняного електронного ресурсу «Українська мемуаристика» [Електронний ресурс] / Н. І. Любовець // Українська біографістика. – Київ, 2013. – Вип. 10. – С. 417–430. – Режим доступу : http://ub.nbuv.gov.ua/doc/ubi_2013_10_27. – Назва з екрана.
6. Ляшко С. М. Бібліотека як джерело вивчення історичної науки (на прикладі Постійної комісії для складання Біографічного словника діячів України. 1918–1933 / С. М. Ляшко // Адаптація завдань і функцій наукової бібліотеки до вимог розвитку цифрових інформаційних ресурсів : матер. Міжнар. наук. конф. (Київ, 8–10 жовт. 2013 р.). – Київ : НБУВ, 2013. – С. 209–211.
7. Марченко Н. П. Продукування та адаптація до потреб користувача та пропагування біографічного знання бібліотеками України для дітей [Електронний ресурс] / Н. П. Марченко // Українська біографістика. – Київ, 2015. – Вип. 12. – С. 296–311. – Режим доступу : http://ub.nbuv.gov.ua/doc/ubi_2015_12_17. – Назва з екрана.
8. Мішук С. М. Біографічні інформаційні ресурси університетських бібліотек України [Електронний ресурс] / С. М. Мішук, Г. А. Мішук // Українська біографістика. – Київ, 2018. – Вип. 16. – С. 238–251. – Режим доступу : <https://doi.org/10.15407/ub.16.238>. – Назва з екрана.
9. Попик В. І. Здобутки й завдання українських бібліотек в інтеграції та поширенні ресурсів біографічної інформації [Електронний ресурс] / В. І. Попик // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Київ, 2013. – Вип. 37. – С. 547–567. – Режим доступу : http://np.nbuv.gov.ua/doc/prnbuimviv_2013_37_51. – Назва з екрана.
10. Попик В. И. Библиотеки как интеграторы электронных ресурсов историко-биографической информации [Электронный ресурс] / В. И. Попик // Библиотекосведение. – 2014. – № 1. – С. 42–46. – Режим доступа : <https://doi.org/10.25281/0869-608X-2014-0-1>. – Заглавие с экрана.
11. Попик В. І. Здобутки та перспективні завдання бібліотечної біографіки [Електронний ресурс] / В. І. Попик // Українська біографістика. – Київ, 2015. – Вип. 12. – С. 9–41. – Режим доступу : http://ub.nbuv.gov.ua/doc/ubi_2015_12_4. – Назва з екрана.

12. Яценко О. М. Місце біографічної інформації у діяльності наукової бібліотеки в сучасних умовах / О. М. Яценко // Адаптація завдань і функцій наукової бібліотеки до вимог розвитку цифрових інформаційних ресурсів : матер. Міжнар. наук. конф. (Київ, 8–10 жовт. 2013 р.). – Київ, 2013. – С. 220–223.
13. Яценко О. М. Місце і роль біобібліографічної діяльності в стратегії розвитку сучасних бібліотек [Електронний ресурс] / О. М. Яценко // Українська біографістика. – Київ, 2018. – Вип. 16. – С. 225–237. – Режим доступу : <https://doi.org/10.15407/ub.16.225>. – Назва з екрана.
14. Яценко О. М. Представлення біобібліографічного матеріалу на персональних сторінках «Українського національного біографічного архіву»: принципи будови розділів, особливості організації, джерела наповнення [Електронний ресурс] / О. М. Яценко // Українська біографістика. – Київ, 2016. – Вип. 13. – С. 250–268. – Режим доступу : <https://doi.org/10.15407/ub.13.250>. – Назва з екрана.

References

1. Bezdrabko, V. V. (2016). Suchasnyi stan i perspektyvy rozvytku vitchyznianoï biohrafistyky [Present status and prospects of development of domestic biographical science]. *Biographistica Ukrainica*, 14, 29-49. Retrieved from <https://doi.org/10.15407/ub.14.029> [In Ukrainian].
2. Berezivska, L. D. (2015). Derzhavna naukovo-pedahohichna biblioteka Ukrainy imeni V. O. Sukhomlynskoho yak intehrator i poshyriuvach pedahohichnoho biohrafichnoho znannia [V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine as an Integrator and Disseminator of Pedagogical Biographical Knowledge]. *Biographistica Ukrainica*, 12, 283-295. Retrieved from http://ub.nbuv.gov.ua/doc/ubi_2015_12_16 [In Ukrainian].
3. Vernik, Yu. V. (2015). Deiaki aspekty orhanizatsii virtualnoi naukovoï laboratorii [Some aspects of organization of scientific virtual laboratories]. *Biographistica Ukrainica*, 12, 377-391. Retrieved from http://ub.nbuv.gov.ua/doc/ubi_2015_12_22 [In Ukrainian].
4. Popyk, V. I., & Liubovets, N. I., Yatsenko, O. M., Liashko, S. M. et al. (2016). *Vitchyzniani resursy biohrafichnoi ta biobibliohrafichnoi informatsii: problemy formuvannia y vykorystannia* [National resources of the biographical and biobibliographic information: the problems of formation and usage]. Kyiv, Ukraine. Retrieved from http://biography.nbuv.gov.ua/data/read_jrn.php?path=../data/vidannya/biosource2016/ [In Ukrainian].
5. Liubovets, N. I. (2013). Memuary yak skladova elektronnykh resursiv bibliotek. Svitovi dosvid ta perspektyvy stvorennia vitchyznianoho elektronnoho resursu "Ukrainska memuarystyka" [Memoirs as part of electronic resources of libraries: International experience and prospects of creating domestic electronic resource of "Ukrainian memoirs"]. *Biographistica Ukrainica*, 10, 417-430. Retrieved from http://ub.nbuv.gov.ua/doc/ubi_2013_10_27 [In Ukrainian].
6. Liashko, S. M. (2013, October). Biblioteka yak dzherelo vyvchennia istorychnoi nauky (na prykladi Postiinoï komisii dlia skladannia Biohrafichnoho slovnyka diiachiv Ukrainy. 1918–1933) [Library as a source for the study of historical science

- (for example Standing Committee to compile biographical dictionary leaders Ukraine. 1918–1933)]. In *Adaptatsiia zavdan i funktsii naukovoï biblioteky do vymoh rozvytku tsyfrovyykh informatsiinykh resursiv* [Adaptation of tasks and functions to the requirements of scientific library of digital information resources]. *Proceedings of the International Scientific Conference* (pp. 209-211). V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
7. Marchenko, N. P. (2015). Produktuvannia ta adaptatsiia do potreb korystuvacha ta propahuvannia biohrafichnoho znannia bibliotekamy Ukrainy dlia ditei [Production and adapting to the needs of the user and promotion biographical knowledge Ukraine libraries for children]. *Biographistica Ukrainica*, 12, 296-311. Retrieved from http://ub.nbuv.gov.ua/doc/ubi_2015_12_17 [In Ukrainian].
8. Mishchuk, S. M., & Mishchuk, G. A. (2018) Biohrafichni informatsiini resursy universytetskykh bibliotek Ukrainy [Biographical information resources of university libraries of Ukraine]. *Biographistica Ukrainica*, 16, 238-251. Retrieved from <https://doi.org/10.15407/ub.16.238> [In Ukrainian].
9. Popyk, V. I. (2013). *Zdobutky i zavdannia ukrainskykh bibliotek v intehtatsii ta poshyrenni resursiv biohrafichnoi informatsii* [Achievements and challenges in of Ukrainian libraries in integration and distributing of biographical information resources]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 37, 547-567. Retrieved from http://np.nbuv.gov.ua/doc/npnbuimviv_2013_37_51 [in Ukrainian].
10. Popyk, V. I. (2014). Biblioteki kak integratory elektronnykh resursov istoriko-biograficheskoi informatsii [Library as an integrator of electronic resources of historical and biographical information]. *Library and Information Science*, 1, 42-46. Retrieved from <https://doi.org/10.25281/0869-608X-2014-0-1>. [In Russian].
11. Popyk, V. I. (2015). *Zdobutky i perspektyvni zavdannia bibliotechnoi biohrafiky* [Achievements and perspective tasks of library historical and biographical studies]. *Biographistica Ukrainica*, 10, 9-41. Retrieved from http://ub.nbuv.gov.ua/doc/ubi_2015_12_4 [In Ukrainian].
12. Yatsenko, O. M. (2013, October). Mistse biohrafichnoi informatsii u diialnosti naukovoï biblioteky v suchasnykh umovakh [Place of biographical information of scientific library in modern conditions]. In *Adaptatsiia zavdan i funktsii naukovoï biblioteky do vymoh rozvytku tsyfrovyykh informatsiinykh resursiv* [Adaptation of tasks and functions to the requirements of scientific library of digital information resources]. *Proceedings of the International Scientific Conference* (pp. 220-223). V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
13. Yatsenko, O. M. (2016) Predstavlennia biobibliohrafichnoho materialu na personalnykh storinkakh "Ukrainskoho natsionalnoho biohrafichnoho arkhivu": pryntsyipy budovy rozdiliv, osoblyvosti orhanizatsii, dzhherela napovnennia [Presentation of bibliographical material on the personal pages of "Ukrainian national biographical archive": principles of partition, especially the organization, sources of content]. *Biographistica Ukrainica*, 13, 250-268. Retrieved from <https://doi.org/10.15407/ub.13.250> [In Ukrainian].
14. Yatsenko, O. M. (2018) *Mistse i rol biobibliohrafichnoi diialnosti v stratehii*

rozvytku suchasnykh bibliotek [Place and role of biobibliographic activities within the strategy of contemporary libraries development]. *Biographistica Ukrainica*, 16, 225-237. Retrieved from <https://doi.org/10.15407/ub.16.225> [In Ukrainian].

UDC 929:304.44:621.38

Popyk Volodymyr,

ORCID 0000-0001-8746-1026,

Doctor of Historical Sciences, Professor,

Corresponding Member of the NAS of Ukraine,

Director of the Institute of Biographical Researches,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

NEW TASKS AND RESOURCES OF LIBRARIES IN FURTHERING THE INTEGRATION AND DISSEMINATION OF HISTORICAL-BIOGRAPHICAL KNOWLEDGE

An analysis is given of the role and potential of Ukrainian libraries, including their perspective tasks in integration, processing and dissemination of historical-biographical information, as well as in research development in biobibliography, biographical research, and biographical studies as a special historical discipline. New directions of libraries' activity are determined concerning promotion of biographical studies, coordination of research, publishing and informational work at the national, regional and local levels alike, and establishing a corresponding historical-biographical section of the nationwide humanities information space.

Keywords: historical-biographical information, biobibliography, research and publishing activity of libraries, biographical research and biographical studies, biographical information resources, historical-biographical knowledge dissemination, Ukrainian National Biographical Archive, biographical research virtual laboratory.

УДК 929(477)(092)

Стамбол Ігор Іванович,

ORCID 0000-0002-3099-3862,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ПОЛЬСЬКОЇ БІОГРАФІСТИ- КИ НА СТОРІНКАХ ВИДАННЯ «POLISH BIOGRAPHICAL STUDIES»

Визначено основні тенденції розвитку теоретичної біографістики у Польщі на початку XXI ст. За основу взято публікації наукового журналу «Polish Biographical Studies», що виходить у Щецині з 2015 р. при Центрі біографічних досліджень. Головні проблеми, які порушують польські дослідники, торкаються біографій польських комуністів, військових, полідисциплінарності в біографістиці, розподілу людинознавчого напрямку на періоди. Також дослідження торкаються постколоніального нарративу в біографічних текстах і гендерних питань.

Ключові слова: біографістика, польська гуманітаристика, «Polish Biographical Studies», XXI ст.

Біографістика має багато спільного, але водночас якісно відрізняється, якщо порівнювати різні національні нарративи. Особливо цікавим є досвід сусідів, зокрема польських дослідників, які, хоч і мають низку посттоталітарних проблем, але значно більше просунулися в контексті західних постмодерних практик, порівняно з українцями. Одним із виразників тенденцій польської біографістики є «Polish Biographical Studies», що виходить у Щецині з 2015 р. при Центрі біографічних досліджень місцевого університету. На основі праць, розміщених у цьому виданні, можна визначити головні теоретичні проблеми, які піднімають польські науковці в останні роки.

За тематикою статті, розміщені у «Polish Biographical Studies», можна поділити на кілька груп. Однією з найважливіших є теоретичні праці, присвячені біографічним студіям. Серед них цікавий погляд на історико-біографічні джерела належить Терезі Репі, яка

розглянула їх як психо-фізіологічне явище і дійшла висновку, що історична біографія – це лише третій етап з'ясування життєвого шляху людини. Перші два – це аналіз фізіолога-медика, а далі – психолога.

Докладно висвітлив проблеми дослідження біографій військових Кароль Олейник. Він поділив джерела до таких біографій на ті, що стосуються мирного і воєнного часу. Відзначив, що ці джерела дуже часто є лише офіційними і щодо не офіцерів важко знайти документи особового походження. Крім того, вищий командний склад переважно лишив після себе мемуари, у яких показує однобічний погляд на певну ситуацію, що може призвести до його глорифікації автором в процесі дослідження. Також К. Олейник пояснює особливості явища війни у біографії військових діячів: вона є складним і часто суб'єктивно оцінюваним процесом, але ще більша її «вада» – це явище політичне, а тому завжди включає ідеологічну складову. Також варто усвідомлювати, на думку автора, військову ієрархію, що впливає на рішення військових діячів.

Значну увагу на сторінках «Polish Biographical Studies» приділено проблемам біографії людини часів Польської народної республіки (PRL), зокрема тодішній методології та способам зображення комуністів. Е. Красуцький, стверджуючи, що з 1956 р. у польській історіографії розпочалося часткове визволення від комуністичних догм, простежив дискусію польських істориків навколо біографістики. Він розшукав поділ біографіки на «чисту» (де предметом дослідження є людина) та «претекстову» (де герой є вмонтованим в історичні обставини), запропонований Т. Лепковським. Цей же дослідник ще у 1975 р. стверджував, що біографістика має бути інтердисциплінарною, поєднувати науку і мистецтво, психологію та історію культури та ментальності, як і біологію та медицину. Е. Красуцький відзначив критерії якісної історичної біографії, про які писав Е. Ростворовський: зображення постаті на історичному тлі та ерудиція автора, який зможе продемонструвати дискурс проблем кількох десятиріч. Е. Ростворовському також належить обґрунтована ще у 1970-х роках ідея збирання біограм у групи за спільними критеріями. За тією ж дискусією, цікава думка М. Дроздовського, що біографістика має

долати конфлікт між особистістю та суспільством. А Г. Єндрушак стверджувала, що польська історична біографістика збіднена типовими аспектами, на яких концентрувалися історики, в той час коли сучасна біографія вимагала різноманітних психологічних, лінгвістичних, філософських та інших поглядів.

Є. Ейслер у статті з провокативною назвою «Чому ми не любимо біографій, що стосуються осіб з часів ПНР?», автор з'ясував, чому в Польщі так мало праць, присвячених діячам 40–80-х років. Більшість наявних монографій переважно хронологічні, що викликано бажанням авторів показати діяча на тлі доби. Серед причин малої кількості досліджень автор вказує складність дослідження життя людей, які пережили кілька епох, що нелегко для двадцятирічних докторантів, які могли б досліджувати подібні проблеми; небажання досліджувати ще живих, хоч і на «політичній пенсії» осіб; переконання багатьох істориків, що не варто досліджувати «партійну» діяльність, адже вона вже не має вартості, на відміну від національного дискурсу; бажання у суспільстві забути діячів і все, що пов'язане з «робітничим рухом» до 1989 р., бо участь в Об'єднаній робітничій партії сьогодні зовсім не вважається щастям, як це було 40 років тому.

Проблему біографії комуністів продовжив М. Шумило, продемонструвавши на прикладі монографії про Романа Замбровського процес підбору джерел і методологію написання.

Є. Мадейський в огляді тенденцій літературної біографії кінця ХХ – початку ХХІ ст. вносить розподіл хронологічний: класична біографія – найстаріша, новіше – словники і ще далі силуетки. Біографія, на його думку зараз змінила орієнтацію в бік популярних нового історизму, постколоніалізму, гендеру. Відзначено розподіл національних підходів до автобіографій: німецька теорія звертає увагу на пам'ять індивідуальну і колективну; англосакси – на риторичне і типологічне розуміння та ін. Автор відзначає, що наукова біографія має конкурента – медіа. Розділяє біографію на «як вид», «як випадкову ситуацію», «як текст культури». Відзначає, що зараз відбувається антропологізування дисциплін.

Г. Урбан у статті, присвяченій етичним нормам наукової праці істориків, з'ясовує місце етики у специфіці роботи з джерелами та написанні біографічних текстів.

Список використаної літератури

1. Eisler J. Dlaczego nie lubimy biografii dotyczących osób z czasów PRL? / J. Eisler // Polish Biographical Studies. – 2014. – № 2. – P. 39–48.
2. Krasucki E. Dyskusje polskich historyków (krajowych) wokół biografistyki – między «odwilżą» a upadkiem PRL / E. Krasucki // Polish Biographical Studies. – 2014. – № 2. – P. 11–39.
3. Madejski J. Portret, słownik, sylwa... Biografistyka (literacka) na przełomie XX i XXI wieku / J. Madejski // Polish Biographical Studies. – 2014. – № 2. – P. 77–93.
4. Olejnik K. Trudności związane z pisaniem biografii wybitnych postaci z kręgów wojskowych / K. Olejnik // Polish Biographical Studies. – 2013. – № 1. – P. 27–35.
5. Rzepa T. O biografii jako przedmiocie i rezultacie badań psychospołecznych / T. Rzepa // Polish Biographical Studies. – 2013. – № 1. – P. 11–26.

References

1. Eisler, J. (2014). Dlaczego nie lubimy biografii dotyczących osób z czasów PRL? [Why do not we like biographies about people from the PRL times?]. *Polish Biographical Studies*, 2, 39-48. [In Polish].
2. Krasucki, E. (2014). Dyskusje polskich historyków (krajowych) wokół biografistyki – między "odwilżą" a upadkiem PRL [Discussions of Polish historians (national) around biography – between the "thaw" and the fall of the PRL]. *Polish Biographical Studies*, 2, 11-39. [In Polish].
3. Madejski, J. (2014). Portret, słownik, sylwa... Biografistyka (literacka) na przełomie XX i XXI wieku [Portrait, dictionary, silhouette... Biography (literary) at the turn of the 20th and 21st centuries]. *Polish Biographical Studies*, 2, 77-93. [In Polish].
4. Olejnik, K. (2013). Trudności związane z pisaniem biografii wybitnych postaci z kręgów wojskowych [Difficulties associated with writing biographies of eminent figures from military circles]. *Polish Biographical Studies*, 1, 27-35. [In Polish].
5. Rzepa, T. (2013). O biografii jako przedmiocie i rezultacie badań psychospołecznych [About biography as a subject and the result of psychosocial research]. *Polish Biographical Studies*, 1, 11-26. [In Polish].

UDC 929(477) (092)

Stambol Ihor,

ORCID 0000-0002-3099-3862,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

THEORETICAL PROBLEMS OF POLISH BIOGRAPHY ON THE PAGES OF «POLISH BIOGRAPHICAL STUDIES»

The report identifies the main trends in the development of theoretical biography in Poland at the beginning of the twenty-first century. As the basis

were taken publications of scientific journal «Polish Biographical Studies», overlooking in Szczecin since 2015 at the Center for Biographical Research. The main problems raised by Polish researchers concern the biographies of the Polish Communists, the military, polydisciplinarity in biography, the division of the human-oriented direction into periods. Also, the research deals with postcolonial narratives in biographical texts and gender issues.

Keywords: Biography, Polish humanistic, «Polish Biographical Studies», XXI century.

УДК [016:929+021.61](477)

Філіппова Наталя Павлівна,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

УТВОРЕННЯ РЕПОЗИТАРІЮ ПЕРСОНАЛЬНИХ БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОКАЖЧИКІВ У СКЛАДІ «УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО БІОГРАФІЧНОГО АРХІВУ»

Охарактеризовано значення консолідованого формування вітчизняних біобібліографічних інформаційних ресурсів. Окреслено коло наукових публікацій, у яких розкриваються окремі аспекти формування ресурсів біографічної і біобібліографічної інформації, а також роль Інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського у їх створенні. Визначено завдання, що постають перед Інститутом біографічних досліджень НБУВ як розпорядника репозитарію персональних бібліографічних покажчиків у складі «Українського національного біографічного архіву».

Ключові слова: біобібліографія, персональні бібліографічні покажчики, консолідовані біобібліографічні ресурси, «Український національний біографічний архів», репозитарій персональних бібліографічних покажчиків.

Серед невирішених проблем вітчизняної біобібліографії до числа найважливіших науковці сьогодні відносять відсутність скоординованого процесу формування відповідних інформацій-

них ресурсів, невідпрацьованість питань пошуку джерел біографічних і біобібліографічних відомостей та їх подальшої систематизації [4, с. 227–228].

Вирішенню завдання консолідованого формування біобібліографічних інформаційних ресурсів на національному рівні присвячено низку публікацій провідних фахівців у сфері біобібліографічної діяльності. Численний науковий доробок В. І. Попика включає в тому числі й публікації, які репрезентують результати аналізу сучасного стану формування вітчизняних ресурсів біографічної інформації у контексті розвитку новітньої електронної біографіки [3].

Особливостям створення та наповнення електронного біобібліографічного ресурсу «Український національний біографічний архів» («УНБА»), що входить до основних завдань Інституту біографічних досліджень НБУВ, зокрема питанням будови його структури, розміщення даних, присвячено наукові розробки О. М. Яценка [4; 5].

Науково-комунікативний аспект укладання Українського біографічного словника, що передбачає використання новітніх електронних засобів комунікації, знайшов висвітлення у ґрунтовній статті Ю. В. Вернік [2]. У свою чергу, характеристики «УНБА» як інформаційної системи ресурсів біографічної інформації, зокрема його складові та особливості розробки, було розкрито О. Л. Верніком у одному з розділів колективної монографії, підготовленої науковими співробітниками Інституту біографічних досліджень НБУВ [1].

Як зазначає О. М. Яценко, ефективне впровадження інформаційно-комунікаційних технологій і збільшення комплексу ресурсів відкритого доступу сприяють консолідованому формуванню у тому числі й національного біобібліографічного ресурсу. З метою вирішення цього завдання науковець пропонує створити на базі «УНБА» депозитарій електронних текстів усіх персональних бібліографічних покажчиків, що вийшли на території України [4, с. 229].

Проте, на нашу думку, доцільніше говорити про створення репозитарію, під яким у широкому сенсі розуміється електронна база даних, де накопичуються, зберігаються та систематизуються

документи. Адже депозитарій забезпечує зберігання бібліотечного фонду, сформованого з документів, що мають наукову цінність, однак використовуються рідко. У той час, як біобібліографічна діяльність передбачає популяризацію відповідних видань, зокрема персональних бібліографічних покажчиків, що можуть слугувати суттєвою джерельною базою для наукових досліджень, репрезентуючи віхи життєвого, творчого та професійного шляху найвидатніших діячів вітчизняної культури, освіти і науки, інтерес до постатей яких з плином часу лише зростає.

О. М. Яценко також зауважує, що більшість з персональних бібліографічних покажчиків існують у паперовій формі та мають невеликі накладі, що робить їх малодоступними широкому колу користувачів. Однак створення консолідованого біобібліографічного ресурсу на базі «УНБА» – Репозитарію персональних бібліографічних покажчиків, що охоплював би електронні версії відповідних біобібліографічних видань, сприятиме розвитку джерельної бази для науки та освіти [4, с. 229, 232].

На наш погляд, перед Інститутом біографічних досліджень НБУВ як розпорядником репозитарію персональних бібліографічних покажчиків у складі «УНБА», що має забезпечувати його функціонування, постає низка завдань.

По-перше, безпосереднє формування репозитарію шляхом внесення до бази даних бібліографічних відомостей про персональні бібліографічні покажчики та їх повнотекстові електронні варіанти, дбаючи про актуальність й інформаційну повноту репозитарію. По-друге, організація використання відомостей репозитарію, у тому числі за допомогою розвинутого пошукового інструментарію та відповідно до вимог законодавства про авторське та суміжні права. По-третє, надання безперешкодного віддаленого доступу до інформації репозитарію через зручний і зрозумілий інтерфейс користувача, з урахуванням вимог до інформаційної безпеки. До цього пункту також доцільно віднести забезпечення контролю доступу до бази даних за допомогою програмних засобів ідентифікації та автентифікації операторів і користувачів. По-четверте, вирішення питання гарантування надійності системи, у тому числі цілісності даних і їх резервного копіювання. По-п'яте, систематизація відомостей про репозитарій, адже його

функціонування передбачає не лише збереження даних, а й проведення аналітичної роботи про хід реалізації проекту створення репозитарію персональних бібліографічних показників у складі «УНБА».

Отже, перед Інститутом біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського як розробником і розпорядником «УНБА» сьогодні постають завдання забезпечення накопичення, збереження, систематизації і відтворення документів біобібліографічного характеру, формування та надання відкритого доступу до бази даних «УНБА», у тому числі до описової, бібліографічної інформації, електронних версій повних текстів відповідного масиву документів, що уможливить утворення репозитарію персональних бібліографічних показників у складі «Українського національного біографічного архіву».

Список використаної літератури

1. Вернік О. Л. Системотехнічне забезпечення організації інтегрованої системи ресурсів біографічної інформації «Українського національного біографічного архіву» / О. Л. Вернік // Вітчизняні ресурси біографічної та біобібліографічної інформації: проблеми формування й використання : колективна монографія / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2016. – С. 171–189.
2. Вернік Ю. В. Укладання Українського біографічного словника: науково-комунікативний аспект [Електронний ресурс] / Ю. В. Вернік // Українська біографістика. – Вип. 16. – Київ, 2018. – С. 252–264. – Режим доступу: <https://doi.org/10.15407/ub.16.252>. – Назва з екрана.
3. Попик В. І. Новітні напрацювання у справі формування вітчизняних ресурсів біографічної інформації / В. І. Попик // Місце і роль бібліотек у формуванні національного інформаційного простору. Матеріали міжнародної наукової конференції (Київ, 21–23 жовтня 2014 р.). – Київ : НБУВ, 2014. – С. 352–355.
4. Яценко О. М. Місце і роль біобібліографічної діяльності в стратегії розвитку сучасних бібліотек [Електронний ресурс] / О. М. Яценко // Українська біографістика. – Вип. 16. – Київ, 2018. – С. 225–237. – Режим доступу: <https://doi.org/10.15407/ub.16.225>. – Назва з екрана.
5. Яценко О. М. Представлення біобібліографічного матеріалу на персональних сторінках «Українського національного біографічного архіву»: принципи побудови розділів, особливості організації, джерела наповнення [Електронний ресурс] / О. М. Яценко // Українська біографістика. – Вип. 13. – Київ, 2016. – С. 250–268. – Режим доступу: <https://doi.org/10.15407/ub.13.250>. – Назва з екрана.

References

1. Vernik, O. L. (2016). Systemotekhnichne zabezpechennia orhanizatsii intehrovanoi

systemy resursiv biohrafichnoi informatsii "Ukrainskoho natsionalnoho biohrafichnoho arkhivu" [System engineering support for the organization of the integrated system of resources of biographical information of the "Ukrainian National Biographical Archive"]. In *Vitchyzniani resursy biohrafichnoi ta biobibliohrafichnoi informatsii: problemy formuvannia y vykorystannia* [National resources of the biographical and bio-bibliographic information: the problems of formation and usage] (pp. 171-189). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

2. Vernik, Yu. V. (2018). Ukladannia Ukrainskoho biohrafichnoho slovnyka: naukovokomunikatyvnyi aspekt [Composition of the Ukrainian biographical dictionary: a scientific and communicative aspect]. *Biographistica Ukrainica*, 16, 252-264. Retrieved from <https://doi.org/10.15407/ub.16.252> [In Ukrainian].

3. Popyk, V. I. (2014, October). Novitni napratsiuвання u spravi formuvannia vitchyznianskykh resursiv biohrafichnoi informatsii [Recent developments in the formation of domestic resources of biographical information]. In *Mistse i rol bibliotek u formuvanni natsionalnoho informatsiinoho prostoru* [Place and Role of Libraries in the Formation of National Information Space]. *Proceedings of the International Scientific Conference* (pp. 352-355). V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

4. Yatsenko, O. M. (2018). Mistse i rol biobibliohrafichnoi dialnosti v stratehii rozvytku suchasnykh bibliotek [Place and role of biobibliographic activities withing the strategy of contemporary libraries development]. *Biographistica Ukrainica*, 16, 225-237. Retrieved from <https://doi.org/10.15407/ub.16.225> [In Ukrainian].

5. Yatsenko, O. M. (2016) Predstavlennia biobibliohrafichnoho materialu na personalnykh storinkakh "Ukrainskoho natsionalnoho biohrafichnoho arkhivu": pryntsyipy pobudovy rozdiliv, osoblyvosti orhanizatsii, dzherela napovnennia [Presentation of bibliographical material on the personal pages of "Ukrainian national biographical archive": principles of partition, especially the organization, sources of content]. *Biographistica Ukrainica*, 13, 250-268. Retrieved from <https://doi.org/10.15407/ub.13.250> [In Ukrainian].

UDC [016:929+021.61](477)

Filippova Natalia,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

FORMATION OF THE REPOSITORY OF PERSONAL BIBLIOGRAPHIC INDEXES IN THE «UKRAINIAN NATIONAL BIOGRAPHICAL ARCHIVE»

The significance of the consolidated formation of domestic bibliographic information resources is characterized. The circle of scientific publications, that

reveal some aspects of the formation of biographical and biobibliographical information resources, as well as the role of Institute of Biographical Researches of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine in their creation, is defined. The tasks of the Institute of Biographical Researches of VNLU as the disposer of the repository of personal biographical indexes in the «Ukrainian National Biographical Archive» are determined.

Keywords: biobibliography, personal bibliographic indexes, consolidated biobibliographic resource, «Ukrainian National Biographical Archive», repository of personal bibliographic indexes.

УДК 929:304.44:004.91(477)

Яценко Олег Миколайович,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
завідувач відділу,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

РОЗРОБКА МОДЕЛІ ВІРТУАЛЬНОЇ БІОГРАФІЧНОЇ ЛАБОРАТОРІЇ: ЧЕРГОВИЙ ЕТАП НА ШЛЯХУ УКЛАДАННЯ «УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО БІОГРАФІЧНОГО АРХІВУ»

Розглянуто етапи укладання «Українського національного біографічного архіву» (УНБА) та висвітлено питання його нової фази – розробки моделі віртуальної біографічної лабораторії (ВБЛ), яка покликана забезпечити загальну доступність біографам-дослідникам до формування та уточнення біографічної інформації, біобібліографічного ресурсу про діячів української історії, науки та культури.

Ключові слова: Український національний біографічний архів, віртуальна біографічна лабораторія, біобібліографічний ресурс.

Розробка моделі віртуальної біографічної лабораторії (ВБЛ) на сьогодні є актуальним завданням для колективу Інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (ІБД НБУВ). З її реалізацією відкриваються

нові можливості формування біобібліографічного ресурсу «Український національний біографічний архів» (УНБА): долучення до цієї справи дослідників-біографістів, краєзнавців з України та зарубіжжя; введення біографічної інформації про нових осіб; включення до контенту раніше невідомих документів; уточнення та систематизація наявної біографічної інформації; актуалізація біографічних знань про наших співвітчизників.

За сто років НБУВ нагромадила великий досвід з укладання традиційної біобібліографічної продукції. У фондах бібліотеки акумульовано колосальні масиви біографічної інформації. За 25 років діяльності ІБД набуто практичні навички формування електронного біобібліографічного ресурсу.

Формування УНБА умовно можна поділити на три етапи. Перший – розроблення концептуальних засад укладання друкованого «Українського біографічного словника» (УБС), де передбачалося широке використання сучасних інформаційних технологій. У «Концепції програмно-комп'ютерного забезпечення підготовки та видання УБС» викладено мету, завдання та методологічні засади планових розробок, а також наведено перелік основних етапів виконання проекту та потрібних для цього технічних засобів. На цій стадії була розроблена структура та утворена робоча база даних (БД) «Алфавітний словник УБС», куди вносилися інформація про осіб, статті про яких повинні були увійти до УБС, бібліографічний матеріал, ілюстрування біографічних статей та визначення їх обсягів.

Розроблені ІБД принципи добору осіб до БД УБС, зважаючи на її універсальне значення, зорієнтовані на забезпечення введення до неї відомостей про якомога більшу кількість імен, пов'язаних з подіями багатомісячної історії України, розвитком української науки і культури, суспільно-політичними, релігійними і національними рухами в Україні, з українською діаспорою у світі, а також із дослідженням та популяризацією вітчизняної історії та культури у зарубіжних країнах.

Робота із наповнення БД здійснювалася у друкованому та електронному варіантах. Це пов'язано з недостатнім матеріально-технічним забезпеченням ІБД та проблемами опрацювання окремих джерел [1, с. 163]. У цей період започатковано бібліографічну БД

«Джерела української біографістики» (далі «Джерела»), на основі якої підготовлено анотований бібліографічний покажчик.

Другий етап – побудова робочої моделі системи пошуку, опрацювання та збереження біографічного матеріалу, що являла собою дві інтегровані БД: біографічну «Персоналії» та бібліографічну «Джерела». У структурах обох БД враховано вимоги міжнародних стандартів обміну бібліографічними даними (міжнародні комунікативні формати UNIMARC та UNIMARC/Authorities).

Налагоджений зв'язок між БД дозволив отримувати результативну інформацію про знаходження даних (в якому джерелі, томі/номері/випуску, на якій сторінці), що дає можливість уточнювати біографічні дані (прізвище, імена, їх варіанти, псевдоніми, роки життя, інші дані), з'ясувати, звідки вони отримані.

Запропонована модель дає можливість поєднувати біографічну і бібліографічну інформацію про особу, постійно її оновлювати, накопичувати, уточнювати, зберігати, що, в свою чергу, дозволяє систематизувати зібраний матеріал та на його основі проводити біографічні дослідження й укладати різні види бібліографічних та біобібліографічних публікацій.

На матеріалах БД «Джерела» підготовлено й опубліковано низку анотованих бібліографічних покажчиків. БД «Персоналії» стала підґрунтям для укладання «Реєстру імен УБС на літери А, Б» та «Матеріалів до УБС». Головним досягненням цього періоду стало утворення потужного електронного біобібліографічного ресурсу УНБА, що на сьогодні включає: близько 80 тис. персоналій, понад 40 тис. електронних текстів довідок з енциклопедично-довідкових видань, близько 8 тис. бібліографічних описів з анотаціями джерел біографічної інформації та понад 700 їх електронних версій.

Третій етап укладання УНБА вимагає консолідації зусиль працівників різних установ (бібліотек, науково-дослідних установ, краєзнавчих товариств та інших громадських організацій, навчальних закладів), створення авторського колективу. Завданнями ІБД на цьому етапі є: розробка інструментарію біографічних досліджень – програмного забезпечення моделі ВБЛ УНБА з описами її елементів; укладання методичних рекомендацій з детальним описом процесів і операцій опрацювання біографічних матеріалів; організації та координації роботи з установами-партнерами; забезпечення системних дослідів зі встановлення нових

імен діячів України для включення їх до УНБА; виявлення, систематизації та фіксування джерел біографічної інформації, утворення репозитарія електронних версій текстів персональних бібліографічних покажчиків діячів вітчизняної історії, науки і культури; пошук та наповнення УНБА допоміжною інформацією: повнотекстовою, іконографічною, мультимедійною та ін.; проведення біографічних досліджень та розробка окремих біографій.

Список використаної літератури

1. Вітчизняні ресурси біографічної та біобібліографічної інформації: проблеми формування й використання : колективна монографія / [В. І. Попик (кер. проєкту), Н. І. Любовець, О. М. Яценко, С. М. Ляшко та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2016. – 272 с.

References

1. Popyk, V. I., & Liubovets, N. I., Yatsenko, O. M., Liashko, S. M., et al. (2016). *Vitchyzniani resursy biohrafichnoi ta biobibliohrafichnoi informatsii: problemy formuvannia y vykorystannia* [National resources of the biographical and biobibliographic information: the problems of formation and usage]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

UDC 929:304.44:004.91(477)

Yatsenko Oleh,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,
Head of Department,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

DEVELOPMENT OF A MODEL OF A VIRTUAL BIOGRAPHIC LABORATORY: A NEW STAGE AT THE WAY OF BUILDING «UKRAINIAN NATIONAL BIOGRAPHICAL ARCHIVE»

The stages of making the «Ukrainian National Biographical Archive» (UNBA) are considered and the issues of its new phase – development of the model of the Virtual Biographical Laboratory (VBL) – are intended to provide the general availability to biographers-researchers for the formation and clarification of biographical information, bibliographic resources about the people of Ukrainian history, science and culture.

Keywords: «Ukrainian National Biographic Archive», Virtual Biographic Laboratory, bio-bibliographic resource.

ІНТЕГРАЦІЯ ДРУКОВАНИХ ТА ЕЛЕКТРОННИХ БІБЛІОГРАФІЧНИХ РЕСУРСІВ У ФОРМУВАННІ РЕПЕРТУАРУ ПЕРІОДИКИ

УДК 070(091)(73=161.2)

Антонюк Тетяна Дмитрівна,

доктор історичних наук, доцент, завідувач відділу,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

ГАЗЕТА «НАРОДНА ВОЛЯ» ЯК ПРОМОТОР ІДЕЙ УКРАЇНСТВА В ДІАСПОРІ

Розглянуто тижневик «Народна воля», що видавався силами української діаспори в Сполучених Штатах Америки (Оліфант, Скрентон, Пенсільванія). З'ясовано напрямки, завдання, географію поширення, періодичність виходу, тираж, читацьку аудиторію газети. Виявлено можливості газетного видання щодо згуртування закордонних українців у боротьбі за демократичні цінності, національну ідею, свободу та незалежність України. Значну увагу приділено дизайну та рубрикам часопису.

Ключові слова: «Народна воля», видавнича діяльність, українці діаспори.

Українська преса з початку ХХ ст. помітно утверджувалася в світі як виразник інформаційних і культурних потреб українців, котрі з різних причин опинилися в еміграції. Одним із таких часописів, що упродовж майже століття активно служив інтересам українства і їхнім культурним, освітнім, ідеологічним потребам, була газета «Народна воля» (Narodna Volya; The People's Will). Це український тижневик, орган Українського народного союзу в Америці (Руського народного союзу), згодом Українського братського союзу (УБС), що з'явився в інформаційному просторі США 15 червня 1911 р. за редакцією Євгена Гвоздика, в Оліфанті, як правонаступник першого друкованого органу УБС «Шершня», що його видавав один із засновників Братського союзу Василь Гришко. «Народна воля» виходила упродовж 1911–2006 рр. укра-

їнською мовою, зберігаючи харківський правопис навіть з приїздом до Америки четвертої хвилі емігрантів з вільної України. У 1933 р. для залучення симпатиків газети з-поміж англомовних читачів та членів УБС була запроваджена одна сторінка газети англійською мовою, яка змінювала свої назви («Our American Page», «The Fraternal Voice», «Ukrainian Herald» тощо [1, с. 54–55]).

Газета обстоювала правопорядок у діаспорі та стала для тисяч емігрантів вікном у світ, їхньою розрадою, порадою і школою. На її сторінках читачі знаходили інформацію про події у світі, в Україні, про життя українських громад за океаном. Це пресове видання знайомило українців діаспори із життям в новій країні та роз'яснювало їм їхні права й обов'язки, було невичерпним джерелом науки і знання, адже в ньому друкувалися статті на різні теми: з історії, літератури, мистецтва, суспільної і політичної проблематики тощо. На сторінках річників «Народної Волі» можна знайти багато віршів і поем невідомих до того часу авторів [2, с. 2].

Від 1913 р. газета виходила у Скрентоні (штат Пенсильванія, США) як тижневик. Від серпня 1914 р. до січня 1915 р. видавалася двічі на тиждень; від січня 1915-го до червня 1916-го р. виходила два рази на тиждень вже у власній друкарні, в домі Українського робітничого союзу (УРСоюз); від липня 1916 р. до 16-го серпня 1942-го р. виходила три рази на тиждень; від 16-го липня 1942 р. до 1978 р. – раз на тиждень і мала вісім сторінок, одна з них друкувалася англійською мовою. Від 22-го жовтня 1970-го р. «Народна воля» виходила у зменшеному форматі, але зберігала вісім сторінок. Від 1991 р. часопис своїми публікаціями сприяв зміцненню української незалежності, захисту української мови та розвитку української культури, засуджував байдужість українських політиків до національного життя українського суспільства.

Наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. видавництво української преси у США стало фінансово невігідним, оскільки зменшилося покоління післявоєнної еміграції, яке стимулювало видання українських часописів. Через це видавець тижневика «Народна Воля» Український братський союз (УБС) вирішив наприкінці 2006 р. його закрити. Довголітній головний редактор тижневика Микола Дупляк, який в останніх роках видавав газету майже самотужки, відмовився видавати місячник. Проти припинення появи газети

рішуче протестували українські інтелігенти та професіоналісти з рядів УБС і з-поза організації. Ці протести, на чолі з д-ром Романом Ричоком, сприяли обмеженому виходу газети (виходила раз у місяць) упродовж трьох років. Новим головним редактором «Народної волі» в останні роки її виходу був Роман Лужецький [4]. Наклад протягом 98-річного виходу в світ змінювався від 3-х до 6,5 тис. примірників. На першій сторінці «Народної Волі» ліворуч зображено американський прапор, праворуч – визначений напрямком: «За соборність, самостійність та демократію України» [5]. Оформлення першої сторінки змінювалося зі зміною політичних і суспільних реалій. У 90-х рр. ХХ ст. перша сторінка має вже інші символічні зображення: ліворуч емблема УБР у вигляді кола, в центрі якого тризуб, над ним ліворуч маленькі прапори Америки і Канади. Праворуч – збільшений прапор Америки [7]. Числа часопису містять чорно-білі світлини та рисунки, що вигідно унаочнює публікації.

Крім членів УБС, «Народну волю» читали в Америці, Канаді, Німеччині, Франції, Італії й інших країнах розселення. З кінця 80-х рр. ХХ ст. її читачами поступово ставали й громадяни материкової України.

Головні редактори «Народної Волі» впродовж усього періоду її виходу: Євген Гвоздик (1911); Іван Ардан (1912); О. Косовий, І. Ардан (1913); Мирослав Стечишин (1919); Дем'ян Бориско (1922); Микола Репен (1923); Ярослав Чиж (1925); Микола Цеглинський (1929); знову Я. Чиж (1933); знову М. Цеглинський (1946); Дмитро Корбутяк і о. Іван Гундяк (1947); Матвій Стахів (з серпня 1947); Василь Модрич-Верган, М. Стахів (1955); В. Модрич-Верган (1971); Іван Смолій, В. Модрич-Верган (з листопада 1971); В. Поліщук (?); Микола Дупляк (1987); Роман Лужецький (2006). Англomовні сторінки та додатки редагували: Гамбаль-Струтинська Марія (1933–1938); Дж. Пронько (1947).

«Народна Воля» – це газета, що дотримувалася демократичних принципів вільної преси, обстоювала правопорядок у діаспорі, поширювала освіту, служила інтересам Українського братського союзу та його членам в Америці і Канаді. Були часи, коли УБС мав 275 відділів в Америці і Канаді і майже 24 000 членів. Основна тематика видання та назви рубрик відповідали меті і напрямам

УБС і були схвалені ще на першій Конвенції УБС у Гаррісбурзі в 1911 р. У першому числі «Народної Волі» від 15 червня 1911 р. читаємо про завдання газети: «Часопись має мати на увазі добро народу та організації, не має пропагувати ані поборювати ніякої віроісповідної секти, має ширити українську національну ідею під кличем рівність, єдність, братерство». Проте, напрямок «Народної Волі» мінявся, до певної міри, залежно від редакторів. У 1925 р. на VI Конвенції Братського Союзу в Баффало та 1929 р. на VII Конвенції в Скрентоні і 1933 р. на VIII Конвенції у Філадельфії, наголошувалося на зміні напрямку: «Народна Воля, як орган УБС, має мати дійсний український і робітничий напрям. Вона має піддержувати і поширювати думку про визволення Українського Народу з-під московського, польського і всякого чужого панування та об'єднання його в самостійній державі українських селян і робітників. Народна Воля має містити вістки з України про життя і поступ Українського Народу та про його боротьбу за визволення». Такий напрямок газети утримувався постійно за редакторства Ярослава Чижя аж до 1942 року. Після його відходу з редакції, були деякі хитання щодо способу редагування газети і з того приводу мали місце суперечки. Поклала їм кінець XII Конвенція УБС в 1950 р. в Скрентоні, яка виразно привернула традиційний напрямок «Народної Волі» коли редактором став д-р Матвій Стахів, а співредактором Дмитро Корбутяк. У резолюціях XIII Конвенції УБС, що відбулася у Філадельфії в 1954 р., у справі напрямку «Народної Волі» читаємо, що «...Народна Воля має дбати про добре ім'я і славу Союзу, обстоювати права і справедливість для робітників, боронити демократію і поборювати її ворогів і ворогів США і Канади, а разом з тим підтримувати визвольні змагання Українського Народу за свою самостійну, соборну, незалежну і демократичну державу на всіх його землях» [8].

Газета мала постійні рубрики: «Що діється в світі», «Що діється в Америці», «Що діється в Україні», «На жіночі теми», «Робітничі справи», «Що пишуть і говорять», «Суспільно-економічні проблеми», «З українського життя», «На теми молоді», «Руханка і спорт», «Наука і життя», «Лікарські поради», «Нові видання», «Гумор і сатира» тощо [5–9]. У різні роки газета мала додатки: English supplement; Вісті українського конгресового комітету

Америци; Література і мистецтво; Вісті фундації Українського Вільного Університету; Сторінка Українського Гарварду; Бойківська сторінка; Народна воля : 19-й спецвипуск Гарвардського центру українських студій з нагоди святкування десятиліття Українського Гарварду і дев'ятого з'їзду фонду кафедр українознавства; Спортивний клич; Voice; Інформаційна сторінка Українського Вільного Університету; Пластова іскра; Ukrainian Herald [10, с. 109–111].

«Народна воля» з честю виконала свою високу місію – донесла до українців діаспори, перш за все членів УБС, усіх своїх читачів дві головні ідеї: демократичний принцип, волю народу в усіх рішеннях організації і національно-державний принцип – зорганізованості українських переселенців в одну велику родину. Поширюючи освіту серед членів УБС, виступила промотором ідей демократизму, рівності, толерантності і соборності, сприяла гармонізації співжиття українства, що забезпечило злагоджену спільну працю у боротьбі за відновлення Української Держави.

Список використаної літератури

1. Біловус Л. І. Україномовна періодика у національно-культурному житті української діаспори США (1991–2017 рр.) [монографія] / Л. І. Біловус // ТНЕУ, 2017. – 608 с. 2. 85 років на службі Українському Братському Союзові і Україні // Народна воля. – 1996. – 13 чер. – Ч. 24.
2. Голіят Р. С. Історія української преси в Америці / Роман С. Голіят // Альманах УНСоюзу. 1978. Річник 68-ий. Джерзі Ситі – Нью Йорк : Свобода, 1978. – С. 88–90.
3. Дупляк М. Заокеанський тижневик «Народна воля» припинив свою появу. Режим доступу: <https://prosvita-ks.co.ua/books/vtf/4vtf/vtf4-08.htm>. – Назва з екрану.
4. Народна воля. – 1917. – 9 січня. – Ч. 4.
5. Народна воля. – 1959. – 22 жовтня. – Ч. 41.
6. Народна воля. – 1996. – 13 червня. – Ч. 24.
7. Народна воля. – 1999. – 17 червня. – Ч. 24.
8. Народна воля. – 2004. – 8 січня. – Ч. 2.
9. Українські газети 1898–2015 років, що виходили за межами України (з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського) : каталог / уклад.: О. А. Вакульчук (керівник), О. С. Залізнюк, Л. А. Білименко ; ред.-бібліографи: Н. Ф. Криворучко, С. В. Дригайло ; комп'ютерна технологія К. В. Лобузін ; НАН України, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. – Київ : НБУВ, 2018. – С. 109–111.

References

1. Bilovus, L. I. (2017). *Ukrainomovna periodyka u natsionalno-kulturnomu zhytti ukrainskoi diaspory SSHA (1991–2017 rr.) [monohrafiia]* [Ukrainian-language periodicals in the national-cultural life of the Ukrainian diaspora of the USA (1991–2017)] [monograph]. TNEU. [In Ukrainian].
2. (1996). 85 rokov na sluzhbi Ukrainському Bratskomu Soiuzovi i Ukraini [85 years in the service of the Ukrainian Brotherhood and Ukraine]. *Narodna volia*, 24. [In Ukrainian].
3. Holiat, R. S. (1978). Istoriiia ukrainskoi presy v Amerytsi [The History of the Ukrainian Press in America]. *Almanakh UNSoiuzu. Richnyk 68-yi.* (pp. 88-90). Dzherzi Syti-Niu York: Svoboda. [In Ukrainian].
4. Dupliak, M. (2008) *Zaokeanskyi tyzhnevnyk «Narodna volia» pryppynyv svoiu poiavu* [The overseas weekly "People's Liberty" stopped his appearance]. Retrieved from: <https://prosvita-ks.co.ua/books/vtf/4vtf/vtf4-08.htm> [In Ukrainian].
5. (1917). *Narodna volia* [People's Liberty]. Ch. 4. [In Ukrainian].
6. (1959). *Narodna volia* [People's Liberty]. Ch. 41. [In Ukrainian].
7. (1996). *Narodna volia* [People's Liberty]. Ch. 24. [In Ukrainian].
8. (1999). *Narodna volia* [People's Liberty]. Ch. 24. [In Ukrainian].
9. (2004). *Narodna volia* [People's Liberty]. Ch. 2. [In Ukrainian].
10. Vakulchuk, O. A., & Zalizniuk, O. S., Bilymenko, L. A. (Comps.). Kryvoruchko, N. F., & Dryhailo, S. V. (Eds.) (2018). *Ukrainski hazety 1898–2015 rokov, shcho vykhodyly za mezhamy Ukrainy (z fondiv Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho) : katalog* [Ukrainian Newspapers of 1898-2015, that were published outside of Ukraine (from the funds of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine): catalog]. Kyiv, Ukraine: NBUV. [In Ukrainian].

UDC 070(091)(73=161.2)

Antoniuk Tetyana,

Doctor of Historical Sciences, Associate Professor, Head of Department,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

«PEOPLE'S LIBERTY» NEWSPAPER – PROMOTOR OF IDEAS OF UKRAINE IN DIASPORA

The weekly «People's liberty» published by the Ukrainian diaspora in the United States of America (Olyphant, Scranton, Pennsylvania) is considered. The direction, problem, geography of distribution, periodicity of output, circulation, readership of the newspaper are determined. The possibilities of the newspaper edition concerning the uniting of foreign Ukrainians in the struggle for democratic values, national idea, freedom and independence of

Ukraine are revealed. Considerable attention is paid to the design and the sections of the magazine.

Keywords: «People's liberty», publishing activity, Ukrainians of diaspora.

УДК050.48-055.2НоваХата:[070.48(477.83-25)Діло:070.447
Федорович-Малицька]»1930»(045)

Астапцева Христина Андріївна,
молодший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

РЕТРОСПЕКТИВНА КРИТИКА ЖІНОЧОГО ЧАСОПISУ «НОВА ХАТА» (НА МАТЕРІАЛАХ ЛЬВІВСЬКОЇ ГАЗЕТИ «ДІЛО» ЗА 1930 р.)

Розглянуто критичні зауваги журналістки Іванни Федорович-Малицької стосовно політики редагування жіночого часопису «Нова Хата», комплект номерів якого за 1927–1931 рр. зберігається у фондах відділу зарубіжної україніки Інституту книгознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Ключові слова: часопис «Нова Хата», газета «Діло», Іванна Федорович-Малицька (псевд. Дарія Віконська), Ірина Макух-Павликовська, Марія Громницька, кооператив Українське Народне Мистецтво, жіноча преса.

Проблема об'єктивної критики у журналістиці існує чи не з часу появи останньої. Як і нині, так і майже століття тому, у медійному світі доволі складно було уникнути чорного PR-у з боку критиків. Якщо нині критика, як і журналістика стала радше кон'юнктурним явищем, то у 1930-х вона носила часто особистісний характер і базувалася на персональних уподобаннях критика.

Актуальність розвідки полягає у розкритті маловідомих фактів з біографії Іванни Федорович-Малицької та оприлюднення тез із її критичних статей щодо редагування «Нової Хати», а також з'ясуванні невідомих аспектів функціонування цього часопису.

Іванна-Кароліна (Ліна) Федорович-Малицька (псевд. Дарія Віконська) – аристократка за походженням, вихованка приватних шкіл Британії та Франції упродовж свого професійного життя публікувала літературно-мистецькі критичні статті у «Літературно-науковому віснику», газеті «Діло», часописах для галицького жіноцтва «Жіноча доля» і, звісно, «Нова Хата» [1, с. 70]. У Ч. 130–134 газети «Діло» за 1930 р. Іванна Федорович-Малицька опублікувала низку статей під спільною назвою: «Довкола одного журналу: Критичні замітки про редагування «Нової Хати». Любов Волошин у монографії «Образ Жінки у творчості Олекси Новаківського» публікує записи інтерв'ю з Жданом Новаківським – молодшим сином знаного галицького художника Олекси Новаківського, де той згадує про чоловіка Іванни Федорович-Малицької – Миколу Малицького, як одного із фундаторів газети «Діло»: «Був меценатом і членом багатьох українських громадських організацій, давав гроші у фонд бідних, на газету «Діло» тощо» [1, с. 71]. Це проливає світло на причину, чому редакція газети погодилася на публікацію необгрунтованої критики Іванни стосовно редакційної політики часопису «Нова Хата».

На перший погляд духовно витончена і субтельна Іванна Федорович-Малицька сміливо відстоювала свої погляди на літературному і політичному поприщах. Не минула ця доля і «Нову Хату», а конкретно, членкиню редколегії цього часопису – д-ра Марію Фуртак-Деркачеву. На політичному фронті у цих жінок виник серйозний конфлікт, що вилився у взаємну образу та припинення співпраці з редакцією п. Федорович-Малицької. Наслідком конфлікту стала спроба п. Федорович-Малицької відстояти свої позиції у вигляді гострої критики на шпальтах «Діла». Вона інкримінує редакції «Нової хати» комунофільство, занедбання українських і релігійних традицій, прискіпується до висвітлення мистецтвознавчих тем. Авторка вважає, що редакція часопису «під плащем удаваної безпартійности сіє далеко більше шкідливих, затроєних клясовою ненавистю до власного народу ідей, ніж є в силі це зробити здеклярований комуністичний часопис» [3, с. 4]. На подібні обвинувачення можна відповісти словами головної редакторки часопису «Нова Хата» Марії Громницької: «Нова

Хата» позиціонувалася як журнал, присвячений модам і справам домашнього жіночого господарства.

У першому номері «Нової Хати» за червень 1925 р. Марія Громницька чітко визначила вектор існування журналу: «Хочу Вам поради не лише в тому, як себе одягти, як пошити собі і дітям одяг чи білля, без помочи фахової сили, послуговуючися виключно нашими добрими й дешевими кроями, але теж буду старатися познайомити Вас, яким способом можна легко і дешево прибрати свою хату, щоб вона стала милою, гарною і привітною для Вас і для других. Хочу дальше облекшити Вам журбу про те, що «варити сьогодні»? Подаватиму Вам теж ради як заховати красу і здоровля своє і своїх найближих, та попри ті практичні ради, не забуду поміщувати й цікаву лектуру, – яка буде для Вас розрадою» [2, с. 1].

З огляду на зазначене, «Нова Хата» виконувала місію побутово-культурно-просвітницьку і аж ніяк її не можна звинувачувати у занедбанні звичаїв та комунофільстві.

Для висвітлення теми жіночого руху у міжвоєнній Галичині видавалися інші жіночі часописи, як от «Жінка» і «Громадянка», редаговані Міленою Рудницькою, а також журнали «Наша мета», «Жіноча Доля», «Жіночий Голос», «Українка» тощо. На теми релігійні та господарські орієнтувалися часописи «Українська господиня», тематичні сторінки у газетах «Діло», «Нова Зоря», «Новий Час».

Отже, на нашу думку, закидати «Новій Хаті» інертність та байдужість до актуальних політичних подій недоцільно, думка Івани Федорович-Малицької, яка вважає аполітичність злочином, є суб'єктивною і необґрунтованою, адже часопис з самого початку не позиціонував себе як політичний. Можливо саме завдяки такій «злочинній» аполітичності журнал проіснував найдовше з усіх жіночих пресових видань Галичини – з 1925 по 1939 рр., і це у часи репресивної політики з боку окупантської Польщі. Крім цього, часопис був дуже популярний серед українських емігранток Чехословаччини, Канади, США, Франції тощо. Тому, зайвий раз наражати часопис на небезпеку закриття шляхом необміркованої публікації нехай патріотичних, але часто радикальних за своєю суттю матеріалів, було б необачно з боку редакції.

Саме здоровий опортунізм редакційної колегії «Нової Хати» допомагав часопису вправно оминати владні перешкоди, чого не можна сказати, наприклад, про журнал «Жінка», наклад якого час від часу конфіскувала жандармерія у зв'язку із активною націоналістичною позицією редакційної колегії, що суперечила політичному вектору польського уряду.

Список використаної літератури

1. Любов Волошин. Образ Жінки у творчості Олекси Новаківського : монографія / Любов Волошин. – Львів-Харків: Видавець Олександр Савчук, 2018. – 368 с.
2. Громницька М. До читачок! / Марія Громницька // *Нова Хата*. – 1925. – № 1. – С. 1.
3. Федорович-Малицька І. Довкола одного журналу: Критичні замітки про редагування «Нової Хати». Част. 4 / Іванна Федорович-Малицька // *Діло*. – 1930. – № 133. – С. 4.

References

1. Voloshyn, L. (2018). *Obraz Zhinky u tvorchosti Oleksy Novakivskogho: monografia* [The woman image in the artistic creativity of Oleksa Novakivskyyi: Monograph]. Lviv-Kharkiv, Ukraine: Vydavets Oleksandr Savchuk. [In Ukrainian].
2. Hromnytska, M. (1925). Do chytachok! [To our readers!]. *Nova Khata*, 1, 1. [In Ukrainian].
3. Fedorovych-Malytska, I. (1930). Dovkola odnogo zhurnalu: Krytychni zamitky pro redaguvannia "Novoji Khaty". Chastyna IV [Around some magazine: A critical notes about Nova Khata. Part IV]. *Dilo*, 133, 4. [In Ukrainian].

UDC 050.48-055.2Nova khata:[070.48(477.83-25)Dilo:070.447Fedorovych-Malytska]»1930»(045)

Astaptseva Khrystyna,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

RETROSPECTIVE CRITICISM OF WOMEN'S MAGAZINE «NOVA KHATA» (BASED ON THE MATERIALS OF LVIV DAILY NEWSPAPER «DILO» DATED 1930's)

The paper examines the example of critical remarks about the women's magazine «Nova khata» editing (its complete coverage since 1927 till 1931 is preserved in Department of foreign Ukrainian fund of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine) that that have been made by journalist Ivanna Fedorovych-Malytska (pseud. Dariia Vikonska).

Keywords: «Nova Khata» magazine, newspaper «Dilo» Ivanna Fedorovych-Malytska (pseud. Dariia Vikonska), Iryna Makukh-Pavlykova, Maria Hromnytska, cooperative Ukrainian Folk Art, women's press.

УДК 027.54(477-25)НБУВ:025.171]:070(477)»1917/1919=112.28

Баганова Тетяна Олександрівна,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

ЇДИШОМОВНА ПЕРІОДИКА УКРАЇНИ 1917–1919 рр. ЯК ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛО (НА ПРИКЛАДІ ЩОДЕННОЇ ПАРТІЙНОЇ ГАЗЕТИ «НАЄ ЦАЙТ»)

Проаналізовано щоденну партійну газету «Нає цайт» 1917–1919 рр. з унікального зібрання їдишомовної періодики у відділі фонду юдаїки Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського як історичне джерело. Констатовано, що з усіх тогочасних місцевих періодичних видань їдишем саме «Нає цайт» можна назвати модерним засобом інформації, який мав повноцінні рубрики світових, загальноукраїнських, загальноросійських і єврейських новин, літературні та політичні есеї та огляд сучасної єврейської преси України.

Ключові слова: їдиш, періодика, «Нає цайт», джерело, єврейські політичні партії, Українська Центральна Рада, революція, Україна.

У відділі фонду юдаїки Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського є унікальне зібрання їдишомовної періодики України революційної доби 1917–1920 рр. Переважно це преса єврейських політичних партій, котрі брали участь у революційному житті тогочасної України. Вже з липня 1917 р. п'ять єврейських політичних партій – Бунд (Загальний єврейський робітничий союз у Литві, Польщі та Росії), Єврейська соціал-демократична робітничка партія «Поалей-Ціон», Об'єднана єврейська соціалістична робітничка партія («Фарейнікте»), Єврейська народна партія («Фолкспартей») та сіоністи – брали безпосередню участь у роботі Української Центральної Ради.

Незважаючи на палкі дискусії про статус івриту (відновлюваної «староєврейської» або ж «старогебрайської» мови) та їдишу, кожна з цих партій мала свої періодичні друковані органи єврейською народною мовою – їдишем. Нижче як приклад подібного історичного джерела ми розглянемо детальніше одне періодичне видання – газету «Нає цайт».

Із червня по жовтень 1917 р. партія «Фарейнікте» видавала у Києві свій щотижневий центральний орган «Дер їдишер пролетаріер» («Єврейський пролетар»). Потім, приблизно з вересня 1917 по травень 1919 р., замість вищезгаданого видання як його продовження – великоформатну щоденну газету «Нає цайт» («Новий час»). У відділі фонду юдаїки зберігається підшивка номерів «Нає цайт» за 1918 р. Газета за 3 (16) січня 1918 р. має номер 1 (89), тому можемо припустити, що станом на 3 січня вийшло вже 88 номерів, тобто найперший номер мав вийти у жовтні або ж наприкінці вересня 1917 р.

На титульній сторінці практично кожного номера зазначалося: «Нає цайт виходить за близької участі: М. Аніна (д-ра М. Шаца), Базіна (д-ра М. Зільберфарба), М. Каца, М. Літвакова та Якова Лещинського; Д. Бергельсона та Бен Адіра». Як бачимо, редколегія складалася з видатних діячів політики, літератури та культури. Одним із її редакторів був свого часу міністр з єврейських справ Мойше Зільберфарб, серед інших – члени партії «Фарейнікте», а також вже на той час відомий єврейський письменник Давид Бергельсон. Вказувалося, що редакція розташована у Києві, на вул. Караваєвській, 3.

Звісно, дослідник партійної преси повинен критично аналізувати кожне видання, зважаючи на політичні погляди та упередження тієї чи іншої політичної сили. Проте, з усіх періодичних видань 1917–1918 рр., власне саме «Нає цайт» можна умовно назвати модерним засобом інформації, який мав повноцінні рубрики новин – світових, загальноукраїнських, загальноросійських, а також єврейських (рубрика «Аф дер їдишер гас» – «На єврейській вулиці»). Крім новин, у газеті публікувалися есеї-роздуми про реформування єврейської громади, нові постанови, законопроекти та закони Центральної Ради, інформація про наступ більшовицьких військ на Україну, питання миру в Першій світовій війні, а

також огляди інших єврейських періодичних видань, зокрема, й політичних опонентів партії «Фарейнікте».

Наприкінці кожного номера – традиційна рубрика з рекламою. Досить цікавим є постійне рекламне оголошення, що друкувалося на останній сторінці кожного номера: «Я вчу їдишу / писати / читати / також історії євр. літератури / Нестерівська вулиця 20, помешкання 27 Л. Квітко». За таким коротеньким рекламним оголошенням ми не лише дізнаємося про популярність вивчення єврейської народної мови, але й про підробіток і місце мешкання (тодішня вулиця Нестерівська – це частина теперішньої вулиці Івана Франка, між бульваром Т. Шевченка та вул. Б. Хмельницького) на той час молодого, а згодом відомого єврейського поета Лейба Квітка.

Дуже детально висвітлювалася й суспільна думка та громадські настрої щодо різних подій, участі у загальних і місцевих виборах, а також участі у виборах до рад місцевих єврейських громад (кегіл). Наприклад, у № 2 газети за 4 січня 1918 р. у статті «Результати виборів до Київської кегіли» Й. Херсонський пише про високий абсентеїзм: «із 60 тисяч єврейських виборців, лише 16 тисяч проголосувало, це приблизно 27 %... широкі маси єврейського населення ще взагалі не зрозуміли важливості, яку громада відіграватиме у єврейському житті» [3, с. 2]. Незважаючи на свою політичну приналежність і симпатії чи антипатії, Й. Херсонський, як і інші автори видання «Нає цайт», давали дуже детальну інформацію, статистику у статтях, оглядах, новинах.

Про те, що видання «Нає цайт» було чи не найповнішим тогочасним джерелом інформації, незалежно від партійної приналежності читача, може свідчити й збірка матеріалів про погроми – видання «Период Центральной Рады и Гетмана: Антисемитизм и погромы на Украине, 1917–1918 гг.». Його укладач Ілля Чериковер у своєму описі стану місцевих єврейських громад після погромів часто посилається на опис подій саме газетою «Нає цайт», хоча за своїми політичними переконаннями він не симпатизував «Фарейнікте», адже був сіоністом.

Попри копітку багаторічну працю співробітниць відділу фонду юдаїки Олександри Веселко та Ганни Ривкіної (укладання карткових каталогів, електронних баз даних, електронних науково-попу-

лярних виставок, статей), на сьогодні їдишомовні періодичні видання України у 1917–1920 рр. практично не введені до наукового обігу і мало відомі дослідникам як важливі унікальні історичні джерела. Їх подальше наукове бібліографічне опрацювання може також доповнити репертуар періодики України 1917–1920 рр.

Список використаної літератури

1. История погромного движения на Украине 1917–1921 гг., Том первый: Период Центральной Рады и Гетмана: Антисемитизм и погромы на Украине, 1917–1918 гг. (Берлин: Издание «*Ostjudisches Historisches Archiv*») 1923. 335 с.
2. Нае цайт. – Київ, 1918. – № 2 (90). – С. 2.

References

1. *Istoriia pogromnogo dvizheniia na Ukraine 1917–1921 gg., Tom pervyi: Period Tsentralnoi Rady i Getmana: Anisemitizm i pogromy na Ukraine, 1917–1918 gg.* [History of Pogrom Movement in 1917–1921 Ukraine. Volume One: Period of the Central Rada and Hetman: Antisemitism and Pogroms in Ukraine, 1917–1918] (1923). Berlin, Germany: "Ostjudisches Historisches Archiv". [In Russian].
3. (1918) *Naie tsait* [*New Time*], № 2 (90), p. 2. [In Yiddish].

UDC 027.54(477-25)VNLU:025.171]:070(477)»1917/1919=112.28

Batanova Tetyana,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

YIDDISH PERIODICALS OF 1917–1919 UKRAINE AS A HISTORICAL SOURCE (THE CASE-STUDY OF THE DAILY PARTY NEWSPAPER «NAYE TSAYT»)

The paper analyzes the daily party newspaper «Naye tsayt» of 1917–1919 from the unique Yiddish periodicals collection in the Judaica Department of Institute of Manuscript of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine as a historical source. It is noted that among all the local Yiddish periodicals of that time exactly «Naye tsayt» might be called a modern mass media, which had comprehensive headings of world, all-Ukrainian, all-Russian and Jewish news, essays about literature and politics, as well as reviews of contemporary Jewish press of Ukraine.

Keywords: Yiddish, periodicals, «Naye tsayt», source, Jewish political parties, Ukrainian Central Rada, revolution, Ukraine.

УДК 027.54(477-25)НБУВ:001.891:025.5:[016:070]”1922/2002”

Вакульчук Ольга Анатоліївна,

кандидат історичних наук, завідувач відділу,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

Білименко Людмила Анатоліївна,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

**БАЗА ДАНИХ «БАГАТОТИРАЖНІ ГАЗЕТИ УКРАЇНИ У
ФОНДАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО (1922–2002 рр.)»
У СИСТЕМІ НАУКОВО-ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Розглянуто можливості комплексного дослідження багатотиражних газет, зокрема, створення друкованих бібліографічних покажчиків та електронних баз даних, що включають фабрично-заводські газети, газети вищих навчальних закладів, установ, а також колгоспні, радгоспні та газети МТС.

Ключові слова: база даних, багатотиражні газети, бібліографічний покажчик.

Одним із напрямів діяльності відділу пресознавства (ВП) як наукового підрозділу НБУВ є формування системи науково-інформаційних ресурсів традиційного та електронного типу на газетні видання. У 2019–2021 рр. у рамках виконання наукової теми «Атрибуція та експертиза як складова досліджень книжкових та інших видів бібліотечних пам'яток: основи теорії та практики» (керівник – Г. І. Ковальчук, розділ, за яким працює ВП – «Історичні і бібліографічні дослідження газетної періодики: атрибуція, історія, контент») фахівці відділу продовжують роботу над створенням друкованих та електронних бібліографічних ресурсів. Зокрема, готуються друковані бібліографічні покажчики «Газети України 1816–1916 рр. у фондах НБУВ» (2019), «Газети релігій-

них конфесій України 1989–2004» (2020), «Фабрично-заводські газети 1922–2002 рр. у системі багатотиражної преси України» (2021), поповнюються електронні бази даних (БД): «НБУВ на сторінках газет», «Науковці України у газетних публікаціях», «Газети України 1816–...».

У 2019 р. зареєстровано БД «Багатотиражні газети України у фондах НБУВ (1922–2002 рр.)». Слід зазначити, що всі БД, зокрема, й БД багатотиражних газет, адаптовані для ведення каталогу газет у програмному середовищі САБ ІРБІС-64. Створення цієї БД складається з декількох етапів. Оскільки головним інформаційним ресурсом є періодичні видання (фабрично-заводські газети), то електронна БД повинна містити повну і детальну інформацію про даний ресурс. Тому, на першому етапі вводиться інформація стосовно газети: назва (паралельна назва), підзаголовкові дані, місце видання, рік видання, мова; подаються відомості про редакторів або видавців газети, а в разі неможливого з'ясування таких – відомості про організацію. Якщо газета змінювала назву протягом періоду виходу, подаються відомості про попередню чи останню назви і на неї робляться відсилки. Вводиться кумуляція, додатки, загальні примітки. Наступний етап роботи – бібліографічне редагування введених даних.

За статистичними показниками зазначена БД складається з 3370 записів. Наведемо приклад бібліографічного опису однієї із заводських газет:

Мартиец [Текст] : орган партбюро, профсоюз. и комсомол. ком. судоремонт. и судостроит. з-да им. А. Марти в Одессе / ред. А. Мидибер. – Одесса, 1928–1933, 1936–1941. – Выходит 4 раза в месяц.

Назва: 1928 № 1 (1 мая) – 6 (20 окт.) Красный судостроитель ; 1928 № 7 (7 жовт.) – 9 (27 груд.) Червоний суднобудівельник ; 1929 № 10 (10 січ.) – 1931 № 12 (25 квіт.) Червоний суднобудівник ; 1932 № 2 [б. д.] – 1940 № 40 (1119) (11 трав.) Мартієць. – **Підзаг.:** 1928 № 1–6 орган рабочих и служащих з-да Андрэ Марти в Одессе ; 1928 № 7–9 орган робітників та службовців з-ду Андре Марти ; 1929 № 10 – 1931 № 12 орган робітників та службовців з-ду ім. А. Марти в Одесі ; 1932 № 2 – 1940 № 40 орган партбюро, профспілк. ком. та ком. комсомолу суднобуд. та судоремонт. з-ду

ім. Андре Марті в Одесі. – **Мова вид.:** 1928 № 1–6 рос. ; 1928 № 7 – 1940 № 40 укр.

1928, № 1 (1 мая) – 6 (20 окт.), 7 (7 жовт.) – 9 (27 груд.);

1929, № 10 (10 січ.) – 25 (31 груд.);

1930, № 26 (22 січ.) – 29, 31, 33–45, 82–86 (22 груд.);

1931, № 87 (6 січ.) – 89 (22 січ.) ; 4 (4 лют.) – 12 (25 квіт.);

1932, № 2 [б. д.];

1933, № 87 (353) (17 жовт.) – 90, 99 (365) (5 груд.);

1936, № 29 (612) (4 квіт.) – 31, 33–35, 38, 40–47, 49–64, 66–72, 74–106, 109, 110 (693) (31 груд.);

1937, № 1 (694) (4 січ.) – 11, 13–31, 33–50, 54–78, 82–101, 103–117 (810) (21 груд.);

1938, № 1 (814) (4 січ.) – 52, 57–71, 75–83, 85–90, 92–94, 98–128 (888) (30 груд.);

1939, № 1 (889) (1 січ.) – 102 (989) (28 груд.);

1940, № 1 (990) (1 січ.) – 5, 7–19, 22–40 (1119) (11 трав.), 41 (1120) (14 мая) – 48, 51, 53, 54, 57, 58, 60, 62, 66–68, 70–80, 82–89 (1168) (31 дек.);

1941, № 1 (1169) (6 янв.) – 11, 13–22 (1190) (7 июня).

Дод.: 1930 Літературна сторінка ; 1932, 1933 «Мартієць» = «Соціалістична перемога» на хлібозаготівлях в Тілігуло-Березанському районі ; 1933 «Мартієць» на збиральній в підшефних колгоспах Снігурівського району ; 1937 Техническая страница ; 1939 Литературная страница.

Із бібліографічного опису видно, що газета виходила з 1928 по 1941 рік. Але у фондах НБУВ є газети, що виходили протягом 50 років і більше. Так, наприклад, газета «Київський взуттьовик» трудового колективу Київської взуттєвої фабрики ім. 10-річчя комсомолу України за редакцією О. Стояна виходила з 1929 по 1990 роки з перервою у воєнний і післявоєнний періоди. Протягом 1929–1941 рр. газета тричі змінювала свою назву («Цвіковка», 1929; «Індустріальний взуттєвик», 1929–1938; «Взуттєвик», 1938–1941). Змінювалися підзаголовкові дані (спочатку газета була органом робітників і службовців, згодом – партбюро, фабкому та дирекції фабрики). В описі присутні технічні, літературні, молодіжні, комсомольські сторінки, спецвипуски. Всі ці зміни відображені в електронній БД.

Багатотиражні газети – специфічний вид періодичних видань, різновид історичних джерел, що потребують ретельного вивчення. У відділі пресознавства НБУВ у 2019 р. у рамках запланованої наукової теми розпочато комплексне історико-бібліографічне дослідження багатотиражної преси, результатом якої стане публікація серії каталогів, що репрезентуватимуть почергово усі сегменти даного виду преси (фабрично-заводські, колгоспні, газети ВНЗ і установ, політвідділів МТС тощо), а також база даних, монографія і статті у фахових виданнях. Зазначимо, що таке дослідження проводиться в Україні вперше.

Багатотиражні газети – явище унікальне, «дзеркало» повсякденного життя, де зафіксовані всі тогочасні проблеми і події – від побутових до загальнополітичних – мікроісторія, мікротематика і макроісторія та макропроблематика. Багатотиражна преса за своєю сутністю є послідовним літописом, що відбиває історію певного підприємства, установи, навчального закладу у фактах, документах, поглядах сучасників, існуючи і розвиваючись у певних історичних і суспільно-політичних умовах, відображаючи усі характерні особливості часу.

UDC 027.54(477-25)NLUV:001.891:025.5:[016:070]"1922/2002"

Vakulchuk Olga,

Candidate of Historical Sciences, Head of Department,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

Bilymenko Liudmyla,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

**DATABASE «MASS-CIRCULATION NEWSPAPERS OF
UKRAINE IN FUNDS OF VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF
UKRAINE (1922–2002)» IN THE SYSTEM OF SCIENTIFIC AND
INFORMATION RESOURCES OF V. I. VERNADSKYI NATIONAL
LIBRARY OF UKRAINE**

The possibilities of complex research of multi-circulation newspapers, in particular the creation of printed bibliographic indexes and electronic

databases, including factory newspapers, newspapers of higher educational establishments and institutions, as well as newspapers of collective (kolkhoz) and state (sovkhoz) farms and newspapers of machine tractor station (MTS), are considered.

Keywords: database, mass-circulation newspapers, bibliographic index.

УДК 070(470+571) «1918»:027.021(477)НБУВ

Горшихіна Ольга Юліївна,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

**ОГЛЯД РОСІЙСЬКО-ЄВРЕЙСЬКОЇ ЕМІГРАНТСЬКОЇ
ПРЕСИ 1919–1939 рр. З КОЛЕКЦІЇ «ПЕРІОДИКА»
ВІДДІЛУ ФОНДУ ЮДАЇКИ ІНСТИТУТУ РУКОПISУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Історико-хронологічний огляд російсько-єврейської преси, що видавалася в Європі та Азії у міжвоєнний період (1919–1939), здійснений на основі службової електронної бази даних «Юдаїка росіка» відділу фонду юдаїки Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Ключові слова: історія, періодика, євреї, еміграція.

За постановою Комісаріату друку Петроградської Трудової Комуні 7-го вересня 1918 р. закрито щотижневий журнал «Рас-свет». Натомість сіоністська організація 10 листопада 1918 р. почала видавати в Петрограді щотижневик «Хроника еврейской жизни» – літературно-політичний та інформаційний журнал, єдиний орган національної єврейської преси в Росії цього періоду; редактор-видавець – Яків Клебанов (1887–1966) – політичний діяч, публіцист, активний учасник сіоністського руху в Росії. Я. Клебанов закінчив юридичний факультет Петербурзького уні-

верситету, вчився в університетах Німеччини та Швейцарії, на початку ХХ ст. керував сіоністським рухом серед студентів Росії, редагував журнал «Еврейський студент», брав участь як делегат у сіоністських конгресах, входив до редколегії тижневика «Рассвет», а після його закриття очолив видання «Хроника еврейской жизни». За керівництва Клебанова, цей журнал розширив свою інформаційну частину, більше уваги приділяв питанням сіоністського руху в Росії та за кордоном, особливо в Палестині. Серед авторів – відомі сіоністи, історики, публіцисти того часу – Ю. Бруцкус, Б. Гольдберг, Р. Рубінштейн, І. Айзенштадт, С. Лівман, С. Гіршкан, А. Каган, М. Бубер, А. Давідсон, Д. Шульман, Ю. Бурак, З. Бейлін, Л. Едельштейн та ін. Однак після доносу євсекції, невдоволеної публікаціями в «Хронике еврейской жизни» статей проти заборони викладання івриту як «мови контрреволюції», його випуск був припинений у липні 1919 р. за розпорядженням Петроградської надзвичайної комісії. (Євсекція – від Єврейська секція – назва єврейських комуністичних секцій ВКП(б), створених у 1918 р. поряд з іншими національними секціями при ВКП (б), а також при компартіях України (КП (б)У) і Білорусії (КП(б)Б) у 1919 р. Головним завданням цих національних секцій було поширення комуністичної ідеології в середовищі національних меншин на їхній рідній мові. Євсекції були розформовані на поч. 1930-х років.)

Так закінчилася історія видання головної газети російських сіоністів – тижневика «Рассвет», заснованого в 1905 р. у Петербурзі А.Д. Ідельсоном. Журнал «Рассвет» відновився у Берліні в квітні 1922 р. як орган Федерації російсько-українських сіоністів. Спочатку його головним редактором був Ш. Гепштейн, до редакції входили також І. Шехтман, В. Якобсон, Х. Грінберг, М. Гіндес, М. Алейніков. У липні 1923 р. членом редколегії і постійним співробітником «Рассвета» став В. Жаботинський, у зв'язку з цим з редакції вийшли М. Гіндес, В. Якобсон, М. Алейніков, Х. Грінберг. Сформувалася нова редколегія, до якої, окрім Ш. Гепштейна, В. Жаботинського і І. Шехтмана, увійшли Ю. Бруцкус, І. Клинов, І. Трівус, М. Клейнман і М. Шварцман. З цього часу редакція «Рассвета» перетворилася на організаційний центр руху сіоністів-ревізіоністів. У берлінський період в «Рассвете» друкувалися такі

основоположні статті Жаботинського, як «Сіон і комунізм», «Про залізну стіну», «Етика залізної стіни» тощо. У центрі уваги газети – новини сіоністського руху, хроніка єврейської, російського і російсько-єврейського життя Берліна; публікувалися у газеті відгуки на події європейської політики, політики Великобританії в Палестині та положення єврейського населення в Радянському Союзі. Особливу увагу автори публікацій приділяли придушенню російсько-єврейської «нерадянської» культури (закриття хедерів, судам над релігійними діячами, арештам рабинів і керівників громад). Серед авторів – відомі історики та публіцисти Ю. Борисов, М. Гіндес, Я. Гольдберг, М. Бейлінзон, Я. Вейншал, І. Тогар, Б. Хецрон, С. Черніховський, В. Якобі, І. Пригожій, Р. Левін, А. Шапіро, І. Штейн, І. Байер, Б. Нівельський, М. Соловейчик, Я. Фіхман та ін.

Після більш ніж піврічної перерви «Рассвет» відновився в Парижі з грудня 1924 р. за редагуванням В. Жаботинського, з середи 1925 р. спільно з М. Берхіним, а з 1930 р. – з І. Шехтманом. Постійними співробітниками паризького «Рассвета» були Шошанна Авів, Ю. Бруцкус, Я. Вейншал, Ш. Гепштейн, М. Гроссман, І. Клінов, М. Осоргін, І. Розов, В. Тьомкін, І. Шехтман, І. Шкловський, серед авторів – М. Берхін, Ю. Борисов, І. Ейгер, Я. Гольдберг, І. Трівус, З. Вейншал, Б. Вайнштейн, Н. Сорін, С. Гомельська, Б. Самуелі, А. Кулішер, І. Найдич, Р. Ліхтгейм, Г. Сліозберг, Р. Штрікер та ін. Жаботинський на сторінках «Рассвета» друкував свої художні твори і спогади (роман «Самсон Назарянин», 1925–1926; «П'ятеро», 1933–1934), а весь № 42 за 1930 р. присвячений його 50-річчю.

«Рассвет» був єдиним високопрофесійним російсько-єврейським друкованим органом за межами Росії, його статті перекладалися і передруковувалися іншими виданнями та служили темою для жвавих дискусій. Так як фінансове становище «Рассвета» було неміцним, а матеріальна підтримка ревізійністської організації носила лише формальний характер, група єврейських громадських діячів на чолі з адвокатами Г. Сліозбергом, М. Гольдштейном, Г. Вишняком, скульптором Н. Аронсоном та промисловцем І. Найдічем, навесні 1933 р. організувала в Парижі «Товариство друзів «Рассвета». За угодою з «Товариством» редакція не залежала від політичної лінії в сіоністському напрямі,

але висвітлення загальноєврейських проблем, питань культури, економіки та світової політики контролювалося представниками «Товариства». Проте, не дивлячись на ці заходи, фінансове становище «Рассвета» погіршувалося, адже звужувалося коло читачів, які знали російську мову. У листопаді 1933 р. видання «Рассвета» тимчасово припинилося і було відновлено 15 січня 1934 р. Газета стала виходити раз на два тижні, в липні і серпні – раз на місяць, а після трьох з половиною місяців перерви 14 грудня вийшов останній номер.

У Парижі з 1919 по 1924 рр. відомий юрист та громадський діяч М. Вінавер видавав тижневик «Еврейская трибуна». Журнал був інформаційним центром для російського єврейства, зокрема в організації допомоги єврейським емігрантам в Константинополі, Бухаресті, Берліні та Парижі і рупором боротьби з антисемітизмом. Однак, головне завдання журналу полягало у підтриманні зв'язку російського єврейства з Росією і світовою культурою, нормалізації відносин між євреями і російським суспільством у майбутній демократичній державі, на яку перетвориться Росія після падіння більшовизму.

У міжвоєнні роки потужний осередок еміграції зосередився не лише в Європі, а і в Азії: у Харбіні, Шанхаї, Тяньцзіні жили десятки тисяч євреїв, які емігрували з Російської Імперії, після 1917 р. Двадцять років ХХ ст. – час розквіту єврейської громади Харбіна. У місті діяли численні єврейські громадські установи та організації, гімназія, талмуд-тора, Єврейська народна школа, єврейська лікарня, будинок для людей похилого віку, трудова школа для дівчат, єврейський народний банк. Діяли філії майже всіх єврейських політичних партій, серед яких сіоністські займали центральне місце. У 1920 р. з Шанхая в Харбін переведені Палестинське Далекосхідне бюро і його друкований орган – тижневик «Сибирь – Палестина» (виходив з 1920 р. по 1924 р., редактор А. Кауфман, засновник видання – голова бюро А. Євзеров).

Спадкоємицею щотижневика стала суспільно-літературна газета «Еврейская жизнь», що виходила в Харбіні з 1925 р. по 1940 р., по 52 номери на рік. У газеті друкувалися статті та нариси про життя євреїв у Палестині, висвітлювалися питання еміграції та будівництва Палестинської держави, культури та побуту євреїв

на Далекому Сході, біографії діячів сіоністського руху, історичні матеріали. Видання носило сіоністську спрямованість. У газеті публікувалися: З. Іціс, Д. Швіль, З. Котлер, Я. Ліщинський, Ш. Ступницький, І. Гордон, М. Ушишкін, Х. Бялик, Л. Пинскер, Х. Житловський, С. Гінзбург.

У міжвоєнний період активно друкувалися російсько-єврейські газети, журнали та бюлетені, але більшість видань протрималася лише кілька номерів. Наприклад, у грудні 1919 р. в Харбїні почав видаватися російсько-єврейський двотижневий журнал «Наше слово» – орган Харбїнського відділення «Сибирер Идише Кунтур-Лиге Цукунфт», редактор-видавець – М. Бірман. Вийшло всього 4 номери журналу, останній – у липні 1920 р. Серед його авторів – В. Гроссман, М. Телль, Ф. Розенблат, І. Ротман, М. Бірбраер, Х. Канторович, С. Соскін, Д. Ейгорн, Р.Лівшіц, М. Івенський, Д. Голонскій, І. Мафіофіс та ін. У журналі висвітлювалися новини єврейського життя з-за кордону, місцева хроніка, новинки бібліографії, листування з читачами тощо.

Матеріал цієї публікації готувався на основі службової електронної бази даних «Юдаїка росіка» ВФЮ НБУВ, що охоплює російсько-єврейські періодичні видання з 1860 р. по 1939 р.

UDC 070(470+571) «1918»:027.021(477) VNLU

Gorshihina Olga,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

**THE RUSSIAN-JEWISH EMIGRANTS PRESS OF 1919–1939
REVIEW FROM THE “PERIODICS” OF JUDAICA DEPARTMENT
OF THE INSTITUTE OF MANUSCRIPT OF THE V. I.
VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE**

Historical and chronological review of the Russian-Jewish press, published in Europe and Asia during the interwar period (1919–1939), on the basis of the official electronic database «Judika Rosika» of the Judaica Department of Institute of Manuscript of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine.

Keywords: history, periodicals, Jews, emigration.

УДК 050(71)(=161.2)“1918/1939”

Дзира Олеся Іванівна,

кандидат історичних наук, науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

ПРЕСОЗНАВЧІ ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРНОЇ ПЕРІОДИКИ КАНАДИ 1918–1939 рр.

Проаналізовано вітчизняні та діаспорні розвідки різних років, що стосуються історії української періодики в Канаді у міжвоєнний період. Встановлено рівень розкриття теми, відстежено основні напрями й тенденції досліджень та окреслено перспективи майбутніх пошуків.

Ключові слова: преса, історіографія, українська діаспора, Канада.

Преса є самотнім джерелом для вивчення суспільно-політичної ситуації в українській діаспорі. Основна маса досліджень з теми була зроблена її представниками. Зокрема, Михайло Боровик підготував ґрунтовну розвідку «Українсько-канадська преса та її значення для української меншини в Канаді» (Мюнхен. 1977). Науковець опрацював значну кількість часописів у Канаді від початку їх створення до 1967 р. Вчений зібрав великий фактологічний матеріал і класифікував його за місцем видання газет та журналів. Половину книги складає бібліографічний огляд періодичних видань в алфавітному порядку з даними про роки виходу, періодичність, редакторів, фінансування, ідеологічну спрямованість. М. Боровик наголосив на значенні преси для української національної меншини в Канаді та її зв'язках з Україною. Відомий діаспорний вчений Михайло Марунчак у 2-му томі «Історії українців Канади» (Вінніпег, 1991), присвяченому другій та третій хвилям переселення, дослідив вплив новоприбулих іммігрантів та їх преси на громадське життя у діаспорі. Детально зосередившись на історії української преси у Канаді, М. Марунчак ділить її за видавничими центрами. Питання діяльності українських об'єднань в еміграції та їх пресових органів у час голодомору 1932–1933 рр. висвітлено в окремій його роботі «Нація в боротьбі за своє існування: 1932 і 1933 в Україні і діаспорі» (Вінніпег, 1985).

Переважна більшість розробок про пресу подається в контексті дослідження певної громадської організації. Так, діяльність комуністичних організації та їхні газети висвітлені в науковій спадщині Петра Кравчука, зокрема, у його працях «П'ятдесят років служіння народу : до історії української народної преси в Канаді» (Торонто, 1977) та «Українці в Канаді : статті, нариси, памфлети (Київ, 1981). Зазначимо, що П. Кравчук з 1936 р. співпрацював з комуністичними виданнями і був одним із редакторів «Українського життя». Тому його дослідження мають дещо тенденційний характер, оскільки відповідна преса виступала інструментом пропаганди і боротьби з «імперіалізмом». У його виданні «П'ятдесят років служіння народу: до історії української народної преси в Канаді» детально простежується історичний розвиток української «робітничо-фермерської» періодики в Канаді упродовж 1907–1957 рр. Автор розкриває тематику статей, що відображають історію комуністичного руху у Канаді і світі.

Преса націоналістичних організацій, а саме «Стрілецькі вісті», побіжно розглядається у статті Зиновія Книша «Стрілецька преса», надрукованій у збірнику «За честь, за славу, за народ! : збірник на золотий ювілей Української стрілецької громади в Канаді 1928–1978» (Торонто, 1978). Про українські націоналістичні організації ХХ ст. на Батьківщині й в Канаді та їхню пресу писав у своєму збірнику «За межами Батьківщини» (Львів, 2002) вчений з діаспори Василь Верига. У його праці матеріал викладається досить хаотично, часом повторюється, серед відомостей про міжвоєнний період в історії українського націоналістичного руху у Канаді головний акцент зроблено на роботі його пресового органу «Новий шлях». Автор у першу чергу характеризує організаційний аспект історії часопису, однак досить мало уваги приділяє його тематичній наповненості.

Історія створення та роботи ліберального видання «Український голос» стисло передана у статті його редактора Івана Сирника в «Ювілейному альманасі» [2] для відзначення 50-ліття його діяльності, де подано відомості про тематики й рубрики, що складають видання, про його заснування, внесок редакторів, ідеї, які вони пропагували. На жаль, у статті не достатньо приділено увагу до ставлення уряду до його діяльності, відсутня інформація

про популяризацію серед населення та контакти з редакціями інших канадських газет та видань.

Вітчизняна ж історіографія фактично оминула питання діаспорної періодики. Серед поодиноких спроб варто згадати статтю Наталії Марченко про пресу ордену редemptористів у Канаді [1].

Таким чином, пресознавчі дослідження стосовно українських газет у Канаді у 1918–1939 рр. публікували переважно представники діаспори. Завдяки таким вченим, як М. Марунчак та М. Боровик стало можливим ознайомитись з видавничою практикою українців і простежити роботу як розтиражованих, так і мало популярних періодичних видань у Канаді. Однак, інформаційний потенціал українських періодичних видань міжвоєнного періоду у Канаді розкрито далеко не повністю, потребує більшої деталізації і сама історія їх функціонування. Вітчизняні науковці, за деякими винятками, досі активно не долучались до таких досліджень.

Список використаної літератури

1. Марченко Н. Українські періодичні видання католицького ордену отців редemptористів в Канаді // Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті : тези доповідей другої Міжнародної науково-практичної конференції, Львів, 18–20 червня 2008 р. – Львів: Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2008. – С. 192–193.
2. Сирник І. Г. «Український голос» в перших роках: його напрями, завдання і турботи. Ювілейний альманах для відмічення 50-ліття праці «Українського голосу» 1910–1960. Вінніпег: Накладом і друком видавничої спілки Тризуб, 1960. – С. 38–51.

References

1. Marchenko, N. (2008, June). Ukrainski periodychni vydannia katolytskoho ordenu ottziv redemptorystiv v Kanadi [The Ukrainian periodicals of the Catholic order of redemptorist fathers in Canada]. In *Diaspora as a factor in affirming the state of Ukraine in the international community: abstracts of papers of the second International scientific and practical conference* (pp. 192-193). Lviv, Ukraine: Vyd-vo Nats. un-tu "Lvivska politekhniky". [In Ukrainian].
2. Syrnyk, I. H. (1960). «Ukrainskyi holos» v pershykh rokakh: yoho napriamy, zavdannia i turbot [«Ukrainian voice» in the first years: its directions, tasks and concerns]. In *Yuvileinyi almanakh dlia vidmichennia 50-littia pratsi "Ukrainskoho holosu" 1910–1960* [The Jubilee almanac to mark the 50th anniversary of the "Ukrainian Voice" in 1910–1960s] (pp. 38-51). Winnipeg, Canada: Nakladom i drukom vydavnychoi spilky Tryzub. [In Ukrainian].

UDK 930(71)(070.1)-054.72(=161.2)“1918/1939”

Dzyra Olesia,

Candidate of Historical Sciences, Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

PERIODICAL STUDIES OF THE UKRAINIAN DIASPORA PERIODICALS OF CANADA 1918–1939

The domestic and diaspora investigations of different years concerning the history of Ukrainian periodicals in Canada during the interwar period have been analyzed. The level of disclosure of the topic has been determined, the main directions and tendencies of the researches have been traced and prospects of future searches have been outlined.

Keywords: press, historiography, Ukrainian diaspora, Canada.

УДК 027.54(477-25)НБУВ:[050-0552.2:084.5]“1920/1930”305

Донець Олена Миколаївна,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

ЧАСОПИСИ ДЛЯ ЖІНОК І ПЛАКАТИ 1920–1930-Х РОКІВ ЯК ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ (НА ОСНОВІ МАТЕРІАЛІВ ІЗ ФОНДІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО)

Розглянуто доцільність комплексного опрацювання вербальних (часописи для жінок з фондів НБУВ) і візуальних (друковані плакати із зібрання відділу образотворчих мистецтв НБУВ) джерел у дослідженні ідеологічного конструювання образу жінки 1920–1930-х років. Наголошено на тому, що саме поєднання вербального й візуального надає змогу якнайповніше розкрити й схарактеризувати ті зміни, що відбувалися

у трактуванні гендеру упродовж зазначеного періоду під впливом певних соціокультурних перетворень.

Ключові слова: часописи для жінок, плакати, гендерні дослідження.

Сучасна гендерна політика певною мірою базується на радянському історичному досвіді (як позитивному, так і негативному). Саме тому сьогодні потребують вивчення і глибокого переосмислення ті засоби конструювання «нової жінки», які почали активно впроваджуватися владою у період з 1920-х до першої половини 1930-х років. Про це писала, розмірковуючи над історією закріпачення жінки у світовому масштабі, Симона де Бовуар у своїй праці 1949 р. «Друга стаття»: «Світ, суспільство, у якому б чоловіки й жінки були б рівноправними, неважко собі уявити, адже це саме те суспільство, яке обіцяла створити радянська влада».

Важливу роль у процесі реалізації нової ідеологічної гендерної моделі відігравали плакати й часописи, які на той час слугували взірцями для масового наслідування. Письменна, а отже, більш прогресивна, частина жіноцтва прагнула бути схожою на героїнь публікацій у часописах, а неписьменна – на героїню плакатів, що супроводжували її в громадських закладах, міському транспорті і на вулицях, у сільрадах і хатах-читальнях. Зміст вербальної інформації, що носить у плакаті лаконічний характер, більш ґрунтовно розкривається в текстах часописів, а іконографічний потенціал плаката спонукає до більш ретельного аналізу журнальних текстів.

Образ жінки в українському радянському плакаті, як і сам плакат, є результатом копіткої праці ідеологічної пропагандистської машини. Світ жіноцтва, що постає в ньому, – нездійснений рай, обіцяний жінкам ще з тих часів, коли Ленін «визволив» їх з неволі «домашнього рабства». Жінка відтепер – у центрі уваги, принаймні, на просторах плакатного аркуша, де вона постає дужою і рішуче налаштованою на нове життя. Зазвичай художники, підкреслюючи нову роль жінки, змальовують її постать не просто у центрі художньої площини, а ніби понад натовпом, з широко відкритою горлянкою-трубою, що проголошує свої права. І в плакаті, і в часописах бачимо рекламу фабрик-кухонь, пральних машин, дитячих ясел, нових засобів гігієни, гормональної контрацепції,

косметичних засобів. Плакатні аркуші запевняють, що відтепер жінка, полишивши традиційні для себе ролі домогосподарки та іграшки для чоловічих розваг, має час для особистого розвитку і праці на суспільній ниві. І в журнальних статтях, і в плакатах йдеться про залучення жінок до навчання, роботи в кооперації та у промисловості.

Зрозуміти причину гендерних метаморфоз якнайкраще дозволяють публікації в «Журнале для женщины» (започаткований 1913 р.) та «Женском журнале» (започаткований 1926 р.), на сторінках яких розгорнулася полеміка з приводу того, бути чи не бути вільним міжстатевим стосункам, чи не віджив своє патріархальний шлюб, і що робити з неплатниками аліментів. Ще однією важливою темою стало здоров'я жінки, гігієна міжстатевих відносин і спадковість. Так, з'явилися плакати, що пропонували перед тим, як вступати у шлюб, перевірити свій стан здоров'я. У них художники гротескно змальовували страшні наслідки бездумної поведінки майбутніх батьків: хворих дітей з вадами розвитку. Це була пропаганда спочатку популярної, а потім, за сталінських часів, знищеної науки «євгеніки» – вчення про шляхи поліпшення спадковості людини. Про це ж йшлося і на сторінках часописів, приміром, у статті «Дефективные и социально-запущенные дети» в «Женском журнале» № 1 за 1926 р.

Візуальним маркером емансипованої жінки стала червона, особливим чином пов'язана на голові хустинка, на кшталт фрігійського ковпака – символу свободи, відомого ще з часів давньоримського рабства. Коротко стрижена, з вибритою потилицею, жінка в такій «фрігійській» хустині сприймалася як звільнена від рабства й емансипована. А запозичені ці «революційні» маркери були, як відомо, з буремних часів Паризької Комуні.

На початку 1930-х рр. «плакатна жінка» вже не бореться за власне розкріпачення, вона щаслива і задоволена, радісна й усміхнена, бо стала «найщасливішою у світі». Принаймні це проголошується в гаслах, партійних промовах і у статтях жіночих часописів. Відколи «жінка радянська» стала найщасливішою, вона перестала бути символом нового життя, віднині вона стала його атрибутом; як наслідок – символічно-алегоричне зображення жінки поступається реалістичному.

Отже, на основі комплексного аналізу художніх зображень, гасел і текстів у плакатах і часописах можна стверджувати, що плакат як образотворчий документ і матеріали часописів слугують доповнюючими одне одного джерелами у вивченні гендерних питань. Плакати пропонують «тезисне» висвітлення ключових ідеологічних позицій влади щодо жіночого питання, а часописи містять конкретизовану інформацію про їх упровадження. Ці обставини уможливають при занесенні відомостей про плакат до електронної бази даних додавати важливу допоміжну інформацію у поле «додаткові відомості», в зону «примітки», тим самим збільшуючи інформаційний потенціал бази даних українського друкованого плаката.

Таким чином, розглянувши доцільність комплексного опрацювання вербальних (часописи для жінок з фондів НБУВ) і візуальних (друковані плакати із зібрання відділу образотворчих мистецтв НБУВ) джерел у дослідженні ідеологічного конструювання образу жінки 1920–1930-х років, доцільно запропонувати підготовку до друку (або ж електронний варіант) науково-інформаційного ілюстрованого видання. На нашу думку, одночасне залучення і плакатів, і часописів як важливих історико-бібліографічних джерел, дозволить скласти якнайповніше уявлення про роль жінки у суспільстві зазначеного періоду та простежити вплив радянських ідеологем на сучасну гендерну політику.

UDC 027.54(477-25)НБУВ:[050-0552.2:084.5]"1920/1930"305

Donets Olena,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

**WOMEN'S PERIODICALS AND POSTERS OF 1920s AND 1930s
AS A SOURCE BASE FOR THE GENDERSTUDIES (THE V. I.
VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY
OF UKRAINE COLLECTION)**

The paper considers the viability of the complex approach to the printed (women's periodicals from the VNLU archives) and visual (posters from the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine Fine Arts Collection)

sources for studying the ideological construction of the female image in the 1920s and 1930s. The paper emphasizes the importance of the combined analysis of the printed and visual media that allows to explore and describe developments in the interpretation of the gender as a result of certain socio-cultural transformations

Keywords: women's periodicals, posters, gender studies.

УДК 94(477)

Дояр Лариса Василівна,

кандидат історичних наук, доцент, старший науковий співробітник,
Державна наукова установа «Книжкова палата України
імені Івана Федорова»,
Київ, Україна

ВИРОБНИЧА ПЕРІОДИКА УКРАЇНИ 1917 Р.: АКЦЕНТУАЦІЯ СУСПІЛЬНИХ НАСТРОЇВ ЩОДО РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПОДІЙ

Порушено проблему контент-аналізу спеціалізованої виробничої періодики, що виходила на теренах України впродовж революційного 1917 р. Авторка опрацювала річний зшиток журналу «Гірничо-заводська справа», що був офіційним виданням Ради З'їзду промисловців гірничої галузі Півдня Росії, зроблено висновок, що редколегія журналу розглядала революції як контрпродуктивні суспільні події і поширювала серед своїх читачів ідеї громадянського миру та спокою заради збереження економічного потенціалу країни.

Ключові слова: виробничий журнал, урядова постанова, аналітична розвідка

Бурхливий революційний 1917 рік породив у суспільстві колишньої імператорської Росії різноманітні настрої: почуття коливалися від категоричного несприйняття і заперечення того, що відбулося, до ейфоричного захвату і захоплення карколомними революційними змінами. Трибуною для оприлюднення вкрай загострених почуттів на той час залишалася періодика. Так вже

склалося у світовій історії, що боротьба ідей безжалюбно винищує матеріальні блага, утворені поколіннями попередників.

На тлі цього загального суспільного запаморочення достатньо реалістично, на наш погляд, виглядає спеціалізована виробнича періодика 1917 р., яка у цьому контексті дотепер не розглядалася. Найбільш актуальні постреволуційні суспільні рефлексії ми знайшли у виданні Ради З'їзду промисловців гірничої галузі Півдня Росії, що виходило під назвою «Гірничо-заводська справа». Видання редагували голова Ради М. Ф. фон Дітмар, його заступник А. І. Фенін та керуючий справами Ради Б. М. Соколов. Редакція журналу знаходилася у Харкові, за адресою вул. Сумська, 20. Назване періодичне видання, вочевидь, мало свого постійного читача: на журнал оголошувалася внутрішня та закордонна підписка.

Упродовж 1917 р. журнал уміщував суто економічний контент, зокрема, поширював різноманітні урядові, адміністративні розпорядження, відомості про видобуток вугілля та вивіз марганцевої руди, інформацію про гірничо-заводські вантажі з Півдня Росії та економічну політику Тимчасового уряду, актуальну хроніку та бібліографію. Серед названих публікацій, подекуди, траплялися і дослідницькі розвідки, як-то, «Зростання заробітної плати гірників Німеччини за час війни» [4, с. 16355-16356]. У передноворічному номері уміщено «Положення про металургійну промисловість» [3, с. 16426–16427] і «Положення про Донецький басейн» [2, с. 16427–16429]. У контексті даної розвідки найбільший інтерес викликає аналітична публікація з доволі дивною назвою «Найближчі економічні наслідки «війни Півночі і Півдня»» [1, с. 16424–16425]. Цікаво, що у статті йдеться не про відомі події у США, а про наслідки Лютневої та Жовтневої 1917 р. революцій у Петрограді, які, загалом, призвели до руйнації господарського механізму імператорської Росії. Самовизначення України, хай і у статусі автономної частини Росії, призвело до втрати налагоджених економічних зв'язків, що болюче вдарило по населенню як Росії, так і України. У статті, зокрема, говорилося: «Південь і Північ Росії [у сучасному розумінні – Україна і Росія – Л.Д.] знаходяться у стані розриву дипломатичних стосунків і дуже часто у стані явної війни. Спостерігаються і військові зіткнення, і коронування

кордонів, і заборона вивозу, і боротьба у галузі грошового обігу. Все це вкрай важко віддзеркалюється на усіх сторонах російського життя. Південь і Північ пов'язані між собою численними народногосподарськими нитками. Південь Росії давав хліб, вугілля, метал. Північ була центром економічної політики – політики в галузі фінансів і грошового обігу. Боротьба між Радою [мається на увазі, Українська Центральна Рада – Л. Д.] і Новочеркаськом, з одного боку, і Радою Народних комісарів, з другого, якщо не обірвала, то зруйнувала цей зв'язок. Уряд Півдня, усвідомлюючи свою товарну перевагу над Північчю, намагається чинити перепони для проникнення на Північ хліба і палива, як наслідок, – напівголодний стан населення у таких центрах, як Москва. Спроба встановити кордон руйнує товарообмін, обмін рухомого складу у залізничних мережах, остаточно порушено режим завантаження і розвантаження вагонів. З іншого боку, Північ, окрім каральних загонів, має у своїх руках такий засіб боротьби, як відмову надсилати грошові знаки воюючим урядам та відмову надавати Півдню фінансову підтримку. Як наслідок, Рада після безрезультатного телеграфного звернення, яке більшовики сприйняли зі злорадством, почала друкувати власні гроші. Те саме вирішив робити і Новочеркаськ. Таким чином, ми ризикуємо потрапити у таке становище, що у нас будуть ходити гроші чотирьох категорій: 1) старі «з портретами»; 2) гроші Керенського; 3) гроші Ради; 4) гроші Новочеркаська. Можна собі уявити, який утвориться сумбур у нашому грошовому обігу, враховуючи розпад державної влади. ... без донецького палива Північ замерзне, але й південна вугільна промисловість, обмежена рамками лише південного ринку, також завмре. Росія являє собою економічно цілісний організм, і будь-які руйнації цієї цілісності смертельно-хворобливо відгукуються на усіх частинах Росії ... і лише *tertius gaudens* зі злорадством і жадібністю чекають тієї хвилини, коли доведена до кінця братовбивча війна здійснить його давнішню мрію перетворення Росії на німецьку колонію» [1, с. 16424-16425]. Саме так міркували представники гірничої галузі у далекому 1917 р. Ігноруючи ідеї національного державного будівництва, промисловці-важковики опікувалися, насамперед, збереженням господарського функціону, життєздатність якого, вочевидь, була для них найвищим

пріоритетом. Хоча, і у цьому раціональному економічному аналізі знайшов місце політичний нюанс – отримувачем дивідентів від розвалу імператорської Росії названо Німеччину, що протистояла Росії у Першій світовій війні.

Отже, видавці одного з найвагоміших виробничих видань 1917 р., м'яко кажучи, не були у захваті від тогочасних революційних подій і поширювали серед своїх читачів позиції, спрямовані на збереження економічного потенціалу країни. Цілковита аполітичність журналу «Гірничо-заводська справа» давала хиби лише у зовнішньополітичному аспекті. Однак, визначаючи закордонного ворога, редколегія відкидала ідею внутрішньої боротьби як позбавлену раціоналізму та адекватності.

Список використаної літератури

1. Найближчі економічні наслідки «війни Півночі і Півдня» // Горно-заводское дело. – 1917. – № 40–42. – С. 16424–16425.
2. Положення про Донецький басейн // Горно-заводское дело. – 1917. – № 40–42. – С. 16427–16429.
3. Положення про металургійну промисловість // Горно-заводское дело. – 1917. – № 40–42. – С. 16426–16427.
4. Ріст заробітної плати гірників Німеччини // Горно-заводское дело. – 1917. – № 36–37. – С. 16355–16356.

References:

1. (1917). Naiblyzhchi ekonomichni naslidky “viiny Pivnochi i Pivdnia” [The Immediate Economic Consequences of the “War of the North and South”]. *Gorno-zavodskoe delo* [Mining and Metallurgical Work], 40-42, 16424–16425. [In Ukrainian].
2. (1917). Polozhennia pro Donetskyi basein [Regulations on the Donetsk Basin]. *Gorno-zavodskoe delo* [Mining and Metallurgical Work], 40-42, 16427-16429. [In Ukrainian].
3. (1917). *Polozhennia pro metalurhiinu promyslovist* [Regulations on the metallurgical industry]. *Gorno-zavodskoe delo* [Mining and Metallurgical Work], 40-42, 16426-16427. [In Ukrainian].
4. (1917). *Rist zarobitnoii platy hirnykiv Nimechchyny* [The Wages Growth of Miners in Germany]. *Gorno-zavodskoe delo* [Mining and Metallurgical Work], 36-37, 16355–16356. [In Ukrainian].

UDC 94(477)

Doiar Larysa,

Candidate of Sciences, Associate Professor, Senior Research Fellow,

Ivan Fedorov Book Chamber of Ukraine, State Research Institution,
Kyiv, Ukraine

**INDUSTRIAL PERIODICALS OF 1917 UKRAINE:
THE ACCENTUATION OF PUBLIC SENTIMENT ON
REVOLUTIONARY EVENTS**

This article regards the problem of content analysis of specialized production periodicals that came out on the territory of Ukraine during the revolutionary 1917. The author worked out the annual binding of the «Mining industry», an official publication of the Council of the Congress of Industrialists of the Mining Industry of the South of Russia, and concluded that the editorial board of the magazine considered the revolution as counterproductive social events and circulated among its readers the idea of civil peace and tranquility in order to preserve the country's economic potential.

Keywords: production magazine, government resolution, analytical study.

УДК 027.54(4УКР–25)НБУВ:025.719:070(477):[07:005.591]

Дригайло Сергій Васильович,

кандидат історичних наук, молодший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

Носкіна Наталія Миколаївна,

завідувач відділу,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

**ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ФОНДУ ГАЗЕТ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО У СВІТЛІ ЗАКОНУ
УКРАЇНИ «ПРО РЕФОРМУ ДЕРЖАВНИХ КОМУНАЛЬНИХ
ДРУКОВАНИХ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ»**

Розглянуто питання формування газетного фонду Національної Бібліотеки України імені В. І. Вернадського у період незалежності України. Висвітлено проблеми пов'язані з надходженням обов'язкового примір-

ника документів (газет) до відділу формування та використання газетних фондів, обумовлені соціально-економічними проблемами видавців, та іншими чинниками. Окреслено проблеми, котрі постали перед друкованими ЗМІ у зв'язку набранням чинності Закону України «Про реформу державних і комунальних друкованих засобів масової інформації».

Ключові слова: газетні фонди, електронні ЗМІ, Закон України, обов'язковий примірник документів, періодичні видання, реформування друкованих ЗМІ.

Відділ формування та використання газетних фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (надалі ВФВГФ НБУВ) має найбільший в Україні фонд газет, котрий активно використовується як безпосередньо у спеціалізованому читальному залі бібліотеки, так і on-line в електронній бібліотеці «Україніка». Інформація про газетні фонди НБУВ доступна широкому загалу користувачів через електронний каталог «Газети України 1816–2016 рр.», базу даних «Газети. Нові надходження» та низку друкованих каталогів, підготовлених і опублікованих науковим підрозділом НБУВ – відділом пресознавства, що надає користувачам можливість отримувати оперативну інформацію про фонди відділу та сприяє інтеграції друкованих та електронних бібліографічних ресурсів у формуванні репертуару періодики.

Формування фонду відділу з 1991 р. по 2009 р. включно, відбувалося, головним чином, за рахунок передплати і надходження обов'язкового примірника згідно з Законом України «Про обов'язковий примірник документів» від 09.04.1999 р. 595-XIV (зі змінами і доповненнями). Газети Росії, країн СНД та Балтії надходили до відділу за передплатою. Для забезпечення оперативного інформаційного обслуговування користувачів здійснювалася також передплата обласних і центральних газет України. Видання західної Європи, Австралії, Америки, Канади та інших країн надходили через документообмін або як дари.

З 2009 р. основним джерелом формування фонду відділу є обов'язковий примірник документів, котрий надходив до бібліотеки через безоплатну пересилку Укрпоштою. З 2002 р. плата за поштові послуги покладена на виробників періодичних видань. Необхідність сплачувати поштові послуги відразу відбилася на

кількості надходжень видань до відділу. Так, у 2001 р. фонд відділу поповнився на 3765 річних комплектів газет (видання України), у 2002 р. – 3717, у 2003 р. – 3311, у 2004 р. – 3228, 2005 р. – 3093, у 2018 р. відповідно – 2958.

Значну частину надходжень обов'язкового примірника періодичних видань завжди складали державні та комунальні друковані ЗМІ. За даними Держтелерадіокомітету (на грудень 2018 р.) в Україні зареєстровано 760 комунальних ЗМІ. Питання про реформування друкованих ЗМІ постало ще у 1999 р., однак, проект закону «Про роздержавлення ЗМІ» був підготовлений Міністерством юстиції України у червні 2006 р., а набув чинності через 10 років – у січні 2016 р.

Законом України «Про реформу державних і комунальних друкованих засобів масової інформації» на реформування преси відведено три роки (2016–2018 рр.). Реформування мало відбуватися чотирма способами у 2 етапи. Переважна кількість редакцій обрала 2-й спосіб реформування, котрий передбачає вихід органів державної влади та органів місцевого самоврядування з складу засновників друкованих ЗМІ та редакцій із збереженням його назви, цільового призначення і тематики. Дія Закону «Про реформу державних і комунальних друкованих засобів масової інформації» не поширюється на газети «Голос України» і «Урядовий кур'єр».

На першому етапі роздержавлення у 2016 р. прийняли рішення про зміну форми власності 244 трудових колективи редакцій друкованих ЗМІ та їхніх співзасновників. Однак, у 2016 р. лише 5 газет отримали нове реєстраційне свідоцтво. Переважна кількість видань реформувалася на останньому етапі – у 2018 р. Всього станом на 02.05.2019 р. реформовано 593 видання. Наразі не входять 72 газети.

Слід зазначити, що процес імплементації Закону «Про реформу державних і комунальних друкованих засобів масової інформації» відбувається надто складно. У процесі реформування трудові колективи редакцій фактично позбавлено фінансової підтримки з боку держави, передбаченої Законом України. Тож, головні проблеми роздержавлення полягають у матеріальній пло-

щині. Значна кількість трудових колективів редакцій залишилася без приміщень і вимушені орендувати їх на загальних умовах, незважаючи на те, що Законом для них передбачено пільги.

2016–2018 рр. стали випробувальними роками для української преси. Закриття сільських поштових відділень, кіосків продажу газет, постійне підвищення тарифів, скорочення листонош зробило газети залежними від пошти, а не від читача. Щоденні видання практично зникли, а щотижневики потрапляють до читача через несвоєчасну доставку, раз на 2–3 тижні. Вчасне надходження свіжого номера газети до бібліотеки з регіонів України теж стало майже неможливим. Газети надходять до ВФВГФ НБУВ партіями раз на місяць, квартал, або навіть 1 раз на півроку, а то й рік, що унеможливорює надання оперативної інформації користувачам бібліотеки.

Несвоєчасна доставка періодики, зростання цін на друкарські послуги і папір, постійно зростаючі розцінки на послуги Укрпошти впливають на функціонування всіх існуючих друкованих ЗМІ. Тому все більше газет відмовляються від друкованої форми і переходять на електронну. Зокрема, газета «Вечірній Київ», з історією видання понад 70 років, перетворилася на Інтернет-видання. Серед газет загальнодержавного розповсюдження в Інтернеті представлені аналоги друкованих газет «Голос України», «Урядовий кур'єр», «День», «Дзеркало тижня», «Сьогодні» та ін., а також майже всі головні обласні видання з архівом номерів у форматі PDF за різні періоди. Останнім часом до відділу ФВГФ надходять пропозиції від редакцій газет щодо надання видань у PDF форматі. На жаль, НБУВ поки що не має технічної можливості зберігати газети у такому форматі, однак у майбутньому саме такий спосіб зберігання може стати пріоритетним, адже перевагою електронних ЗМІ є оперативність, відсутність необхідності тиражування видання, різноманітні пошукові можливості, а також створення електронного архіву видання, котрий не потребує великих площ для розташування.

Метою Закону «Про реформу державних і комунальних друкованих засобів масової інформації» є забезпечення незалежності преси і формування в медійному середовищі цивілізованих засад

конкуренції. Однак, світова тенденція переходу аудиторії друкованих ЗМІ до електронних інформаційних ресурсів та фінансові проблеми призводять до скорочення їх кількості. Разом з тим, друковані засоби масової інформації ще не втратили своєї соціально-комунікативної та інформаційної функції. Тому, ВФВГФ НБУВ і надалі спрямовує свої зусилля на наповнення бібліотечно-інформаційного ресурсу друкованими газетними виданнями.

UDC 027.54(4UKR–25)NLUV:025.719:070 (477):[07:005.591]

Dryhailo Serhii,

Candidate of Historical Sciences, Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

Noskina Nataliia,

Head of Department,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

**PROBLEMS OF FORMING A NEWSPAPER FUND OF THE
VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE TAKING INTO
ACCOUNT OF THE LAW OF UKRAINE «ON THE REFORM
OF THE STATE COMMUNAL PRINTED MEDIA»**

The issue of formation of the newspaper fund of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, during the period of independence of Ukraine was considered. The problems connected with the receipt of a mandatory copy of documents (newspapers) to the Newspaper Funds Formation and Use Department due to socio-economic problems of publishers and other factors are discussed. The article outlines the problems that appeared before print media in connection with the entry into force of the Law of Ukraine «On the reform of the state communal printed media».

Keywords: newspaper funds, electronic media, Law of Ukraine, mandatory copy of documents, periodicals, reforming print media.

УДК 027.54(477-25)НБУВ:[017.1:070]»1816/1916»

Залізнюк Олена Сергіївна,

науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

Швець Ірина Миколаївна,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

**НАУКОВИЙ КАТАЛОГ «ГАЗЕТИ УКРАЇНИ
1816–1916 РОКІВ У ФОНДАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ
БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО»
ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ РОЗКРИТТЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО
ПОТЕНЦІАЛУ ГАЗЕТНИХ ФОНДІВ НБУВ**

Йдеться про науковий каталог «Газети України 1816–1916 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», підготовлений до друку фахівцями Відділу пресознавства (ВП) Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ). Розкрито можливості, які надає використання пропонованого видання у науково-пошуковій роботі з газетними фондами НБУВ. Охарактеризовано структуру та інформаційне наповнення каталогу.

Ключові слова: видавці, видання, газети, каталог, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, редактори, Україна, фонди.

У 2019 р. співробітниками Відділу пресознавства (ВП) Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) – О. С. Залізнюк, І. М. Швець (укладачі), Л. А. Білименко, С. В. Дригайло (редактори-бібліографи) підготовлено до друку науковий каталог «Газети України 1816–1916 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», який є другою спробою співробітників НБУВ облікувати газети, що виходили на території сучасної України до 1917 р. Вперше каталог газет 1822–1916 рр. з фондів ЦНБ АН УРСР вийшов друком у 1971 р. (укладачі О. М. Пузирьова, О. О. Дмитрієв, Ю. М. Довгаленко).

Каталог 2019 року видання відрізняється від попереднього кількістю описів газет та всіх наявних у фондах різноманітних додатків до них (всього 616 проти 320 у виданні 1971 р.); у ньому враховані часописи, що зберігаються не лише у Відділі формування та використання газетних фондів (ВФВГФ), а й в інших відділах НБУВ; розширено хронологічні рамки (нижня межа сягає 1816 р.).

Географія видань широка і охоплює всі регіони України. Особливої уваги заслуговують перші газети, видані на території нашої країни. Багато вчених зазначають, що старі газети – це майже рукописи. Перші газети, як правило, мали книжковий формат і майже не відрізнялися від книжок, ще менше від журналів. Фахівці досі не визначились з приводу кількох періодичних видань: вважати їх газетами чи журналами. Слід зазначити, що до каталогу увійшли декілька журналів, що зберігаються у ВФВГФ НБУВ, адже частина їх вийшла як додатки до газет, інші – за формальною ознакою можна назвати газетами: «Голос труда» (Харків), «Киевская искра» (Київ), «Почаевский листок» (Почаїв), «Страхопуд» (Львів) тощо.

Згідно з хронологією відкриває каталог «Dodatek do «Gazety Lwowskiej» (1816), який виходив у Львові з 1811 р. польською мовою, деякі матеріали друкувалися німецькою. У фондах НБУВ зберігаються номери газети за 1816, 1821, 1845, 1882 рр. Одна з перших газет на Наддніпрянській Україні – «Харьковские известия» (№ 1 вийшов у 1817 р.). У фондах НБУВ зберігаються номери газети за 1818, 1822 рр. Газета виходила російською мовою та подавала матеріали з життя Харкова: статистичні дані, побутові замальовки, анонс книжкових новинок, огляди театрального життя тощо.

Про політичне, економічне і літературне життя Одеси повідомляв «Одесский вестник=Journal d'Odessa» (виходив з 1827 р.). Матеріали у газеті розташовувалися на чотирьох сторінках, на кожній – дві колонки: зліва – текст російською, справа – французькою мовами. У подальшому розділ газети, що видавався російською мовою, виокремився у самостійне видання «Одесский вестник», французький «Journal d'Odessa» існував паралельно. У фондах НБУВ зберігаються номери цієї газети за 1829, 1837, 1840, 1852, 1855, 1878, 1886, 1890, 1892 рр.

З 1838 р. газети з'являються в усіх великих містах Наддніпрянської України. Особливо відзначимо «Губернські відомості» – головні газети певного регіону, в офіційній частині яких друкувалися урядові документи, постанови місцевої влади, хроніка її діяльності, статистичні звіти тощо. Велике зацікавлення у сучасних читачів викликає неофіційна частина, де висвітлюється місцева історія, археологія, етнографія, побутові новини тощо.

Окремої уваги заслуговують перші україномовні газети на сучасних українських землях: «Зоря Галицка» (Львів, 1848–1857) та «селянська часопись» «Хлібороб» (Лубни, 1905). У фондах НБУВ зберігаються номери «Зорі Галицкої» за 1848, 1849, 1851–1853, 1856, 1857 рр. та всі номери газети «Хлібороб».

Загалом, найбільше газет 1816–1916 рр. виходило у Києві, найбільше їх і в каталозі «Газети України 1816–1916 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (104). За кількістю видань, що зберігаються в НБУВ, на другому місці – львівські газети (59). Чимало у фондах НБУВ одеських (43), харківських (29), полтавських (17), катеринославських (15), чернівецьких (12), чернігівських (9), кам'янець-подільських (8), житомирських (7) газет.

Газети 1816–1916 рр. – багатопланове історичне джерело. На їх сторінках зафіксовані події, за допомогою яких можна відтворити об'єктивну картину минулого та передати її прийдешнім поколінням. Дослідження вітчизняної преси надзвичайно складне завдання, насамперед, тому, що українські землі входили до кількох держав: Росії, Австро-Угорщини, Польщі, Румунії. Перші газети, що виходили в Україні, видавалися французькою, польською, російською мовами.

У каталозі «Газети України 1816–1916 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» представлено повні бібліографічні описи газет та додатків до них, розташованих за алфавітом назв у хронологічному порядку. За одиницю опису взято всі номери однієї газети за роки, які є у фондах НБУВ. Опис газет здійснено мовою оригіналу. Всі зміни відбито у відповідних рубриках: підзаголовок (підзаг.), періодичність (періодичн.), місце видання (місце вид.), мова видання (мова вид.), редактори-видавці (ред-вид.), додатки (дод.), примітки (прим.).

Видання споряджено науково-довідковим апаратом, що складається з чотирьох допоміжних покажчиків – іменного, (до нього додано словник псевдонімів і криптонімів), географічного, де перелічено всі назви газет, що виходили у певному населеному пункті протягом зазначеного періоду (географічні назви наведено згідно з тогочасними нормами з відсиланням на сучасну назву), хронологічного і покажчика мов видання; є список скорочень та їх розшифрування. Серед видавців та редакторів газет 1816–1916 рр. – Августин Волошин, Леонід Глібов, Борис Грінченко, Михайло Грушевський, Ольга Косач (Олена Пчілка), Зенон Кузеля, Симон Петлюра, Юрій Федькович, Іван Франко, Лонгин Цегельський та ін. видатні українські громадсько-політичні і культурні діячі. Наукові примітки, які супроводжують деякі бібліографічні описи у каталозі, розкривають зв'язок між газетними виданнями та наводять відомості щодо їх авторського, редакторсько-видавничого складу. Отже, каталог «Газети України 1816–1916 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» покликаний якомога ширше популяризувати газетні фонди НБУВ, розкрити їхній інформаційно-аналітичний потенціал, задовольнити запити користувачів, їхні наукові, інформаційні, культурні потреби. Надіємося, що це видання буде цікавим для архівістів, бібліографів, біографів, джерелознавців, істориків, книгознавців, краєзнавців, педагогів, працівників ЗМІ тощо.

UDC 027.54(477-25) VNLU:[017.1:070]"1816/1916"

Zalizniuk Olena,

Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

Shvets Iryna,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

SCIENTIFIC CATALOGUE «NEWSPAPERS OF UKRAINE FROM 1816–1916 IN THE FUNDS OF THE V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE» AS A TOOL FOR DISCLOSING THE INFORMATION POTENTIAL OF NEWSPAPER FUNDS OF V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE

The thesis refers to the scientific catalogue «Newspapers of Ukraine from 1816–1916 in the funds of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine», that is prepared for printing by specialists of Press Science Department (PSD) of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine (VNLU). Reveals the possibilities offered by the use of the proposed publication in scientific research work with newspaper funds of VNLU. The structure and information content of the catalogue are described.

Keywords: publishers, editions, newspapers, catalogue, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, editors, Ukraine, funds.

УДК 070.481:316.77

Клименко Оксана Зіновіївна,

кандидат історичних наук, доцент, старший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

Сокур Олена Леонідівна,

молодший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

НАУКОВІ ЖУРНАЛИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО – НЕВІД’ЄМНИЙ КОМПОНЕНТ ЕЛЕКТРОННОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО БІБЛІОТЕЧНОГО РЕСУРСУ

Обґрунтовано, що наукові фахові журнали, які видавалися Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського упродовж її історії, на сьогодні становлять невід’ємну частину системи інформаційного бібліотечного електронного ресурсу.

Ключові слова: бібліотечна справа, науковий журнал, наукова комунікація, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

Реалізація програм піднесення України як високорозвиненої європейської держави актуалізує потребу в подальших дослідженнях імперативів та визначення взаємозв’язку стратегічних

пріоритетів розвою національного концептуального базису – науки, культури, освіти. Визначення цільових орієнтирів та векторів пошанування української культурної спадщини є об'єктивною необхідністю розробки її архітектури, генези та трансформації.

Започаткування головною бібліотекою держави фахових наукових журналів спонукає до переосмислення сутності та осягнення їхнього значення у царині розбудови вітчизняної бібліотечної справи. Значний інтелектуальний потенціал, цінні культурні та історичні ресурси, які було залучено до формування видавничого репертуару Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ), дали змогу чітко й послідовно, втілюючи мету й завдання, вік тому започаткувати власну традицію. Еволюції бібліотечних часописів, що зберігають свою історичну тяглість, притаманні: багатогранність тематики, розширення кола охоплених проблем, урізноманітнення жанрів та багатомовність публікацій, заглиблення в історію, збагачення художньо-ілюстративного оформлення, дизайну та поліграфічного виконання, ширше залучення закордонних авторів, єдність кількісного і якісного знання, збільшення географії теоретичних надбань та практичного досвіду професійної аудиторії, масштабність досліджуваних фундаментальних тем, прогрес мобілізуючої і консолідуючої ролі цих спеціалізованих журналів на суспільно-політичному тлі епохи у контексті вивчення історико-культурної спадщини українського народу.

Упродовж ста років НБУВ започатковано такі періодичні видання: «Книжний вісник» (1919, <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0009560>); «Бібліотечний журнал» (1925–1926, <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0009564>); «Бібліотечний збірник» (1926–1927, <http://elib.nlu.org.ua/view.html?&id=421>); «Журнал бібліотекознавства та бібліографії» (1927–1930, <http://elib.nlu.org.ua/object.html?id=1238>); науково-практичний часопис «Журнал Бібліотеки Академії Наук УРСР» (1946–1947, <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0005698>); науково-теоретичний та практичний журнал «Бібліотечний вісник» (1993–, <http://nbuv.gov.ua/j-tit/bv>). Е-архів «Бібліотечного вісника» представлено лише з 1998 р., та враховуючи рівень опублікованих документів і ошатне художньо-ілюстративне оформлення перших п'яти років існування часопису, нагальною є потреба в оцифруванні всіх чисел журна-

лу. Актуальними і сьогодні залишаються пророчі слова голови редакційної колегії, директора Всенародної бібліотеки України (ВБУ) С. Постернака, вміщені у першому числі «Журналу бібліотекознавства та бібліографії»: «періодичний орган завжди, в усіх науках, по всіх країнах весвіту покликаний на перші ролі обслуговувати процес невинного розвитку кожної науки, своєчасно реагувати, відгукуватися на все нові й нові питання й проблеми, висовувати їх, стимулювати, обговорювати, дебатувати. ... Всенародня бібліотека України знає, що ... розпочатий нею Журнал перетвориться незабаром в колективний орган усіх наукових бібліотек і бібліографічних установ УРСР, що спільними силами колективу буде уторено справжній живий орган організованої наукової думки бібліотекарів і бібліографів України».

Фахові наукові журнали НБУВ є неоціненним внеском у розвій нашого духовного життя, стали гордістю не тільки бібліотечної спільноти, а й усіх шанувальників справжньої української думки, феноменальним літописом вітчизняного наукового і культурного життя, по цей час залишаються затребуваним джерелом інформації для сучасних історичних, культурних, освітніх та інших наукових досліджень, посідають чільне місце в українській періодиці.

На підставі використання інформаційного, процесного, ресурсного, інституційного та системного підходів, з урахуванням гносеологічних парадигм та онтологічних чинників, аналізу наявного е-контенту фахової періодики НБУВ, що передбачає вплив історично-сформованих та інноваційних детермінант, дозволило зробити такі правомірні висновки: 1) створення повноцінного змістового наповнення її архітекτονіки як складної поліаспектної гетерогенної системи інформаційних бібліотечних електронних ресурсів; 2) запровадження інформаційно-комунікаційних технологій у бібліотечну практику відкрило нові можливості в інформаційному забезпеченні користувачів і сприяло розвитку нових бібліотечних сервісів; 3) переміщення їх у площину цифрових комунікацій слугує побудові цілісного гуманітарного інформаційного простору задля утвердження української наукової думки як важливої складової єдиного е-середовища; 4) збереження у цифрових архівах є важливим чинником інтеграції наукових публікацій у глобалізованому світі і ґрунтується на концептуаль-

них засадах розвитку світової інфраструктури електронної науки (e-science).

UDC 070.481:316.77

Klymenko Oksana,

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,

Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

Sokur Olena,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

**V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE
SCIENTIFIC JOURNALS – AN INVISIBLE COOPERATE
OF THE ELECTRONIC INFORMATION LIBRARY RESOURCE**

It is substantiated that scientific professional journals, published for over a hundred years by the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, make up an integral part of the system of electronic library electronic resource today.

Keywords: library business, scientific journal, scientific communication, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine.

УДК 340.136:342.71(477)«1918/1921»

Петриченко Катерина Вікторівна,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

**ЗАКОНИ ПРО УКРАЇНСЬКЕ ГРОМАДЯНСТВО ПЕРІОДУ
УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ ПЕРІОДИКИ 1918–1921 рр.).**

Розглянуто питання щодо українського громадянства періоду Української революції (1917–1921 рр.). На основі періодики бібліотек України

висвітлено закони про українське громадянство, подано інформацію про періодичні видання 1918–1921 рр., в яких вони були опубліковані.

Ключові слова: закон, українське громадянство, Українська революція, періодика.

У період Української революції відбулося піднесення національних почувань серед населення, що вплинуло на зростання самосвідомості та прагнення до законодавчого утвердження питань українського громадянства.

Завдання публікації такі: 1) висвітлити закони про українське громадянство, прийняті впродовж періоду Української революції (1917–1921); 2) розглянути періодичні видання, в яких були опубліковані дані закони.

На думку дослідника Суржинського М. І., період з 1917 по 1921 рр. є першим етапом розвитку інституту громадянства в Україні [8, с. 7]. Підтвердженням цієї думки служить видання ряду законів, прийнятих у період Української революції. Так, 2 березня 1918 р. в Українській Народній Республіці (УНР) ухвалено перший Закон «Про громадянство Української Народної Республіки», опублікований 15 березня 1918 р. у «Вістнику Ради Народних міністрів Української Народної Республіки» – офіційному друкованому органі Генерального Секретаріату УНР, що виходив тричі на тиждень з листопада 1917 р. [7]. «Вістник» став продовженням журналу «Вісті з Української Центральної Ради», а невдовзі змінив назву на «Вістник Генерального Секретаріату України», ще згодом – на «Вістник Ради Народних міністрів УНР» [2, с. 288].

Згідно з законом «Про громадянство Української Народної Республіки», громадянином УНР ставав кожний, «хто родився на території України й зв'язаний з нею постійним перебуттем та на сій підставі отримає про це свідоцтво приналежності своєї до громадян УНР» [7, с. 2]. Громадянство також могло бути надано особам, не народженим в Україні, після трирічного їх перебування в УНР. Подвійного громадянства в УНР не допускалося [7, с. 2].

За Гетьманату Павла Скоропадського громадянство регулювалося Законом «Про громадянство Української Держави» (2 липня

1918 р.). Він був опублікований 15 серпня 1918 р. у «Державному віснику» [1], що прийшов на зміну «Віснику Ради Народних міністрів Української Народної Республіки» у травні 1918 р. За ним громадянами Української Держави ставали усі громадяни Російської Імперії, які перебували в Україні і бажали прийняти українське громадянство [1, с. 1]. До закону також додавався текст «заприсяжного обіцяння» (присяги) [1, с. 1].

У роки існування Західноукраїнської Народної Республіки Українська національна рада прийняла Закон «Про право громадянства Західної області УНР і правовий статус чужоземців» (8 квітня 1919 р.), опублікований 5 травня 1919 р. у «Віснику державних законів і розпорядків Західної Області Української Народної Республіки» – урядовому органі, де містилися закони й розпорядження Національної Ради і Державного Секретаріату Західної Області УНР; виходив у Станіславові у 1919 р. [3, с. 288]. За ним, громадянином ставала кожна особа, яка в час оголошення закону мала приналежність до однієї з громад ЗОУНР [6, с. 69]. Особи, які мали право громадянства на Придніпрянській Україні, ставали також громадянами Західноукраїнської Народної Республіки [6, с. 69].

Відомо, що у часи Директорії продовжувалася робота з розробки подібних законів. Спочатку намагались прийняти Закон про громадянство Ради Народних Міністрів УНР у листопаді 1919 р., але й досі не повністю зрозуміло, чи він діяв. В еміграції, під час перебування у Тарнові, уряд УНР підготував новий закон – «Про громадянство Української Народної Республіки» (15 листопада 1921 р.), опублікований у «Віснику державних законів для всіх земель Української Народної Республіки» від 17 грудня 1921 р., вип. 4, п. 31. Спершу воно мало назву «Вісник Української Народної Республіки» та виходило з 1917 р. у Києві, пізніше – у Вінниці та Кам'янці-Подільському, а ще згодом – у Тарнові. Назва видання утвердилась у 1919 р. [4, с. 288].

Отже, Закон «Про громадянство Української Народної Республіки» зберіг незмінними норми про визначення громадянства УНР як державно-правної приналежності людини до Української Народної Республіки, що надає їй права та обов'язки українського громадянина [5, с. 27]. Закон визнавав громадянами УНР «всіх

підданців бувшої Російської Держави, всякої національності, віри та статі, які не набули прав іншого громадянства, та на день 9/22 січня 1918 року стали перебувати на терені України або народились на Україні чи походять з України або належали чи мали право належати до одного з бувших станів у межах України» [5, с. 27]. Водночас цей Закон дещо змінив підстави набуття українського громадянства, а саме: а) народження від українських громадян; б) шлюб чужинця з українським громадянином; в) усиновлення українським громадянином чужинця до сімнадцяти років; г) натуралізація [5, с. 27–28].

До Закону також внесено зміни і щодо припинення громадянства УНР. Так, подання українських громадян задовольнялося у таких випадках: 1) «коли за ними не рахувалося жодних залежностей перед Державним Скарбом та місцевим Самоврядуванням, 2) коли вони виконали всі обов'язки щодо військової повинності та 3) коли забезпечили опікування всіх осіб, що знаходилися по закону під їх опікою» [5, с. 28]. До того ж особа, звільнена від українського громадянства, мала протягом півроку залишити межі республіки, а протягом року – ліквідувати своє нерухоме майно [5, с. 28]. Передбачалося також, що особи, яких звільнили від українського громадянства у віці до 17 років, не мали права приїхати та оселитися на території України до 45 років [5, с. 28]. У додатку міститься також текст присяги для християн [5, с. 28].

Отже, у період Української революції у ході розбудови Української державності важливу роль відіграв процес прийняття законів, що регулювали питання українського громадянства та були висвітлені у періодиці 1918–1921 рр.

Список використаної літератури

1. [Закон про громадянство Української Держави від 2 липня 1918 р.] // Державний Вістник. – Київ, 1918. – 11 лип. – № 21. – С. 1.
2. Вісник Генерального Секретаріату України // Енциклопедія українознавства: у 15 т. / за ред. В. Кубійовича. – Мюнхен; Париж; Нью-Йорк: Молоде Життя, 1955. – Т. 1. – С. 288.
3. Вісник Державних Законів і Розпорядків ЗО УНР // Енциклопедія українознавства: у 15 т. / за ред. В. Кубійовича. – Мюнхен; Париж; Нью-Йорк: Молоде Життя, 1955. – Т. 1. – С. 288.
4. Вісник Української Народної Республіки // Енциклопедія українознавства: у

15 т. / за ред. В. Кубійовича. – Мюнхен; Париж; Нью-Йорк: Молоде Життя, 1955. – Т. 1. – С. 288.

5. Закон 15 листопада 1921 р. про громадянство Української Народної Республіки // *Вістник Державних Законів для всіх земель Української Народної Республіки*. Б. м., 1921. – 17 груд. – Вип. 4. – С. 27–29.

6. Закон з 8 квітня 1919 р. про право горожанства на Західній Області Української Народної Республіки // *Вістник державних законів і розпорядків Західної Області Української Народної Республіки*. Станіславів, 1919. – 5 трав. – Вип. 10. – С. 69–70.

7. Закон про громадянство Української Народної Республіки // *Вістник Ради Народних Міністрів Української Народної Республіки*. – Київ, 1918. – 15 берез. – № 9. – С. 2.

8. Суржинський М. І. Громадянство України як конституційно-правовий інститут: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / М. І. Суржинський ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – Київ, 2009. – 20 с.

References

1 (1918). *Zakon pro hromadianstvo Ukrainskoi Derzhavy vid 2 lypnia 1918 r.* [Law on Citizenship of the Ukrainian State of July 2, 1918]. *Derzhavnyi Vistnyk*. [State Herald], 21, 1. [In Ukrainian].

2. (1955). *Visnyk Heneralnoho Sekretariatu Ukrainy* [Herald of the General Secretariat of Ukraine]. In *Entsyklopediia ukrainoznavstva: u 10 t.* [Encyclopedia of Ukrainian Studies]. (Vol. 1, p. 288). Paris, New York. [In Ukrainian].

3. (1955). *Visnyk Derzhavnykh Zakoniv i Rozporiadkiv ZO UNR* [Bulletin of State Laws and regulations of the Western Region of Ukrainian National Republic]. In *Entsyklopediia ukrainoznavstva: u 10 t.* [Encyclopedia of Ukrainian Studies] (Vol. 1, p. 288). Paris, New York. [In Ukrainian].

4. (1955). *Visnyk Ukrainskoi Narodnoi Respubliky* [Herald of Ukrainian National Republic]. In *Entsyklopediia ukrainoznavstva: u 10 t.* [Encyclopedia of Ukrainian Studies] (Vol. 1, p. 288). Paris, New York. [In Ukrainian].

5. (1921). *Zakon 15 lystopada 1921 r. pro hromadianstvo Ukrainskoi Narodnoi Respubliky* [Law of November 15, 1921 on the citizenship of the Ukrainian National Republic]. *Vistnyk Derzhavnykh Zakoniv dlia vsikh zemel Ukrainskoi Narodnoi Respubliky* [The Herald of the State Laws for all lands of the Ukrainian National Republic], 4, 27-29, S. 1 [In Ukrainian].

6. (1919). *Zakon z 8 kvitnia 1919 r. pro pravo horozhanstva na Zakhidnii Oblasty Ukrainskoi Narodnoi Respubliky* [Law of 8 April 1919 on the right of citizens in the Western Region of the Ukrainian People's Republic]. *Vistnyk derzhavnykh zakoniv i rozporiadkiv Zakhidnoi Oblasty Ukrainskoi Narodnoi Respubliky* [The Herald of the state laws and regulations of the Western Region of the Ukrainian National Republic.], 10, 69-70. [In Ukrainian].

7. (1918). *Zakon pro hromadianstvo Ukrainskoi Narodnoi Respubliky* [Law on Citizenship of the Ukrainian National Republic]. *Vistnyk Rady Narodnykh Ministriv*

Ukrainskoi Narodnoi Respubliky [The Herald of the Council of People's Ministers of the Ukrainian National Republic], 9, 2. [In Ukrainian].

8. Surzhynskiy, M. I. (2009). *Hromadianstvo Ukrainy yak konstytutsiino-pravovyi instytut* [Citizenship of Ukraine as a constitutional and legal institution]. (PhD dissertation). V. Koretsky Institute of State and Law. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

UDC 340.136:342.71(477)«1918/1921»

Petrychenko Kateryna,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

LAWS ABOUT UKRAINIAN CITIZENSHIP OF UKRAINIAN REVOLUTION PERIOD (ACCORDING TO MATERIALS OF PERIODICAL PRESS 1918–1921)

The report is devoted to the consideration of issues concerning Ukrainian citizenship during the period of the Ukrainian Revolution (1917–1924). On the basis of periodicals of Ukrainian libraries, laws on Ukrainian citizenship were highlighted. In addition, there is information on the periodicals of 1918–1921 in which they were published.

Keywords: law, Ukrainian citizenship, Ukrainian revolution, periodical press.

УДК 001.891.3(093.2):070(477-25)»1917/1919»

Рудий Григорій Якович,

доктор історичних наук, провідний науковий співробітник,

Інститут історії України,

Національна академія наук України,

Київ, Україна

МЕТОДОЛОГІЧНІ І МЕТОДИЧНІ ПРОБЛЕМИ КОМПЛЕКСНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ МАТЕРІАЛІВ КИЇВСЬКОЇ ГАЗЕТИ «НОВА РАДА» 1917–1919 рр. ЯК ІСТОРИЧНОГО ДЖЕРЕЛА

Подано розв'язання методологічних і методичних питань комплексного дослідження матеріалів київської газети «Нова Рада» 1917–1919 рр. як історичного джерела.

Ключові слова: джерело, видавець, редакція, читач, класифікатор тематичних блоків, індекс ціннісних орієнтацій, форма подачі матеріалу, газета «Нова Рада».

Необхідність комплексного дослідження київської газети «Нова Рада» 1917–1919 рр. зумовлена тим, що її матеріали всебічно знайомлять дослідника з усім спектром ідей, поглядів розвитку українського суспільства періоду Української революції, саме на її шпальтах якнайповніше відтворені події тогочасного суспільно-політичного, соціально-економічного і культурного життя. При цьому необхідно враховувати, що на зміст газети значною мірою вплинула політика видавця, редакції, історичні та політичні реалії того часу, цензурні обмеження. Під час Гетьманату і Директорії УНР газета відображала становище Української партії соціалістів-федералістів як конструктивної опозиції до влади. Головним завданням аналізу газетних матеріалів було визначення класифікатора тематики видання. Фахівці, формуючи категоріальний класифікатор, враховують три можливості:

1) категорії народжуються експериментально дослідниками;

2) категорії вибираються з текстів, які необхідно вивчити;

3) категорії вибираються дослідником на утилітарній або прагматичній основі.

Із цих можливостей автор обрав другий варіант. З цією метою було проаналізовано зміст всіх номерів газети (понад 490), майже 3500 текстів. Це дало змогу уникнути не тільки втрати цінної інформації про текст, але й поверхових і недостовірних оцінок їхнього змісту.

За підсумками аналізу отримано класифікатор основних тематичних блоків видання:

- питання державності, спадщина царизму;
- становлення і діяльність органів державної влади в Україні;
- діяльність органів самоврядування, рад, політичних партій, громадських організацій;
- діяльність російських владних структур;
- селянське питання, земельна справа;
- робітничий рух;

- фінансово-економічна політика;
- військове будівництво, військова справа;
- правоохоронна, судова система;
- міжнаціональні відносини;
- міжнародне життя;
- церковне життя;
- – становлення і розвиток української початкової і середньої освіти;
- розвиток вищої школи, науки;
- розвиток української мови і літератури;
- розвиток просвіти;
- розвиток української культури;
- охорона і збереження пам'яток історії та культури;
- розвиток видавничої справи.

Одне з ключових питань, що стоїть перед дослідником, – визначення індексу цінностей змісту текстів. Незважаючи на спроби стандартизувати категоріальні цінності, це питання знову стоїть перед пресознавцем, який не може ігнорувати творення тих чи інших матеріалів видання. На думку автора, при визначенні ціннісних категорій необхідно в повній мірі враховувати мову, зміст, характер і масштаб висвітлювальних подій. Виходячи з цих міркувань, складено індекс цінностей текстів газети «Нова Рада»:

- свобода;
- автономія, федералізація, незалежність;
- демократія;
- відповідальність;
- патріотизм;
- професійність, компетентність;
- справедливість;
- правопорядок;
- орієнтація України до союзу з Росією, країнами Заходу.

Важливе значення для розуміння еволюції ціннісних орієнтацій суб'єкта громадської думки має з'ясування самого способу утворення цінностей. Автор, беручи до уваги зміст тексту, визначив такі критерії способу його утвердження:

- тільки декларуються свої цінності;
- декларуються свої цінності, але допускаються інші цінності;

- тільки засуджуються і спростовуються чужі цінності.

З огляду на викладене також доцільним вбачається простеження, як співробітники газет оцінюють роботу тогочасних владних структур, органів місцевого самоврядування, рад, політичних партій, громадських організацій у державотворчому, соціально-економічному і національно-культурному процесах. Ця експертиза здійснювалася за такими показниками:

- позитивна;
- нейтральна;
- негативна.

Для успішного функціонування системи «видавець-редакція-повідомлення-читач» її третя ланка (повідомлення) має бути такою за змістом, щоб вплив повідомлення на аудиторію відповідав завданням видавця і редакції. Проте не можна визначити ефективність інформаційно-пропагандистського впливу, не дослідивши форму подачі газетного матеріалу. Так виникає необхідність вивчення форми повідомлення. Виявлення жанрового представництва газети досить непроста справа. Слід відзначити, що форми опублікування матеріалів в газеті «Нова Рада» дуже різноманітні. Серед них: офіційна інформація державних органів влади, матеріали конференцій і нарад, повідомлення інформантів, інформаційні повідомлення самого видання (хроніка, репортажі, кореспонденція), редакційні матеріали (передовиці, замість передовиць – редакційні статті), аналітичні матеріали (статті, нариси, рецензії), художньо-публіцистичні матеріали (фейлетони, вірші, оповідання), матеріали зворотного зв'язку (листи та дописи), бібліографія, реклама.

З огляду на викладене, інструментарій форми подачі інформації виглядає таким чином:

- допис, лист, звернення, закони, розпорядження, резолюції;
- кореспонденція, огляд преси;
- репортажі;
- хроніка;
- стаття, рецензія;
- інтерв'ю;
- нарис;

- фейлетон;
- оповідання;
- вірш.

Важливе значення має встановлення авторського складу зазначеного періодичного видання. На жаль, питання про кадровий професійний склад редакції газети і позаштатних авторів залишається недостатньо вивченим. Його дослідження допоможе атрибуції багатьох газетних публікацій, що, безумовно, спричинить ряд висновків, зроблених пресознавцями на підставі побічної інформації, дасть змогу активно залучити той шар з інформативного матеріалу видання, який поки ще зовсім не досліджений.

Питання авторства в газеті досить складне. У виданнях не було заведено поряд з прізвищем подавати інформацію про його соціальний статус. Із різних причин, насамперед, цензурних багато публікацій анонімні, частина друкувалася під псевдонімами, частина підписана ініціалами та збірними поняттями, такими як «Промисловець», «Просвітник», «Учитель», «Краєзнавець», «Земський працівник», «Перехожий» тощо. Іноді тут на допомогу приходять саме текст кореспонденції, допису, листа, де досить часто розповідь йде від першої особи. Виходячи зі змісту текстів газети складено такий інструментарій авторського складу:

- державні, політичні, військові, громадські діячі;
- вчені працівники наукових, культурно-освітніх установ;
- журналісти, письменники;
- інші дописувачі.

Отже, розв’язання методологічних і методичних завдань комплексного дослідження матеріалів газети «Нова Рада» як історичного джерела дозволяє ефективно використовувати надзвичайно складний, багатоплановий інформаційний комплекс для розробки широкого спектра проблем Української революції 1917–1921 рр.

UDC 001.891.3(093.2):070(477-25)''1917/1919''

Rudyi Hryhorii,

Doctor of Historical Sciences, Leading Scientific Worker,
Institute of History of Ukraine of the National Academy
of Sciences of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

**METHODOLOGICAL AND METHODOICAL PROBLEMS OF
COMPREHENSIVE STUDY OF MATERIALS
OF THE KYIV NEWSPAPER «NOVA RADA»
1917–1919 AS A HISTORICAL SOURCE**

The solution of methodological and methodical problems of comprehensive study of materials of the Kyiv newspaper «Nova Rada» 1917–1919 as a historical source is presented.

Keywords: source, publisher, editorship, reader, classifier of thematic blocks, index of value orientations, material submission form, newspaper «Nova Rada».

УДК 070(=112.28)(477-81):[[061.1:015](477.411)]”1922/1948”(043.2)
Сахневич Юлія Анатоліївна,
завідувач Державного архіву друку,
Державна наукова установа «Книжкова палата України
імені Івана Федорова»
Київ, Україна

**КОЛЕКЦІЯ РАДЯНСЬКОЇ ЇДИШОМОВНОЇ ПЕРІОДИКИ З
ФОНДІВ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ДРУКУ ДНУ
«КНИЖКОВА ПАЛАТА УКРАЇНИ ІМЕНІ ІВАНА
ФЕДОРОВА»: ОПИС, РЕСТАВРАЦІЯ, ОЦИФРОВУВАННЯ**

Розглянуто досвід виокремлення із загального архівного фонду корпусу єврейських періодичних видань за мовним і хронологічним принципом в окрему колекцію, робота з їх каталогізації, реставрації та оцифрування.

Ключові слова: колекція радянської їдишомовної періодики, бібліографічний опис періодичних видань, каталогізація періодики, газета, журнал.

Державний архів друку ДНУ «Книжкова палата України імені Івана Федорова» є одним з найбільших архівосховищ вітчизняної друкованої продукції. Станом на початок 2019 р. загальний обсяг одиниць зберігання становить 14 618 951. З них близько 11 млн – це газети і більш ніж 418 тис. – журнальні видання.

Упродовж року (жовтень 2018 – вересень 2019 р.) в Книжковій палаті України тривав проект «Збереження та оцифрування радянських їдишомовних газет та журналів, видаваних в Україні в 1922–1948 рр.» Проект передбачав опис, реставрацію та оцифрування єврейської періодики з фондів Державного архіву друку, що стало можливим за грантової підтримки одного з єврейських благодійних фондів.

Аналіз та моніторинг загальних баз даних та карткових каталогів періодичних видань (газет і журналів) 1917–1960 рр. за мовним принципом дозволив виокремити три групи матеріалів, які ми відносимо до їдишомовної періодики. До першої групи відносяться видання мовою їдиш, до другої – двомовні (трьохмовні) видання: їдиш-українська, їдиш-російська-українська (назва видання дублюється двома мовами і матеріали наповнення теж двомовні), до третьої – видання українською, російською, котрі містять деякі матеріали мовою їдиш (окремі статті, випуски). Такий підхід, на нашу думку, дає змогу найбільш повно відобразити такий комплекс історичних джерел як єврейська періодика на їдиші, видавана в Україні.

У фонді періодики Державного архіву друку загалом виявлено 176 назв газет періоду 1922–1940 рр., що були включені до колекції їдишомовної періодики, а також 81 назва журнальних видань 1922–1948 рр. (80 видань – мовою їдиш, 1 видання багатомовне – укр., рос., нім., їдиш).

Таблиця 1.

Єврейські газетні видання 1922–1940 рр. за мовою видання

№ п/п	Мова видання	Кількість (за назвами)	%
1	їдиш	116	65,9
2	укр., їдиш	29	16,5
3	рос., їдиш	8	4,6
4	укр., рос., їдиш	5	2,8
5	укр./рос., які містять окремі статті, сторінки, номери мовою їдиш	18	10,2
Разом		176	100%

Бібліографічний опис періодики проводиться мовою оригіналу (їдиш, українська, російська мови), використовується стандарт бібліографічного опису «ДСТУ ГОСТ 7.1:2006. Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання. – чинний від 2007–07–01». Результатом роботи над проектом стане створення каталогу цих періодичних видань, розміщеного на сайті Книжкової палати України в розділі «Ресурси» (файл xls), а також отримання корпусу відреставрованих та оцифрованих джерел, що будуть краще зберігатися і стануть доступними дослідникам в електронному форматі в стінах Книжкової палати України і на сайті компанії Архівні інформаційні системи, що здійснювала оцифрування даних матеріалів (LIBRARIA: архів української періодики онлайн – <https://libraria.ua/>).

На сьогодні відреставровано всі видання колекції, в тому числі дублетні примірники загальним обсягом 37 402 аркушів. Матеріали укладено в нові коробки з безкислотного картону, що забезпечить їм кращі умови зберігання. Колекція розміщена окремо на нових стелажах, за хронологічним принципом.

Серед найбільш значимих центральних єврейських їдишомовних газет, наявних у фонді, варто відмітити органи ЦК КП(б) У «Комуністіше фон» (Київ), «Дер штерн» (Харків, Київ), «Дер їдішер поер» (Харків), «Дос соціалістіше дорф» (Харків), органи ЦК ЛКСМУ «Юнге гвардіє» (Харків) та дитяча газета «Зай грейт» (Харків), орган Наркомосвіти УСРР «Ойс амарацес!» (Харків-Київ), орган обласного парткомітету «Пролетаріше фон» (Київ), орган всесоюзних та всеукраїнських промислових рад «Дер кустар» (Харків) тощо.

Партійна газета «Комуністіше фон» (Комфон = קאָמוניסטישער פֿאָן = Комуністичний прапор) – одна з центральних радянських їдишомовних газет того часу, що виходила в Києві в 1919–1924 рр. і була друкованим органом Головного бюро Євсекції КП(б)У. З 1925 р. її замінила харківська «Дер штерн». У Державному архіві друку зберігаються випуски цієї газети за 1922 та 1923 рр., неповні комплекти номерів. Таким чином слід констатувати відсутність у фонді даної газети за 1919–1921, 1924 рр.

Щоденна газета «Дер штерн» (Der shtern = דער שטערן = Зірка) – орган ЦК КП(б)У та Всеукраїнської ради профспілок, видавалася

у Харкові в період 1925–1936 рр., з 1937–1941 рр. – в Києві. «Дер штерн» була однією з наймасовіших єврейських газет Радянського Союзу, її наклад коливався від 12 000 до 14 500 примірників. У фонді відсутні комплекти газети за 1931-й і 1941 рр.

За вказаний період у фонді Державного архіву друку зберігаються регіональні (місцеві) їдишомовні газети – «Дер одесер арбтер» (Одеса), «Ді вох» (Бердичів), «Сталіндорфер емес» (Сталіндорф), «Пролетарішер емес» (Вінниця), колгоспні газети «Колвірт Штерн» (Ново-Златоїль) та «Колвірт емес» (Калініндорф) тощо.

Окремо слід згадати про малотиражні газети – газети, які видавали парткомітети, фабкоми, дирекції окремих заводів, промсоюзи. Очевидним є те, що з огляду на невеликі тиражі багато з них відсутні в бібліотеках та архівах України («Шустер шлоглер» – від 250 прим., «Фар большевістіше темпн = За більшовицькі темпи» – 300 прим., «Промкооператор» (від 300 прим.), «Аго-прес» (від 420 прим.) тощо. Це робить їх особливо цінними історичними джерелами і підкреслює значимість роботи з їх опису і введення в науковий обіг.

Із журнальних видань в архіві зберігаються політично-громадський та літературно-науковий журнал «Ді ройте велт» (Харків), ілюстрований журнал для дітей «Фрейд» (Київ, вид. «Культур-ліга»), мовознавчий журнал ВУАН «Ді їдіше шпрах» (Київ, вид. «Культур-ліга»), педагогічний журнал Наркомосу «Ратнбїлдунг» (Київ, Харків), політико-літературно-громадський журнал «Дер одесер арбтер» (Одеса), щомісячне видання Всеукраїнського Союзу Профспілок «Дер кустар» (Харків) тощо.

Таким чином, професійна каталогізація єврейської їдишомовної періодики першої половини ХХ ст., ідентифікація іншомовних видань з їдишомовними матеріалами є важливою складовою наукового опрацювання фонду періодики Державного архіву друку Книжкової палати України. Дана колекція має велике значення для розвитку історичних досліджень, студій з юдаїки в Україні та світі, і може виявити бібліографічні лакуни єврейської періодики міжвоєнного періоду, оскільки містить малотиражні, регіональні, місцеві газети, частина яких може зберігатись тільки у фонді Державного архіву друку. Каталогізація колекції і надання широкого доступу до інформації про ресурс, надання безпосереднього до-

ступу до самих видань сприятиме глибшому, більш деталізованому вивченню періоду становлення та закріплення радянської влади на теренах України, радянзації євреїв, соціально-економічних, культурних змін та процесів в середовищі єврейства Радянської України.

UDC: 070(=112.28)(477-81):[[061.1:015](477.411)]]"1922/1948"(043.2)

Sakhnevych Yulia,

Head of State Archive of Printed Matters,

Ivan Fedorov Book Chamber of Ukraine, State Research Institution,

Kyiv, Ukraine

**COLLECTION OF SOVIET YIDDISH NEWSPAPERS AND
PERIODICALS FROM THE FONDS
OF STATE ARCHIVE OF PRINTED MATTERS,
BOOK CHAMBER OF UKRAINE**

The report deals with experience of selection from the general archival fonds the materials of Jewish periodicals in Yiddish according to the linguistic and chronological principles in a separate collection. Work on their cataloging, restoration and digitization is considered.

Keywords: collection of Soviet Yiddish press, bibliographic description of periodicals, cataloging of periodicals, newspaper, journal.

УДК 050(477-25)»1907»ЛНВ(045)Грушевський

Ткаченко Ігор Володимирович,

кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник,

Президія Національної академії наук України,

Київ, Україна

**СТАТТІ М. ГРУШЕВСЬКОГО «ДО НАШИХ ЧИТАЧІВ»
ЯК ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ ПЕРЕНЕСЕННЯ
ЛНВ ДО КИСВА В 1907 Р.**

Розглянуто статті М. Грушевського «До наших читачів», розміщені на сторінках ЛНВ у 1906–1907 рр., визначено їх інформативність як

джерела з історії перенесення журналу до Києва в 1907 р.

Ключові слова: М. Грушевський, ЛНВ, перенесення ЛНВ до Києва, всеукраїнський журнал, звернення до читачів часопису.

Багатогранна й плідна діяльність М. Грушевського викликає підвищений інтерес дослідників вітчизняної історії. Для істориків-джерелознавців, у тому числі фахівців у галузі пресознавства, важливими є будь-які аспекти громадської і творчої праці видатного Українця. Одним із джерел, що її репрезентують, є публіцистичні праці на сторінках редактованих ним видань, головним з яких був «Літературно-Науковий Вістник» (ЛНВ). Із перенесенням цього журналу в Київ у 1907 р. видавнича діяльність стала для М. Грушевського одним із найважливіших напрямів його багатогранної суспільної праці. Рубрика «До наших читачів», яку М. Грушевський вів на сторінках ЛНВ, є одним із тих джерел, у яких відображено, з якими проблемами і труднощами йому довелося зіткнутися для утвердження всеукраїнського характеру єдиного на той час літературно-наукового видання українською мовою.

Перенесення ЛНВ зі Львова до Києва стало помітною віхою у діяльності М. Грушевського, заявою на лідерство в українському громадському і культурному житті, що цілком природньо викликала негативну і прохолодну реакцію керманців українського руху. Маючи намір перенести ЛНВ до Києва ще у 1906 році, він змушений був зважати на позицію київських діячів і відкласти переїзд на рік, так як «вийшла мені відти резолюція: сидіти і не рипатися. Л. Н. Вістник мовляв потрібний в Галичині, а у Києві він зараз пропаде» [2, с. 226].

У таких умовах одним із способів комунікації у прагненні представити власне бачення розвитку журналу стала рубрика «До наших читачів», за допомогою якої М. Грушевський представив нову концепцію журналу як всеукраїнського, прагнучи об'єднати за його допомогою українців Галичини і Наддніпрянщини.

Статті М. Грушевського містилися майже в кожному номері ЛНВ і були квінтесенцією видання. Поруч з темами громадського і політичного життя помітне місце займають видавничі сюжети, пов'язані як з власне друком журналу, так і з дискусіями, які точилися навколо нього.

Публіцистика М. Грушевського завжди привертала увагу читачів, ряд його концептуальних праць не втратили актуальності і сьогодні. За визначенням Л. Старицької-Черняхівської, завдяки М. Грушевському і його статтям з ЛНВ рахувалося усе суспільство, і не лише українське; завдяки його зусиллям журнал ставав на один ступінь із європейськими, зосереджував найкращі літературні сили і робив осередком українського культурного життя [5, с. 3].

Статті М. Грушевського є джерелом для розуміння причин, які змусили перенести видання ЛНВ до Києва. Як редактор журналу, в рубриці «До наших читачів» він доводив до українського громадянства відомості про його діяльність. Цих статей було не так багато, але саме через них М. Грушевський комунікував із передплатниками та читачами журналу.

Видаючи ЛНВ на новому ґрунті, Грушевський змушений був враховувати інтереси та потреби тих, для кого призначався єдиний всеукраїнський журнал. Таким чином, час від часу, у публіцистичній формі, показував, що журнал не стоїть на одному місці, як хотілося багатьом його опонентам, а йде у тому напрямку, який задає йому його керманіч і вимоги часу.

Такі статті містилися у ЛНВ і до цього. Тепер же М. Грушевський мав пояснити з їх допомогою причини перенесення ЛНВ читачам у Галичині.

До галицьких читачів він звернувся ще у 10 кн. ЛНВ за 1906 р. У своїй статті «До наших читачів в Галичині» він доводив до відома галичан, які склали тоді більшість передплатників журналу, що нові умови вимагають від нього як керівника часопису, нових рішень. Він повідомив, що з нового, 1907 р., журнал буде виходити у Києві, таким чином утвориться два відділи редакції – один у Львові, а другий у Києві, де журнал і буде друкуватися [3, с. 5]. М. Грушевський писав, що ідея перенесення виникла у нього ще у 1905 р., але тодішня нестабільна ситуація у Російській імперії цього не дозволила.

У зверненні, що більше нагадує декларацію, він обґрунтував мотиви, які спонукали його на такий неоднозначний крок – для утримання й зміцнення всеукраїнського характеру журналу і для закріплення його зв'язків з усією Україною. М. Грушевський не

забув і про практичні мотиви – дуже високе мито на закордонні українські книжки, введене з березня 1906 р. на території Російської імперії [3, с. 6].

Висловлюючи сподівання, що здійснення цієї реформи піде на користь ЛНВ, оскільки притягне до участі в ньому кращі літературні сили обох частин української землі, М. Грушевський намагався знайти підтримку галичан, які могли допомогти виданню не лише морально, але й матеріально.

У будь-якому випадку, звернення було необхідним, оскільки далеко не всі галичани були у захваті від того, що їх часопис друкуватиметься у Києві, так що висловлені М. Грушевським міркування не були зайвими. Читачів повідомлено й про те, що адмініструватиметься видання у Львові у тому самому складі редакції.

До читачів підросійської України М. Грушевський звернувся з більш розгорнутим посланням, прагнучи не лише придбати нових передплатників для журналу, але й пояснити необхідність видання ЛНВ саме в Києві, що його опоненти вважали непотрібним. Звернення М. Грушевського до наддніпрянських українців складається з декількох окремих сюжетів, за допомогою яких видавець журналу пояснював своє ставлення до громадського життя українців і вмотивовував необхідність такого кроку потребою тіснішого єднання обох частин української землі.

М. Грушевський наголошував, що помічені в українському громадянстві тенденції не давали змоги сподіватися на збільшення числа передплатників з Наддніпрянщини, а тому з кінця 1905 р. ним було прийняте рішення перенести видання місячника до Києва. Через засторогу київських українців він змушений був чекати ще рік у Галичині, і лише з початком 1907 р. ЛНВ почав виходити у Києві.

На думку М. Грушевського, у час перенесення ЛНВ було помітно тенденцію відокремлення Галичини від підросійської України. Це тим більше мотивувало його рішення на перенесення часопису, оскільки відомо було, що київський журнал «Нова Громада» не зміг придбати собі великої кількості передплатників. Також було помічено, що київські читачі трималися за свій журнал, а львівські – за власний друкований орган, а цьому, на його думку, потрібно було запобігти у будь-який спосіб [4, с. 3].

Уміщення статті «До наших читачів в Росії» у I кн. журналу за 1907 р. вимагало пояснення його програми редактором цього часопису. М. Грушевський заявляв, що ЛНВ на київському ґрунті залишиться вірним своєму попередньому напрямку – бути органом всеукраїнського поступово-демократичного руху і життя. Для його впровадження потрібно було залучитися підтримкою широких кіл українського громадянства, свідомих того, що для здійснення поставленої мети потрібно узгоджувати інтереси усіх регіонів великої України, які мали певні відмінності у своєму побуті, мові і т. д. Журнал повинен був стати мостом, який з'єднав би різні течії українського суспільства, даючи місце представникам усіх українських рухів [4, с. 4].

М. Грушевський підкреслив, що читачам знадобиться час, аби призвичаїтись до того типу не «товстого» журналу, яким був ЛНВ, і до якого українське суспільство у Російській імперії ще не звикло. Дванадцять аркушів журналу – це був той обсяг, який побутував у Західній Європі, і який обумовлювався матеріальними обставинами у Галичині та Росії. І це, за свідченням М. Грушевського, пояснювалося ступенем уваги громадянства до свого друкованого слова [4, с. 6].

Звернення М. Грушевського до читачів ЛНВ нагадували скоріше віхи, за допомогою яких він відзначав пройдений часописом шлях. Наступне звернення мало місце наприкінці 1907 р. У ньому М. Грушевський коротко звітував перед читачами журналу про досягнення видання у перший рік нового життя.

Увагу було звернуто на обставини, які супроводжували журнал протягом цього часу: ЛНВ закріпився на київському ґрунті, не зважаючи на численні труднощі і технічного, і видавничого характеру. М. Грушевський вказував на те, що журналу довелося зазнати прикрощів через правопис, який не розуміли ні літератори, ні друкарські працівники. Але ця проблема не була єдиною, до неї додавався й політичний тиск, який проявився у тому, що у редакції журналу проводилися обшуки, піддавалися арешту його співробітники, саме видання було тимчасово заборонено [1, с. 178].

Разом з тим, не справдилися побоювання, що ЛНВ, змістивши центр тяжіння зі Львову до Наддніпрянщини, втратить свій інтерес у Галичині – що це не так, засвідчує зростання кількості

галицьких передплатників. Крім цього, майже зникло упередження проти «галицької» мови часопису, і читачі журналу мали змогу переконатися, що межа, яка ділить дві частини України, у літературній і культурній роботі не має ніякого значення.

М. Грушевський констатував, що завдяки перенесенню ЛНВ вдалося запобігти утворенню двох літературних українських мов і розколу українського народу. Про це свідчило те, що до участі у ЛНВ залучено практично усі видатні літературні сили [1, с. 179], що власне і було його головною метою.

Рубрика «До наших читачів» є джерелом, яке дає можливість зробити висновок, що М. Грушевський прагнув, у першу чергу, доводити до читачів інформацію щодо потреб і завдань часопису. Помітною є також принциповість позиції, якої він дотримувався задля розвитку ЛНВ і поширення його впливу на всю Україну. Незважаючи на опір опонентів і адміністративний тиск, М. Грушевському вдалося утвердити ЛНВ як всеукраїнський журнал, а разом зміцнити власний авторитет як лідера українського національного руху.

Список використаної літератури

1. Грушевський М. До наших читачів / М. Грушевський // ЛНВ. – 1907. – Кн. 11. – С. 177–188.
2. Грушевський М. До наших читачів / М. Грушевський // ЛНВ. – 1908. – Кн. 11. – С. 225–228.
3. Грушевський М. До наших читачів у Галичині / М. Грушевський // ЛНВ. – 1906. – Кн. 10. – С. 5–7.
4. Грушевський М. До наших читачів в Росії / М. Грушевський // ЛНВ. – 1906. – Кн. 1. – С. 1–6.
5. Старицька-Черняхівська Л. Літературні Герострати / Л. Старицька-Черняхівська // Рада. – 1911. – № 96. – С. 2–3.

References

1. Hrushevskiyi. M. (1907). Do nashykh chytachiv [To our readers]. *LNV, Kn. 11*, 177-188. [In Ukrainian].
2. Hrushevskiyi. M. (1908). Do nashykh chytachiv [To our readers]. *LNV, Kn. 11*, 225-228. [In Ukrainian].
3. Hrushevskiyi. M. (1906). Do nashykh chytachiv v Halychyni [To our readers in Galicia]. *LNV, Kn. 10*, 5-7. [In Ukrainian].
4. Hrushevskiyi. M. (1907). Do nashykh chytachiv v Rosii [To our readers in Russia]. *LNV, Kn. 1*, 1-6. [In Ukrainian].
5. Starytska-Cherniakhivska. L. (1911). Literaturni Gerostraty [Literature Gerostrats]. *Rada*, 96, 2-3. [In Ukrainian].

UDC 050(477-25)»1907»LNV(045)Hrushevskiyi

Tkachenko Ihor,

Candidate of Historical Sciences, Leading Researcher,
Presidium of the National Academy of Sciences of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

**M. HRUSHEVSKYI ARTICLES «TO OUR READERS»
AS A SOURCE TO THE HISTORY
OF TRANSFERRING LSH TO KYIV IN 1907**

It was considered the articles of M. Hrushevskiyi «To our readers» on the pages of LSH, determined their informative as a source of the history of LSH's transferring to Kyiv in 1907.

Keywords: M. Hrushevskiyi, LSH, transferring of LSH to Kyiv, all-Ukrainian magazine, appeals to the readers of the magazine.

УДК 78.051

Цибульська Олена Анатоліївна,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Київ, Україна

**ЖУРНАЛ «МУЗЫКАЛЬНАЯ НОВЬ» –
ПЕРШЕ РАДЯНСЬКЕ ВИДАННЯ МУЗИЧНОЇ
ПРОЛЕТАРСЬКОЇ АГІТАЦІЇ**

Проаналізовано часопис «Музыкальная новь» (Москва, 1923–1924) як джерело інформації про процеси, що відбувалися в радянській і українській музичній культурі 20-х років ХХ ст.

Ключові слова: музична періодика, журнал, пролетаріат, Леонтович.

Публікації журналу «Музыкальная новь» відображають музичне життя СРСР 1923–1924 рр., приділяють значну увагу українській музичній культурі, дають розуміння репресій 1920–1930-х років стосовно композиторів та їхніх творів: хто був ініціатором,

які були механізми дії, хто підпадав під травлю і ставав жертвою вироку «ворожість принципам ленінської культурної політики». Саме в 1920-х роках сформувалася система культурно-ідеологічного терору, що пізніше втілювалася в директивні статті «Правди» 1936 р.: «Сумбур замість музики», «Балетна фальш» і Постанову 1948 р., що засуджувала «формалістичний» напрям у радянській музиці і закликала композиторів до створення «високоякісних музичних творів, гідних радянського народу».

«Музыкальная новь. Журнал музыкального искусства» – часопис СРСР, заснований співробітниками Музичного сектора «Госиздата» (Москва – Петроград (Ленінград), що видавався з 20 жовтня 1923 до січня 1925 р. російською мовою (за весь період існування вийшло 12 номерів). Спочатку журнал планувався як щомісячний, але виходив нерегулярно, інколи мав подвійну нумерацію (загальний і номер за рік). Наклад змінювався і становив від 1000 до 2000 примірників, розмір 30,5×23 см, обсяг 36–56 сторінок. Журнал виходив з текстовим або нотним додатком, що також друкувався нерегулярно. Відповідальні редактори: №№ 1–5 – О. Сергєєв (1889–1958, музикознавець), №№ 6–13 – С. Крилова (1894–1988, активістка Російської Асоціації Пролетарських Музикантів (РАПМ), співачка, журналістка, дружина лідера Асоціації пролетарських музикантів (АПМ) Л. Лебединського). Редактори: №№ 1–5 – С. Чемоданов, Д. Черномордіков, №№ 6–13 – рада Асоціації пролетарських музикантів. Художнє оформлення в стилі конструктивізму (обкладинка, заставки і кінцівки статей) здійснила Любов Попова – російська художниця-авангардистка, графік, член групи Казимира Малевича «Супремус» (1889–1924); малюнки в тексті (№№ 1, 2) – Петро Галаджев, радянський кінематографіст, актор, художник (1900–1971), № 10 – І. Левін та інші.

Часопис «Музыкальная новь» став своєрідним продовженням журналу «К новым берегам» (ред. В. М. Беляєв, В. В. Держановський), три номери якого вийшли з квітня по серпень 1923 р. Перший номер часопису «Музыкальная новь» містив додаток, що продовжував публікації журналу «К новым берегам».

Між випусками «Музыкальной нови» № 5 у лютому 1924 р. та № 6–7 виникла перерва у декілька місяців. Випуск № 6–7 став

поворотним: часопис почав видаватися як офіційний орган Все-російської асоціації пролетарських музикантів (інші аббревіатури асоціації: ВАПМ, РАПМ, АПМ); відбулися зміни у складі співробітників: вийшов зі складу Ігор Глебов (Б. Асаф'єв), Є. Браудо, М. Іпполітов-Іванов та ін. У № 8 змінився підзаголовок журналу з «Журнал музыкального искусства» на «Музыкально-общественный журнал». Спецкор Г. Фатеев у № 8 підкреслював, що «Музыкальная новь» – єдиний на весь СРСР музично-суспільний журнал.

У кожному номері «Музыкальной нови» публікувалися ідейні принципи РАПМ, що відображали політику комуністичної партії: встановлення диктатури пролетарського мистецтва у музиці, пропаганду спрощення професійного музичного мистецтва, доступного для робітничого класу. На сторінках часопису критикувалися ідейна спрямованість та діяльність Асоціації Сучасної Музики (АСМ) (засновник – М. Рославец) і «Інтернаціонала Сучасної Музики», які «турбувалася не про музичний розвиток широких мас, а про музичне гурманство молоді з “багатою валютою”» [Тоже...интернационал! / Д. А. Черномордиков // «Музыкальная новь» №5, с. 8]. Боротьба між АСМ і РАПМ тривала до 1930-х років, коли до влади прийшли ідеологи РАПМу.

У Києві, також у 1923 р., але раніше – у квітні, вийшов перший номер журналу «Музыка» – єдиного в Україні науково-популярного журналу з питань музичної культури, друкованого органу Всеукраїнського музичного товариства імені Миколи Леонтовича. У часописі «Музыкальная новь» у позитивному ключі подавався огляд діяльності Музичного товариства імені Миколи Леонтовича, високо оцінювалися музичні здобутки України, друкувалися статті українських митців, а саме: літературо- та музикознавця, композитора С. Бугославського, кореспондента Н. Гутовського (Харків); передруковувалися праці М. Грінченка, П. Козицького, Г. Любомирського, Б. Неймана з українського журналу «Музыка». У часописі «Музыка» цитувалися та передруковувалися деякі статті з журналу «Музыкальная новь».

В Україні ставлення до журналу «Музыкальная новь» було неоднозначним. Так, критичний огляд перших п'яти номерів «Музыкальной нови» здійснив П. Козицький («Музыка», 1924,

№ 4–6). Він писав, що «Музыкальная новь» «намітила собі певне завдання бути ідеологом, організатором музичного життя в умовах, створених жовтневою революцією. ... Але це журналові не вдалося. ... На сторінках журналу друкуються поверхові міркування фейлетонного публіцистичного характеру. Очевидно, проблеми музичної науки, на думку редакції, не для пролетаря, – погляд надто “панський”» [«Музыка», 1924, № 4–6].

Рубрики часопису «Музыкальная новь» не були сталими. Так, науковий, науково-популярний відділи наявні тільки у № 1, а в наступних випусках відсутні; ґрунтовні наукові статті потрапляють на останні сторінки часопису. Більш сталими стають рубрики: «Передова» (наявна у кожному номері, викладається ідейний напрямок часопису), «Суспільний відділ», «Музыка у робочому клубі», «Загальний відділ», «Життя Москви», «Огляд музичної літератури», «По СРСР», «По музичних школах», «За рубежем», «Хроніка», «Бібліографія», «Листи і відповіді», «Додаток», «Нотний додаток», «Бібліографічний відділ», «Хроніка закордонного життя» тощо.

Велику увагу зосереджено на масовому музичному вихованні дітей, молоді. Акцентується і пропагується ідея поширення музичної освіти серед робітничого класу, набуття масами професійної музичної освіти, розповсюдження інформації про діяльність консерваторій, музичних гуртків, особливо хорових, у робочих клубах.

У редакційній політиці журналу «Музыкальная новь» був відсутній єдиний усталений погляд на персоналії чи події музичного життя, оцінки коливалися у діапазоні від схвалення до негативної критики. У журналі публікувалися матеріали про музикантів, композиторів (класиків та сучасників), анонси концертів та рецензії, обговорювалися радіо-концерти та музыка у кіно, друкувалися рекламні проспекти видавничої продукції «Госиздата» тощо. Серед авторів публікацій є видатні музикознавці: Є. Браудо, І. Глебов, В. Дасманов, М. Іванов-Борецький, О. Кастальський, М. Пекеліс.

У січні 1925 р. часопис «Музыкальная новь» припинив виходити, його наступником з 1926 р. став журнал «Музыка и Октябрь» (ред. С. Крилова), також підпорядкований видавничій політиці ВАПМ. Ні в попередньому журналі «К новым берегам»,

ані у наступному – «Музыка и Октябрь» – не приділяється уваги музичному життю в Україні, не друкуються українські автори, як це було в часописі «Музыкальная новь». Можливо, це сталося у результаті невідповідності новим ідеологічним критеріям ВАПМ або цензури.

На сучасному етапі журнал «Музыкальная новь» викликає інтерес дослідників музичної преси та усіх, хто цікавиться питаннями музичної культури періоду 1920-х років, тому публікації часопису потребують додаткового вивчення та інтеграції даного видання до процесів оцифрування фондів музичної періодики.

UDC 78.051

Tsybulska Olena,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

«MUZYKALNAYA NOV» MAGAZINE – THE FIRST SOVIET EDITION OF MUSICAL PROLETARIAN AGATION

The magazine «Muzykalnaya nov» (Moscow, 1923–1924) was analyzed as a source of information about the processes that took place in the Soviet and Ukrainian musical culture of the 20s of the XX century.

Keywords: music periodicals, magazine, proletariat, Leontovich.

ЗБЕРЕЖЕННЯ БІБЛІОТЕЧНИХ ФОНДІВ: ТРАДИЦІЇ, ІННОВАЦІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ

УДК 025.7/9:004.65

Баляниця Наталія Борисівна,

інженер-хімік,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

Куява Людмила Михайлівна,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ЕЛЕКТРОННИХ БАЗ ДАНИХ ДЛЯ ОПТИМІЗАЦІЇ УМОВ ЗБЕРІГАННЯ БІБЛІОТЕЧНИХ ФОНДІВ

Описано електронні бази даних, що ведуться у відділі наукових технологій збереження фондів НБУВ. Висвітлена робота із заповнення бази даних технологій та методів збереження бібліотечних фондів, вказано на переваги електронних БД над традиційною системою збору та зберігання інформації.

Ключові слова: електронна база даних, робочий аркуш, стабілізація документів.

З початку 2009 р. спільно з відділом інформаційно-комунікаційних технологій Інституту інформаційних технологій почалась робота зі створення баз даних на основі системи «ІРБІС-64», пов'язаних зі збереженням бібліотечних фондів. На сьогодні у відділі наукових технологій збереження фондів НБУВ ведеться 5 електронних комплексних баз даних, що дозволяє вдосконалити діючу систему збереження фондів.

За результатами виконаних науково-прикладних обстежень документів здійснюється наповнення електронної бази даних

«Збереження унікальних документів НБУВ», до якої внесено інформацію про окремі видання та колекції, що зберігаються у відділах бібліотечних зібрань та історичних колекцій, стародруків та рідкісних видань Інституту книгознавства, відділі фондів рукописної спадщини Інституту рукопису НБУВ, з метою забезпечення довготривалого збереження документів, послідовності у роботі незалежно від її тривалості та зміни кадрів. Створення такої БД дозволяє планувати роботу зі збереження фондів, встановити пріоритети та визначити фінансові затрати.

Для автоматизованого контролю температури та вологості у фондосховищах створено БД «Моніторинг температурно-вологісного режиму», де відображається робота з виявлення, реєстрації, фіксування параметрів нормативних режимів для оптимізації умов зберігання. Дані з усіх підрозділів НБУВ централізовано накопичуються в базі даних ВНТЗФ, щоденний зведений бюлетень дає можливість оперативного виявлення відхилень від нормативних показників для розробки та реалізації відповідних профілактичних заходів.

База даних «Екологічний паспорт книгосховищ» формується з заповнених електронних паспортів книгосховищ, які включають первинні описи технічних характеристик книгосховища, кількісну та якісну характеристику фондів, що там зберігаються, відомості про дотримання нормативних вимог до технічного обладнання, гарантування правил протипожежної безпеки тощо та режимів зберігання фондів.

База даних «Моніторинг фізичного стану книгосховищ мережі бібліотек НАН України» створена для професійного аналізу фізичного стану документів і сховищ, а також надання рекомендацій з практичної консерваційної діяльності в саме цих бібліотеках в їх конкретних умовах.

Останнім часом з'явилася потреба у створенні бази даних, яка дозволяє узагальнити розрізнені відомості з технологічних та матеріально-технічних аспектів забезпечення збереження бібліотечних фондів. База даних «Сучасні технології, методи, матеріали та обладнання для уповільнення процесів старіння оригіналів найбільш цінних документів (рукописів, стародру-

ків, колекційних документів та ін.)» призначена для ведення електронного довідника з питань превентивної та оперативної консервації бібліотечних фондів. Робочий аркуш БД містить декілька закладок (розділів), які об'єднують групи полів для введення інформації про однотипні об'єкти – це, по перше, традиційні та новітні технології, що застосовуються для довготривалого зберігання фондів в НБУВ та бібліотеках інших країн світу (наприклад, технологія масової нейтралізації кислотності паперу, технологія фазової консервації документів тощо). Під час внесення запису у БД заповнюються поля з назвою, призначенням технології, описом технологічного процесу, переліком регламентуючих документів (інструкції, стандарти, авторські свідоцтва), обладнанням та матеріалами, що застосовуються для її використання.

Більш детально обладнання для стабілізаційних операцій, а також для підтримання режимів зберігання описується у закладці робочого аркушу «Обладнання, устаткування, прилади». У цей розділ вносяться записи з назвою, маркою та призначенням обладнання, його технічні характеристики, контакти виробника та постачальника, і також, за можливістю, орієнтовна ціна.

Важливий розділ БД – відомості про дослідження фізичного стану документів та умов зберігання, де описуються їх види: за методом – органолептичні, інструментальні, руйнівні чи неруйнівні; за об'єктом дослідження – фізико-хімічні показники паперу, стан навколишнього середовища тощо, приводяться інструкції з проведення відповідних робіт, а також перелік обладнання та матеріалів, що використовуються для їх виконання.

Ще у одній закладці робочого аркушу БД згруповані матеріали, що застосовуються для стабілізації бібліотечних документів. Це реставраційні матеріали (картон, папір, марля, покрівельні матеріали, клеї тощо), матеріали для виготовлення засобів для фазової консервації, матеріали для проведення санітарно-гігієнічних заходів, засоби індивідуального захисту працівників. За допомогою пошукового словника користувачу легко знайти назву, марку та властивості необхідного матеріалу, контакти фірми – постачальника продукції, орієнтовну ціну.

Таким чином, БД забезпечує можливість оперативного пошуку необхідної інформації за різними параметрами – за призначенням, типом технологічних засобів, постачальником продукції тощо. Актуальність цих відомостей забезпечується регулярним редагуванням та оновленням записів. Передбачається, що після внесення достатньої кількості записів з базою можна буде ознайомитися онлайн.

Ведення баз даних надалі забезпечить ефективний моніторинг стабілізаційних заходів із забезпечення оптимальних умов зберігання, превентивної консервації та наукової реставрації історико-культурних фондів НБУВ.

UDC 025.7/9:004.65

Balianytsia Nataliia,

Engineer-Chemist,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

Kuiava Liudmyla,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

USE OF MODERN ELECTRONIC DATA BASES FOR OPTIMIZATION OF LIBRARY COLLECTIONS PRESERVATION CONDITIONS

The paper reviews the electronic databases which are conducted by the Department of Scientific Technologies for Preservation of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine collections. Particularly the paper focuses on the work to compile the database of preservation technologies and methods of library collections and indicates the advantages of electronic databases over the traditional system of gathering and storing information.

Keywords: electronic database, work sheet, stabilization of documents.

УДК 027.54(477-25)НБУВ:022.8:57.063

Волосатих Людмила Михайлівна,

провідний інженер-хімік,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

ВИЗНАЧЕННЯ КІЛЬКІСНОЇ ТА ТАКСОНОМІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИК МІКРОМІЦЕТІВ, ВИДІЛЕНИХ З ПОВІТРЯ ПРИМІЩЕНЬ ТА ПОВЕРХНІ ДОКУМЕНТІВ НБУВ

Розглянуто питання контролю чистоти повітря приміщень та документів у бібліотеках як складової у вирішенні проблеми збереження бібліотечних фондів від пошкоджень мікроскопічними грибами.

Ключові слова: мікроміцети, мікологічний моніторинг повітря, мікологічне пошкодження, гриби.

Сучасний рівень вирішення проблеми збереження бібліотечних та архівних фондів базується на впровадженні інноваційних технологій, які покликані забезпечити надійність постійного зберігання оригіналів документів.

Повітря приміщень є середовищем для розповсюдження мікроорганізмів: бактерій та мікроскопічних грибів, тому чистота повітряного середовища – запорука екологічної безпеки у бібліотеках та архівних установах. Забруднення повітря спорами мікроміцетів і пилом визначає екологічний стан приміщення та вважається одним з факторів, що впливають на пошкодження документів. Екологічний моніторинг є одним із способів отримання інформації щодо чистоти повітря і в умовах бібліотеки передбачає періодичний аналіз санітарно-гігієнічного стану сховищ, поверхні документів, стелажів, стін. Послідовне забезпечення збереження бібліотечних фондів, надійність їх постійного зберігання гарантується шляхом своєчасного впровадження оптимальних консервативних технологій. Чинні стандарти з консервації документів (ДСТУ ГОСТ 7.50:2006. Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Консервація документів. Загальні вимоги. ГОСТ 7.50:2002 IDT) безпосередньо регулюють

нормативні режими зберігання бібліотечних документів, враховуючи їх унікальність, пріоритетність, а також фізичний стан і частоту використання.

Особлива увага приділяється стану повітря та наявності в повітрі книгосховищ мікробіологічного забруднення. Гриби розмножуються спорами, які переносяться повітряними потоками. Спори дуже стійкі до несприятливих факторів навколишнього середовища: зберігають життєздатність у великому діапазоні температур, стійкі до висушування та заморожування, не гинуть у безкисневому середовищі, тобто є активними на протязі десятиріч. Завдяки руху повітря відбувається переміщення повітряних мас у приміщеннях та обмін мікрофлорою, що може викликати «зараження» мікробіотою бібліотечних документів. Тому одним з напрямків постійно діючого екологічного моніторингу є мікробіологічний контроль приміщень і фондів. Обстеження параметрів повітряного середовища в книгосховищах спеціалізованих відділів і читальних залах щодо мікробіологічного чинника виконуються в НБУВ планово двічі на рік – навесні і восени.

Санітарно-гігієнічний стан повітряного середовища в приміщеннях бібліотеки, крім запиленості, характеризується кількісним і таксономічним (видовим) складом мікроорганізмів, які потрапляють у сховища разом із внесеними предметами або з повітряними потоками при провітрюванні. Відбір проб повітря на наявність мікробіологічних забруднень у НБУВ здійснюється двома методами: аспіраційним або седиментаційним залежно від наявності джерел електроживлення.

Седиментаційний метод є простим, доступним, недорогим, оскільки не вимагає спеціальних приладів. Він заснований на пасивному осіданні мікроорганізмів на поверхню твердого живильного середовища з стовпа повітря над чашкою Петрі упродовж певного часу (1 година). Метод зручний тому, що чашки Петрі можна розмістити безпосередньо на полицях у шафах із книжками, рукописними або архівними документами або у приміщеннях, де відсутні розетки електроживлення.

Аспіраційний метод це примусове осадження мікроорганізмів з повітря на поверхню агаризованого середовища у чашці Петрі з

використанням спеціального приладу, типу пробовідбірника бактеріологічного «Тайфун» Р-40, через який примусово прокачується певний об'єм повітря.

Умовно прийнято, що приміщення знаходяться в задовільному стані, якщо число колоній, що виростили на чашці після експозиції і підрахунку, не перевищує 10 колоній за одну годину експозиції при седиментаційному методі відбору проб повітря, а для аспіраційного методу це – 500 КУО/м³.

На показник мікробіологічного забруднення повітря впливає температурно-вологісний режим у приміщеннях (вологість повітря до 55±5%, температура до 18±2°C). Під час підвищення температури і вологості в сховищах, при недостатньому провітрюванні та утворенні застійних зон збільшується концентрація мікроскопічних грибів у повітрі, що призводить до ураження бібліотечних фондів.

Комплексне мікробіологічне обстеження повітря включає визначення загального мікробного обсіменіння, а також видового (таксономічного) та кількісного показників мікологічного забруднення повітря. За період 2018 р. та першу половину 2019 р. співробітниками відділу наукових технологій збереження фондів (ВНТЗФ) було відібрано 425 проб повітря з приміщень спеціалізованих відділів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ). За нашими дослідженнями, серед виділених мікроскопічних грибів з повітря приміщень НБУВ найчастіше траплялися види *Altenaria alternata* (23,53%), *Altenaria tenuissima* (10,49%), *Cladosporium cladosporioides* (21,24%), *Cladosporium herbarum* (21,24%), *Penicillium* (14,12%) та незначна кількість видів роду *Aspergillus*. Інші види мікроскопічних грибів траплялися значно рідше і були віднесені до рідкісних та випадкових. Виділені з повітря гриби не представляють значної небезпеки для друкованих видань. Однак, нашу увагу привернула наявність у досліджених мікобіотах значної кількості мікроскопічного гриба виду *Altenaria alternata*, який здатний інтенсивно утворювати комплекс целюлозолітичних ферментів та органічних кислот. Це означає, що цей вид може використовувати папір та картон як єдине джерело живлення, а тому він є потенційним біодеструктором бібліотечних та архівних фондів. Кількість мікроміцетів у

відібраних пробах коливається від 50 до 470 КУО/м³, що не перевищує умовно встановлену норму. У разі виявлення високого рівня забруднення повітря мікроскопічними грибами рекомендується провести комплекс заходів: ретельне вологе прибирання з використанням миючих та дезінфікуючих засобів, регулярне провітрювання, дотримання температурно-вологісного режиму.

У процесі роботи з бібліотечними фондами, під час науково-прикладних обстежень, особливо рукописних та стародрукованих документів, зустрічаються окремі документи з ознаками мікробіологічного забруднення. Для виявлення життєздатності мікобіоти здійснюється відбір проб з поверхні документа, визначається кількісний та таксономічний характер забруднення. За результатами дослідження проводяться заходи з дезінфекційної або санітарно-гігієнічної обробки. Після такого оброблення здійснюється контрольний відбір проб для перевірки ефективності проведених заходів.

Таким чином, періодичний мікологічний контроль повітря книгосховищ та бібліотечних фондів є невід'ємною складовою програми забезпечення захисту бібліотечних та архівних фондів від пошкоджень мікроскопічними грибами.

UDC 027.54(477-25)VNLU:022.8:57.063

Volosatykh Liudmyla,

Lead Engineer-Chemist,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

DETERMINATION OF THE QUANTITY AND TAXONOMIC CHARACTERISTICS OF MICROMYCETES, EXTRACTED FROM DOCUMENT SURFACES AND AIR OF PREMISES OF VNLU

The paper reviews control of purity of air in library premises and documents as an integral part in solving the problem of preservation of library collections from damage by microscopic fungi.

Keywords: micromycetes, mycological monitoring of air, mycological damage, fungi.

УДК 021.61:022.7

Затока Любов Петрівна,

науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

СВІТЛО: ВПЛИВ НА РІЗНІ ВИДИ БІБЛІОТЕЧНИХ ДОКУМЕНТІВ

Наведено інформацію про інтенсифікацію процесів старіння складових бібліотечних документів – фарб, паперу під впливом світлового випромінювання, а також основні вимоги стандарту з консервації документів відносно світлового режиму.

Ключові слова: документ, світло, старіння, папір, барвник.

Без перебільшення можна стверджувати, що світло регулює усі життєві процеси. Однак розуміння як його позитивного впливу та краси, так і потенційної шкоди прийшло не відразу. Художник використовує світло як інструмент для отримання у своїй роботі нових ефектів, а матеріалознавці ж акцентують увагу бібліотечних та музейних працівників на те, що світло з плином часу може фізично та хімічно негативно впливати на документи та твори мистецтва. Щоб зрозуміти, як за допомогою світла виявляються колір, текстура, зовнішній вигляд, а також дефекти поверхні різних предметів, на разі й паперу, слід коротко пояснити, що таке світло, як воно вимірюється та взаємодіє з речовинами та матеріалами. До XIX ст. визначення суті світла як фізичного процесу подавалося за двома різними моделями. З одного боку, світло описувалося у вигляді руху хвиль різної довжини, а з іншого – у вигляді швидко рухливих часток. Пізніше загального визначення отримала хвильова теорія світла. Сучасну теорію світла представляють у вигляді складної математичної моделі, а нас, насамперед, цікавить видиме світло з довжиною хвилі 400–700 нм. Видиме світло може активізувати хімічні реакції, а світло з зазначеною довжиною хвилі викликає найбільше занепокоєння, оскільки призводить до фотохімічних реакцій (деградації), запускаючи механізми знебарвлення різних речовин та матеріалів [1]. Тут слід відразу

виокремити інформацію про вплив світла на барвники, а серед бібліотечних документів є багато матеріалів для яких яскраве забарвлення має чимале значення – мапи, образотворчі матеріали, різнокольорові заставки рукописів тощо. У більшості випадків, окрім дії світла, знебарвлення відбувається за активної участі атмосферного кисню та вологи повітря. Кисень та волога призводять до прискорення більшості реакцій знебарвлення. Для мінімізації негативного впливу кисню та вологи з повітря ще з 1893 р. картини стали розміщувати під скло якби в частковий вакуум, а Декларація незалежності США зберігається взагалі в атмосфері інертного газу – гелію. Ще один приклад негативного впливу як світла, так і коливань температурно-вологісного режиму, на артефакти – це матеріали з єгипетських пірамід, які під дією названих факторів і знебарвлюються, і втрачають механічну міцність. Названі приклади переконливо свідчать про необхідність дотримання нормативів стандарту з консервації документів саме відносно вимог світлового режиму для унеможливлення знебарвлення окремих видів бібліотечних матеріалів (афіш, мап, рукописів тощо).

Погіршення кольору є небажаною формою деградації, однак не такою потенціально шкідливою як деградація матеріалу, що є структурою самого об'єкта. Мається на увазі структура паперу чи пергамену, що є матеріальною основою переважної більшості бібліотечних документів. Дія світла призводить до скорочення целюлозного ланцюжка, що зовнішньо проявляється спочатку пожовтінням, побурінням, пересиханням, висипанням окремих часток волокон, ламкістю, а вже потім повною руйнацією структури аркуша паперу. На швидкість протікання процесів старіння матеріальної основи бібліотечних документів – паперу, внаслідок дії світла, значно впливає метод його виготовлення, насамперед, композиційний склад. Ті види паперу, композиція яких містить деревну масу, під дією світла жовтіють швидше та інтенсивніше. Таким чином, у структурних підрозділах бібліотек, де зберігаються документи на газетному папері, друкарському низької якості та афішному папері, вимоги стандарту з консервації документів щодо світлового режиму мають виконуватись найбільш неухильно.

Не зайвим буде нагадати основні вимоги стандарту з консервації документів відносно світлового режиму: документи мають збе-

рігатися у темряві або при освітленні розсіяним світлом. Не допускається освітлення документів прямими сонячними променями. Норма освітленості на поверхні документів під час зберігання не більше 75 лк, а під час експонування в момент огляду – не більше 150 лк. Джерела світла повинні забезпечувати оптичне випромінювання з довжиною хвилі не менше 400 і не більше 760 нм. Зазначене забезпечується використанням світильників, що оснащені захисними плафонами. Для освітлення слід використовувати лампи з фільтрами, що захищають від ультрафіолетового випромінювання і поглинають тепло, або волоконно-оптичні системи освітлення. Відстань від світильників до поверхні документів повинна бути не менше 0,5 м. Конструкція світильників повинна бути як пожежебезпечною, так і стійкою до механічного пошкодження. Бажано перед входом у сховище встановити вимикач з індикатором, який вказує, що всі джерела освітлення та електрообладнання відключені. Слід додати, що світлове випромінювання викликає довготривалу активацію целюлозних волокон паперу. Наприклад, навіть коли зразок видаляють від дії світла, він продовжує реагувати з атмосферним киснем, вологою та іншими домішками навколишнього середовища (пил, сірчаний ангідрид, двоокис азоту, хлор). Особливо це стосується тих видів паперу, що містять остатки лігніну, шкідливої складової їх композиції. Адже під дією променів відбувається окислення не лише целюлози, а й лігніну. А присутність хоч невеликої кількості цієї складової у папері значно погіршує вихідні властивості паперу, ще до його використання у якості матеріальної основи бібліотечних документів. Це більшою мірою стосується знову ж таки тих видів паперу, про які йшлося – афішного, газетного та друкарського низької якості, ніж скажімо, ганчір'яного, нотного, картографічного, офсетного та друкарського високої якості [2]. Кислотність паперу є одним із найхарактерніших показників, що відображає збереження паперу документів. Певно, що на кислотність паперу впливає, насамперед, спосіб його виготовлення – композиція, вид проклеювання та наповнення. Однак, під час довготермінового зберігання відбувається збільшення кислотності паперу документів, в тому числі й внаслідок фотореакцій. Тому так важливо дотримуватися вимог стандарту з консервації відносно світлового режиму й зберігати документи на полицях, розміщених

перпендикулярно вікнам, без потрапляння прямих сонячних променів, а найкраще – у темряві. За неможливості організації такого зберігання, необхідно оснастити вікна жалюзі, шторами чи зафарбувати фарбами. І ці прості правила стосуються без винятку усіх бібліотечних документів на різних видах паперу.

Для вимірювання світлового випромінювання з метою технічного контролю у НБУВ використовується комбінований прилад «ТКА-ПКМ» для вимірювання параметрів освітлення у видимій області спектру 380–760 нм, який відносно недорогий і може бути рекомендований для застосування в інших установах, що зберігають документи. Результати вимірювань освітлення у сховищах бібліотеки по вул. Володимирській, 62 у липні 2018 р. при закритих жалюзі загалом відповідають вимогам стандарту з консервації і знаходяться у межах 15–50 лк, лише у частині приміщення безпосередньо біля вікон освітлення дещо вище норми і досягає 200 лк. У корпусі НБУВ по Голосіївському проспекті, 3 результати вимірювань освітлення влітку 2019 р. у сховищах відділу обслуговування основним фондом знаходилися у межах 5–180 лк (біля вікна), а в читальних залах бібліотеки – від 90 до 200 лк, що також в цілому відповідає вимогам стандарту.

Із другого закону термодинаміки слідує, що складні вуглецевмісні молекули, до яких відноситься і молекула целюлози, в кінці кінців руйнуються незалежно від будь-яких упереджувальних заходів. На жаль, цей закон є вкрай небажаним для зберігачів бібліотечних, архівних та музейних фондів. Тобто процес старіння паперу, що супроводжується хімічною деградацією, є природним і повністю зупинити його просто неможливо. Однак уповільнити цей процес, звести швидкість старіння паперу до мінімуму шляхом виключення тих чинників, які його прискорюють, на разі й світлового випромінювання, можливо та необхідно – і в цьому полягає головне завдання зберігачів фондів, консерваторів та реставраторів бібліотечних документів.

Список використаної літератури

1. Брил Т. Свет. Воздействие на произведения искусства. Пер. с англ. / Т. Брил. – Москва : Мир, 1983. – 307 с.
2. Примаков С. П. Технологія паперу і картону : навч. посіб. [2-е вид, перероб.] / С. П. Примаков, В. А. Барбаш. – Київ : ЕКМО, 2008. – 425 с.

References

1. Brill, T. (1983) *Svet. Vozdeistvie na proizvedenie isskustva*. [Light. Its Interaction with Art and Antiquities]. Moscow, Russia: Mir. [In Russian].
2. Prymakov, S. P., Barbash, V. A. (2008). *Tekhnologiia paperu i kartonu: navchalnyi posibnyk* [Paper and cardboard technology: study guide]. (2nd ed.). Kyiv, Ukraine: EKMO. [In Ukrainian].

UDC 021.61:022.7

Zatoka Liubov,

Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

LIGHT: INFLUENCE ON VARIOUS LIBRARY DOCUMENTS

The paper studies intensification of aging processes of library document components such as paints and paper under the influence of light radiation and reviews the main requirements of the standard for the conservation of documents in relation to the light mode.

Keywords: document, light, aging, paper, dye.

УДК 027.54(477-25)НБУВ:022.8:57.063

Крікова Таміла Вальгерівна,

головний бібліотекар,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА КНИЖКОВИЙ ПИЛ: НЕВИЧЕРПНИЙ БІОАРХІВ ДЛЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Стрімкий розвиток сучасних технології big data, геноміки та протеоміки дозволяє досліджувати бібліотечні книги разом з накопиченим в них пилом, як контейнери з біоматеріалом, що є невичерпним джерелом інформації для вивчення історії людства.

Ключові слова: бібліотека, книжковий пил, технологія big data, дослідження, геноміка, протеоміка.

Сучасна українська бібліотека розглядає книжковий пил в основному у санітарно-гігієнічному та екологічному аспектах. Відповідно до ДСТУ «ГОСТ 7.50:2006. Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Консервація документів. Загальні вимоги (ГОСТ 7.50-2002, IDT)» наявність пилу на документах є не тільки елементарним порушенням санітарно-гігієнічних норм їхнього зберігання, але і додатковим фактором для розповсюдження біопшкоджень. Пил у своєму складі має органічну, неорганічну та біологічну складові, які можуть призвести до хімічного, фізичного та біологічного пошкодження документів. Пилові частки мають різні розміри. Найбільш небезпечним є мілкодисперсний пил із розміром часток на рівні декількох мікрон та менше. Саме такий пил має високу проникну здатність і може накопичуватись поміж сторінок книг. Це сприяє старінню та руйнації паперу. Крім того, саме на дрібних частках пилу сорбуються мікроорганізми й, таким чином, розповсюджуються в середовищі. Мікроскопічні гриби врастають в папір, використовуючи його як їжу, й тим самим його руйнують.

В інтегрованій системі забезпечення збереження бібліотечних фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського підтримання нормативного санітарно-гігієнічного стану документів є одним з пріоритетних напрямків. З року в рік боротьба з книжковим пилом є невинною систематичною роботою усіх бібліотечних працівників:

бібліотекарі групи санітарно-гігієнічної обробки фондів щодня знепилюють бібліотечні фонди у сховищах;

реставратори знепилюють книги посторінково в процесі реставраційних робіт;

свідомі бібліотечні працівники - фондоутримувачі кожного санітарного дня (останній робочий день місяця) організовано та ретельно знепилюють свої фонди.

У двадцять першому сторіччі прогресивні науковці ризикнули поглянути на книжковий пил з іншої точки зору. Все те, що знищується, як пил, сьогодні стає невичерпним джерелом інформації для вивчення історії людства. Такі дослідження стали можливими завдяки стрімкому розвитку у двадцять першому сторіччі:

- технології big data, що є альтернативою традиційним систе-

мам управління базами даних, завдяки появі більш потужних та швидких інформаційно-технологічних можливостей обробляти та аналізувати величезні масиви даних;

- геноміки, яка вивчає гени (ділянки ДНК, що визначають спадкові ознаки) та геноми (набори та взаємозв'язок генів);

- протеоміки, яка вивчає сукупність білків та протеом (набори білків клітин організмів).

Генетичний матеріал може зберігатися багато сторіч, а білки, котрі є значно міцнішими за ДНК, дозволяють зазирнути ще в більш далеке минуле.

Бібліотеки усього світу зберігають величезну кількість артефактів, які сьогодні стають джерелом для нових відкриттів не тільки як носії інформації, але й ще, як контейнери з біоматеріалом. На книгах, рукописах залишаються дотики їх авторів та читачів, а саме мікроскопічні частки шкіри, волосся, слини та т.п. Ці книги зберігаються у прохолодних сховищах багато сторіч і можливо їх більше жодного разу не торкалась рука людини. Таким чином законсервовані в книгах у вигляді пилу старовині ДНК, білки та т.п. надійно зберігаються та чекають свого часу, щоби розповісти свою історію.

Деякі роки тому співробітники Шекспірівської бібліотеки Фолджера розпочали проект Dust bunny (буквально «жмут пилу»). Учасники проекту збирають пил, протираючи гумкою сторінки книг та рукописів з бібліотечних фондів, а потім отримані конгломерати пилу передають на аналіз. Згодом почали застосовувати більш досконалу та менш руйнівну технологію, запроваджену ізраїльськими вченими: сторінку, яку досліджують, покривають особливою полімерною плівкою. Мікрочастки, які вміщують біоматеріали, прилипають до неї завдяки іонним та гідрофобним взаємодіям. Першим на аналіз було направлено пил, який було зібрано між сторінок Біблії, виданої чотириста років тому. Відповідь надійшла через одинадцять місяців: дослідники виявили в зразках мітохондріальні ДНК двох чоловіків і визначили їх походження з півночі Європи, а бактерії, засвідчили наявність у цих чоловіків хвороб шкіри. Тобто постало питання можливості ідентифікації тих осіб, які залишили свої біологічні «сліди» на сторінках старовинних книг. Звичайно, співробітни-

ків Шекспірівської бібліотеки Фолджера першочергово цікавить Шекспір. Як відомо, рукописи Шекспіра не дійшли до нашого часу, але збереглися декілька документів, на котрих є його підпис. Науковців надихає можливість отримати ДНК самого Шекспіра. Звичайно, справа не лише в Шекспірі. Протеоміка та геноміка відкривають перед дослідниками дуже широкі нові перспективи – безпосередній доступ до минулого, як до людей, котрі тримали в руках книгу, пергамен та інші артефакти, так і до тварин, шкіру яких використовували для виготовлення пергамену.

Дослідження методами геноміки та протеоміки яскраво свідчать, що висока культура виникає не відразу та не пустому місці. Людству необхідно пройти довгий шлях, переборюючи дикість, забобони, невігластво та бруд. Це підтвердило дослідження біоматеріалів з реєстрів людей, які померли від міланської чуми 1630 року. Відбір білків зі старовинних документів, які зберігались у книгосховищах Мілану, було здійснено методом із використанням полімерної плівки. Було виявлено білки чумних паличок, людей, мишей, шурів та комах-паразитів. Тобто реєстри писались в брудних лазаретах серед тарганів, бліх та шурів з одночасним тютюнопалінням та вживанням їжі, яка була дуже скромною. Було знайдено на реєстрах лише рослині залишки: горох, моркву, картоплю, кукурудзу або рис.

Таким чином, за допомогою цих досліджень можна підтвердити або спростувати відомі нам з дитинства історичні факти. А також отримати нові знання про давно минулі часи.

UDC 027.54(477-25)NBUV:022.8:57.063

Krikova Tamila,

Chief Librarian,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

A MODERN LOOK AT BOOK DUST: INEXHAUSTIBLE BIOARCHIVES FOR SCIENTIFIC RESEARCH

The rapid development of modern big data technology, genomics and proteomics allows to research library books, together with dust accumulated

in them, as containers with biomaterials, and thus makes them inexhaustible source of information for studying the history of humanity.

Keywords: library, book dust, big data technology, research, genomics, proteomics.

УДК 61:025.85:648.6

Куява Людмила Михайлівна,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

МЕДИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ДЕЗІНФІКУЮЧИХ РЕЧОВИН У БІБЛІОТЕЧНИХ ТА АРХІВНИХ ПРИМІЩЕННЯХ

Розглянуто важливі аспекти застосування дезінфікуючих засобів для профілактики біопшкоджень бібліотечних, музейних, архівних приміщень, а також вплив цих речовин на здоров'я персоналу цих установ.

Ключові слова: збереження документів, мікроміцети, дезінфекційні засоби, біопшкодження, біоциди.

На сьогодні збереження національного культурного спадку українського народу, який відображає розвиток та досягнення нашої держави, є важливим для майбутнього. Саме бібліотеки, архіви, музеї несуть в собі неймовірно багату інтелектуальну спадщину України, однак з часом документи втрачають свої експлуатаційні властивості. За збереження документальних ресурсів у бібліотеках, насамперед, відповідає персонал. Окрім масштабних проблем, таких, як критичний стан книгосховищ, нестача площ, відсутність цільового фінансування на проведення консерваційних та реставраційних робіт, на ефективність запобігання пошкоджень цінних документів також впливають санітарно-технічні та гігієнічні заходи.

У зв'язку зі зменшенням державного фінансування бібліотечні установи змушені економити електроенергію, тепло, воду, що

негативно впливає на роботу систем вентиляції та кондиціонування, внаслідок чого в приміщеннях бібліотек порушується санітарно-гігієнічний режим. Тому метою даної роботи є аналіз засобів для дезінфекції приміщень, обладнання та документів як для покращення збереження бібліотечного фонду, так і недопущення погіршення стану здоров'я персоналу та користувачів бібліотечних та архівних установ.

Необхідність вирішення проблеми забрудненості бібліотечних та архівних установ біологічними шкідниками, зокрема грибами (мікроміцетами) призводить до пошуку сучасних ефективних засобів боротьби з мікробною контамінацією. Небезпека мікроміцетів, перш за все, пов'язана з їх масовим розповсюдженням на поверхнях матеріалів і конструкцій, разом із руйнівним впливом на структуру документів. Мікроміцети призводять до виникнення запаху плісняви, також вони виділяють токсичні продукти – алергени. Тому ріст мікроміцетів наносить шкоду не тільки документам і будівлям, а насамперед людям, які знаходяться з ними в контакті. Небезпека зараження грибами, насамперед, стосується здоров'я персоналу та відвідувачів, адже спори грибів можуть викликати алергію I типу, алергічні бронхолегеневі мікози, алергічний синусит, гіперчутливу токсичну пневмонію, atopічний дерматит. Варто відмітити, що найпоширенішим захворюванням, яке спричиняють спори грибів роду *Aspergillus*, є мікози, які дуже важко діагностувати, а ще важче лікувати. Так, детальне дослідження, проведене відомим мікробіологом Ю. П. Нюкшею щодо біопшкоджень паперу та книг показало, що серед грибів, які руйнують напір, понад 20 родів включають представників, що є збудниками грибкових захворювань і тому небезпечні для людини. За медичними статистичними даними відомо, що 50% захворювань бронхіальною астмою пов'язано з ураженням мікроміцетами. Саме тому так важливо проводити періодичний екологічний моніторинг повітря у бібліотечних приміщеннях задля зниження ризику забрудненості сховищ мікроміцетами.

Одним із перспективних засобів знезараження приміщень є використання біоцидів у залежності від характеру біологічного пошкодження. Біоциди характеризуються високою ефективністю та різноманітними формами застосування: сполуки можуть вводи-

тися безпосередньо в склад матеріалів, наноситись на їх поверхню, слугувати компонентами повітряного або водного середовищ тощо. Сьогодні на ринку біоцидів є безліч дезінфектантів різного характеру дії. Але далеко не всі вони придатні для знезараження біопшкоджень у музеях, бібліотеках, оскільки є агресивними як до поверхонь обладнання та документів, що обробляються, так і до персоналу.

На сьогодні у бібліотеках України вже не використовуються такі шкідливі препарати, як аміак та формальдегід, для боротьби із грибами, на їх зміну прийшли сучасні препарати, дозволені до застосування в Україні Міністерством охорони здоров'я, і вони менш шкідливі для здоров'я працівників установ. Останнє покоління дезінфекційних засобів розроблено на основі біоцидних полімерів – полігуанідинів. Вони мають низьку токсичність, високу стабільність, не пошкоджують об'єкти, що знезаражуються. Особливістю речовин цієї групи є здатність утворювати на оброблених поверхнях плівки, що забезпечують тривалу залишкову бактерицидну дію. Для застосування в медичних закладах, а також в приміщеннях, де необхідно регулярно дотримуватись санітарно-гігієнічного режиму, застосовують дезінфекційні засоби, що відносяться до 3-го класу (помірно небезпечні) чи 4-го класу (малонебезпечні) сполук. Більш токсичні хімічні речовини 1–2-го класів заборонено використовувати у бібліотеках.

Однак не варто забувати про необхідність дотримання правил використання та розведення концентрованих дезінфікуючих засобів, так як їх надмірна концентрація може викликати у персоналу як алергічні реакції, так і пошкодити слизисті оболонки очей та верхніх дихальних шляхів. Тому так важливо уникати застосування дезінфекційних засобів, дія яких шкідлива для здоров'я персоналу або не перевірена в часі.

Варто пам'ятати, що набагато легше запобігти, попередити захворювання, аніж лікувати його наслідки. Саме тому доцільно проводити аеробіологічний моніторинг в архівних та бібліотечних сховищах, для виявлення аеробних, гетеротрофних бактерій та грибів, що дозволить правильно підібрати методи для дезінфекції документів. Адже якість повітря може впливати не лише на збереження книг та документів, а й на здоров'я відвідувачів та робочого персоналу.

Необхідність ефективного здійснення комплексу санітарно-гігієнічних заходів в бібліотечних установах також зумовлена важливим медичним аспектом – можливістю підвищення чутливості організму працівників до пилових часток і продуктів обміну мікроорганізмів. Чинник ризику підвищення чутливості співробітників, які безпосередньо працюють з бібліотечними та архівними фондами, є дуже істотним через скупчення на відносно невеликій площі великої кількості документів різних видів з використанням багатьох матеріалів, характер яких сприяє накопиченню пилу. Тож знепилення приміщень та фондів варто розглядати не тільки як захід для збереження документів, а й як профілактику негативного впливу на здоров'я користувачів і співробітників бібліотек та архівів.

Підсумовуючи все вище викладене, варто відмітити, що для забезпечення безпечних умов праці в музеях, бібліотечних та архівних установах необхідно не лише дотримуватись санітарно-гігієнічного режиму, а й використовувати ефективні та безпечні дезінфекційні засоби, що дозволені до використання у громадських приміщеннях для знезараження сховищ та документів від мікроміцетів.

Список використаної літератури

1. Затока Л. П. Экспериментальные исследования дезинфектантов для восстановления документов, поврежденных микромицетами / Л. П. Затока, Н. Б., Баяница А. Г. Суббота, О. П. Довгун // Материалы VII междунар. науч.-практ. конф. «Обеспечение сохранности библиотечных фондов: научные, экономические и практические аспекты», Санкт-Петербург, 21–22 окт. 2013 г. – Санкт-Петербург, 2014. – С. 86–99.
2. Попихина Е. А., Великова Т. Д. Микромицеты в воздухе хранилищ библиотеки. Успехи медицинской микологии / Е. А. Попихина, Т. Д. Великова. – Москва, 2016. – № 16. – С. 83–86.

References

1. Zatoka, L. P., & Balianitca, N. B., Subbota, A. G., Dovgun, O. P. (2013, October). Eksperimentalnye issledovaniia dezinfektantov dlia vosstanovleniia dokumentov, povrezhdennykh mikromitsetami [Experimental studies of disinfectants for the restoration of documents damaged by micromycetes]. In *Securing Library Funds: Scientific, Economic, and Practical Aspects. Proceedings of the 7th International Scientific and Practical Conference* (pp. 86-99). Sankt-Peterburg, Russia. [In Russian].
2. Popikhina, E. A., & Velikova, T. D. (2016). *Mikromitsety v vozdukh khranilishch biblioteki* [Micromycetes in the air of the library repositories]. *Advances in Medical Mycology*. Moscow, Russia. [In Russian].

UDC 61:025.85:648.6

Kuiava Liudmyla,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

MEDICAL ASPECTS OF THE USE OF DISINFECTANTS IN LIBRARY AND ARCHIVAL PREMISES

The paper considers important aspects of the use of disinfectants for the prevention of bio damage of library, museum and archival premises, and the impact on the substances on library and archival staff's health.

Keywords: preservation of documents, micromycetes, disinfection means, biological damage, biocides.

УДК 027.54(477-25)НБУВ:025.7/9:001+008

Муха Людмила Вікторівна,

кандидат історичних наук, заступник генерального директора,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ДОКУМЕНТІВ НБУВ ЯК НАУКОВОГО ОБ'ЄКТА, ЩО СТАНОВИТЬ НАЦІОНАЛЬНЕ НАДБАННЯ

Розглянуто науковий об'єкт «Фонд рукописів, стародруків, рідкісних видань, історичних колекцій, архівний фонд України та депозитарій Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», що становить національне надбання (НН), як об'єкт, який вимагає проведення комплексу робіт, що мають забезпечити належне функціонування та збереження цього унікального фонду.

Ключові слова: фонд, документ, національне надбання, папір.

Сьогодні Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського – це найбільше за обсягом ресурсів книгосховище Украї-

ни, де зберігається понад 15 млн різних видів творів друку (книжок, газет і журналів, естампів і гравюр, нот тощо) та понад 1 млн рукописів, архівних документів, дисертацій та інших творів на правах рукописів. Тож фонд рукописів, стародруків, рідкісних видань, історичних колекцій, архівний фонд України та депозитарій Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, що становить національне надбання (НН), безсумнівно є унікальним, становить виняткову наукову і загальнокультурну значимість, має непересічне значення для розвитку науки, освіти, культури в Україні. Підтримання такого значного за обсягом та унікального за змістом фонду у належному стані потребує значних матеріальних затрат, що неможливо без підтримки держави.

Слід зазначити, що в різні роки ця підтримка реалізувалася завдяки низці відповідних державних розпорядчих документів. Так, у 1997 р. вийшла Постанова Кабінету Міністрів України від 18 лютого № 174 «Про затвердження Положення про порядок визначення наукових об'єктів, що становлять національне надбання». Цей документ став оптимальним доповненням на виконання розпорядження Президента України від 26 червня 1996 р. № 173 (173/96-рп) «Про наукові об'єкти, що становлять національне надбання». Положенням про порядок визначення наукових об'єктів, що становлять національне надбання, визначалося також вирішення пов'язаних з цим організаційних, *фінансових* і матеріально-технічних питань. За цим Положенням визначався науковий об'єкт, що становить національне надбання, як унікальний об'єкт, що не піддається відтворенню, втрата або руйнування якого матиме серйозні негативні наслідки для розвитку науки та суспільства. До таких об'єктів можуть бути віднесені унікальні об'єкти музейних, архівних фондів, колекції, особливо цінні та рідкісні видання, інші пам'ятки історії та культури. Серед інших наукових об'єктів – інформаційні фонди, дослідні установки та обладнання, природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, заказники, ботанічні сади, полігони та інші унікальні наукові об'єкти. Для обліку таких об'єктів Міністерством освіти України було засновано Державний реєстр об'єктів, що становлять НН.

У п. 5 вказаного Положення слід звернути увагу на те, що ініціатором внесення об'єктів до реєстру або вилучення його може бути центральний орган виконавчої влади, орган місцевого самоврядування, *Національна і галузеві академії наук*, громадська ор-

ганізація, установа (юридична особа), що відповідає за збереження об'єкта. Варто зазначити також, що у п.10 конкретно вказано про призначення виділених коштів. Оскільки кошти, які виділено на збереження та функціонування об'єктів із державного бюджету, є цільовими асигнуваннями, то вони не можуть бути використані на будь-яку іншу мету.

Слід додати, що наша установа від Міністерства освіти і науки України отримала свідоцтво про підтвердження, що Постановою Кабінету Міністрів України від 19 грудня 2001 р. за № 1709 «Фонд рукописів, стародруків, рідкісних видань, історичних колекцій, архівний фонд України та депозитарій Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» внесено до Державного реєстру наукових об'єктів, що становлять національне надбання.

Якщо коротко окреслити комплекс робіт, що мають забезпечити належне функціонування та збереження нашого унікального фонду, то це заходи на забезпечення його довготермінового зберігання та підтримку. Зокрема, організаційні заходи, спрямовані, як правило, на подальше розширення доступу до наукового об'єкта та ефективно його використання, а також на підтримання нормативних режимів зберігання фондів для забезпечення їх збереження, на здійснення стабілізаційних заходів для уповільнення процесів старіння матеріальної основи документів на папері, пергамені та новітніх носіях, на виготовлення електронних копій документів.

Отже, вирішення бібліотечною установою питань щодо надання своїм фондам чи окремим документам статусу науковому об'єкта, що становить НН, дозволяє хоча б частково чи повністю вирішити питання фінансування робіт, пов'язаних із забезпеченням їх збереження.

Пакет документації для отримання цього статусу включає такі позиції: Постанова Бюро відповідного Відділення НАН України (до складу якого входить установа) з обґрунтованою рекомендацією про надання статусу НН науковому об'єкту та включення його до Державного реєстру наукових об'єктів, що становлять НН; обґрунтування внесення наукового об'єкта до Державного реєстру наукових об'єктів, що становлять НН (в довільній формі за підписом керівника установи-власника об'єкта); анкета наукового об'єкта (форма додається); експертний висновок за результатами проведеної ініціатором подання первинної науково-тех-

нічної експертизи наукового об'єкта відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну експертизу», який містить порівняльний аналіз з відповідними науковими об'єктами, що вже входять до Державного реєстру наукових об'єктів, що становлять НН; відгук провідної наукової установи НАН України щодо доцільності внесення наукового об'єкта до Реєстру НН; завірена копія довідки установи про включення її до Єдиного Державного реєстру підприємств та організацій України; завірена копія статуту (положення) установи.

Серед останніх державних розпорядчих документів щодо підтримання наукових об'єктів можна додати, що з 19 квітня 2019 р. набув чинності Наказ Міністерства освіти і науки України від 13.11.2018 р. за № 1233 «Деякі питання наукових об'єктів, що становлять національне надбання», що суттєво розширює можливості установи щодо використання отриманого фінансування. У наказі підкреслено, що утримання, збереження та розвиток об'єктів НН передбачає здійснення заходів, спрямованих на: приведення у належний стан приміщень, у яких розміщено об'єкти НН, у тому числі шляхом здійснення капітального та поточного ремонтів; підвищення енергоефективності; встановлення систем забезпечення спеціальними кліматичними умовами, сигналізації, відеоспостереження тощо, необхідність у яких підтверджена відповідними нормативними документами або експертними висновками; виконання реставраційних та підтримувальних робіт для збереження у належному стані музейних, архівних фондів, стародруків, особливо цінних та рідкісних видань, інших пам'яток історії та культури, наукових колекцій зоологічних музеїв, гербаріїв тощо; виготовлення страхового фонду документації для збереження документів на об'єкт НН, визнаний в установленому порядку об'єктом культурної спадщини; створення електронних копій (оцифрування, створення тривимірних копій тощо) з метою забезпечення вільного доступу користувачів до об'єкта НН тощо.

Насамкінець, слід зауважити, що перелік установ НАН України – власників наукових об'єктів, що становлять національне надбання станом на початок 2016 р. включав 55 об'єктів, а загалом в Україні – 133 об'єкти. До переліку установ – власників наукових об'єктів однією з найперших у 2001 р. була внесена і НБУВ.

UDC 027.54(477-25)NBUV:025.7/9:001+008

Mukha Liudmyla,

Candidate of Historical Sciences, Deputy Director General,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

ENSURING THE PRESERVATION OF VNLU DOCUMENTS AS A SCIENTIFIC OBJECT THAT CONSTITUTES THE NATIONAL HERITAGE

The paper regards the scientific object «The Collection of Manuscripts, Old Prints, Rare Editions, Historical Collections, the Archival Collections of Ukraine and the Depository of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine», which comprises the National Heritage (NH), as an object requiring a complex of work to be fulfilled in order to provide proper functioning and preservation of the unique collection.

Keywords: fund, document, national heritage, paper.

УДК 025.85:676.223

Остапенко Аліна Анатоліївна,

кандидат технічних наук, молодший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

Затока Любов Петрівна,

науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

ПРОБЛЕМА ДОВГОВІЧНОСТІ ПАПЕРУ ТА СУЧАСНІ ЕКОЛОГІЧНІ СПОСОБИ ЇЇ ВИРІШЕННЯ

Показано вплив волокнистих напівфабрикатів на фізико-механічні показники лабораторних зразків паперу для друку, таких як міцність на злам під час багаторазових перегинів та руйнівне зусилля.

Ключові слова: руйнівне зусилля, целюлоза сульфатна хвойна вибілена, сушіння, целюлоза сульфітна хвойна.

Проблема підвищення довговічності паперу з часом не тільки не втратила актуальності, а й істотно загострилася у зв'язку з необхідністю вирішення питань ресурсо-, енергозбереження та екології [1]. До видів паперу, які призначені для тривалого користування, відноситься папір для друку, фотодруку, реставраційний папір, а також електротехнічний папір. Основними напрямками в динамічному виробництві високосортних видів паперу для друку є: збільшення частки листяної целюлози в композиції паперу; підвищення вмісту високодисперсних наповнювачів; перехід на нейтральний спосіб проклеювання; застосування сучасних систем фіксації компонентів паперової маси і нових систем оптичного фарбування і вибілювання [2].

У виробництві паперу для друку одним з найважливіших показників якості є його довговічність. Відносно низька довговічність сучасних друкованих видань призводить до зростання споживання паперу, а, отже, до нераціонального використання лісосировинних та інших ресурсів, а в недалекому майбутньому призведе ще й до значних витрат на реставрацію документів на папері для можливості користування ними в бібліотеках і архівах [3].

Важливе значення для розвитку науки має розширення уявлень про процеси, що відбуваються під час старіння сучасного паперу. Проблема підвищення довговічності паперу для друку, який випускається величезними тиражами і не повинен бути надмірно дорогим, може бути вирішена науково-обґрунтованим складанням композиції на основі вивчення закономірностей і механізмів старіння у папері різних видів целюлозних волокон. На процес старіння паперу впливають властивості застосованих проклеювальних розчинів, наповнювачів та інших хімічних допоміжних речовин, а також речовин, що застосовуються для поверхневого оброблення. Тому підвищення довговічності спеціальних і технічних видів паперу є економічно доцільним.

Метою дослідження, про яке йдеться, було вивчення процесу довговічності паперу із таких видів целюлози: вибілена сульфатна хвойна целюлоза, целюлоза сульфатна вибілена із суміші листяних порід деревини та композиції названих напівфабрикатів (40% вибіленої сульфатної листяної целюлози та 60% вибіленої

сульфатної хвойної целюлози, 60% вибіленої сульфатної листяної целюлози та 40% вибіленої сульфатної хвойної целюлози), а також проклеювальних речовин (на основі нейтрального клею – алкілкетендимеру (АКД) та традиційного каніфольного клею).

На рис. показана залежність фізико-механічних показників паперу, отриманого з різних видів целюлози з додаванням клею АКД та каніфольного клею, від часу штучного старіння.

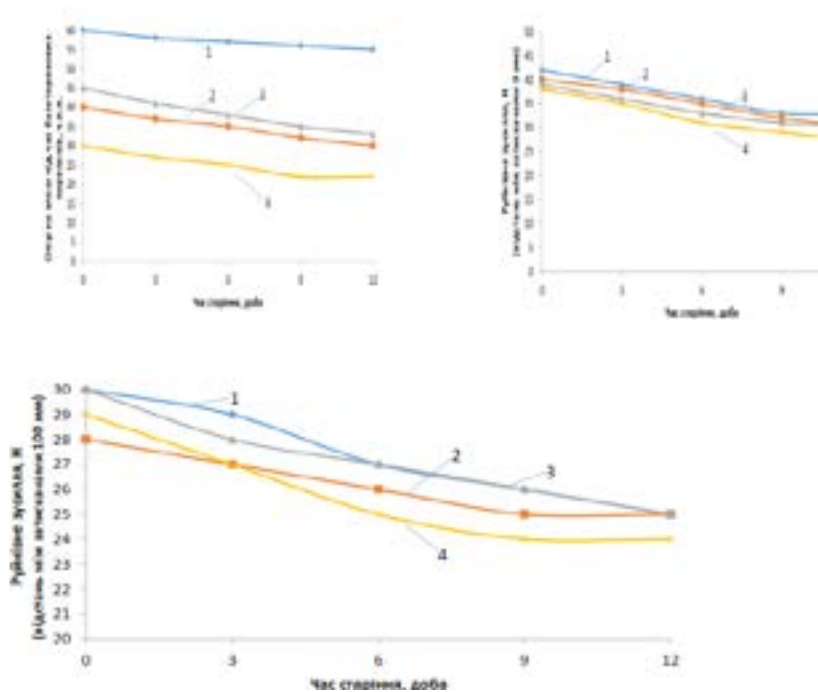

Рис. Залежність фізико-механічних показників паперу від часу штучного старіння

1 – композиція листяної та хвойної вибіленої целюлози у співвідношення 40:60 з додаванням клею АКД; 2 – композиція листяної та хвойної вибіленої целюлози у співвідношення 40:60 з додаванням каніфольного клею; 3 – композиція листяної та хвойної

вибіленої целюлози у співвідношення 60:40 з додаванням клею АКД; 4 – композиція листяної та хвойної вибіленої целюлози у співвідношення 60:40 з додаванням каніфольного клею.

Таким чином, викладеним теоретично обґрунтовано, досліджено та підтверджено на основі експериментальних даних залежність процесів старіння паперу від композицій волокнистих матеріалів. На рис. наочно наведена залежність фізико-механічних показників паперу, таких як опір на злом під час багаторазових перегинів та руйнівного зусилля, при відстані між затискачами 0 мм та 100 мм, від часу штучного старіння паперу. Композиційний склад волокнистого матеріалу відіграє важливу роль у зміні властивостей паперу під час природного старіння, що необхідно враховувати для розробки сучасної технології виготовлення довговічних і спеціальних видів паперу.

Отже, вид та хімічний склад застосованих для виготовлення паперу витратних матеріалів та речовин для проклеювання, наповнення, підфарбовування та інших технологічних процесів, що суттєво впливають на швидкість природного старіння, є факторами, які у бібліотеці уже неможливо змінити. Тому так важливо оптимізувати вплив на швидкість протікання процесів старіння паперу інших факторів: умов зберігання – температури та відносної вологості повітря, екології навколишнього середовища, ступеню дії світлових променів, мікробіологічної складової тощо. Це стане запорукою довготривалого зберігання бібліотечних документів на різних видах паперу і різного композиційного складу.

Список використаної літератури

1. Фляте Д. М. Свойства бумаги / Д. М. Фляте. – Москва : Лесная промышленность, 1976. – 648 с.
2. Евтюхов С. А. Изменение свойств бумаги для офсетной печати российского производства в процессе искусственного старения / С. А. Евтюхов // Материалы V междунар. конф. «Обеспечение сохранности памятников культуры: традиционные подходы – нетрадиционные решения». – Санкт-Петербург, 2006. – С. 174–182.
3. Добрусина С. А., Чернина Е. С. Консервация документов: наука и практика / С. А. Добрусина, Е. С. Чернина. – Санкт-Петербург : РНБ, 2013. – 191 с.

References

1. Flyate, D. M. (1976). *Svoistva bumagi* [Paper properties]. Sankt-Peterburg, Russia: Lesnaia promyishlennost. [In Russian].
2. Evtyuhov, S. A. (2006). *Izmenenie svoistv bumagi dlia ofsetnoy pechati rossiiskogo proizvodstva v protsesse iskusstvennogo stareniiia* [Change of properties of paper for offset printing produced in Russia in the process of artificial aging]. In *Preserving cultural monuments: traditional approaches – unconventional solutions». Proceedings of the 5th International Scientific Conference*. (pp. 174-182), Sankt-Peterburg. [In Russian].
3. Dobrusina, S. A., Chernina, E. S. (2013). *Konservatsiia dokumentov: nauka i praktika* [Preservation of documents: science and practice]. Sankt-Peterburg. [In Russian].

UDC 025.85:676.223

Ostapenko Alina,

Candidate of Technical Sciences, Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

Zatoka Liubov,

Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

THE PROBLEM OF PAPER DURABILITY AND MODERN ENVIRONMENTAL METHODS FOR ITS SOLUTION

The influence of fiber-based semi-finished products on the physical-mechanical parameters of laboratory paper samples for printing, such as: folding endurance and break force, is shown.

Keywords: break force, cellulose sulfate coniferous bleached, drying, cellulose sulfite coniferous.

УДК 022.4:027.021(177)НАНУ+025.7/9:027.021(177)НАНУ

Полякова Олена Володимирівна,

головний бібліотекар,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

ОБЛІК ТА ПЕРЕВІРКА ФОНДУ – ВАЖЛИВИЙ НАПРЯМ У ЗБЕРЕЖЕННІ БІБЛІОТЕЧНОГО ФОНДУ

Розглянуто важливість проведення обліку та перевірки бібліотечного фонду науковими бібліотеками НАН України згідно з вимогами чинного законодавства України та нормативно-правових документів. Подано аналіз проведення перевірок бібліотечних фондів наукових установ за останні п'ять років (2014 – 2018 рр.), зазначено правильність проведення та оформлення результатів перевірки.

Ключові слова: бібліотечний фонд, збереження, облік, перевірка фонду.

Основою роботи бібліотеки є її фонд, який у бібліотечній статистиці розглядається як сумарна кількість документів, які до нього входять, і вимірюється їх загальною чисельністю і вартістю. Загальний бібліотечний фонд Національної академії наук України на 01.01.2019 р. нараховує 31,5 млн примірників, в т. ч. мережі бібліотек наукових установ – 8,5 млн примірників. Бібліотечно-інформаційна система НАН України разом із двома науково-методичними центрами – Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського та Львівською національною науковою бібліотекою України імені В. Стефаніка нараховує 107 бібліотек, у т. ч. у м. Донецьку та у Криму залишилися десять бібліотек. До Інформаційно-бібліотечної ради НАН України подали звіти про роботу за 2018 р. 95 бібліотек наукових установ, які дають можливість проаналізувати стан діяльності цих книгозбірень.

Бібліотечні фонди шести академічних книгозбірень налічують понад 200 тис. прим., тридцять – понад 100 тис. прим., сорока п'яти – до 100 тис. прим., невеликі фонди (до 10 тис. прим.) мають 14 бібліотек, тому збереження фондів є дуже актуальним питанням для кожної із них.

Збереження бібліотечних фондів – важливий напрям діяльності кожної бібліотеки і є єдиний безперервний процес, який починається з моменту надходження документів до бібліотеки та триває протягом усього періоду їх використання та зберігання. Збереження передбачає реалізацію комплексу заходів, найважливішим із яких є облік, що дозволяє ідентифікувати реєстраційний запис з оригіналом і даними про нього в ході перевірки. При надходженні видань до бібліотеки здійснюється їх облік згідно з «Інструкцією з обліку документів, що знаходяться в бібліотечних фондах», затвердженою наказом Міністерства культури і туризму України від 03.04.2007 р. № 22. Також слід зазначити, що документи основного фонду, крім періодичних видань, обліковуються на балансових рахунках бухгалтерії. Документи обмінного фонду відокремлені від основного, на баланс не беруться та не використовуються для обслуговування користувачів.

Встановлення фактичної наявності документів у фонді (книг, рукописів, періодичних, продовжуваних видань, інших видів документів на паперових та електронних носіях), зафіксованих в обліковій документації, виявлення недоліків в організації обліку бібліотечних фондів, встановлення заборгованості користувачів, забезпечення належного порядку в організації, розміщенні фонду, його збереженні, виявлення документів, які потребують ремонту, реставрації та списання, таких, що не придатні для подальшого використання передбачає перевірку бібліотечних фондів.

Регулярні перевірки бібліотечного фонду для мережі академічних бібліотек проводяться згідно з чинною «Інструкцією з проведення перевірки фонду бібліотеки науково-дослідної установи Національної академії наук України», затвердженої Інформаційно-бібліотечною радою НАН України 22 листопада 2006 р., яка являється методичною настановою для бібліотек мережі. В Інструкції зазначена основна мета, причини здійснення планових, вибірково-поточних і позачергових перевірок, підготовка, порядок і способи проведення та підведення підсумків, наводиться приклад складання акту про проведену перевірку бібліотечного фонду. Наказ Міністерства фінансів України № 879 «Про затвердження Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань» від 02.09.2014 р. вносить деякі корективи стосовно термінів про-

ведення переобліку фонду. Згідно з цим нормативним документом перевірку бібліотечного фонду з обсягом від 100 до 500 тис. прим. можливо проводити за двома варіантами: один раз на п'ять років або протягом п'яти років з охопленням щорічно не менше 20 % фонду з обов'язковим завершенням розпочатої перевірки протягом тридцяти днів. Слід зазначити, що бухгалтерський термін «інвентаризація» та бібліотечний – «перевірка» або «переоблік» мають тотожне смислове значення, фахівці бібліотечної справи застосовують частіше термін «перевірка» або «переоблік».

Перевірці підлягає увесь фонд бібліотеки або окремі його частини, проводиться вона за місцезнаходженням фонду та за участі матеріально відповідальних осіб. Кожна бібліотека повинна мати перспективний план перевірки бібліотечних фондів, затверджений директором.

За звітами роботи бібліотек було проаналізовано проведення перевірок бібліотечних фондів наукових установ НАН України за останні п'ять років (2014–2018 рр.). Дослідження показує, що протягом зазначеного періоду тільки 53 бібліотеки наукових установ із 95 займалися переобліком бібліотечних фондів, із них 6 книгозбірень проводили поетапно повну перевірку фонду протягом п'яти років, 18 бібліотек провели повний переоблік за 1 – 3 роки; 29 бібліотек проводили часткові перевірки фондів, до речі 11 із них – тільки упродовж одного року.

Перевірка бібліотечного фонду може бути обов'язковою і зараховується як планова: у разі реорганізації або ліквідації бібліотеки та при зміні матеріально-відповідальної особи. У разі передачі фондів від однієї матеріально відповідальної особи іншій складається акт приймання-передавання матеріальних цінностей і проводиться позапланова перевірка фонду. Зауважимо, що протягом п'яти років змінилися завідувачки 20 бібліотек, однак не всі бібліотеки додали до звітів акт приймання-передавання матеріальних цінностей.

Перевірка фонду може вважатися завершеною лише в тому випадку, якщо її результати оформлені відповідним актом, який складається комісією не пізніше ніж через 15 днів після завершення переобліку. У випадку, якщо результати перевірки своєчас-

но не зафіксовані в акті, вона фактично втрачає своє значення. Список втраченої літератури, яка пропонується для списання, додається до акта. Видання, що не підлягають інвентарному обліку (періодика та ін.), списуються за окремими актами, в яких кількість примірників та їхня вартість вказані сумарно. Після затвердження акта, бібліотека списує з облікових документів та з довідково-пошукового апарату всі вилучені видання. В акті комісія також робить висновки щодо правильності організації зберігання фонду в бібліотеці, стану ведення його обліку та видачі, дотримання інструкцій та розпоряджень із цих питань. За поданням комісії, акт про перевірку бібліотечного фонду обговорюється на засіданні вченої ради установи та затверджується директором. Варто зауважити, що бібліотеки, які проводять планові поетапні перевірки фондів, після закінчення кожного етапу повинні складати акти перевірки.

Згідно з законодавчо-нормативними документами Президії НАН України «установи, що знаходяться на тимчасово окупованій території та/або на території проведення антитерористичної операції, проводять інвентаризацію у випадках, обов'язкових для її проведення, тоді, коли стане можливим забезпечити безпечний та безперешкодний доступ уповноважених осіб до активів, первинних документів і реєстрів бухгалтерського обліку, в яких відображені зобов'язання та власний капітал цих установ».

Робота з перевірки фонду бібліотеки дуже копітка і потребує значних трудозатрат, проте вона важлива для обов'язкового виявлення фактичної наявності документів у бібліотеці та їх подальшого зберігання. Комплексна норма часу на перевірку кожного примірника – 5 хвилин, за день можна перевірити близько 100 примірників балансової літератури згідно з «Типовими нормами часу на основні процеси бібліотечної роботи», затвердженими Міністерством культури і туризму України від 29.12.2008 р. №1631/0/16-08).

Враховуючи вищенаведені розрахунки, можна зробити висновок, що процес перевірки бібліотечного фонду необхідно автоматизувати, впроваджуючи сучасні технології. Про автоматизацію бібліотечних процесів: реєстрації книговидачі та повернення літератури, проведення перевірки фонду та ін. була представлена

інформація ТОВ ВП «Смарт-карти України» на семінарі 2019 р. Зокрема, така система дозволяє на відстані 20 м за 1 сек. зчитувати дані 20 міток, які наклеяні на виданні, обробляти їх і видавати дані в необхідному форматі. Тож перевірити 1000 одиниць зберігання можна за 50 секунд і одночасно отримати акт звіряння, але такі впровадження потребують фінансових витрат.

UDC 022.4:027.021(177)NANU+025.7/.9:027.021(177)NANU

Poliakova Olena,

Chief Librarian,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

INVENTORY AND STOCKTAKING AS AN IMPORTANT DIRECTION IN PRESERVATION OF A LIBRARY COLLECTION

The paper considers the importance to implement inventory and stocktaking of library collections of National Academy of Sciences of Ukraine scientific libraries according to requirements and regulations in current legislation of Ukraine. Stocktakings of library collections of scientific institutions fulfilled in the last five years (2014–2018) are analyzed, accuracy of stocktaking realization and registration of stocktaking results is noted.

Keywords: library collection, preservation, inventory, stocktaking.

УДК 094:025.85:655.534

Рудакова Юлія Костянтинівна,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

ДЕЯКІ ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ПИТАННЯ ЗБЕРЕЖЕНОСТІ СТАРОДРУКОВАНОЇ КНИГИ

Розглянуто опрацювання книги як один із універсальних засобів збереження паперової основи документа. Наведено приклади опрацювання в

один книжковий блок різного роду невеликих друкованих і рукописних документів з метою забезпечення кращих умов для їх зберігання.

Ключові слова: оправа, збереженість матеріального носія документа, конволют, дефектність, гравюра.

Проблема збереженості книжки як матеріального носія інформації була і залишається актуальним завданням її власника чи бібліотекаря, який працює з книжковими фондами установи. Одним із універсальних засобів збереження паперової основи книжкового блоку є оправа. Для стародрукованої книги найбільш характерними є оправи, виготовлені з дерев'яних дощок або спресованих у картон макулатурних аркушів, обтягнених шкірою, пергаментом, тканиною чи обклеєних папером. Додатковими факторами для кращої збереженості книжок були фарбування обрізу та виготовлення на оправі застібок або зав'язок, які запобігали як проникненню пилу в міцно стиснений книжковий блок, так і його деформуванню – нерівномірному розбуханню.

Оправи виготовлялися на замовлення як для окремих видань, так і для збірок із кількох видань – конволютів. Такі збірки могли формуватися за принципом авторства, тематичної чи хронологічної близькості творів, форматом тощо.

Яскравим прикладом власницьких конволютів є книжки з бібліотеки київського митрополита Євгенія Болховітінова, які зберігаються у складі колекції громадянського друку у відділі стародруків та рідкісних видань Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ). Це товстелезні томи, в яких в одній оправі зібрано по 40–180 видань різними мовами переважно форматом у 4^о обсягом від одного до кількадесят аркушів, а також аркуші з рукописним текстом. Мотивом комплектування таких збірок очевидно було прагнення забезпечити умови для збереження видань аркушевого та брошурного типу та невеликих рукописів.

Прикладом конволютів, які формувалися у книгозбірнях установ, є збірки творів панегіричного змісту, сформовані в бібліотеках монастирів і навчальних закладів, наприклад монастиря вінницьких отців капучинів, Острозького єзуїтського колегіуму, Києво-Могилянської академії тощо. Крім виконання функції збе-

реження, такі збірки також відігравали роль посібників, адже вміщені в них видання використовувалися як приклади для наслідування: у монастирях – при написанні власних проповідей, у навчальних закладах – як матеріал, за яким студенти вчилися складати твори подібного спрямування. Це підтверджують провенієнційні написи на їх сторінках, у яких вказано на приналежність класу риторики – «Pro Rhetoribus» – відповідного навчального закладу.

Складовими частинами таких конволютів (алігатами) є як повні видання, так і дефектні, в яких втрачено, наприклад, титульний аркуш повністю чи частково, кінцеві аркуші тощо. Часом дефектність примірника є дуже значною, фактично йдеться про фрагмент видання на кількох аркушах, приплетених до інших видань, «щоб не загубилися». Деякі алігати мають ознаки пошкодження паперового носія вогнем, водою, мікологічні чи ентомологічні ушкодження, механічні пошкодження у формі розривів, дірок, ознаки деструкції паперу. Переплетення їх в одній оправі, якщо збереглася її цілісність, є, по суті, формою консервації матеріальної основи документів – частин конволюта.

Утилітарний мотив надійнішого збереження актуальний також і у випадку приєднання до примірника видання окремих аркушів із рукописним або друкованим текстом або з гравюрами, прямо чи опосередковано пов'язаними зі змістом основного твору. У випадку гравюр він поєднується з естетичним мотивом. Бібліографії відомі випадки, коли долучення гравюри до блоку книжки стало визначальним фактором збереження її єдиного відомого примірника. Практика доповнення книжок вставними гравюрами більшою мірою характерна для кирилических рукописів і стародруків, меншою – для стародрукованих видань латинським шрифтом. Зрештою, все залежало від волі та намірів власника книжки.

Цікаву та неординарну синтетичну книжкову пам'ятку являє собою примірник твору Ігнація від Діви Марії Янгольської «Chwała krzyża», виданого у Львові в друкарні І. Филиповича в 1758 р., який зберігається у фонді відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ, шифр In 6486 (докладний опис цього примірника подано у нашій статті, яка виходить друком у збірнику «Наукові праці НБУВ»). Книжка форматом у 8° містить опис чудес і богослужіння, пов'язані з чудотворним образом Ісуса Милятинського (зберігався в Новому Милятині, нині село в Буському районі Львівської

обл.). Оправу примірника виготовлено в ХІХ ст. з картону, обтягнутого чорною тканиною, обріз позолочено. У блок книжки вшито 12 аркушів із досить рідкісними гравюрами на міді братів Йозефа та Йоганна Клауберів – відомих митців ХVІІІ ст. із німецького Аугсбурга. Гравюри формують серію «Salve Regina» («Слався, Царице»), але розташовуються розрізнено: після сторінок 22, 30, 42, 48, 60, 66, 78, 82, 96, 106, 120, 132. Їх візуальний огляд дозволяє стверджувати, що їх розміри були трохи більшими за розміри сторінок примірника, тому береги гравюр дещо обрізані.

Також у примірник додатково вшито чисті аркуші двома блоками обсягом 16 і 60, на яких містяться значна кількість власницьких записів французькою та польською мовами. Один запис – дарчий від 1855 р., декілька інших, датованих 1858–1871 рр., містять цікаву генеалогічну інформацію – відомості про народження дітей у родині власника книжки, генерала російської армії Адама Жевуського. Також вписано вірші до Богородиці та тексти близько десяти Псалмів Давида в перекладі польською мовою батька власника книжки – дипломата, письменника, теоретика літератури та перекладача Адама Вавжинця Жевуського. Окремим виданням такі переклади у бібліографії не фіксуються, отже ці записи є цінним археографічним джерелом до історії польської літератури та історії перекладів польською мовою частини Святого Письма. Цікавим фактом є те, що Адам Вавжинець Жевуський був сином княжни Катерини Кароліни з Радзивілів Жевуської, присвяту якій на 11 нумерованих аркушах вміщено до видання «Chwała krzyża». Сукупність усіх фактів дозволяє припустити, що цей примірник видання перебував у власності Жевуських упродовж життя кількох поколінь.

Отже, історичні фонди великих книгозбірень містять документи в різному стані збереженості, одним із визначальних факторів якої є наявність неушкодженої оправи. Оправлення книжкового блоку у тверді матеріали забезпечує його цілісність, запобігає механічним пошкодженням і забрудненню сторінок. Одночасно при оправленні разом кількох видань або фрагментів забезпечується іншого роду збереженість документів – вони отримують шанс не загубитися метеликом у вирі історичних подій. Саме у складі синтетичних книжкових пам'яток до нашого часу дійшли деякі унікальні рукописи, гравюри та невеликі друковані видання, котрі наразі є невід'ємною складовою національної та світової культурної спадщини.

UDC 094:025.85:655.534

Rudakova Yulia,

Doctor of Humanities (History), Senior Research Associate,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

SOME HISTORICAL ASPECTS OF OLD-PRINTED BOOKS PRESERVATION ISSUE

The book cover as one of the universal means of preserving the document paper base is considered. Examples of interlacing in one book block the various types of small printed documents and manuscripts in order to provide better conditions for their storage are given.

Keywords: cover, preservation of the document material carrier, convolute, defectiveness, engraving.

УДК 699.874

Савчук Ярослав Ігорович,

кандидат біологічних наук, науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

Чуєнко Андрій Ігорович,

кандидат біологічних наук, науковий співробітник,
Інститут мікробіології і вірусології ім. Д. К. Заболотного НАН України,
Київ, Україна

Письменна Юлія Борисівна,

провідний інженер,
Інститут мікробіології і вірусології ім. Д. К. Заболотного НАН України,
Київ, Україна

ПОШКОДЖЕННЯ КОНСТРУКЦІЙНИХ МАТЕРІАЛІВ МІКРОСКОПІЧНИМИ ГРИБАМИ

Проведено порівняльний огляд типових пошкоджень конструкційних матеріалів мікроскопічними грибами. Встановлено причини і наслідки

їх мікологічного пошкодження та наведено основні заходи щодо попередження виникнення біопшкоджуючих ситуацій.

Ключові слова: мікроміцети, деструкція матеріалів, вторинні метаболіти, мікологічне пошкодження, грибостійкість.

Мікроскопічні гриби завжди присутні у повітрі довкілля та приміщень різного призначення. В природних умовах їх кількість становить 100–300 колонієутворювальних одиниць на метр кубічний (КУО/м³) залежно від пори року та кліматичних умов. У приміщеннях цей показник може бути значно більшим і становити 500–3000 КУО/м³.

Зазвичай високий вміст (≥ 500 КУО/м³) мікроскопічних грибів у повітрі приміщень пов'язаний з підвищеною вологістю повітря (вище 70%), високим вологовмістом поверхонь та матеріалів (5–20%), температурою у приміщенні 20–30°C та відсутністю справної вентиляційної системи. При цьому на поверхнях приміщень, на меблях та на папері спостерігаються утворення колоній мікроміцетів у вигляді плям чорного, білого, зеленого та інших кольорів.

Розвиток мікроміцетів на деревині, папері, бетоні, фарбі, гіпсокартоні, пластику та інших конструкційних матеріалах супроводжується утворенням гідролітичних ферментів та органічних кислот. Якщо матеріал має пористу структуру, то гриби можуть проникати у його внутрішні шари.

Мікологічне пошкодження конструкційних матеріалів різниться між собою за інтенсивністю, механізмом та специфічністю видового складу грибів-деструкторів.

Так, найбільш легкодоступними джерелами для засвоєння грибами є папір, деревина та інші целюлозовмісні матеріали. Їх зазвичай колонізують види родів *Alternaria*, *Fusarium*, *Trichoderma*, *Seprula*, *Coniothyrium*. Пошкодження відбувається за рахунок утворення целюлаз та ксиланаз, що розщеплюють компоненти деревини та паперу до низькомолекулярних сполук – пентоз та гексоз. Папір при цьому стає крихким та ламким, набуває жовтуватого або чорного кольору. Уражені дерев'яні конструкції втрачають свій привабливий вигляд і властивості міцності, що може

призвести до порушення перекриттів і виникнення аварійної ситуації.

Щодо бетону, варто зазначити, що цей матеріал є досить пористим, тому швидко накопичує вологу і адсорбує грибні спори та фрагменти міцелію. За даними літератури органічні кислоти – лимонна, щавлева, янтарна та інші, які є метаболітами більшості грибів, активно розчиняють карбонат кальцію – основну складову бетону, перетворюючи його на солі відповідних кислот [1]. Одночасно від дії кислот кородує металева арматура. При цьому відбувається набухання бетону, руйнація арматури, випадіння окремих частин бетону, а в окремих випадках – пошкодження несучих конструкцій – стін, стелі, підлоги. Грибами-деструкторами бетону є осмотолерантні види родів *Aspergillus* та *Penicillium*.

Фарби, насамперед ті, що містять барвники, пошкоджуються грибами, які утворюють ліполітичні ферменти – *Aspergillus*, *Cladosporium*, *Fusarium*, *Hormoconis*, *Penicillium*. Під час пошкодження грибами фарба змінює свій колір, може відшаровуватися від стін та інших поверхонь.

Гіпсокартон у вологих умовах дуже швидко уражується значною кількістю грибів, серед яких присутні целюлозолітичні види, які розкладають картон, ліполітичні – які засвоюють наповнювачі, та амілолітичні – деструктори крохмалю. Всі інші види, навіть ті, які не володіють специфічною гідролітичною активністю, можуть засвоювати легкодоступні продукти його розкладу [2]. Особливу небезпеку становить наявність на цьому матеріалі грибів роду *Stachybotrys* – продуцентів мікотоксинів. Так, представники цього роду здатні синтезувати трихотеценові мікотоксини, вони є досить токсичними для теплокровних та на відміну від більшості таких сполук їм також притаманна дерматоцидна активність.

Полімерні матеріали та гума пошкоджуються, зазвичай, видами з високою ліполітичною та окисно-відновлювальною ферментативною активностями. Руйнація цих матеріалів відбувається за рахунок деструкції барвників, наповнювачів та пластифікаторів, а на подальших стадіях подвійних зв'язків вуглець-вуглець.

Всі пошкоджені матеріали втрачають свою привабливість, товарний вигляд, знижуються їх конструкційні характеристики та підвищується небезпека для людини. Мікроміцети здатні спричи-

няти у людей алергічні реакції, зниження імунітету, захворювання дихальних шляхів, ураження шкіри, а також мікотоксикози – гострі та хронічні отруєння мікотоксинами [3, 4].

Тому так важливо підтримувати в приміщеннях різного призначення режим, несприятливий для розвитку грибів – відносну вологість повітря 50–55%, температуру 20–23 °С, а також повітрообмін зі швидкістю 1 м/с. У випадках надмірного зволоження приміщення (залиття, аварії) необхідно негайно вжити всіх заходів щодо зниження вологості повітря, видалення пошкоджених конструкційних елементів, а також передбачити обробку конструкційних матеріалів спеціальними дезінфекційними засобами.

Список використаної літератури

1. Олішевська С. В. Еколого-систематична характеристика та біологічна активність мікроскопічних грибів, виділених із забруднених важкими металами ґрунтів України : дис. ... канд. біол. наук: 03.00.07. / С. В. Олішевська. – Київ, 2005. – 192 с.
2. Письменна Ю. Б. Розвиток потенційно небезпечних для здоров'я людини мікроміцетів на гіпсокартоні / Ю. Б. Письменна // Матеріали Першої міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених. (Київ, 25–26 трав., 2017 р.). – Київ, 2017. – С. 125–126.
3. Сергеев А. Ю. *Грибковые инфекции* / А. Ю. Сергеев, Ю. В. Сергеев. – Москва: Изд-во БИНОМ, 2008. – 480 с.
4. Саттон Д. Определитель патогенных и условно-патогенных грибов / Д. Саттон, А. Фотергилл, М. Ринальди. Пер с англ. К. Л. Тарасова, Ю. Н. Ковалева. [ред. И. Р. Дорожковой]. – Москва: Мир, 2001. – 468 с.

References

1. Olishavska, S. V. (2005). *Ekoloho-systematychna kharakterystyka ta biolohichna aktyvnist mikroskopichnykh hrybiv, vydilenykh iz zabrudnenykh vazhky my metalamy hruntiv Ukrainy* [Ecological-systematic characterization and biological activity of microscopic fungi isolated from soils contaminated with heavy metals in Ukraine]. Kyiv. [In Ukrainian].
2. Pysmenna, Yu. B. (2017, May). Rozvytok potentsiino nebezpechnykh dlia zdorovia liudyny mikromitsetiv na hipsokartoni [Development of potentially harmful to human health of micromycetes on drywall]. In *Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference of Young Researchers*. (pp. 125-126), Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
3. Sergeev, A. Yu., & Sergeev, Yu. V. (2008). *Gribovyye infektsii*. [Fungal infections] Moscow, Russia: BINOM. [In Russian].
4. Satton, D., & Fotergill, A., Rinaldi, M. (2001). *Opredelitel patogennykh i uslovno-patogennykh grybov*. [Determinant of pathogenic and opportunistic fungi] Per s angl. K. L. Tarasova, Yu.N. Kovaleva. [red. I.R. Dorozhkovoy]. Moscow, Russia: Mir. [In Russian].

UDC 699.874

Savchuk Yaroslav,

Candidate of Biological Sciences, Research Associate,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

Chuenko Andrii,

Candidate of Biological Sciences, Research Associate,
Danylo Zabolotny Institute of Microbiology and Virology
of the National Academy of Sciences of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

Pismenna Yulia,

Senior Engineer,
Danylo Zabolotny Institute of Microbiology and Virology
of the National Academy of Sciences of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

DAMAGES OF STRUCTURAL MATERIALS BY MICROSCOPIC MUSHROOMS

A comparative survey of typical damages of structural materials by microscopic mushrooms was conducted. The causes and consequences of their mycological damage are established and the main measures for preventing the occurrence of biomonitoring situations are presented.

Keywords: micromycetes, destruction of materials, secondary metabolites, mycological damage, mould resistance.

УДК 026:61:025.7/9(477)

Харченко Надія Семенівна,

завідувач відділу книгозберігання наукової літератури,
Національна наукова медична бібліотека України,
Київ, Україна

ЗБЕРЕЖЕННЯ КНИЖКОВИХ ПАМ'ЯТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ МЕДИЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ, ЯК НЕВІД'ЄМНОЇ СКЛАДОВОЇ НАЦІОНАЛЬНОГО КУЛЬТУРНОГО НАДБАННЯ ДЕРЖАВИ

Розглянуто питання збереження книжкових пам'яток, які підлягають включенню до Державного реєстру національного культурного надбан-

ня України. Описано раритетні видання, які зберігаються в бібліотеці. Визначено напрями роботи із вивчення та наукового опрацювання стародрукованих, рідкісних та раритетних видань.

Ключові слова: бібліотека, книжкові пам'ятки, медичні бібліотеки мережі.

Впродовж свого існування одним з найважливіших завдань Національної наукової медичної бібліотеки України (ННМБУ) було формування та збереження бібліотечного фонду, який займає головне місце в системі довідково-інформаційного фонду медичної галузі.

Документальний фонд ННМБУ, як головної медичної книгозбірні держави, нараховує 1млн 700 тис. унікальних за своїм складом видань медичної тематики, від творів XXVI–XIX ст. до найновіших публікацій 35-ти мовами світу. Щорічно до фонду бібліотеки надходить у середньому 14 000 примірників документів на різних носіях інформації: книги, періодичні видання, спецвидинауково-технічної документації, аудіовізуальні матеріали, документація на електронних носіях інформації.

Поряд з цим в бібліотеці є дивовижне старовинне царство, подароване людству древніми, які стояли біля витоків пізнання Всесвіту, Світу та Людини, залишивши нащадкам справжні шедеври.

Це твори медиків античного світу, епохи Відродження та Просвітництва. Серед них: унікальні видання Гіппократа за яким історія віками зберігає почесне ім'я батька медицини.

Клавдія Галена енциклопедиста найвидатнішого лікаря-вченого імператорського Риму, праці якого були безприкладним в історії медицини авторитетом у всіх наступних поколінь лікарів упродовж тринадцяти століть аж до епохи Відродження.

Фоліант найвідомішого ботаніка XXVI ст. Матіолі з присвятою імператору священної Римської імперії Максиміліану.

Епохальні праці Вільямса Гарвея, який відкрив велике коло кровообігу.

А в книзі Карнелія Цельса знаходимо перший опис операції катаракти, яку успішно вже робили лікарі Вавилону за 2–2,5 тисячі років до нашої ери.

Цей список унікальних видань можна продовжувати.

Деякі стародруки видані видатними європейськими друкарями Ельзевірами, видання яких вирізнялися високим рівнем поліграфічного виконання, чітким, красивим шрифтом, простотою та вишуканістю оформлення.

До речі, Ельзевіри відкрили епоху кишенькової книги, до них видавались книги тільки великого формату.

Найбільш цінні раритетні видання зберігаються у відділі книгозберігання наукової літератури у спеціальному сейфі, виготовленому на замовлення родини Терещенків майстром Францем Фрейгером на австрійській фабриці в кінці XIX ст. Цей дивовижний витвір людського вміння і сьогодні знаходиться в хорошому технічному стані та відповідає умовам належного зберігання цих видань.

Безумовно, з метою забезпечення збереження цієї унікальної культурної спадщини, постає питання щодо надання фонду рідкісних та раритетних видань ННМБУ статусу наукового об'єкту, що становить національне надбання України.

На жаль, в минулому році проект в рамках «2018 рік – рік охорони культурної спадщини в Україні» не отримав фінансову підтримку держави.

Збереженню документального фонду бібліотека завжди приділяла особливу увагу. Як науково-методичний центр мережі, майже 500 медичних бібліотек України (сьогодні простежується тенденція щодо їх скорочення), Національна наукова медична бібліотека паралельно організує роботу, про наявність у фондах медичних бібліотек стародрукованих, рідкісних та раритетних видань, які ввійдуть до електронної бази даних «Книжкові пам'ятки» ННМБУ та Державного реєстру.

Це посилюватиме увагу працівників бібліотек мережі до створення відповідних умов зберігання стародруків та усвідомлення відповідальності за їх збереження.

Ці питання неодноразово висвітлювались на бібліотечних форумах, які організувала ННМБУ. Так, у минулому році на базі бібліотек Івано-Франківського медичного університету та Івано-Франківської обласної наукової медичної бібліотеки була проведена Міжнародна науково-практична конференція «Медичні бібліотеки як осередки збереження та популяризації істо-

рико-культурної національної пам'яті», та Міжнародна науково-практична конференція «Медичні бібліотеки України в глобалізованому світі науки, освіти та культури», яка відбулася в травні цього року спільно з науковою бібліотекою Львівського Національного медичного університету імені Данила Галицького.

Формування документального фонду одне із пріоритетних напрямків роботи бібліотеки, тому постійно триває пошук та вивчення можливостей доукомплектування фонду стародрукованими виданнями, які мають величезну наукову та історико-культурну цінність.

Для роботи зі стародруками при відділі книгозберігання наукової літератури організований спеціалізований підрозділ – сектор стародруків і рідкісних видань, який здійснює весь комплекс робіт по доповненню уже сформованої бази даних книжкових пам'яток, які підлягають включенню до Державного реєстру національного культурного надбання України.

На даному етапі глибоко вивчаються стародруковані видання з метою віднайдення необхідних елементів опису, який здійснюється в електронному форматі мовою оригіналу та в перекладі українською мовою.

Це надзвичайно складна та кропітка робота, тому що більшість стародруків видані старослов'янською, латинською, англійською, французькою, грецькою та італійською мовами, багато книг надруковані німецьким готичним шрифтом.

Для більш досконалого їх вивчення та перекладу, задіяні висококваліфіковані фахівці. Адже кожна книга унікальна, має свою специфіку, бібліотечні штампи, факсиміле, підписи власників, печатки приватних бібліотек, які дають змогу прослідкувати індивідуальну історію багатьох книг. Так, наприклад, у зібранні стародруків є видання із фондів медичної бібліотеки м. Гамбурга часів Третього рейху (про це свідчить печатка із зображенням орла зі свастикою), книги із бібліотеки Геттінгенського університету імені Георга – Августа, одного з найбільш відомих вищих навчальних закладів Європи XVIII–XIX ст.

Також працюємо над розробкою нового екслібриса на стародруковані видання, який поєднав би в собі елементи символів античної медицини із сучасною символікою.

Скарбниця книжкових пам'яток – важлива складова фонду Національної наукової медичної бібліотеки, тому забезпечення їх збереження є одним із основних напрямків роботи бібліотеки.

Розроблена багатоаспектна «Програма збереження документального фонду ННМБУ на 2010–2020 рр.», яка охоплює вирішення цілого комплексу питань, а саме:

- вивчення та облік документів, що становлять національну культурну спадщину країни;
- створення та підтримка оптимальних умов їх зберігання;
- захист та ґрунтовне вивчення їх фізичного стану.

Це дозволяє створити відповідний банк даних, встановити цінність кожного документу.

Реалізація цієї програми започаткувала активне застосування інформаційних технологій у справі збереження книжкових пам'яток.

Розпочата робота по розробці Проекту зі створення страхових фондів, переведення стародрукованих видань, що належать до національного репертуару медичної книги, із паперових носіїв на цифрові формати. Завдяки виграному гранту від Посольства Республіки Польща в Україні наприкінці 2016 року, бібліотека отримала нову комп'ютерну техніку та потужний сканер для оцифрування книг, що дозволить надати доступ широкому колу користувачів до цінних документів, та одночасно забезпечити їх збереження. Разом з тим, постає питання про необхідність докорінних змін в організації та умовах збереження самих страхових копій, які повинні зберігатися окремо на випадок втрати оригіналу та внаслідок надзвичайних подій.

Одним із найбільш значимим елементом у збереженні документального фонду є чітка організація їхнього обліку.

Облік видань в бібліотеці здійснюється відповідно до «Інструкції з обліку документів, що знаходяться в бібліотечних фондах» Міністерства культури і туризму від 03.04.2007 р., яка регулює порядок обліку документів: повноту та достовірність облікової інформації, своєчасне відображення в облікових документах кожного факту надходження і вибуття документів із фонду.

Для стародрукованих видань своєрідним видом обліку на сьогодні є занесення основних бібліографічних відомостей до

загального Державного реєстру національного культурного надбання України, що повинно гарантувати неможливість вивезення чи продажу за межі України занесених до реєстру книжок.

Серед заходів, спрямованих на збереження книжкових пам'яток, важливе місце має переоблік фондів, що дає можливість встановити фактичну наявність документів, причини їх втрати, виявити відсутні у фонді видання.

У бібліотеці розроблений «Перспективний план перевірки документального фонду ННМБУ на 2010–2020рр.» в якому конкретно визначені етапи проведення перевірки.

У 2016 р. на виконання доручення Кабінету Міністрів України (Міністерства культури України та Міністерства охорони здоров'я України) робочою групою, до складу якої були включені провідні фахівці бібліотечної, музейної справи та представники громадськості, які функціонують в даній сфері, була проведена інвентаризація фонду раритетних, рідкісних та цінних видань XVI–XIX ст., які були відібрані згідно з «Інструкцією про порядок відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань» для включення до Державного реєстру національного культурного надбання України.

На сьогодні, більшість стародрукованих і раритетних видань знаходяться в задовільному стані, але деякі з них в результаті фізичного старіння паперу, конче потребують термінових заходів консервації та реставрації.

Дуже прикро, що бібліотека з таким унікальним фондом, не може здійснювати реставрацію цих видань на відповідному технологічному рівні. Працівники бібліотеки, усвідомлюючи, що саме від них залежить стан збереження стародруків, власноруч виконують палітурно-реставраційні роботи.

На жаль, недостатнє бюджетне фінансування бібліотеки впливає на розвиток сучасних бібліотечно-інформаційних технологій, зокрема для створення оптимального режиму збереження та безпеки фондів, що відповідають державним стандартам. Необхідні сучасні засоби захисту фонду, але бібліотека сьогодні не має можливості їх придбати, тож встановлення жорсткого контролю за стародруками, це ті умови, які конче необхідні для їх збереження. Тому стародруковані видання не видаються до читальної зали, а читачі бібліотеки безпосередньо працюють з ними під контролем

співробітників відділу книгозберігання наукової літератури. Забороняється як ксерокопіювання так і фотографування цих видань.

Сьогодні працюючи з книжковими пам'ятками ННМБУ намагається забезпечити розумний доступ до них і в той же час зберегти їх для прийдешніх поколінь.

Результати вирішення цієї проблеми багато в чому залежить не тільки від бібліотеки, а й від розуміння та державної підтримки, адже відродження та збереження інтелектуальної спадщини – це справа державної ваги. Хочеться надіятися, що буде мати своє продовження «Програма збереження бібліотечних та архівних фондів на 2000–2005 роки», яка була затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 15.09.1999 р.

Список використаної літератури

1. Ковальчук Г. І. Книжкові пам'ятки (рідкісні та цінні книжки) в бібліотечних фондах / Г. І. Ковальчук. – Київ : НБУВ, 2004. – 644 с.
2. Кравчук Н. Політика збереження фондів наукової бібліотеки як засіб якісного інформаційного забезпечення науки та освіти / Н. Кравчук // Бібліотечний форум України. – 2011. – № 1. – С. 26-28.
3. Муха Л. В., Затока Л. П. Збереження бібліотечних фондів: традиції, інновації, перспективи / Л. В. Муха, Л. П. Затока // Бібліотечний вісник. – 2018. – № 6. – С. 61-65.
4. Рогальчук Л., Войнаровська Г. Облік і охорона книжкових пам'яток в Україні / Л. Рогальчук, Г. Войнаровська // Бібліотечна планета. – 2018. – № 4. – 32 с.

References

1. Kovalchuk, H. I. (2004). *Knyzhkovi pamiatky (ridkisni ta tsinni knyzhky) v biblioteknykh fondakh* [Book monuments (rare and valuable books) in library holdings]. Kyiv, Ukraine: NBUV. [In Ukrainian].
2. Kravchuk, N. (2011). *Polityka zberezhennia fondiv naukovoï biblioteky yak zasib yakisnoho informatsiïnoho zabezpechennia nauky ta osvity* [The policy of preserving the holdings of the scientific library as a means of quality information support for science and education]. *Biblioteknyi Forum Ukrainy*, 1, 26-28. [In Ukrainian].
3. Mukha, L. V., & Zatoka, L. P. (2018). *Zberezhennia biblioteknykh fondiv: tradytsii, innovatsii, perspektivy* [Saving library holdings: traditions, innovations, perspectives]. *Biblioteknyi Visnyk*, 6, 61-65. [In Ukrainian].
4. Rogalchuk, L., & Voynarovska, H. (2018). *Oblik i okhorona knyzhkovykh pamiatok v Ukraini* [Bookkeeping and protection of book monuments in Ukraine]. *Bibliotekna Planeta*, 4, 32. [In Ukrainian].

UDC 026:61:025.7/.9(477)

Kharchenko Nadiia,

Head of Scientific Literature Book Preservation Department,
National Scientific Medical Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

**PRESERVATION OF BOOKS OF THE NATIONAL SCIENTIFIC
MEDICAL LIBRARY OF UKRAINE AS AN INSEPARABLE
COMPONENT OF NATIONAL CULTURAL HERITAGE**

The regards the preservation of books which are to be included in the National Register of the National Cultural Heritage of Ukraine. Rare editions stored in the library are reviewed. Directions of work on studying and scientific processing of old prints and rare editions are determined.

Keywords: library, books, medical libraries, networks.

АРХІВНА ТА РУКОПИСНА НАУКОВА СПАДЩИНА: СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

УДК 930.253(477)(Коваленко А. Д., Боголюбов О. М., Боголюбов М. М.)

Булгаков Юрій Володимирович,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

НАУКОВІ ПЕРЕТИНИ А. Д. КОВАЛЕНКА З М. М. І О. М. БОГОЛЮБОВИМИ (ЗА АРХІВНИМИ ДОКУМЕНТАМИ)

На основі аналізу архівних документів досліджено перетини у науковій діяльності видатного вченого-механіка академіка НАН України Анатолія Дмитровича Коваленка з вченим у галузі математичної фізики академіком НАН України Миколою Миколайовичем Боголюбовим та механіком, істориком науки, членом-кореспондентом НАН України Олексієм Миколайовичем Боголюбовим. Встановлено, що професійні контакти вчених сприяли їхньому творчому зростанню і мали подальший вплив на їхній науковий шлях та діяльність.

Ключові слова: А. Д. Коваленко, М. М. Боголюбов, О. М. Боголюбов, архівний документ, механіка, Інститут архівознавства НБУВ, НАН України.

З нагоди відзначення 110-річчя від дня народження видатного вченого у галузі математичної фізики академіка НАН України М. М. Боголюбова актуальними стають питання співпраці та ділових контактів ученого з іншими представниками української наукової спільноти. Не є винятком і вчений-механік, академік НАН України Анатолій Дмитрович Коваленко. Цікаві факти контактування А. Д. Коваленка з М. М. Боголюбовим та його братом членом-кореспондентом НАН України О. М. Боголюбовим було віднайдено під час відбору документів з архівної спадщини М. М. Боголюбова в Інституті архівознавства НБУВ,

аналізу документів, опублікованих у збірниках документів і матеріалів із серії «Джерела з історії науки в Україні», а також наукових статей таких авторів, як М. Граб, В. Самойленко та І. Зубова [2; 3]. З'ясуванню точок перетину у науковій діяльності А. Д. Коваленка, М. М. Боголюбова та О. М. Боголюбова і присвячена дана наукова розвідка.

А. Д. Коваленко та М. М. Боголюбов упродовж тривалого часу працювали разом в Інституті будівельної механіки АН УРСР й у раді цього інституту із захисту дисертацій, на механіко-математичному факультеті Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка, а пізніше взаємно цікавились науковою діяльністю один одного.

Першим науковим колективом, у якому довелось співпрацювати А. Д. Коваленку та М. М. Боголюбову протягом 1936–1950 рр., був Інститут будівельної механіки АН УРСР. М. М. Боголюбов працював в інституті з 1934 р. до 1950 р. Згідно з особовим листком з обліку кадрів, він упродовж 1928–1939 рр. працював на посаді наукового співробітника кафедри математичної фізики АН УРСР [15, арк. Зв.], яку у 1934 р. було приєднано до Інституту будівельної механіки [9, с. 873]. У біографічних довідках про вченого вказано, що він був старшим науковим співробітником (1935–1941, 1948–1950), завідувачем групи (1941–1942), завідувачем відділу математичної фізики (1944–1947) [9, с. 557; 11, с. 213; 12, с. 272].

А. Д. Коваленко прийшов працювати до інституту у 1936 р. За витягом з трудової книжки, вчений працював на посадах інженера-конструктора (1936–1937), інженера-механіка II сектору (1937), наукового співробітника (1937–1939), в. о. старшого наукового співробітника (1939–1940) та старшого наукового співробітника (1940–1941) [7, арк. 18]. З вересня 1939 р. він входив до складу групи динамічної міцності, очолюваної директором інституту академіком АН УРСР С. В. Серенсенем [1, с. 5], а із серпня 1941 р. групи динамічної міцності Інституту будівельної механіки АН УРСР, евакуйованого до Уфи [7, арк. 2 зв. – 3]. Після повернення з евакуації у лютому 1944 р. він працював на посаді старшого наукового співробітника до 1946 р., коли його призначили в. о. завідувача відділу міцності і динаміки деталей машин,

а у 1948 р. А. Д. Коваленка затвердили на цій посаді за атестацією [5, арк. 1; 8, арк. 72зв.–73; 14, арк. 32].

Прізвища вчених фігурують у звітах інституту про роботу у 1940 р. та в евакуації [9, с. 302, 304; 10, с. 272–273]. У протоколах засідань Президії АН УРСР зафіксовано їх включення до складу вченої ради інституту та надання їм дозволу працювати за сумісництвом у вищих навчальних закладах [11, с. 135, 140; 12, с. 14]. У 1953 р. А. Д. Коваленко та М. М. Боголюбов увійшли до складу розширеної вченої ради із захисту дисертацій Інституту будівельної механіки АН УРСР [13, с. 274].

Як бачимо, обидва вчених займали посади старших наукових співробітників та завідувачів відділів, очевидно спільно брали участь у засіданнях колективу інституту, вченої ради й ради із захисту дисертацій та інших науково-організаційних заходах.

У 1949–1951 рр. А. Д. Коваленко та М. М. Боголюбов спільно працювали на механіко-математичному факультеті Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. У трудовому списку А. Д. Коваленка вказано, що він із 1949 р. очолював кафедру теорії пружності [7, арк. 5 зв. – 6]. У той же час за документами з архіву університету М. М. Боголюбов був завідувачем кафедри математичної фізики (до жовтня 1951 р.) [2, с. 58].

Упродовж 1950-х – 1960-х рр. А. Д. Коваленко підготував 4 монографії та 20 статей, які склали його цикл праць з термопружності. У 1971 р. він був висунутий на здобуття Державної премії УРСР у галузі науки і техніки [6, арк. 13]. На підтримку цього циклу досліджень надійшла низка схвальних відгуків від провідних наукових установ і вчених, зокрема й від М. М. Боголюбова, який відзначив великий внесок А. Д. Коваленка у розробку теорії гіпергеометричних функцій. М. М. Боголюбов підкреслив, що дослідження А. Д. Коваленка істотно випередили рівень аналогічних досліджень за кордоном й вітав поєднання у працях застосування сучасного математичного апарату спеціальних функцій, інтегральних перетворень із розробкою обчислювальних прийомів і засобів, зручних для використання отриманих рішень в інженерній практиці [6, арк. 118–119а].

Наприкінці 1960-х років відбулися наукові контакти А. Д. Коваленка з молодшим братом М. М. Боголюбова – істориком науки

О. М. Боголюбовим. У 1969 р. А. Д. Коваленко разом із академіками АН СРСР І. І. Артоболевським, В. І. Смірновим та П. С. Александровим, академіком АН УРСР Й. З. Штокалом висунув О. М. Боголюбова на вибори до складу членів-кореспондентів АН УРСР [3, с. 97]. В особовому архівному фонді А. Д. Коваленка, що зберігається в Інституті архівознавства НБУВ відклався його відгук на брошуру О. М. Боголюбова «Механіка машин» (1970). Анатолій Дмитрович характеризував Олексія Миколайовича як відомого вченого, автора фундаментальних монографій з історії механіки, відзначивши, що у брошурі О. М. Боголюбова відображено всі етапи розвитку машин й підкреслено прогресивну роль вітчизняних вчених на кожному з них та розглянуто перспективи подальшого розвитку механіки машин [4, арк. 18–19].

Таким чином, аналіз архівних документів та наукових публікацій дозволив виявити цілу низку фактів про перетини у науковій діяльності А. Д. Коваленка та М. М. і О. М. Боголюбових у період 1936–1971 рр., що сприяли розвитку наукової діяльності вчених та їхньому творчому зростанню.

Список використаної літератури

1. Анатолій Дмитриєвич Коваленко / Вступ. ст. и указ. печат. раб. Ю. Н. Шевченко. – Киев: Наукова думка, 1980. – 41 с.
2. Граб М. Про науково-організаційну діяльність академіка М. М. Боголюбова в Київському університеті / М. Граб, В. Самойленко // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Математика. Механіка. – 2010. – Вип. 24. – С. 54–59.
3. Зубова І. К. Алексей Николаевич Боголюбов (к 100-летию со дня рождения) / И. К. Зубова // Математика в высшем образовании. – 2011. – № 9. – С. 91–98.
4. Інститут архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі ІА НБУВ). – Ф. 102. – Оп. 1. – Спр. 23.
5. ІА НБУВ. – Ф. 102. – Оп. 2. – Спр. 10.
6. ІА НБУВ. – Ф. 102. – Оп. 2. – Спр. 30.
7. ІА НБУВ. – Ф. 102. – Оп. 4. – Спр. 21.
8. ІА НБУВ. – Ф. 102. – Оп. 4. – Спр. 46а.
9. Історія Національної академії наук України. 1938–1941: документи і матеріали. – Київ, 2003. – 919 с.
10. Історія Національної академії наук України. 1941–1945. Ч. 1: Документи і матеріали. – Київ, 2007. – 808 с.
11. Історія Національної академії наук України. 1941–1945. Ч. 2: Додатки. – Київ, 2007. – 576 с.
12. Історія Національної академії наук України. 1946–1950. Ч. 2: Додатки. – Київ, 2008. – 716 с.

13. Історія Національної академії наук України. 1951–1955. Ч. 2: Додатки. – Київ, 2012. – 916 с.
14. Поточний Архів Президії НАН України. Особова справа А. Д. Коваленка Т. 1.
15. Поточний Архів Президії НАН України. Особова справа М. М. Боголюбова.

References

1. [Shevchenko, Yu. N.] (1980). *Anatolii Dmitriievich Kovalenko*. Kyiv, Ukraine: Naukova dumka. [In Russian].
2. Hrab, M., & Samoilenko, V. (2010). Pro naukovo-orhanizatsiinu diialnist akademika M. M. Boholiubova v Kyivskomu universyteti [About scientific and organizational activity of academician M. M. Boholiubov at the Kiev University]. In *Visn. Kyiv. nats. Un-tu im. Tarasa Shevchenka. Matematyka. Mekhanika* [Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. Mathematics. Mechanics], 24, 54-59. [In Ukrainian].
3. Zubova, I. K. (2011). Aleksei Nikolaevich Bogoliubov (k 100-letiiu so dnia rozhdeniia) [Alexey Nikolaevich Bogolyubov (on the 100th anniversary of his birth)]. In *Matematika v vysshem obrazovanii* [Mathematics in higher education], 9, 91-98. [In Russian].
4. Fund 102, Inventory 1, Unit 23. The Institute of Archival Studies of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
5. Fund 102, Inventory 2, Unit 10. The Institute of Archival Studies of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
6. Fund 102, Inventory 2, Unit 30. The Institute of Archival Studies of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
7. Fund 102, Inventory 4, Unit 21. The Institute of Archival Studies of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
8. Fund 102, Inventory 4, Unit 46a. The Institute of Archival Studies of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
9. [Kuchmarenko, V. A., Papakina, T. P., Strel'ska, L. I. et al.]. (2003). *Istoriia Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. 1938–1941: dokumenty i materialy* [History of The National Academy of Sciences of Ukraine. 1938–1941: documents and materials] (O. S. Onyshchenko, Ed.). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
10. [Yaremenko, L. M., Kuchmarenko, V. A., Strel'ska, L. I. et al.]. (2007). *Istoriia Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. 1941–1945. Pt. 1: Dokumenty i materialy* [History of The National Academy of Sciences of Ukraine. 1941–1945. Part 1: Documents and materials] (O. S. Onyshchenko, Ed.). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
11. [Yaremenko, L. M., Kuchmarenko, V. A., Starovoit, S. V. et al.]. (2007). *Istoriia Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. 1941–1945. Pt. 2: Dodatky* [History of The National Academy of Sciences of Ukraine. 1941–1945. Part 2: Additions] (O. S. Onyshchenko, Ed.). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
12. [Yaremenko, L. M., Starovoit, S. V., Berezovskyi, O. M. et al.]. (2008). *Istoriia Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. 1946–1950. Pt. 2: Dodatky* [History of The National Academy of Sciences of Ukraine. 1946–1950. Part 2: Additions] (O. S.

Onyshchenko, Ed.). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

13. [Yaremenko, L. M., Starovoit, S. V., Indychenko, H. V. et al.]. (2012). *Istoriia Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. 1951–1955. Pt. 2: Dodatky* [History of The National Academy of Sciences of Ukraine. 1951–1955. Part 2: Additions] (O. S. Onyshchenko, Ed.). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

14. Personal unit A. D. Kovalenko. Vol. 1. Current Archive of the Presidium of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

15. Personal unit M. M. Boholiubov. Current Archive of the Presidium of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

UDC 930.253 (477) (Kovalenko A. D., Boholiubov O. M.,
Boholiubov M. M.)

Bulhakov Yurii,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

SCIENTIFIC INTERSECTIONS A. D. KOVALENKO WITH M. M. AND O. M. BOGOLIUBOV (FOR ARCHIVED DOCUMENTS)

On the basis of archival documents, the intersections of the scientific activities of the distinguished mechanic scientist, Academician of the National Academy of Sciences of Ukraine Anatoly Dmytrovych Kovalenko with the scientist in the field of mathematical physics, Academician of the National Academy of Sciences of Ukraine Mykola Mykolayovych Boholiubov and the mechanic, historian of science, corresponding member of the National Academy of Sciences of Ukraine Olexiy Mykolayovych Boholiubov were investigated. It was established that professional contacts and mutual peer review by scientists contributed to their creative growth and had a further influence on the scientific way of scientists and their professional activities.

Keywords: A. D. Kovalenko, O. M. Boholiubov, M. M. Boholiubov, archival document, mechanics, Institute of Archival Studies V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, NAS of Ukraine.

УДК 821.161.2Шевченко Т. Г.

Вербіцька Оксана Іванівна,

кандидат філософських наук, старший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

ЮВІЛЕЙНІ ЗАХОДИ НАН УКРАЇНИ З НАГОДИ ВІДЗНАЧЕННЯ 150-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ Т. Г. ШЕВЧЕНКА (ЗА ДОКУМЕНТАМИ АФ НАН УКРАЇНИ)

Представлено діяльність Президії, установ і вчених НАН України у процесі підготовки та відзначення ювілею – 150-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка. Проаналізовані документи архівних фондів установ та Президії НАН України, ЦДАГО України дозволили висвітлити велику роботу, проведenu вченими НАН України у галузі літературознавства, мистецтвознавства, мовознавства, історії, бібліотекознавства, видавничої справи та популяризації життя і творчості Т. Г. Шевченка на національних та міжнародних наукових заходах у цей період.

Ключові слова: НАН України, шевченкознавство, 150-річчя Т. Г. Шевченка.

Святкування визначної дати для всього українського народу – 150-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка у 1964 р. стало великою подією для установ і вчених НАН України. Підготовка Академії наук до відзначення ювілею розпочалась задовго до 1964 р., основна вага припала на діяльність Відділу суспільних наук АН УРСР. У період підготовки до ювілею академічними установами розвивались окремі галузі шевченкознавства, виводячи його на новий рівень тематичним спектром досліджень, підготовкою і виданням збірників творів Т. Г. Шевченка як літературного, так і мистецького спрямування. Узагальнювались питання розвитку шевченкознавства як окремого наукового напрямку, розроблялись питання шевченківської текстології, проведено значну роботу з виявлення та концентрації в спеціалізованих установах наукових матеріалів, видань, рукописів, архівних документів (листування, автографів) та оригіналів художніх творів. Проте на сьогодні у науковій літературі знаходимо лише

праці, присвячені діяльності окремих установ або вчених-шевченкознавців у цей період, що позбавляє можливості досягнути всі напрями науково-організаційного, видавничого, популяризаційного внеску НАН України у відзначення цього всенародного свята. Дослідження документів АФ НАН України з цього питання також не здійснювалось, тоді як саме документальна інформація надає найавторитетніші відомості.

Найбільш інформативними джерелами АФ НАН України з даного питання є документи архіву Президії НАН України, зокрема, описи Секретаріат (оп. 1) та Відділення літератури, мови та мистецтвознавства, оскільки саме в них зосереджено основні відомості наукової та науково-організаційного характеру про проведені ювілейні заходи, а також архівні фонди академічних науково-дослідних установ та Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Так, з них дізнаємося, що рішення про участь Академії наук у відзначенні 100-річчя від дня смерті та 150-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка було прийняте постановою Президії АН УРСР від 13 березня 1959 р. Цією постановою було створено спеціальну комісію з підготовки до ювілеїв під керівництвом Президента АН УРСР акад. О. В. Палладіна. Загальну координацію розвитку шевченкознавчих досліджень установ АН УРСР та вишів у межах республіки здійснювала академічна рада по проблемі «Закономірності розвитку світової літератури на сучасному етапі».

Основна наукова робота здійснювалась академічними установами, зокрема, Інститутом літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР і, відповідно, його відділом шевченкознавства. За звітними документами у передювілейні роки було завершено підготовку до друку видання літературної спадщини Кобзаря – «Повного видання творів у 10 томах». Створено академічне видання літературної спадщини Т. Г. Шевченка в шести томах, у якому здобули втілення й подальший розвиток нові принципи текстології, це видання збагатилося багатьма новознайденими цінними текстами поета і становить новий етап в історії дослідження шевченківських текстів. З нагоди ювілею опубліковано фототипне видання «Малої книжки» та «Більшої книжки» автографів Т. Г. Шевченка, а також фототипне видання «Кобзаря» 1840 р. за унікальним

примірником, в якому були відновлені рядки, вилучені цензором. За напрямом «Історія всесвітньої літератури» за постановою РМ УРСР від 8 липня 1962 р. № 1370 було розгорнуто роботу з підготовки видання «Історія української літератури у 8-ми томах», до III тому якого увійшов розділ «Творчість Т. Г. Шевченка» (2 авт. арк.). Фонди відділу рукописів інституту поповнились новими матеріалами з шевченкознавства, зокрема, з м. Амстердам отримані фотокопії і мікрофільми матеріалів Т. Г. Шевченка.

Співробітники інституту підготували й опублікували низку важливих досліджень, присвячених творчості Т. Г. Шевченка, зокрема, найбільш значущими є такі: Є. П. Кирилюк, Є. С. Шабліовський, В. Є. Шубравський «Т. Г. Шевченко. Біографія» (1964); Є. П. Кирилюк «Тарас Шевченко» (1964); Є. С. Шабліовський «Народ і слово Шевченка» (1961), «Гуманізм Шевченка і наша сучасність» (1964); В. Є. Шубравський «Шевченко й літератури народів СРСР» (1964). В. С. Бородин підготував дослідження «Три поеми Т. Г. Шевченка» (1964), Ю. О. Івакін «Коментар до «Кобзаря» Шевченка» (т. 1, 1964), О. В. Шпильова «Шевченко і болгарська література» (1963) тощо. Також інститутом було укладено ювілейний номер журналу «Радянське літературознавство» (№ 2, 1964), до якого увійшов «Бібліографічний список дисертацій і авторефератів про Т. Г. Шевченка». Вийшли друком методичні розробки і рекомендації на тему «Шевченко і наша сучасність», «Шевченко і літератури народів СРСР» тощо. Визначний внесок у шевченко- і літературознавство чл.-кор. Є. П. Кирилюка і Є. С. Шабліовського знайшов загальне визнання у присудженні Ленінської премії 1964 р. за цикл теоретичних досліджень спадщини Т. Г. Шевченка.

У процесі підготовки до 150-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка співробітники інституту виступали у пресі СРСР і закордону, виголошували доповіді та тематичні лекції, зокрема, взяли участь у республіканському семінарі завідувачів кафедр літератури, скликаному Міністерством освіти УРСР, у республіканському семінарі активістів товариства «Знання» УРСР. Вчені-літературознавці взяли активну участь і в зарубіжних наукових заходах із доповідями та лекціями про творчість Т. Г. Шевченка. Так, Є. П. Кирилюк виступив з доповідями на славистичних конференціях у Чехословач-

чині, Польщі, Болгарії та НДР на IV і V міжнародних конгресах славістів, з доповіддю «Проблеми вивчення літературної спадщини Т. Г. Шевченка» на міжнародному симпозиумі, скликаному в м. Берлін Німецькою академією наук з нагоди 150-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка (на ньому була прочитана також доповідь Є. С. Шабліовського). До Польщі на наукові заходи виїжджали д-р філол. наук Г. Д. Вервес, канд. філол. наук І. О. Дзевєрін і В. П. Ведіна.

Із найважливіших видань Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР необхідно відзначити «Словник мови Т. Г. Шевченка» у 2-х томах, перший словник мови великого поета й письменника, та монографію акад. І. К. Білодіда «Т. Г. Шевченко в історії української літературної мови». У координації з вищими навчальними закладами України до ювілею інститутом підготовлено і опубліковано збірник «Джерела мовної майстерності Т. Г. Шевченка», де висвітлено низку питань художньої і мовної подачі змісту поетом. Співробітники інституту у ювілейні дні виголосили 46 лекцій і доповідей про життєвий і творчий шлях Т. Г. Шевченка.

Інститут мовознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського АН УРСР спільно з колективом Літературно-меморіального музею Т. Г. Шевченка вперше підготував і видав всю мистецьку спадщину Т. Г. Шевченка у 7–10 томах академічного видання творів Т. Г. Шевченка «Повне видання творів у десяти томах» (завершено у 1964 р.), що стало визначною подією в мистецькому і громадському житті України. Опубліковані наукові видання «Т. Г. Шевченко. Художня спадщина у чотирьох томах», праці «Шевченко і музика. Нотографічні та бібліографічні матеріали (1861–1961)» (1964), де представлено відомості про численні музичні твори, «Пісні великого Кобзаря» (1964), біографічний нарис «Тарас Шевченко» (автори – М. Т. Рильський, А. Й. Дейч; 1964) «Пам'ятники Т. Г. Шевченку» (А. В. Німенко; 1964), у якій зроблено першу спробу опису пам'ятників, встановлених в Україні. Співробітники інституту також взяли участь у ювілейних Республіканській, загальноакадемічній та інститутській сесіях, присвячених 150-річчю від дня народження Т. Г. Шевченка (виступили М. Ф. Рильський, Н. К. Йосипенко, А. Й. Дейч, Н. М. Гордійчук, Б. С. Бутник-Сіверський, Ю. Я. Турченко, Є. М. Кравець, А. Є. Жу-

кова, Т. П. Булат, Н. Б. Кузякіна, З. В. Лашкул та ін.); VI Республіканській славістичній конференції (м. Чернівці, вересень 1964 р.), де С. В. Дубенко виступив із доповіддю «Кіношевченкіана на зарубіжних екранах».

До ювілею поета і митця Інститут історії АН УРСР видав збірник статей «Історичні погляди Т. Г. Шевченка», праці І. О. Гуржія «Тарас Шевченко про героїчне минуле України» та І. М. Кулинич «Поет і трагик» (історико-літературний нарис про дружбу Т. Г. Шевченка і А. Олдріджа). Співробітники інституту прочитали понад 40 лекцій, зокрема, в Черкаській області і селах, де народився і жив Т. Г. Шевченко.

За звітом Державної публічної бібліотеки АН УРСР за 1964 р. її співробітники у шевченківські дні виголосили 10 доповідей, лекцій і повідомлень на основі матеріалів про життя і творчість Т. Г. Шевченка. Головний бібліограф Ф. К. Сарана на Шевченківській міжвузівській конференції у м. Чернігів виголосив доповідь «Тарас Шевченко в бібліографії» та виступив по українському радіо для передачі за кордон; Л. В. Беляєва прочитала дві лекції про Т. Г. Шевченка на київському заводі «Ленінська кузня». Бібліотекою було підготовлено велику і цікаву виставку «150 років від дня народження Т. Г. Шевченка», яка експонувалась під час шевченківської наукової конференції у приміщенні Секції суспільних наук АН УРСР.

11 березня 1964 р. відбулися ювілейні Загальні збори АН УРСР, присвячені 150-річчю від дня народження геніального поета і художника Т. Г. Шевченка, у роботі яких взяло понад 400 осіб. На зборах були присутні члени Академії, представники наукової і мистецької громадськості м. Київ, керівники делегацій, що прибули до Києва на відзначення ювілею Т. Г. Шевченка, керівники державних відомств РРФСР, Казахської РСР, Вірменії, Туркменської РСР, Естонської РСР. Збори були відкриті вступним словом Президента АН УРСР Б. Є. Патона, в якому відзначено невмируще значення творчої спадщини Т. Г. Шевченка, пройнятої безмежною самовідданою любов'ю до українського народу. У 4 доповідях визначних вчених – академіків М. Т. Рильського І. К. Білодіда, чл.-кор. Л. М. Новиченка та народного художника СРСР В. І. Касіяна було висвітлено значення постаті Т. Г. Шевчен-

ка для розвитку українського народу. Зміст виголошених доповідей на Загальних зборах АН УРСР уповні розкривають документи, сформовані у справі 1371 фонду 251 Президії НАН України (опис Секретаріат), з супровідним листом від вченого секретаря Відділу літератури, мови та мистецтвознавства А. Й. Багмута. До справи увійшли 3 повнотекстові доповіді акад. М. Т. Рильського, акад. І. К. Білодіда, чл.-кор. Л. М. Новиченка.

Про участь вчених НАН України у Міжнародному форумі діячів культури, присвяченому шевченківському ювілеєві 1964 р., який відзначався у травні-червні 1964 р. на рівні ЮНЕСКО, свідчать документи ЦДАГО України – доповідні записки і довідки відділу науки і культури, Урядового ювілейного шевченківського комітету з проведення 150-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка, зокрема, велику інформаційну цінність має постанова Президії ЦК КПУ від 5 лютого 1964 р. про план проведення ювілею, у якій визначались основні заходи на республіканському рівні. Вагоме місце в них відводилось Академії наук та її вченим, членам Республіканського ювілейного шевченківського комітету з відзначення ювілею. 29 травня 1964 р. в сесійній залі Верховної Ради Української РСР відбувся Міжнародний форум діячів культури, в якому взяли участь 7 представників від АН УРСР. Під час проведення урочистого мітингу на могилі Т. Г. Шевченка 31 травня 1964 р., у якому взяли участь понад 30 000 осіб, і серед них близько 2000 осіб – учасники об'єднаного пленуму спілок письменників, Міжнародного форуму, хорів та художніх колективи, представники державних і громадських організацій, вступну промову про ювілей Кобзаря виголосив акад. М. П. Бажан. Хід урочистостей трансливався по радіо і знімався кінохронікою.

Таким чином, вчені НАН України достойно взяли участь у визначній події для всього українського народу. Величезна робота, проведена у процесі підготовки і відзначення урочистостей, уповні представлена документними ресурсами АФ НАН України. Ці джерела ще чекають своїх вдумливих дослідників і введення в оцифрованому вигляді у науковий простір, що полегшить студіювання наукових питань і широко популяризуватиме наукову та науково-організаційну роботу НАН України у галузі шевченкознавства.

Список використаної літератури

1. Архів Президії НАН України. – Ф. 251. – Оп. 1. – Спр. 871. – Арк. 367–385; Спр. 1351. – Арк. 143–146; Спр. 1371. – Арк. 10–28; Оп. Відділення літератури, мови та мистецтвознавства. – Спр. 734. – Арк. 5–30; Спр. 735. – Арк. 1, 6, 18; Спр. 739. – Арк. 9–49.
2. НБУВ. Ф. 1. – Спр. 1221. – Арк. 14–16.
3. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 6. – Спр. 3648. – Арк. 10–11, 36–48; Спр. 3662. – Арк. 129–154, 166–169; Оп. 31. – Спр. 2144. – Спр. 2368. – Арк. 1–94.
4. Ювілейні загальні збори Академії наук УРСР (до 150-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка) // Доповіді АН УРСР. – 1964. – № 5. – С. 697.

References

1. Fond 251, Inventory 1. Unit 871, Folios 367–385; Unit 1351, Folios 143–146; Unit 1371, Folios 10–28. Inventory «Viddilennya literatury, movy ta mystecztvoznavstva» [Department of Literature, Language and Art Studies], Unit 734, Folios 5–30; Unit 735, Folios 1, 6, 18; Unit 739, Folios 9–49. Archives of the Presidium of the NAS of Ukraine, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
2. Fond 1, Unit 1221, Folios 14–16. Archives of the Vernadsky National Library of Ukraine, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
3. Fund 1. Inventory 6. Units 3648, Folios 10–11, 36–48; Units 3662, Folios 129–154, 166–169; Inventory 31. Units 2144, Folios 1–94. Central State Archive of Public Organizations of Ukraine, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
4. Yuvileini zagalni zbory Akademii nauk URSR (do 150-riczhya z dnia narodzhennia T. G. Shevchenka) (1964). (Anniversary General Meeting of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR (to the 150th anniversary of the birth of T. Shevchenko). *Dopovidi AN URSR [Reports of the Academy of Sciences of the USSR]*, 5, p. 697.

UDC 821.161.2 T. Shevchenko

Verbitska Oksana,

Candidate of Philosophical Sciences, Senior Research Associate,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

ANNIVERSARY ACTIVITIES OF THE NAS OF UKRAINE WITH A VIEWPOINT T. SHEVCHENKO'S 150TH ANNIVERSARY FROM THE BIRTHDAY (FOR DOCUMENTS OF AF NAS OF UKRAINE)

Theses present the activity of the Presidium, institutions and scientists of the National Academy of Sciences of Ukraine during the preparation and celebration of the anniversary – the 150th anniversary of the birth of T. Shevchenko. The analyzed documents of the archival funds of the institutions

and the Presidium of the National Academy of Sciences of Ukraine and the Central State Archive of Public Organizations of Ukraine allowed to highlight the great work carried out by scientists of the National Academy of Sciences of Ukraine in the field of literary studies, art studies, linguistics, history, library science, publishing and popularizing T. Shevchenko's life and work on national and international scientific events during this period.

Keywords: National Academy of Sciences of Ukraine, Shevchenko Studies, 150th anniversary of Taras Shevchenko.

УДК 027.54(477-25)НБУВ:025.171]: 930.253: [00+94] (476)

Зубкова Наталія Михайлівна,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

КОЛЕКЦІЯ ДОКУМЕНТІВ З ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ БІ- ЛОРУСІ ІНСТИТУТУ РУКОПISУ НБУВ : СКЛАД І ЗМІСТ АРХІВНОГО ФОНДУ

У статті залучено до якнайширшого наукового та громадського загалу колекційний архів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, документи якого висвітлюють історію, науку та культуру Білорусі. Охарактеризовано склад та зміст документально-го комплексу, надано схему систематизації фонду. Визначено, що в колекції превалюють матеріали з фольклору та етнографії Білорусі, проте зустрічаються й зразки української, російської та єврейської народної творчості.

Ключові слова: колекцій архівний фонд, Білорусь, історія, фольклор, етнографія, Інститут рукопису НБУВ.

Тека з білоруськими матеріалами була виявлена 31 жовтня 2007 р., у санітарний день, у сховищі Інституту рукопису. Можемо припустити, що це частина архіву видатного білоруського поета Янки Купали, який був знайдений під час розбирання фондів Подільської філії Бібліотеки після закінчення Другої світової

війни. У 1953 р. з рукописною спадщиною митця ознайомилися співробітники Літературного музею Янки Купали при Академії наук БРСР (м. Мінськ). У січні 1954 р. під керівництвом завідувача відділу рукописів Д. М. Йофанова було завершено науково-технічне описування архіву Янки Купали, після чого, згідно з угодою між АН УРСР та АН БРСР, документи передали на зберігання до Білорусі.

Віднайдені матеріали становили комплекс, об'єднаний свого часу за топографічними та мовними ознаками. Отож було вирішено описати ці документи, скомплектувавши їх у тематичну колекцію з історії та культури Білорусі. Фондові був присвоєний № 389, і протягом 2018–2019 рр. він був описаний та поставлений на облік.

Фонд – невеликий за обсягом – 21 од. зб. Проте його крайні дати – 1848–1939 рр. – свідчать про майже сторічний проміжок часу, який охоплюють документи колекції.

Після систематизації матеріалів та наукового опрацювання документи було сформовано у три розділи.

Перший – *«Фольклорні та етнографічні матеріали»* – представлений зразками білоруського, українського, російського, єврейського фольклору, а також описаннями народних обрядів (1892–1939).

Зокрема, справжнім раритетом колекції є рукописний «Сборник белорусских народных легенд, былин и песен, с описанием некоторых обрядов, обычаев, праздников и игрощ крестьян Себежского уезда Витебской губернии, Протасия Федоровича Алхимовича. 1882–1890 гг.». Це – примірник (щоправда, неповний, – в ньому бракує третини сторінок), надісланий на початку 1890-х років до імператорського Російського географічного товариства, до Відділення етнографії. Належно оцінений, він був повернутий білоруському народознавцеві із визнанням його доробку: «Согласно представлению Отделения Этнографии, Совет Императорского Русского Географического Общества, в заседании 18 декабря 1892 года, присудил Вам серебряную медаль за этнографические материалы ... ввиду выдающегося их достоинства» [1]. Збірник відкривається аж занадто аматорським аналізом білоруської народної творчості, який, проте, свідчить про ширшу пова-

гу та любов автора-укладача до «родного слова»: «...Белоруссия сохранила свои священные предания в завете предков и обожает свою старину. На этом обожании крепится вся нравственная жизнь народа...» [2]. Докладне описання весільних та погребальних обрядів, святкування Іванова дня (свято Івана Купала), календарно-обрядових зажинків та дожинків тощо стане справжнім скарбом для сучасних фольклористів й етнографів. Зазначимо також, що документ містить автограф голови Російського географічного товариства, відомого мандрівника та природознавця П. П. Семенова Тянь-Шанського.

Окрім збірника П. Ф. Альхимовича, у розділі репрезентовані окремі зразки білоруського, українського, російського, єврейського фольклору – народні пісні, частівки, міський фольклор, легенди, перекази, жарти, «частівки та приспівки колгоспного села» тощо, зібрані, переважно, співробітниками Секції етнографії та фольклору АН БРСР, а також комплекс архівної документації Інституту літератури та мистецтва Білоруської академії наук, що характеризує наукову та едиційну роботу установи за 1932–1933 рр.

У другий розділ «*Літературні твори, переклади*» об'єднані збірка нарисів та оповідань відомого білоруського белетриста О. Р. Пшчолька, бурлеск на кшталт «Енеїди» Котляревського невідомого автора, переклади білоруською мовою творів Гейне, Мольєра, Ібаньєса (1855–1902).

Третій – складає колекція документів з історії Білорусі (1848–1927). Серед них, зокрема: «Книга Магазиная, Смотрителя Сельского запасного магазина при Имени Водовичах, состоящем в Речицком уезде Минской Губернии Помещика Оскерки для записи прихода и расхода хлебного сбора» (1848–1850), «Краткое извлечение из устава девятой народной переписи об ответственности пред Правительством сказкоподателей, а равно людей, ревизии подлежащих, по производству сей переписи» (1850–1851), листи станового пристава Речицького повіту Мінської губернії (1850) та директора Білоруської гімназії ім. Ф. Скорини в Радашковичах (1927) побутового характеру тощо.

Сподіваємося, що навіть такий доволі схематичний огляд нещодавно залученого до наукового обігу колекційного комплексу стане в нагоді усім, хто вивчає і любить історію та усну народну творчість.

Список використаної літератури

1. Інститут рукопису НБУВ Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Ф. 389. – Од. зб. 1. – Арк. 1а.
2. Інститут рукопису НБУВ Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Ф. 389. – Од. зб. 1. – Арк. 6.

References

1. Fund 389, Units 1. P. 1a. Institute of Manuscript of Vernadsky National Library of Ukraine, Kyiv, Ukraine. [In Russian].
2. Fund 389, Units 1. P. 6. Institute of Manuscript of Vernadsky National Library of Ukraine, Kyiv, Ukraine. [In Russian].

UDC 027.54(477-25)VNLU:025.171]: 930.253: [00+94] (476)

Zubkova Nataliya,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

COLLECTION OF DOCUMENTS OF THE HISTORY AND CULTURE OF BELARUS OF INSTITUTE OF MANUSCRIPT OF V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE: COMPOSITION AND CONTENT OF ARCHIVAL FUND

The purpose of the report is to attract attention of the wide scientific and general public to the collection archive of the Institute of Manuscript of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, whose documents cover the history, science and culture of Belarus. The composition and content of the documentary complex are characterized, a scheme for systematizing of the fund is given. It was determined that materials on folklore and ethnography of Belarus dominate in the collection, however, there are also samples of Ukrainian, Russian and Jewish folk art.

Keywords: collections archival fund, Belarus, history, folklore, ethnography, Institute of Manuscript of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine.

УДК 001.32(477)

Індиченко Ганна Володимирівна,

кандидат історичних наук, завідувач відділу,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Київ, Україна

ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЧНОЇ НАУКИ: РОЗШИРЕННЯ ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ

Викладено візію дослідження історії української академічної науки крізь призму введення до наукового обігу широкого кола архівних джерел, розкрито напрями можливої взаємодії архівних установ України та вищих навчальних закладів. Розглянуто нереалізовані поки можливості архівів у царині джерелознавчого розроблення історії української науки. Окреслено перспективи актуалізації ретроспективної інформації з історії української академічної науки.

Ключові слова: архів, документ, історія НАН України, Інститут архівознавства, інтегровані підходи.

У сучасному суспільстві аналізується місце і роль української науки з огляду на суспільно-політичні та економічні трансформації української держави, в цьому контексті зростає попит на отримання ретроспективної інформації в царині історії академічної науки. Це вимагає ґрунтовної джерельної бази, як основи для вивчення досвіду функціонування академічної науки в різні хронологічні періоди.

Перед дослідниками постає завдання об'єктивного відтворення основних здобутків та напрямів розвитку академічної науки, і вирішити його можна поклавши в основу наукових досліджень архівні документи – правдиве джерело минулого. Комплексний підхід до опрацювання архівних документів вбачається перспективним через часткову розпорошеність архівних фондів з історії академічної науки України.

Так, великий комплекс документів про діяльність НАН України відклався передусім в Архіві її Президії, в архівах науково-дослідних установ Академії, Інституті рукопису НБУВ та Інституті архівознавства НБУВ. Певний сегмент документів з діяльності

найвищої наукової установи країни зберігається в державних архівах України: Центральному державному архіву вищих органів влади та управління (далі ЦДАВО), Центральному державному архіву громадських об'єднань (далі ЦДАГО), Центральному державному кінофотофоноархіву імені Г. С. Пшеничного та обласних архівах. Інтегровані підходи до джерелознавчого дослідження історії академічної науки постійно застосовуються колективом Інституту архівознавства (далі – ІА) НБУВ у процесі підготовки наукових праць з історії НАН України. За необхідності залучаються газетні матеріали. Виявлення документів, насамперед, здійснюється в Архівному фонді НАН України. Найбільший масив документів з історії та діяльності НАН України репрезентований в архіві її Президії. Досліджуються архіви установ, що функціонували в академічній структурі в різні хронологічні періоди, у містах Києві, Львові, Дніпрі, Одесі. Комплексний аналіз джерельної бази та повноцінне розкриття діяльності Академії наук передбачає і дослідження документів, що входять до складу особових архівних фондів видатних вчених НАН України і зберігаються в ІА НБУВ, Інституті рукопису НБУВ, наукових архівах Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, Інституті археології НАН України, Львівській національній науковій бібліотеці ім. В. Стефаника.

Інтегровані підходи застосував колектив Інституту під час підготовки серії видань до ювілею НАН України – наукового видання «Національна академія наук України – 100: головні тенденції розвитку і здобутки», де акумульовано і систематизовано звітну документацію АН за сторічний період її діяльності. У процесі підготовки цих видань було покладено об'єднане використання відомостей архівних та опублікованих документів. На жаль, упорядникам видання не вдалося виявити загальні звіти Академії по деяких роках. Передусім, це стосується 1920 р., 1929 р., 1930 р., 1932 р., 1933 р., 1935 р., 1936 р. З огляду на вищезгадане, колектив упорядників прийняв рішення в разі відсутні загальних звітів Академії, представити у виданні звіти найбільш об'єднаних структур – Відділів наук АН, у разі їхньої відсутності – звіти наукових інституцій, що входили до їхнього складу у певний хронологічний період: комісії, кафедри, інститути тощо. Також до

видання увійшов звіт АН УРСР за другу п'ятирічку (1933–1937) та об'єднані звіти окремих академічних установ за декілька років. Такий комплексний підхід, на думку упорядників, дозволив почасти компенсувати відсутність річних загальних звітних документів означених періодів, що сприятиме повнішій реконструкції звітнього комплексу документації Академії наук. Виявлення ж самих документів проводилося у широкій мережі архівних установ України.

З огляду на певну розпорошеність документів з історії вітчизняної науки доцільно активізувати спільну роботу архівних установ України з оприлюднення архівної спадщини української науки шляхом підготовки спільних видань (монографій, збірників документів, наукових каталогів, міжфондових покажчиків тощо), організації круглих столів, конференцій, проведенні виставок документів на традиційних та електронних носіях. Особливо перспективним напрямом роботи може бути підготовка спільних видань, присвячених визначним вченим України або окремим науковим дослідженням, за якими здійснювалися розробки академічних установ, пам'ятним подіям з історії НАН України та ін.

Частина документів з історії української науки зберігається у вищих навчальних закладах і стосується видатних українських вчених, які одночасно з науковою діяльністю займалися і викладацькою справою. Відкриваються перспективи в контексті спільної наукової діяльності, зокрема, в рамках окремих наукових проєктів. Співпраця з вищими навчальними закладами може проводитися і в напрямі організації спільних наукових заходів, видавничої діяльності, семінарів тощо. Вона сприятиме не лише популяризації документної спадщини з історії української науки, а й розширенню світогляду молодого покоління. Участь у підготовці і презентаціях спільних видань, присвячених видатним особистостям – один із напрямів можливого співробітництва. Так, у 2013 р. в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка презентовано книгу «Петро Тимофійович Тронько» за участю провідних вчених НАН України. Перспективною може бути і співпраця із музеями при вищих навчальних закладах, такими як музей історії Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, Київського національного університету імені

Тараса Шевченка та ін. Не можна недооцінювати роль Академії наук у підготовці молодого покоління вчених (йдеться про розробку методичних навчальних курсів, читання лекцій у ВНЗ провідними українськими вченими, ініціативи АН із створення нових кафедр у закладах вищої освіти тощо), і тут теж відкриваються перспективи спільної роботи з огляду на наявність масиву архівних документів за цим напрямом.

Ще один аспект, який впливає на дослідження української науки, набув своєї актуальності останніми роками. Йдеться про архівну спадщину української науки анексованого агресором Криму та частково окупованих територій Донецької та Луганської областей України, де залишилися архіви науково-дослідних установ НАН України. Наразі дослідники втратили можливість працювати з архівами, що територіально знаходяться на непідконтрольних поки що Україні територіях. Навряд чи ситуація докорінно зміниться найближчими роками. Вихід із такого становища – популяризувати доробок українських учених, академічних науково-дослідних установ і взагалі української науки окупованих українських територій шляхом введення до наукового обігу архівних документів з різних архівосховищ України, де відклалися документи, що стосуються діяльності українських науковців та установ Криму і Донбасу. Тим самим ми не дамо суспільству «забути» про видатних українських вчених, наукові установи та вищі навчальні заклади Криму, Донецька та Луганська, які прославили науку України.

Залишається актуальним питання опрацювання документів, що мають відношення до репресованих українських вчених. Необхідно продовжувати виявлення та опрацювання архівно-слідчих справ та матеріалів до них репресованих науковців, створювати відповідні каталоги та бази даних.

Необхідно враховувати, що частина архівних фондів з історії української науки знаходиться поза межами України. З огляду на це, нагальним завданням є складання якнайповніших списків (або реєстрів) архівних фондів, які мають відношення до української науки, українських вчених. Створення інформаційних систем української наукової архівної спадщини, яка перебуває поза межами України необхідно для її опрацювання та залучення до наукового обігу українськими вченими.

Перспективним видається співпраця з науковими архівами зарубіжних країн, передусім слов'янських, де теж відклалися документи, які мають відношення до української науки. Таку співпрацю можна започаткувати у межах окремих проєктів. У рамках співпраці з академіями наук колишніх союзних республік перспективним може бути підготовка збірників документів, присвячених науковим та науково-організаційним зв'язкам Академії наук України та союзних республік. Прикладом такої наукової роботи є збірник документів, підготовлений білоруськими наукознавцями «Научно-организационные связи Академии наук СССР и Академии наук БССР: 1929–1941 гг.: сборник документов и материалов» (Минск, 2015). Основою цього збірника стали документи з державних архівів Санкт-Петербурга, Москви та Мінська.

Певний масив документів з історії академічної науки був засекреченим. Наразі робота з розсекречення проводиться в державних архівах України. Так, при підготовці видання з історії НАН України 1956–1960 рр. із фондів ЦДАГО України до відповідного збірника документів колектив упорядників включив документи, які раніше були засекречені, зокрема це документи по «закритій тематиці» – розробки АН УРСР пов'язані із оборонним комплексом. Проводиться така робота і у ЦДАВО України. Якщо говорити за хронологічний період з історії НАН України 1961–1965 рр., над яким наразі працює колектив Інституту архівознавства, то розсекречені документи з ф. 2 «Рада Міністрів Української РСР» у ЦДАВО України представлені документами з науково-дослідної роботи інститутів електрозварювання, радіотехніки, фізики, металокераміки та спецсплавів, кібернетики та ін.; впровадження у виробництво наукових розробок установ в галузі оборонної тематики, ракетобудування, освоєння Космосу тощо. Робота архівів з розсекречення документів дає можливість включити до наукового обігу раніше недосліджені документи.

Перспективною формою документної комунікації в сучасну цифрову епоху може і повинно бути представлення історико-культурної спадщини з історії української науки в режимі «онлайн». Це можуть бути електронні виставки архівних документів, присвячені видатним ученим (Інститут архівознавства НБУВ

регулярно готує такі виставки за матеріалами особових фондів видатних учених), знаковим подіям в українській науці, розвитку окремих наукових напрямів тощо. В рамках дослідження історії української академічної науки та зважаючи на значний історико-культурний потенціал документної архівної спадщини України, доцільно створити об'єднаний цифровий ресурс архівних документів з історії вітчизняної науки архівних підрозділів установ НАН України та галузевих національних академій наук України.

Отже, хоча документальна база з історії української науки почасти є розпорошеною, проте водночас це дає шанс на спільні розробки з основними фондоутримувачами, що відкриває можливість з реалізації проектів у сфері популяризації ретроспективної інформації української науки шляхом її актуалізації – видання міжфондових анотованих каталогів, оглядів, тематичних збірників документів, наукових праць для різних груп – науковців, студентів, зацікавленої громадськості, а також застосовування сучасних інформаційних технологій в сфері джерелознавчого розроблення історії академічної науки.

UDC 001.32(477)

Indychenko Hanna,

Candidate of Historical Sciences, Head of Department,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

STUDYING THE HISTORY OF UKRAINIAN ACADEMIC SCIENCE: EXPANSION OF THE SOURCE BASE

The vision of the study of the history of Ukrainian science through the prism of the introduction of a wide range of archival sources into the scientific circulation is presented, directions of cooperation with archival institutions of Ukraine and higher educational establishments are revealed. The archives' possibilities in the field of source studying the development of the history of Ukrainian science which are still unrealized are reviewed. The prospects for actualization the retrospective information in the field of the history of Ukrainian science are outlined.

Keywords: archives, document, history of Ukrainian academic science, Institute of Archival Studies, integrated approaches.

УДК 001.32(477):929:930.25

Кіржаєва Ірина Григорівна,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

ТВОРЧА ЛАБОРАТОРІЯ ВЧЕНОГО-ГЕОЛОГА В. К. ГАВРИША ЗА АРХІВНИМИ ДОКУМЕНТАМИ

Розглянуто проблему використання рукописних джерел з особових фондів українських вчених для вивчення індивідуального стилю роботи під час написання наукових праць на прикладі документів члена-кореспондента НАН України за спеціальністю «геологія нафти і газу» В. К. Гавриша. Численні правки і дописи власною рукою, багатоваріантність рукописів, склад робочих матеріалів дає уявлення про манеру автора. Порушено питання про нівелювання індивідуальної манери роботи сучасних науковців при комп'ютерному наборі тексту.

Ключові слова: В. К. Гавриш, Інститут геологічних наук НАН України, авторські рукописи, Інститут архівознавства, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

Документи особових фондів являють собою багатовекторний інтерес для дослідників. Це і вивчення біографії вчених, їхнього наукового спадку, зв'язків української науки із зовнішнім світом. Можна вивчати канцелярське приладдя, що існувало у певний час, папір та ін. Особливу цінність серед архівних документів представляють автографи праць учених. За численними правками і дописами, зробленими власною рукою автора, простежуємо багатоваріантність наукової роботи. Отже, можна досліджувати як саме працював вчений, як відточував свій індивідуальний науковий стиль, точність думки тощо.

На жаль, з часом на зміну рукописам приходить комп'ютерний набір тексту й цей процес закономірний. У цій публікації ми звернемося до документів вченого, найактивніший творчий період якого припав ще на докомп'ютерні часи. Мова піде про джерела, за якими можна досліджувати процес роботи над науковими працями Володимира Костянтиновича Гавриша (1925–2004) – укра-

їнського вченого у галузі загальної та нафтової геології, доктора геолого-мінералогічних наук (1970), професора (1981), члена-кореспондента НАН України за спеціальністю «геологія нафти і газу» (1982), академіка Української нафтогазової академії (1992).

Свій практичний досвід, що дозволив йому накопичити матеріали для написання наукових праць, В. К. Гавриш набував у численних геологічно-пошукових експедиціях Україною. Зворотним боком цього досвіду стали травми та хронічні захворювання, що були нажиті у сурових, навіть шкідливих умовах пошуків і розвідок родовищ корисних копалин [1]. Такий шлях багатьох некабінетних вчених. В. К. Гавриш став одним з першовідкривачів Західно-Хрестищенського і Шебелинського гігантських газових родовищ України, автором та редактором вперше складеної палеоструктурно-геологічної карти докам'яновугільних відкладів від підошви девонського структурно-геофізичного комплексу та карти розломів і нафтогазоносності Дніпровсько-Донецького рифтогену. Це дозволило вченому виділити та обґрунтувати найбільш перспективні в нафтогазоносному відношенні глибокозалягаючі зони в Україні. Він зробив великий теоретичний та прикладний внесок у методику пошуків та прогнозу нафтогазоносних структур і родовищ.

Цікавим блоком документів у фонді вченого є матеріали про участь В. К. Гавриша в експедиції на острів Сахалін у 1972 р. [2]. Українські вчені зацікавилися поєднанням нафтоносності з вулканізмом на Сахаліні через аналогічність ситуації у регіоні Дно-Дніпровської западини, де провадив розвідку Інститут геологічних наук АН УРСР.

Більшу частину життя В. К. Гавриш працював в Інституті геологічних наук НАН України спочатку старшим науковим співробітником, а згодом – завідувачем відділу (1962–2004).

В особовому фонді В. К. Гавриша, що зберігається в Інституті архівознавства НБУВ, найбільш детально і об'ємно представлено розділ наукових праць вченого та робочих матеріалів до них. Саме робочі матеріали дають уявлення про те, як Володимир Костянтинівич писав свої монографії, статті та доповіді.

Справи, які сформовані з підготовчих матеріалів до наукових праць, мають великі обсяги: від 56 до 339 аркушів [3]. Вражає працездатність В. К. Гавриша, який власноручно прореферував

численну кількість наукових праць різних авторів, не обходив увагою дослідження молодих вчених. Усе життя Володимир Костянтинович зберігав колекцію власноручних виписів з наукових джерел, найбільш ранні з яких датовані 1933 р., які були зроблені ще у студентські роки майбутнього вченого. У процесі наукової діяльності В. К. Гавриш накопичив велику кількість скопійованих карт, схем, таблиць, фотознімків та інше і використав їх під час написання та ілюстрування власних наукових праць.

Сучасні молоді науковці, мабуть, вже не уявляють, як можна ручкою або олівцем робити виписи з об'ємних монографій чи статей, через кальку перемальовувати абриси карт. Зараз це швидка операція клавішами «Ctrl+C» та «Ctrl+V».

В особовому фонді В. К. Гавриша є справи з дарчими написами вченому від вітчизняних та іноземних авторів статей та авторефератів [4]. Такі справи на згадку про приємне спілкування і взаємоповагу з колегами є майже у всіх особових фондах, але у більшості вони лежать рівненькі, майже не доторкані. Різниця в тім, що серед подарованих В. К. Гавришу праць переважають перчитані ним з підкреслюваннями, схвальними або дискусійними помітками на полях. Це свідчить про небайдужість вченого до своєї професії, постійне поглинання та аналіз фахової інформації.

У фонді маємо витяги зі статті [А.] Люблинської «Про дитячі проступки» [5]. В. К. Гавриш мав сина, і, мабуть, як і в кожного з нас, у нього періодично виникала потреба порадитися щодо проблем виховання дітей. І він, як справжній науковець, звертався до першоджерел, до авторитетів. Вищеназвана стаття, як годиться, записана з усіма вихідними даними. Навіть у сімейних стосунках він виявляв науковий підхід.

Все, що сказано вище про роботу В. К. Гавриша над написанням наукових праць, можна віднести з тими чи іншими відмінностями до багатьох учених середини ХХ ст. Це копітке реферування, яке супроводжується аналізом інформації, накопичення ілюстративного та іншого допоміжного матеріалу, переписування у декількох варіантах розділів монографій, статей, тез, доповідей тощо.

Сучасні засоби в технічному плані спрощують та пришвидшують процес роботи над науковими працями. Але вони й нівелюють індивідуальну манеру роботи науковця або вуалюють її.

На щастя, архіви укомплектовані достатньо великою кількістю рукописів видатних учених України, які ще чекають на своїх дослідників.

Список використаної літератури

1. Інститут архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі – ІА НБУВ). – Ф. 343. – Оп. 1. – Спр. 122. – Арк. 1–2.
2. ІА НБУВ. – Ф. 343. – Оп. 1. – Спр. 139. – Арк. 1–18.
3. ІА НБУВ. – Ф. 343. – Оп. 1. – Спр. 99. – Арк. 1–256; Спр. 100. – Арк. 1–339; Спр. 101. – Арк. 1–56; Спр. 102. – Арк. 1–97; Спр. 103. – Арк. 1–123.
4. ІА НБУВ. – Ф. 343. – Оп. 1. – Спр. 221. – Арк. 1–192; Спр. 222. – Арк. 1–294; Спр. 223. – Арк. 1–268; Спр. 224. – Арк. 1–292; Спр. 225. – Арк. 1–221; Спр. 226. – Арк. 1–130; Спр. 230. – Арк. 1–525; Спр. 231. – Арк. 1–345; Спр. 235. – Арк. 1–13.
5. ІА НБУВ. – Ф. 343. – Оп. 1. – Спр. 220. – Арк. 1.

References

1. Fond 343, Inventory 1, Unit 122, Folio 1–2. Institute of Archival Studies of VNLU, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
2. Fond 343, Inventory 1, Unit 139, Folio 1–18. Institute of Archival Studies of VNLU, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
3. Fond 343, Inventory 1, Unit 99, Folio 1–256; Unit 100, Folio 1–339; Unit 101, Folio 1–56; Unit 102, Folio 1–97; Unit 103, Folio 1–123. Institute of Archival Studies of VNLU, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
4. Fond 343, Inventory 1, Unit 221, Folio 1–192; Unit 222, Folio 1–294; Unit 223, Folio 1–268; Unit 224, Folio 1–292; Unit 225, Folio 1–221; Unit 226, Folio 1–130; Unit 230, Folio 1–525; Unit 231, Folio 1–345; Unit 235, Folio 1–13. Institute of Archival Studies of VNLU, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
5. Fond 343, Inventory 1, Unit 220, Folio 1. Institute of Archival Studies of VNLU, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

UDC 001.32(477):929:930.25

Kirzhaieva Iryna,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

CREATIVE LABORATORY OF GEOLOGICAL SCIENTIST V. K. HAVRYSH BASED ON ARCHIVAL DOCUMENTS

The abstract focuses on the use of handwritten sources from personal funds of Ukrainian scientists for studying their individual style of writing research

papers as illustrated by V. K. Havrysh – an associate member of the National Academy of Sciences of Ukraine, with a specialization in geology of oil and gas. Numerous edits and inscriptions made by his own hand, variations of manuscripts, and composition of working materials – all give an idea of the author's style. The abstract tackles the issue of leveling out the individual styles of work of modern scholars due to computer typing.

Keywords: V. K. Havrysh, the Institute of Geological Sciences of the National Academy of Sciences of Ukraine, author's manuscripts, Institute of Archival Studies, V. I. Vernadskyi National library of Ukraine.

УДК 027.54(477-25)НБУВ:025.171]:[930.253:94]Висоцький С.О.

Клименко Ірина Валентинівна,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

ОСОБОВИЙ АРХІВ С. О. ВИСОЦЬКОГО У ФОНДАХ ІНСТИТУТУ РУКОПISУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО: АРХЕОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД

Презентовано архівну спадщину відомого українського історика, археолога, С. О. Висоцького, що зберігається у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Розглянуто особливості структурування складу документів особового архівного фонду вченого, які є важливим джерелом для вивчення історії України. Зокрема у вивченні київських графіті XI–XVII ст., і древнього фрескового живопису Софійського собору, які поповнили джерельну базу дослідження культури Київської Русі.

Ключові слова: С. О. Висоцький, особовий архівний фонд, Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, історія, археологія, київські графіті, київська писемна школа, Софійський собор, Київська Русь

В Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, серед чисельних особових фондів, зберігаєть-

ся архівна спадщина Сергія Олександровича Висоцького, що відбиває не тільки основні етапи життєвого шляху С. О. Висоцького, а й є унікальним джерелом інформації та незамінної бази для сучасних досліджень у галузі історії, археології, зокрема у дослідженні і вивченні українського писемного історичного джерела – київських кириличних графіті XI–XVII ст. – написів, що були покреслені на стінах архітектурних споруд та окремих предметах (Софії Київської, церкви Михайла Видубицького монастиря, руїн Успенського собору Києво-Печерської лаври, Золотих воріт, Кирилівської церкви) та фресок Софії Київської.

Висоцький Сергій Олександрович (15 07 1923 р. – 19. 12 1998 р.) український історик і археолог, фахівець у галузі історії Київської Русі. Народився в м. Полтава в сім'ї державного службовця. Після закінчення історико-філософського факультету Київського університету ім. Т. Г. Шевченка (1956) тривалий час працював науковим співробітником Державного історико-архітектурного заповідника «Софійський музей» у м. Києві.

Працюючи в Софійському соборі С. О. Висоцький написав монографічне дослідження «Древнерусские надписи Софии Киевской XI–XIV вв.» (Київ, 1966). За матеріалами цього дослідження у 1967 р. С. О. Висоцький захистив кандидатську дисертацію. З серпня 1967 р. С. О. Висоцький працює в Інституті археології АН УРСР на посаді старшого наукового співробітника відділу слов'яно-руської археології і далі вивчає київську епіграфіку.

У 1970–1973 рр. працює в Київській постійно діючій експедиції Інституту археології. Під керівництвом С. О. Висоцького було проведено ретельне архітектурно-археологічне дослідження пам'ятки архітектури «Золоті ворота» (м. Київ) яке дозволило створити проект захисного павільйону, який пізніше був використаний для відбудови первісного вигляду пам'ятки «Золоті ворота», відкриття якого було присвячено 1500-річчю заснування м. Києва у 1982 р.

У 1976 р. за матеріалами монографічного дослідження «Средневековые надписи Софии Киевской XI–XVI вв.» С. О. Висоцький захистив докторську дисертацію.

З 1982 р. до 1985 р. С. О. Висоцький очолює сектор археології Києва Інституту археології АН УРСР, а з 1985 р. займає посаду

провідного наукового співробітника-консультанта. Монографічним дослідженням «Киевские граффити XI–XVII вв.» (Київ, 1985) С. О. Висоцький ввів до обігу нові графіті-написи та малюнки, виявлені в древніх архітектурних пам'ятниках Києва: у Софійському соборі, церкві Михайла Видубицького монастиря, Золотих воротах, Кирилівській церкві, руїнах Успенського собору, печерах Києво-Печерської лаври. Великий науковий інтерес, крім епіграфічних досліджень, С. О. Висоцький приділяв вивченню давнього фрескового живопису Софійського собору, зокрема світського. Атрибуція фрескових, загадкових композицій у вежах собору, мала велике наукове значення, яке С. О. Висоцький аргументував в монографії «Светские фрески Софийского собора в Киеве» (Київ, 1989).

Перебуваючи на пенсії С. О. Висоцький продовжував працювати над дослідженнями у галузі культури Київської Русі, зокрема історії виникнення писемності в Київській Русі.

Символічним завершенням його наукової діяльності та підсумком цих досліджень, саме в день його смерті 19 грудня 1998 р., став друк книги «Київська писемна школа X–XII ст. (До історії української писемності)». (Київ, 1998). Наведені в ній нові матеріали, а саме грамоти написані на бересті, графіті з Києва та інші пам'ятки, які знайдені в Україні дозволили зробити висновок про поширення державної писемності й мови по всій країні та їх зв'язок із сучасною українською писемністю. Наукова діяльність С. О. Висоцького відзначена державними нагородами: Премія НАН України ім. Д. З. Мануїльського з історії в 1979 р. за праці «Древнерусские надписи Софии Киевской XI–XIV вв.» (Київ, 1966) та «Средневековые надписи Софии Киевской XI–XVII вв.» (Київ, 1976); Грамота Президії Верховної ради УРСР в 1982 р. за збереження та відбудову Золотих воріт у 1983 р.; Державна премія УРСР (у галузі науки і техніки) за досягнення у науковій роботі.

Особовий фонд (№ 378) було сформовано з документів, які охоплюють період з 1961–1998 рр. Комплекс документів передала на постійне зберігання до Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського дружина С. О. Висоцького – О. С. Спасокукоцька. Комплектування особового архівного фонду здійснювалось в два етапа: 2 червня 2000 р. – на-

дійшла перша і основна частина документів архіву, а 11 квітня 2007 р. – друга частина. Таким чином був остаточно сформований особовий архів С. О. Висоцького, який містить практично всі види документів, що відображають його життєвий шлях і наукові здобутки.

Проведений джерелознавчий аналіз складу та змісту особового архівного фонду С. О. Висоцького дозволив визначити інформаційну наповненість та надати характеристику структурних розділів документів. Архів С. О. Висоцького в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського структурований за такими розділами: біографічні документи (автобіографічні нотатки); наукова діяльність (монографії, статті, доповіді, рецензії, списки ілюстрацій, написів, таблиць до праць); підготовчі матеріали до наукової діяльності; матеріали до службової, професійної і громадської діяльності (накази, доповідні, наукові плани і звіти, видавничі договори); листування; матеріали з дарчими написами; фотодокументи (особисті та комплекс фотодокументів до праць); матеріали інших осіб.

Джерельна база документів особового архівного фонду С. О. Висоцького потребує детального вивчення та залучення їх до наукового обігу, з метою заповнення прогалини в науковій літературі, розкриття нових аспектів історії України.

UDC 027.54(477-25)VNLU:025.171]:[930.253:94]Vysotsky S. O.

Klymenko Iryna,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

**PERSONAL ARCHIVE OF S.O. VYSOTSKY IN FUNDS OF
INSTITUTE OF MANUSCRIPT OF THE V. I. VERNADSKYI
NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE:
ARCHAEOLOGICAL REVIEW**

The article presents the archival heritage of the famous Ukrainian historian, archaeologist S.O. Vysotsky, which is kept in the funds of the Institute of Manuscripts of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. There were considered peculiarities of the structuring of composition of

documents of the of the personal archival fund of the scientist, which are an important source for the studying of the history of Ukraine. In particular, in the study of Kyiv graffiti of the XI–XVII centuries and the antient fresco painting of Saint - Sophia Cathedral and Related Monastic Building, which replenished the source base for the study of the culture of Kievan Rus.

Keywords : S. O. Vysotsky, personal archive fund, Institute of Manuscripts of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, history, archeology, Kyiv graphite, Kyiv writing school, Saint Sophia Cathedral and Related Monastic Building, Kievan Rus.

УДК 027.54(477-25)НБУВ:021.2]: 0.25.171–048.67

Коваль Тетяна Володимирівна,

кандидат історичних наук, завідувач відділу,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ РУКОПИСНИХ ДОКУМЕНТІВ У СУЧАСНОМУ КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ

Висвітлена культурно-просвітницька і презентаційна діяльність Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Акцентовано увагу на впровадженні у виставкові проекти сучасних інноваційних форм презентаційної діяльності та поєднанні традиційних форм виставкової роботи з інтерактивними технологіями.

Ключові слова: бібліотека, виставки, виставкові проекти, рукописи, електронні виставки, інтерактивні технології.

У сучасній бібліотечній практиці виставки стали органічною частиною культурно-просвітницької діяльності. Розглядаючи виставкову діяльність, перш за все, мають на увазі традиційну книжкову виставку або, якщо це стосується архівних, рукописних відділів, – документально-книжкову. Проте у вік комп'ютерних технологій виставки суттєво розширили та змінили свої репрезентативні форми. Технічне удосконалення бібліотеки, впрова-

дження інформаційно-комунікаційних технологій відкрили нові можливості для виставкової діяльності.

Завданням Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі ІР), з одного боку, є збереження унікальних рукописних фондів, з іншого, – введення до наукового обігу, інтеграція рукописної спадщини в сучасний культурний простір. Саме в межах цієї діяльності і провадиться культурно-просвітницька робота ІР. Організація виставкової роботи здійснюється в кількох напрямках: це – виставки, підготовлені співробітниками ІР, та виставкові проекти у співпраці з іншими установами.

Безперечно, значну частину виставкової роботи ІР складають традиційні документально-книжкові виставки, які розкривають фонди рукописних документів за різними напрямками: виставки до знаменних і пам'ятних дат, персональні, тематичні; експозиції нових надходжень. Так, останнім часом були репрезентовані виставки до 100-річчя заснування Національної академії наук України та Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського; до 250-річчя від дня народження Івана Петровича Котляревського (1769–1838) – «Основні віхи життя та діяльності»; «Вірменська книга в Україні: 400-літня історія»; «Родина Григоровичів-Барських у Києві»; «Менделе Мойхер Сфорім – дідусь сучасної єврейської літератури»; «Товариство Єврейської Народної Музики» та ін.

Поєднання традиційних форм виставкової роботи з новими засобами представлення електронної інформації відкриває новий рівень популяризації ретроспективних документів. Сьогодні електронні виставки дозволяють ознайомитися з фондами ІР не тільки читачам бібліотеки, але й найширшому колу користувачів мережі Інтернет. За останні роки було підготовлену низку електронних виставок різного спрямування: «До 90-річчя відомого українського історика-архівіста та краєзнавця Людмили Андріївни Проценко»; «Пантелеймон Куліш – український письменник, критик, громадський діяч»; «Житецький Гнат Павлович (1866–1926) – фундатор відділу рукописів Всенародної бібліотеки України»; «Давид Гофштейн (1889–1952) – поет, перекладач, громадський діяч» та ін.

Репрезентувати рукописну книгу як складний об'єкт експонування в історичному, науковому, художньому значеннях у контексті з музейними експонатами дозволяють спільні виставкові проекти з музейними закладами. Зокрема, на виконання Указу Президента України «Про заходи з відзначення 100-річчя подій Української революції 1917–1921 років» та розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів із відзначення 100-річчя подій Української революції 1917–1921 років та вшанування пам'яті її учасників на період до 2021 року» ІР НБУВ став співорганізатором міжнародної виставки «Українське коло: до сторіччя визвольних змагань (1917–1921)», яка проходила в Музеї історії міста Києва та в Українському музеї у Нью-Йорку, виставки «Символ твоєї свободи: 100 років Державного герба України» у Національному музеї історії України, ініціатором якої виступив Український інститут національної пам'яті. На виставці «Монастирські сади», що проходила в приміщенні «Брами Заборовського» XVIII ст. Національного заповідника «Софія Київська», були представлені унікальні рукописні документи XVIII ст. Познайомити широкий загал із відомими та маловідомими зображеннями українських краєвидів, міст, історичних пам'яток, українців у графічних творах іноземців дозволила виставка «Очима ближніх і дальніх сусідів: Україна в графіці XVIII–XIX ст.», до формування якої долучилися НБУВ та Національний художній музей України. Інститут рукопису посприяв відкриттю виставки «Я ще вернуся! Гарячим вітром...», присвяченої видатному українському поету Олександру Олесю, надавши оцифровані копії документів з особового фонду митця Музеєві книги і друкарства. Унікальні шедеври української культури, частина з яких була з фондів НБУВ, репрезентувалися на виставковому проекті «ЯВЛЕННЯ. Пам'ятки Братського монастиря» в Національному художньому музеї України.

Останнім часом набувають все більшої популярності інноваційні форми презентаційної діяльності. Сучасні виставкові проекти змінюють засоби презентації від суто зорових до інтерактивних, які допомагають розкрити експозицію та подивитися на виставкові експонати по-новому. Мультимедійні технології включають спектр різноманітних засобів, зокрема: інтерактивне

обладнання, рухливі зображення, графічні інтерфейси, об'ємний звук, медіа-інсталяції та інші інтерактивні технології, які в поєднанні із загальним художнім задумом експозиції надають широкий спектр різноманітної інформації. Саме в такому ракурсі розробляють соціокультурні проекти Національний культурно-мистецький та музейний комплекс «Мистецький Арсенал». Серед проектів комплексу, в яких брав участь ІР, необхідно зазначити інтерактивний виставковий проект про історію та культуру Кримського півострова – «Дивовижні історії Криму», де були зібрані унікальні експонати з різних музеїв та бібліотек України. ІР тоді презентував для експозиції рукописні книги XV–XVI ст. з етнічно-культурної спадщини півострова та рідкісні ярлики кримських ханів Мухаммеда-Гирея та Менглі-Гирея про надання тарханних прав. Слід також згадати дивовижну виставку «Роліт сусіди» про легендарний київський «Будинок робітників літератури», який уособлював історію української літератури радянського періоду. Окреме місце серед культурних заходів «Мистецького Арсеналу» посідає культурно-освітній проект «Музей новин», присвячений 20-річчю створення програми ТСН. 10 залів з інтерактивними зонами презентували унікальні експонати часів здобуття незалежності, серед них факсимільне видання Пересопницького Євангелія – одного із символів української державності, на якому Президенти України присягають на вірність українському народові.

Рукописні документи становлять невід'ємну частину культурної спадщини, накопиченої людством протягом тисячоліть. Саме тому збереження та популяризація унікальних об'єктів української та світової культури є одними з пріоритетних напрямів культурно-просвітницької діяльності Інституту рукопису. У сучасних реаліях усе зростаючий попит на нові культурно-мистецькі проекти ставить перед бібліотеками, музеями та іншими закладами культури завдання пошуку нових шляхів популяризації історичного минулого засобами сучасних мультимедійних, інтерактивних технологій.

UDC 027.54(477-25)VNLU:021.2]: 0.25.171–048.67

Koval Tetiana,

Candidate of Historical Sciences, Head of Department,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

FEATURES OF POPULARIZATION OF HANDLING DOCUMENTS IN THE MODERN CULTURAL SPACE

The issues of cultural-educational, presentation activity of the Institute of Manuscripts of the Vernadsky National Library of Ukraine are discussed. The emphasis is on the introduction of contemporary innovative forms of presentation activities in the exhibition projects and the combination of traditional forms of exhibition work with interactive technologies.

Keywords: library, exhibitions, exhibition projects, manuscripts, electronic exhibitions, interactive technologies.

УДК 930.253 (477) (Грищенко)

Коломієць Марина Сергіївна,

молодший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

АРХІВНИЙ ФОНД АКАДЕМІКА НАН УКРАЇНИ В. І. ГРИЩЕНКА ЯК ДЖЕРЕЛО З ДІЯЛЬНОСТІ ВЧЕНОГО КОНСУЛЬТАНТОМ ВСЕСВІТНЬОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Проаналізовано видовий склад джерел та ступінь інформативності документів особового архівного фонду відомого вченого у галузі акушерства, гінекології та кріобіології академіка НАН України В. І. Грищенко, що зберігаються в Інституті архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Висвітлено його діяльність як консультанта з питань материнської смертності Всесвітньої організації охорони здоров'я під час роботи у Демократичній Республіці Афганістан та Монгольській Народній Республіці.

Ключові слова: Всесвітня організація охорони здоров'я, Інститут архівознавства, НАН України, особовий архівний фонд, охорона здоров'я матері та дитини.

У 2018 р. в Інституті архівознавства НБУВ здійснено наукове описування особового фонду академіка НАН України В. І. Грищенка (1928–2011). У фонді репрезентовано наукові праці, біографічні документи, документи про вченого, з діяльності, фото-документи, епістолярну спадщину та документи, зібрані вченим, що згруповані у 164 справи. У документах архівного фонду, крім іншого, відображено діяльність вченого під час наукових відряджень до Демократичної Республіки Афганістан (далі ДРА) у грудні 1981 р. та до Монгольської Народної Республіки (далі МНР) протягом березня –квітня 1984 р. У цій науковій розвідці ми ставимо за мету проаналізувати видовий склад джерел та ступінь інформативності документів особового фонду академіка НАН України В. І. Грищенка та висвітлити його діяльність як консультанта з питань материнської смертності Всесвітньої організації охорони здоров'я під час роботи у ДРА 2–17 грудня 1981 р. та МНР 1 березня–13 квітня 1984 р.

Уперше консультантом з материнської смертності Всесвітньої організації охорони здоров'я (далі – ВООЗ) у ДРА В. І. Грищенко було призначено на нараді робочої групи ВООЗ 3–7 листопада 1980 р. [1, арк. 7 зв.; 2, арк. 44; 6, с. 35]. Метою його наукового візиту до ДРА стало проведення досліджень щодо функціонування служби Охорони здоров'я матері та дитини (далі ОЗМД) та надання рекомендацій для покращення ситуації у галузі акушерства й гінекології, спрямованих на зниження материнської смертності у країні.

В архівному фонді В. І. Грищенка відклалися документи про його наукове відрядження до ДРА: листування, запрошення, щоденник та звіт.

Протягом наукового відрядження В. І. Грищенко здійснив моніторинг медичних установ, працював у статистичному відділі МОЗ ДРА. Згідно із записами вченого, упродовж 8–14 грудня він відвідав Малалаї-госпіталь та провів огляд приміщень акушерського і гінекологічного відділень, склав звіт про рівень надання

стаціонарної допомоги породіллям та жінкам з гінекологічними патологіями. Науковець зауважив, що у госпіталі були відсутні медична апаратура, асептики, недостатніми були запаси донорської крові тощо [2, арк. 27, 80].

Упродовж 12–15 грудня В. І. Грищенко відвідав клініки материнства та дитинства Аладін і Мірвейс й центр планування родини у Кабуліх. 13 грудня він прочитав лекцію для студентів акушерського відділення Державної вищої медичної школи у Кабулі [2, арк. 30–31зв., 80].

Учений підготував ґрунтовний звіт для ВООЗ, у якому наголосив на необхідності будівництва нових пологових будинків у Кабулі і Джалалабаді, склав список медичних інструментів, необхідних для медичних установ ДРА [2, арк. 42–61].

Взимку 1984 р. науковець отримав інструкції від В. Візі – директора регіонального відділення ВООЗ у Південно-Східній Азії, згідно з якими його направили до МНР для участі в проєкті «Епідеміологічне вивчення приросту населення та зміцнення служби ОЗМД» [1, арк. 72; 2, арк. 90].

В особовому фонді вченого відклались листи, довідки, звіт, почесна грамота і фотодокументи, що характеризують наукове відрядження до МНР [2, арк. 69–74].

Зі звіту дізнаємося, що перебування В. І. Грищенка у МНР виликало у науковому світі особливе зацікавлення його професійною діяльністю. Протягом 14 березня – 5 квітня він виступив з низкою лекцій у лікарнях Баян-Улгійського та Центрального аймаків [2, арк. 83–84, 96–97].

Вчений брав участь у роботі 1, 2-го та 3-го пологових будинків Улан-Батора, акушерських та гінекологічних відділень лікарень Баян-Улгійського та Центрального аймаку, де він проводив хірургічні операції [2, арк. 97; 3, арк. 1].

В. І. Грищенко впровадив нові методи лікування у роботу акушерських відділень лікарень, підготував методичні рекомендації щодо профілактики пологового травматизму плоду, склав список обладнання та апаратури, які є необхідними для акушерсько-гінекологічних закладів МНР на найближчі 3 роки. 12 квітня 1984 р. вчений був нагороджений почесною грамотою МОЗ МНР за значний внесок у справу вдосконалення системи ОЗМД [2, арк. 97, 102].

Протягом наступних років В. І. Грищенко продовжував підтримувати контакти з монгольськими вченими. Так, його листування зі співробітниками НДІ ОЗМД МОЗ МНР Ш. Содномілом та Б. Жавом восени 1984 р. – навесні 1985 р. свідчить про те, що він продовжував здійснювати наукове консультування з написання ними дисертаційних досліджень з проблем материнської смертності у МНР [4, арк. 1–5; 5, арк. 7].

Проаналізувавши документи особового архівного фонду В. І. Грищенко, можна стверджувати, що діяльність вченого як консультанта з питань материнської смертності ВООЗ протягом 1981–1984 рр. посприяла популяризації наукових здобутків вітчизняної медицини та налагодженню співпраці вченого з науковцями світу.

Список використаної літератури

1. Архів Президії НАН України. Особова справа академіка В. І. Грищенко. 81 арк.
2. Інститут архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі – ІА НБУВ). – Ф. 439. – Оп. 1. – Спр. 79. – 102 арк.
3. ІА НБУВ. – Ф. 439. – Оп. 1. Спр. 130. 4 арк.
4. ІА НБУВ. – Ф. 439. – Оп. 1. – Спр. 98. – 5 арк.
5. ІА НБУВ. – Ф. 439. – Оп. 1. – Спр. 109. – 7 арк.
6. Національна академія наук України. Персональний склад, 1918–2013 / Палій В. М., Храмов Ю. О., Богданов В. Л. (ред.). – Київ, 2013. – 444 с.

References

1. Current archive of the Presidium of the National Academy of Sciences of Ukraine. Personal fund of acad. V. I. Gryshchenko. Folio 81 [In Ukrainian and in Russian].
2. Fond 439, Inventory 1, Unit 79, Folio 102. Institute of Archival Studies of VNLU, Kyiv, Ukraine. [In Russian, in English and in Mongolian].
3. Fond 439, Inventory 1, Unit 130, Folio 4. Institute of Archival Studies of VNLU, Kyiv, Ukraine. [In Russian].
4. Fond 439, Inventory 1, Unit 98, Folio 5. Institute of Archival Studies of VNLU, Kyiv, Ukraine. [In Russian].
5. Fond 439, Inventory 1, Unit 109, Folio 7. Institute of Archival Studies of VNLU, Kyiv, Ukraine. [In Russian and in English].
6. Paliy, V. M., & Khramov, Yu. O., Bohdanov, V. L. (Eds.) (2013). *Natsionalna akademiia nauk Ukrainy. Personalnyi sklad. 1918–2013* [National Academy of Sciences of Ukraine. Personal composition. 1918–2013]. [In Ukrainian].

UDC 930.253 (477)(Grishchenko)
Kolomiec Marina,
Junior Research Associate,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

**ARCHIVE FOND OF THE ACADEMICIAN OF THE NAS OF
UKRAINE V. I. GRISHCHENKO AS A CONSULTANT AT THE
WORLD HEALTH ORGANIZATION**

The types composition of the sources and the degree of informativeness of the documents of the personal archival found of the famous scientist in the field of obstetrics, gynecology and cryobiology, academician of the NAS of Ukraine V. I. Gryshchenko, which are kept at the Institute of Archival Studies of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, are analyzed as a consultant on maternal mortality of the World Health Organization while working in the Democratic Republic of Afghanistan and the Mongolian People's Republic.

Keywords: World Health Organization, Institute of Archival Studies, NAS of Ukraine, Personal Archive Fond, Mother and Child protection system.

УДК 027.54(477-25)НБУВ:025.171]: 930.251"2008/2018"

Корчемна Ірина Степанівна,
кандидат історичних наук, завідувач відділу,
Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського,
Київ, Україна

**ФОРМУВАННЯ АРХІВНОГО ФОНДУ ІНСТИТУТУ
РУКОПISУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО У 2008–2018 РР.:
ОГЛЯД НОВИХ НАДХОДЖЕНЬ**

Проаналізовано стан формування архівних фондів, колекцій та зібрань ІР НБУВ впродовж 2008–2018 рр. Здійснено огляд нових надходжень особових архівних фондів, окремих одиничних документів та комплексів документів до фондів, що вже зберігаються в Інституті. Проведено

перелік усіх архівних фондів, які надійшли вперше, які пройшли наукове опрацювання, які були доповнені одиничними документами чи комплексами. Визначено кількість архівних фондів, які надійшли та які поповнилися новими надходженнями і науково опрацьовані на 1 січня 2019 р.

Ключові слова: архівні фонди, колекції, зібрання, формування, Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Важливість вивчення процесів формування архівних фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі ІР НБУВ) обумовлена не лише необхідністю дослідження історії надходження та опрацювання документів, але й суто практичними завданнями, що полягають в удосконаленні цього процесу в новітній період розвитку бібліотек, пов'язаний із залученням інформаційних технологій в бібліотечну та архівну справи, комплектування, систематизацію тощо.

В ІР НБУВ на 01.01.2007 р. зберігалось 416 архівних фондів, з яких 329 фондів мали особове походження та 87 фондів становили колекції та зібрання.

Згідно з профілем комплектування, ІР НБУВ приймає на зберігання особові архівні фонди видатних діячів науки і культури; окремі одиничні документи та комплекси документів, які доповнюють архівні фонди, що вже зберігаються в Інституті; формує нові архівні колекції.

Упродовж 2008–2018 рр. на постійне зберігання до ІР НБУВ надійшли такі цілісні особові архівні фонди:

- учених гуманітарного профілю, фахівців в галузі історичної науки – історика, краєзнавця, пам'яткознавця С. З. Заремби (1947–2003); історика-архівіста Т. Б. Слюдикової (1922–); юриста, історика Ю. Ю. Фоміна (1930–); історика, джерелознавця, археографа Ю. А. Мицика (1949–); історика, археографа, архівознавця Л. А. Дубровіної (1950–); історика В. О. Голобуцького (1903–1993); історика В. Д. Юркевича (1898–1939);

- діячів літератури, музичного і театрального мистецтва, громадських і політичних діячів – композитора, музичного і громадського діяча Л. М. Ревуцького (1899–1977); літературознавця Л. Є. Махновця (1919–1993); театрознавця, літературознавця Р. Я. Пилипчука (1936–2014); театрознавця І. Р. Піскуна

(1910–1990); філолога-класика, укладача словника румейських діалектів Р. С. Харабадот (1927); письменників Івана Кіндратовича (1897–1937) та Зінаїди Григорівни (1899–1973) Микитенків; письменника, громадського та політичного діяча Л. Г. Лук'яненка (1928–2018);

- фахівців бібліотечної справи – бібліотекознавця, літературознавця, бібліографа Ю. О. Меженка (1892–1969); бібліотекознавця Й. В. Шубинського (1907–2014).

Окремими одиничними документами поповнилися, зокрема: архіви книгознавця, педагога С. І. Маслова (1880–1957) (Ф. XXXIII); юриста П. К. Скорделі (1846–[1918]) (Ф. 147); біолога, літературознавця, громадського діяча Ю. О. Первової (1916–2001) (Ф. 277); літературознавця, мистецтвознавця, фольклориста П. М. Попова (1890–1971) (Ф. 285); історика, літературознавця, політичного діяча Д. І. Дорошенка (1882–1951) (Ф. 318); громадського діяча, кооператора М. П. Балліна (1829–1904) (Ф. 326); філолога, літературознавця Т. П. Маєвської (1928–2003) (Ф. 414); зібрання історичних документів XVII–XX ст. комплексного фонду «Історичні матеріали» (Ф. II); листів видатних діячів науки, культури і освіти XVII–XX ст. комплексного фонду «Листування» (Ф. III); Поточні надходження (Ф. 401); колекції – рукописів XII ст. – 1927 р. Університету св. Володимира (1834–1919) (Ф. VIII); історичних документів 1490–1962 рр. (Ф. XIV); рукописів з історії науки 1813–1950 рр. (Ф. XIX); рукописів з історії літератури 1763–1985 рр. (Ф. 260); рукописів про життя та діяльність М.В. Гоголя 1818–1984 рр. «Гоголіана» (Ф. 324).

Комплексами документів доповнено особові фонди – орієнталіста, славіста, історика української мови і літератури А. Ю. Кримського (1871–1942) (Ф. XXXVI); літературознавця Є. П. Кирилюка (1902–1989) (Ф. 73); журналіста, сценариста М. А. Шудрі (1935–2012) (Ф. 299); філологів, мовознавців А. О. Білецького (1911–1995) та Т. М. Чернишової (1927–1993) (Ф. 364); письменника, громадського діяча О. Т. Гончара (1918–1995) (Ф. 380); мистецтвознавця, книгознавця Є. П. Демченко (1937) (Ф. 392); літературознавця, історика, джерелознавця С. І. Білоконя (1948) (Ф. 404); історика, археографа, архівознавця Г. В. Боряка (1956) (Ф. 405); бібліотекознавця М. С. Слободяника (1949–2015) (Ф. 406).

Із документів, які свого часу надійшли на зберігання до колишнього відділу рукописів Всенародної бібліотеки України (нині ІР НБУВ) з Київської духовної академії, але з певних причин не були опрацьовані, було створено 2 окремі колекційні фонди «Колекція документів з історії землеволодіння України і Росії XVI–XVIII ст.» (Ф. 419) та «Колекція документів київських монастирів XVI–XVIII ст.» (Ф. 420).

Документи, що відклалися в процесі діяльності відділу рукописів (до 1992 р.) та Інституту рукопису (з 1992 р.), лягли в основу продовжуваного архівного фонду «Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (1918)» (Ф. 432).

На 01.01.2019 р. в ІР НБУВ зберігається 435 архівних фондів, з яких 345 є фондами особового походження та 90 фондів існують у вигляді колекцій та зібрань.

У зазначений період науково опрацьовані 30 архівних фондів ІР НБУВ, з них 24 особові фонди, 3 фонди у вигляді зібрань документів і 3 колекційні фонди. Це, зокрема:

особові фонди – мистецтвознавця Б. С. Бутника-Сіверського (1901–1983) (Ф. 287); журналіста, сценариста М. А. Шудрі (1935–2012) (Ф. 299); письменника, літературознавця Д. М. Косарика-Коваленка (1904–1992) (Ф. 316); історика, археолога М. Ю. Брайчевського (1924–2001) (Ф. 320); педагога О. І. Сорокіної (1892–1988) (Ф. 325); історика авіації, інженера, літератора Є. В. Корольової (1905–1997) (Ф. 328); орієнталіста, семітолога, історика А. Я. Гаркаві (1835–1919) (Ф. 340); літературознавця Т. О. Терещенко (1917–1995) (Ф. 345); драматурга О. Ф. Коломійця (1919–1994) (Ф. 346); педагогів, краєзнавців Гориновичів (1898 р. – XXI ст.) (Ф. 350); письменника, публіциста І. А. Цюпи (1911–2004) (Ф. 352); ученого-помолога В. Л. Симиренка (1891–1938) (Ф. 358); історика, педагога П. Л. Варгатюка (1919–2000) (Ф. 361); письменника, кінорежисера Г. І. Снегирьова (1927–1978) (Ф. 362); філологів, мовознавців А. М. Білецького (1911–1995) та Т. М. Чернишової (1927–1993) (Ф. 364); історика культури, бібліотекознавця І. Д. Золотоверхого (1905–1978) (Ф. 371); поета, літературознавця М. К. Холодного (1939–2006) (Ф. 375); історика, археолога С. О. Висоцького (1923–1998) (Ф. 378); бібліотекознавця, книгознавця Ф. З. Шимченка (1922–1989) (Ф. 385); письменника,

поета О. Д. Розумієнка (1905–1980) (Ф. 390); демографа, статистика Ю. О. Корчака-Чепурківського (1896–1967) (Ф. 391); історика М. П. Рудька (1925–1973) (Ф. 407); поета, перекладача, теоретика літератури С. А. Крижанівського (1911–2002) (Ф. 416); історика, краєзнавця, пам'яткознавця С. З. Заремби (1947–2003) (№ 417);

зібрання документів – Зібрання єврейських рукописних документів XV–XX ст.: Культур-Ліга: єврейська світська благодійна і культурно-просвітницька організація (1918–1930) (Ф. 321, оп. 7); Зібрання рукописів духовних та навчальних установ і приватних осіб польського походження сер. XVI – поч. XX ст. (Ф. 332); Зібрання рукописів з історії церков Західної України XVIII–XX ст. (Ф. 398);

колекції документів – Українського Вільного Університету (УВУ) (1921) у Мюнхені (Ф. 381); Колекція документів з історії землеволодіння України і Росії XVI–XVIII ст. (Ф. 419); Колекція документів Київських монастирів XVI–XVIII ст. (Ф. 420).

Для залучення до наукового обігу повнотекстові архівні описи фондів актуалізуються на сайті Бібліотеки, на сторінці Інституту, де прикріплюються до викладеного списку фондів ІР НБУВ, який доповнюється на 01.01. кожного наступного року в міру надходження нових фондів.

UDC 027.54(477-25)VNLU:025.171]:930.251"2008/2018"

Korchemna Iryna,

Candidate of Historical Science, Head of Department,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

FORMATION OF ARCHIVAL FUND OF THE INSTITUTE OF MANUSCRIPT OF V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE IN 2008-2018: REVIEW OF NEW RECEIVINGS

The status of formation of archival fund, collections and gatherings of the Institute of Manuscript of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine during 2008–2018 is analyzed. Done review of new receivings of personal archival funds, separate unitary documents and sets of documents to the funds that are kept in the Institute. A list was made of all archival funds that were received for the first time, which were passed scientific study, which

were supplemented by unitary documents or sets of documents. The number of archive funds, which were received and replenished with new receivings and scientifically worked out as of January 1, 2019 has been determined.

Keywords: archival funds, collections, gatherings, formation, Institute of Manuscript of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine.

УДК 001.32:54(477)“1920”

Лук'янець Олексій Анастасович,

кандидат історичних наук, науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

АРХІВНІ ДЖЕРЕЛА З ІСТОРІЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВИХ ТОВАРИСТВ ПРИ ВУАН У 1920-Х РОКАХ (ЗА ДОКУМЕН- ТАМИ Ф. Х ІНСТИТУТУ РУКОПISУ НБУВ)

Розглянуто комплекс джерел, зосереджених у ф. Х Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, що висвітлюють діяльність наукових товариств у системі ВУАН. Визначено, що досліджені документи є вагомим джерелом з історії виникнення та функціонування наукових товариств. З'ясовано, що річні звіти, статуті, інформаційні довідки, протоколи зборів, листування товариств є найбільш інформативним джерелом про їхню науково-організаційну, просвітню та фінансову діяльність. Показано, що створення наукових товариств у структурі Академії було досить ефективним рішенням, яке сприяло залученню додаткового кадрового потенціалу і розвитку академічної структури.

Ключові слова: архівні документи, наукові товариства, УАН, ВУАН, історія НАН України, Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

У 2018 р. НАН України відзначила свій 100-річний ювілей. Заснування Національної академії наук безперечно стало важливою віхою в організації української науки. Від дня створення і до нашого часу Академія пройшла складний інституційний розвиток,

стала потужною науковою організацією, здійснила вагомий внесок у розвиток вітчизняної та світової культури, науки і техніки.

Незважаючи на значний історіографічний доробок, присвячений виникненню та діяльності Академії, період від її заснування і до кінця 1920-х років усе ще привертає увагу дослідників. Зокрема, недостатньо дослідженою залишається діяльність наукових товариств як громадської форми організації науки в системі АН.

Мета наукової розвідки – з'ясувати особливості інформаційного потенціалу документів ф. Х ІР НБУВ у дослідженні діяльності наукових товариств при ВУАН.

Цінну інформацію про важливість організації перших наукових товариств при Академії наук містить звіт акад. М. В. Птухи про п'ятирічну діяльність III (Соціального-економічного) відділу ВУАН (1919–1923): «В 1920 р. з ініціативи Р. [М.] Орженцького, відділ робить спробу піднести наукову роботу в Києві за допомогою організації наукових товариств. Закладається попереду товариство економістів, згодом правниче. Провадити в них працю значно легше, ніж в інституціях, які мають на меті систематичне студіювання за певною програмою. Товариства ці виявили себе надзвичайно життєздатними. Матеріально і морально тяжкий 1920 р. пройшов для відділу під прапором великої організаційної роботи, розшукування нових шляхів, придатних для тих часів» (Національна академія наук України – 100 : головні тенденції розвитку і здобутки: документи і матеріали. Кн. 1: 1918–1945. Київ, 2018. С. 99). Отже, недостатнє фінансування Академії наук у перші роки її існування сприяло пошуку альтернативних шляхів залучення наукового кадрового потенціалу.

Вже на кінець 1920-х років наукові товариства стали важливою організаційною та науковою складовою Академії. Вони об'єднували та координували наукові сили в Києві, Харкові, Одесі, Чернігові, Дніпрі, Полтаві, Шепетівці, Лубнах, Кам'янці-Подільському, Ніжині. Варто відзначити, що у складі Академії функціонувало й Товариство дослідників української історії, літератури й мови у м. Ленінграді. У структурі Академії наукові товариства діяли до 30 листопада 1929 р.

В Інституті рукопису (далі ІР) НБУВ зберігається значний масив документів, що сформував ф. Х «Всеукраїнська академія

наук (ВУАН) (1918–1933). Архів і колекція документів» (загальний обсяг – 35 310 справ). Він є надзвичайно цінним у дослідженні діяльності наукових товариств при Академії. Основу ф. Х складають документи ліквідованих установ Історично-філологічного та Соціально-економічного відділів ВУАН. У ньому відклався масив різноманітних документів, що висвітлюють дослідну, науково-організаційну, просвітню та фінансову діяльність наукових товариств. Частина з них опублікована у серії збірників документів і матеріалів «Історія Національної академії наук України».

Найбільш інформативним видом документів із заявленої проблематики є звіти товариств. Вони детально окреслюють їхню діяльність за річний період. Наприклад, справа № 19 905 містить «Звідомлення про діяльність Шепетівського наукового при Українській академії наук товариства за р[ік] 1927». У ньому структуровано подано інформацію за таким планом: 1) історія створення товариства; 2) персональний склад; 3) збори й засідання; 4) науково-дослідча робота (доповіді, експедиції та екскурсії); 5) видавнича діяльність; 6) комплектування власної бібліотеки та архіву; 7) фінансування.

Науково-організаційну діяльність товариств висвітлюють їхні статuti, протоколи зборів, листування тощо. Так, у справі № 2318 є «Статут Чернігівського наукового при Всеукраїнській академії наук товариства». Він складається з 16 пунктів та списку фундаторів товариства. У п. 1. статуту зазначено: «Чернігівське наукове товариство засновується на підставі § 5-го розд[ілу] 3 статуту Академії і в своїй діяльності керується статутом, затвердженим Академією наук». Статут чітко окреслює внутрішню організацію товариства (поділ на історично-філологічну, етнографічну, природничу та соціально-економічну секції); визначає керівні органи (Загальні збори, Рада та Президія товариства); джерела фінансування (переважно це членські внески та «субсидії від громадських інституцій»).

Протоколи зборів товариств містять важливу інформацію, що висвітлюють їхнє внутрішнє життя. Зокрема, у справі № 18 961 зберігається оригінал протоколу зборів Полтавського наукового при ВУАН товариства від 10 березня 1929 р. із списком присутніх, порядком денним (обранням нового члена, обговорення звіту за 1928 р., фінансові питання тощо) та відповідними ухвалами.

Цінним джерелом про створення та діяльність наукових това-

риств є інформаційні довідки з поміткою «Ювілейне видання», що склалися для Ювілейного збірника, який так і не вийшов у світ (див. детальніше: Байкеніч Д. Десятирічний ювілей ВУАН: підготовка та втілення (1928–1931 рр.). // Український історичний журнал. 2018. № 6). Наявні інформаційні довідки про: Ніжинське наукове товариство красзнавства при ВУАН (спр. 18 691); Чернігівське наукове при ВУАН товариство (спр. 18 724); Харківське наукове товариство при ВУАН (спр. 18 685); Полтавське наукове при ВУАН товариство (спр. 18 702); Українське ботанічне товариство при ВУАН (спр. 18 721); Історично-літературне товариство при I-му відділі ВУАН (спр. 18 719) тощо. Зазначені довідки висвітлюють питання історії заснування, внутрішньої структури, керівництва та персонального складу товариств, містять важливі відомості з напрямків та результатів наукової, організаційної, просвітньої та видавничої діяльності, показують співпрацю з іншими установами та організаціями, а також мають списки друкованих праць та виголошених доповідей членів товариств тощо.

Отже, інформаційний потенціал ф. X IP НУБВ дає можливість дослідити процеси наукової, науково-організаційної, просвітньої діяльності наукових товариств у системі АН. Найважливішими документами являється річна звітна документація, де досить комплексно висвітлюється діяльність товариств за вказаний період. Додаткову інформацію про діяльність товариств містять у собі інформаційні довідки, статuti, протоколи зборів, листування та ін.

UDC 001.32:54(477)“1920”

Lukianets Oleksii,

Candidate of Historical Sciences, Research Associate,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

**ARCHIVE SOURCES OF THE HISTORY OF SCIENTIFIC
SOCIETIES OF NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF
UKRAINE IN 1920s (BY DOCUMENTS OF FOND X OF THE
INSTITUTE OF MANUSCRIPT OF V. I. VERNADSKYI
NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE)**

The article analyzes the source base on the history of covering the activities of scientific societies in the system of the Academy of Sciences. It is

determined that the investigated documents are a significant source in the history of the emergence and functioning of scientific societies. The annual reports, statutes, information certificates, correspondence of societies are the most informative source about their scientific-organizational, educational and financial activities. It was shown that the activity of scientific societies in the structure of the Academy was very effective.

Keywords: archival documents, scientific society, the history of the Academy of Sciences.

УДК 94(477):(УАН–ВУАН–АН УСРР/УРСР)

Марценюк Руслана Орестівна,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

**НАУКОВИЙ ПРОЕКТ: РЕПРЕСОВАНА НАУКА
(АРХІВНО-СЛІДЧІ СПРАВИ АКАДЕМІКІВ ЯК ДЖЕРЕЛО
ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ УАН – ВУАН – АН УСРР/УРСР)**

Представлено комплексний аналіз архівно-слідчих справ як джерела інформації для вивчення та реконструкції біографій репресованих академіків УАН–ВУАН–АН УСРР/УРСР, як наукового проекту у рамках досліджень Інституту архівознавства НБУВ. Аналіз ґрунтується на дослідженні матеріалів припинених слідчих справ, що зберігаються в ГДА СБУ, м. Київ. Визначено особливості архівно-слідчих справ як джерела інформації в дослідженні особистісної історії когорти керівного складу національних академічних установ через призму більшовицько-радянських репресій. Досліджено інформаційний потенціал цих справ та їх значення як джерела інформації.

Ключові слова: архівно-слідча справа, масові репресії, академік, ГДА СБУ, Інститут архівознавства НБУВ, УАН–ВУАН, АН УСРР/УРСР.

В умовах появи все більшої кількості наукових досліджень з вивчення історії масових репресій відбувається залучення нових документальних джерел в дослідженні персональної історії української академічної науки. Після 1991 року українська архівістика

збагатилася новим, специфічним видом джерел – архівно-слідчими справами, що відображають механізми масових репресій, особливості їх спрямованості стосовно окремих соціальних, етнічних, політичних чи конфесійних груп. Дослідження такого роду документів через призму неупередженого аналізу сприятиме збільшенню змістової віддачі цього виду архівних джерел, а також підвищить пізнавальні можливості щодо вивчення біографічної складової керівного складу Національної академії наук України, яка також зазнала репресій.

Мета дослідження, яке є особистісним науковим проектом у рамках досліджень Інституту архівознавства НБУВ, полягає у тому, щоб виявити і дослідити комплекс особових архівно-слідчих документів академіків, членів Президії, дійсних членів академічних установ у складі УАН–ВУАН–АН УСРР/УРСР, що зберігаються у фондах Галузевого державного архіву Служби безпеки України (далі ГДА СБУ), здійснити їхній структурно-джерелознавчий аналіз, визначити класифікацію та особливості формування особових архівно-слідчих справ, з'ясувати інформаційний потенціал справ як історичного джерела. Для досягнення мети поставлено такі дослідницькі завдання: дати характеристику ступеню наукової розробки архівно-слідчих справ як джерела до біографічного дослідження; відстежити класифікаційні особливості архівно-слідчих справ; зробити структурно-джерелознавчий аналіз архівно-слідчих справ; визначити і розкрити інформаційний потенціал для біографічної реконструкції «репресованої науки», когорта тих визначних науковців, що стояли біля витоків та перших кроків становлення Національної академії наук.

Об'єктом дослідження є комплекс архівно-слідчих справ, пов'язаних із здійсненням репресивними органами репресій щодо керівного складу УАН–ВУАН–АН УСРР/УРСР, які нині зберігаються у ГДА СБУ. Предметом дослідження є процес створення документів архівно-слідчих справ, з'ясування і розкриття їхнього інформаційного потенціалу при дослідженні вітчизняної академічної історії.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період від перших репресивних заходів щодо засновників УАН у 1919 р. і до середини 1950-х років, коли репресії проти академіків припинились.

Найбільшим сплеском масових репресій звісно є період «Великого терору» у 1937–1938 рр.

При роботі використано комплекс загальнонаукових, міждисциплінарних, історичних та джерелознавчих методів.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що вперше буде здійснено комплексне вивчення, аналіз та систематизація архівно-слідчих справ, які зберігаються в ГДА СБУ з позиції відображення колективного, просопографічного портрету репресованого керівного складу (академіків, дійсних членів, керівників академічних установ) УАН–ВУАН–АН УСРР/УРСР. Щодо історіографії проблеми то дослідження архівно-слідчих справ у контексті політичних репресій здійснили Ю. Шаповал, С. Білокінь, В. Ченцов, М. Шитюк, В. Нікольський, Р. Пиріг та інші.

Утворена наприкінці 1918 р. УАН уже наступного року, унаслідок захоплення Києва більшовиками, зазнала своїх перших втрат. Тоді більшовиками був розстріляний один із її засновників, В.П. Науменко (1852–1919). Проте найбільше жертв із грона академіків, дійсних членів, керівників установ, членів президії УАН–ВУАН–АН УСРР/УРСР припадає на масові репресії 1937–1938 рр. Серед арештованих і засуджених: Василенко М., Грушевський М., Кримський А., Єфремов С., Агол І., Слабченко М., Каганович Н., Крип'якевич І., Співак І., Орлов М., Ручко Г., Птуха М., Соколовський О., Штепа К., Яворницький Д., Яворський М. та інших. Дуже часто співробітники академічних установ втрапляли до сфальшованих групових справ, як от «Спілки визволення України», «Академічного центру», «Весни», «Київського обласного центру дії» тощо. Аналіз та систематизація виявлених особових архівно-слідчих справ дозволяє класифікувати справи за певними ознаками: наукової стратифікації, вікової, статевої, освітньої, місця народження, походження, пред'явлених обвинувачень, наявності процесуальних документів, вироку, реабілітації, додаткових біографічних свідчень, особливостей формування справи тощо.

Отже, аналіз такого роду справ – це необхідний етап у дослідженні репресій у середовищі вищого керівного складу національних академічних установ. Одним з аспектів наукової цінності є можливість вивчення архівно-слідчих справ як додаткового

джерела у вивченні та реконструюванні біографій вищої ланки УАН–ВУАН–АН УСРР/УРСР. Таким чином архівно-слідчі справи мають унікальний інформаційний потенціал з огляду на те, що інших джерел, здатних розкрити сутність репресій конкретних людей та прослідкувати їх в часі, просто не існує. Необхідно також наголосити, що механічне використання документів архівно-слідчих справ, позбавлене критичного аналізу, ретельної перевірки отриманої інформації в межах джерельного комплексу самої справи або суміжних із нею справ чи здійснення такої перевірки за іншими джерелами, здатне позбавити об'єктивності історичні дослідження, внести фактологічну плутанину та спричинити появу нових фальсифікацій і неправдивих відомостей.

UDC 94(477):(UAN–VUAN–Academy of Sciences of UkrSSR / USSR)

Martseniuk Ruslana,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

**SCIENTIFIC PROIECT: REPRESSED SCIENCE,
ARCHIVAL-INVESTIGATION OF THE ACADEMICIANS
OF THE CASE STUDY AS A SOURCE OF PERSONAL
HISTORY UAS – AS USSR/USSR**

Complex analysis of archive investigatory cases of the academicians as a source of information for the study of the history of repressions in the academic environment in carried out in the paper. The analysis is based on the research of materials from a fund of sustained investigatory cases in the archive of the Branch State Archive of the Security Service of Ukraine Kyiv. The distinctive characteristics of investigatory cases as a source of information are determined of the UAS – AS USSR/USSR; the peculiarities of drawing up and systematizing documents are indicated. There can be observed essential distinctions between individual and group cases. Informative potential of archive investigatory cases and their importance as a source of information on mass repressions history are determined.

Keywords: archive investigatory cases, historical source, mass repressions, academician, Institute of Archival Studies, V. I. Vernadskyi National library of Ukraine, Branch State Archive of the Security Service of Ukraine, Ukrainian

Academy of Sciences, All-Ukrainian Academy of Science, Academy of Science of the Ukrainian SSR.

УДК 930.25Флоровський:342.52”1767/1768”

Миرونчук Анатолій Святославович,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

ЕПІСТОЛЯРНА СПАДЩИНА А. В. ФЛОРОВСЬКОГО В АРХІВІ РОСІЙСЬКОЇ АКАДЕМІЇ НАУК ЯК ДЖЕРЕЛО ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ КОМІСІЇ ЗІ СТВОРЕННЯ НОВОГО УЛОЖЕННЯ 1767–1768 РР.

Проаналізовано інформаційний потенціал епістолярної спадщини А. В. Флоровського (1884–1968) в його особовому фонді в Архіві Російської академії наук, яка містить відомості про роботу вченого над історією Законодавчої комісії зі створення нового Уложення 1767–1768 рр. Наголошено на необхідності виділення цієї частини фонду в окремих тематичний блок та запровадження її до історіографічного контексту.

Ключові слова: особовий фонд, епістолярна спадщина, А. В. Флоровський, Архів Російської академії наук (Архів РАН), Законодавча комісія 1767–1768 рр.

Особовий фонд історика А. В. Флоровського в Архіві РАН налічує 784 од. зб., більша частина з яких – листування з установами та приватними особами (65%). Епістолярна спадщина А. В. Флоровського складає 112 його листів до встановлених адресатів і листи 390 встановлених кореспондентів до нього. Її хронологічні рамки охоплюють роки життя вченого в Празі (1922–1968).

Важливе значення епістолярної частини фонду полягає не тільки у тому, що вона висвітлює взаємовідносини А. В. Флоровського з культурно-науковими колами, його величезні науково-організаційні досягнення і наукову діяльність, але і репрезентує творче надбання вченого.

Частина листів А. В. Флоровського, що вже опублікована, не відображає повною мірою усієї різноманітності історичних проблем, унікальна інформація для вивчення яких міститься в матеріалах листування вченого.

Увага до зазначеної теми пояснюється необхідністю поглиблення різнобічного уявлення про наукову творчість А. В. Флоровського та якомога ширшого запровадження епістолярію історика до наукового обігу. Фахове вивчення цієї частини творчого доробку вченого сприятиме розширенню межі пізнання про нього як історика та славіста.

Величезний масив кореспонденції А. В. Флоровського переконливо свідчить про його комунікативну і творчу активність. В особовому фонді історика знаходяться матеріали листування з окремими іноземними вченими, оскільки він завжди вирізнявся енергійним прагнення інтегруватися до європейського наукового середовища та усвідомлював важливість розвитку контактів із зарубіжними колегами.

Тема Законодавчої комісії 1767–1768 рр. була однією із домінантних у творчості А. В. Флоровського, і саме вона поєднала його з німецьким істориком-славістом Георгом Закке, наукові інтереси якого були сфокусовані навколо історії російського абсолютизму та епохи Катерини II. Г. Закке працював над дисертацією про Комісію 1767 р., тому думка авторитетного та знаного її дослідника була для нього надзвичайно важливою.

Г. Закке добре знав роботи А. В. Флоровського, йому явно імпонував його підхід до вивчення Комісії. Прикметно, що перша стаття А. В. Флоровського в зарубіжному виданні, присвячена німецькому перекладу «Наказу» Катерини II депутатам законодавчого зібрання 1767–1768 рр., була опублікована німецькою мовою в Берліні в 1911 р. ще до еміграції історика з Одеси.

В Архіві РАН зберігаються 17 листів Георга Закке до А. В. Флоровського, не так давно запроваджені нами до історіографічного контексту. Написані вони з Лейпцига, Кишинєва та Гамбурга, крайні дати: 30 квітня 1930 р. – 18 серпня 1941 р. Всіх їх об'єднує тема Законодавчої комісії 1767–1768 рр.

Листування А. В. Флоровського та Г. Закке свідчить про те, що їхні погляди на Законодавчу комісію 1767–1768 рр. далеко не в усьому збігалися. В той час, як А. В. Флоровський підкреслював її представницький характер, Г. Закке в своїх дослідженнях мав

намір піти далі свого колеги і його попередників, бажаючи окреслити нове коло наукових питань. Його цікавив зв'язок Комісії з іншими політичними проектами епохи. Він вбачав в її скликанні виключно політичні мотиви і вважав, що законодавчі функції були покладені на неї пізніше.

Незважаючи на неповноту переписки Г. Закке, що зберігається у фонді А. В. Флоровського в Архіві РАН і представленій лише листами першого, цей епістолярний матеріал вносить відчутний внесок у вивчення проблеми Законодавчої комісії 1767–1768 рр. і дає можливість прослідкувати процес наукової творчості обох дослідників над порушеною проблематикою.

На жаль, відповідей А. В. Флоровського своєму німецькому колезі поки що виявити не вдалося; всупереч своїй звичці, він не зберіг серед своїх паперів чернеток листів до Г. Закке. Це ускладнює аналіз наукового діалогу між двома вченими.

Багато спільних аспектів і моментів наукової діяльності, а також життєвих обставин пов'язують А. В. Флоровського та його сучасника історика Г. В. Вернадського. Доволі помітна близькість у стилі й загальній тематичній спрямованості наукової діяльності знайшла своє відображення у їхньому листуванні. Відзначимо, що Г. В. Вернадський також звертався свого часу до теми Законодавчої комісії. У своїх листах до А. В. Флоровського він дякує останньому за його статті, що стосуються Комісії.

В Архіві РАН зберігається всього один лист від 25 серпня 1928 р. відомого історика та публіциста І. С. Фондаминського (літературний псевдонім – Бунаков) до А. В. Флоровського з проханням надіслати йому роботи з історії Законодавчої комісії, які надзвичайно потрібні йому для написання циклу статей під назвою «Шляхи Росії». Цей лист не лише дає наочне уявлення про характер спілкування двох авторів, а й переконливо свідчить про авторитет А. В. Флоровського серед представників історичної науки.

Потенційну інформацію про роботу А. В. Флоровського над дослідженням Законодавчої комісії може містити його листування з відомим німецьким істориком-славістом Карлом Штелліном, якому він у березні 1926 р. надіслав відбиток своєї першої статті, опублікованої в Празі – «Академія наук і законодавча комісія 1767–1774 рр.».

В умовах вимушеної еміграції, в якій перебував А. В. Флоровський, листування частково компенсувало віддаленість вчених один від одного, відіграло роль живого спілкування, виконуючи завдання пізнання, комунікації, спонукання, вираження емоцій, досягнення домовленостей, встановлення і підтримання контактів, а також слугувало майданчиком для наукової дискусії.

Особовий фонд А. В. Флоровського в Архіві РАН як інформаційний ресурс має великий потенціал і репрезентативність. Власний досвід роботи з документами фонду дає всі підстави для проведення систематизації комплексу епістолярної спадщини А. В. Флоровського не за кореспондентською, а за тематичною ознакою. Така робота дозволить виокремити в окрему групу листи, в яких йдеться про вивчення істориком Законодавчої комісії 1767–1768 рр. з метою подальшого аналізу та характеристики цього тематичного блоку.

Отож, епістолярій А. В. Флоровського, що зберігається у його особовому фонді в Архіві РАН може стати важливою частиною джерельної бази подальшої роботи над науковою біографією історика та сприятиме з'ясуванню його внеску у справу вивчення Законодавчої комісії зі створення нового Уложення 1767–1768 рр. Фахове вивчення корпусу листування документальної спадщини А. В. Флоровського та запровадження її до наукового обігу сприятиме розширенню меж пізнання про нього як історика та славіста, дозволить істотно збагатити вітчизняну історіографію.

UDC 930.25 Florovsky:342.52"1767/1768"

Myronchuk Anatolii,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

**EPISTOLARY HERITAGE OF A. V. FLOROVSKY IN THE
ARCHIVE OF THE RUSSIAN ACADEMY OF SCIENCES AS A
SOURCE FOR STUDYING THE LEGISLATIVE COMMISSION
ON THE CREATION OF A NEW CODE OF 1767–1768**

The information potential of the epistolary heritage of A. V. Florovsky (1884–1968) in his personal fund in the Archive of the Russian Academy of Sciences, which contains information about his studying the Legislative

Commission on the creation of a new Code of 1767–1768 was analyzed. It is emphasized on the need to allocate this part the fund into a separate thematic block and its introduction into the historiographical context.

Keywords: personal fund, epistolary heritage, A. V. Florovsky, Archive of the Russian Academy of Sciences (Archive of the RAS), Legislative Commission of 1767–1768.

УДК 027.54(477-25)НБУВ:025.171]:[930.253:821.161.2.09"19"]Панч П.
Міцан Тетяна Володимирівна,
кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

АРХІВНА СПАДЩИНА ПЕТРА ПАНЧА ЯК ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ XX СТ. (НА МАТЕРІАЛАХ ІНСТИТУТУ РУКОПИСУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО)

Проаналізовано структуру рукописної спадщини особового архівного фону видатного українського письменника П. Панча. Висвітлені основні напрямки літературної та громадської діяльності. Підкреслено, що документи особового походження, у своїй сукупності є віддзеркаленням творчого та наукового потенціалу письменника, архівні джерела надають змогу зупинитися на ролі однієї окремої особи в контексті історичної епохи, та надають можливість по новому оцінити внесок письменника в розвиток української літератури XX ст.

Ключові слова: Петро Панч, особовий архів, рукописна спадщина, українська література XX ст., Спілка письменників, ВАПЛІТЕ, ПЛУГ.

У сучасному українському суспільстві все помітнішим стає поглиблення інтересу до історичного минулого. Все частіше робиться акцент на вирішальну роль культурної спадщини як найпотужнішої складової формування української ідентичності. Ретельно збережена та належним чином репрезентована культурна

спадщина – джерело зростання і духовного розвитку українського народу, його національної самосвідомості.

Однією такою частиною є рукописна спадщина, що репрезентує розвиток та становлення української літератури, через призму літературних засад прозаїка, драматурга, одного з основоположників української літератури, громадського діяча, члена Спілки письменників СРСР, Спілки письменників УРСР – Петра Панча.

Петро Панч, справжнє прізвище Петро Йосипович Панченко (04.07 (22.06).1891–01.12.1978) – співробітник редакцій журналів «Червоний шлях» «Радянська література» (до 1938). Член літературної організації «Плуг», Вільної академії пролетарської літератури, Всеукраїнської спілки пролетарських письменників, Всесоюзного правління Спілки письменників СРСР. Делегат Всесвітнього конгресу захист культури (Париж, 1935). У 1939–1940 рр. очолював організаційний комітет Спілки письменників СРСР у Львові. Під час Другої Світової війни – відповідальний редактор радіостанції «Радянська Україна», член Всеслов'янського антифашистського комітету. Протягом 1949–1953 рр. – голова Харківської організації Спілки письменників України, 1966–69 рр. – секретар правління Спілки письменників України. Автор понад 60 книг художньої прози, Лауреат Державної премії імені Т. Г. Шевченка.

Петро Панч належав до основоположників української пореволюційної радянської літератури, був одним з тих, хто у 1925 р. під проводом Миколи Хвильового, брав участь у створенні Вільної Академії Пролетарської Літератури – ВАПЛІТЕ. На долю Петра Панча випало бути сучасником і учасником великих соціально-національних потрясінь і катастроф українського народу. Свідчення цьому документи особового архіву письменника, що були передані до Інституту рукопису протягом 2002–2003 рр. (4.06.2002 р.; 10.04.2003 р.) спадкоємцями П.Й. Панча – дочкою Ольгою Петрівною Рилєєвою (дочкою) та Мариною Олексіївною Рилєєвою (онукою). З цих документів було сформовано особовий фонд № 382, науково-технічне опрацювання і опис фонду виконувались протягом 2010–2012 рр. Хронологічні рамки фонду 1893–1982 рр. В процесі науково-технічного опрацювання було сформовано та виокремлено наступні комплекси документів:

1. Біографічні матеріали – автобіографії, послужні списки та облікові картки (1928–1961), посвідчення (1918–1976); членські квитки (1926–1950), мандати (1924–1971), перепустки (1946–1971), вітальні адреси (1961–1976); щоденникові записи (1929–1978); виступи на урочистих заходах (1934–1976).

2. Творчі матеріали – повісті, оповідання, нариси, казки, новели, п'єси, вірші; записні книжки з творчими нотатками (1950–1973); переклади; нотатки про: дитячу літературу (1931), з'їзди письменників УРСР та СРСР (1934–1966), проведення III Пленуму Спілки письменників УРСР (1962), творчість українських та російських письменників (1940–1974).

3. Матеріали службової діяльності – службова документація: матеріали з історії створення Спілки селянських письменників «Плуг»: нотатки, список членів спілки (1923–1973), матеріали про завдання пролетарської організації ВУСТ (1930-рр. XX ст.), статуту Спілки радянських письменників СРСР (1935, 1959, 1971); службові документи Київського народного університету культури: Положення про міський університет культури для молоді м. Києва (1959), навчальні плани, звіти; службові виступи-доповіді на: Пленумах Спілки радянських письменників, з'їздах письменників України, Президіях правління Спілки письменників СРСР.

4. Листування приватне і офіційне, серед адресатів і кореспондентів друзі, колеги, відомі діячі літератури і мистецтва – Ванда Василевська, Ольга Кобилянська, Остап Вишня, Андрій Головка, Павло Тичина, Юрій Смолич, Олесь Гончар, Леонід Забашта, Олександр Корнійчук, Юрій Збанацький, Ігор Муратов, Дмитро Косарик, Григорій Косинка, Максим Рильський, Василь Стефаник, Оксана Іваненко, Сергій Мушник, Наталя Забіла, Михайло Стельмах і багато інших.

5. Матеріали господарчо-майнового та побутового характеру – арматурний список П.Й. Панченка (1921), відомості про отримання П.Й. Панчем забезпечення від Літфонду УРСР (1941), квитанції про отримання гонорарів та поштових переказів від видавництва та різних осіб (1941—1976), лімітні книжки П.Й. Панча (1944, 1945).

6. Образотворчі матеріали та фотоматеріали: малюнки П.Й. Панча (1913–1946), приватні та службові фото: П.Й. Панч на з'їздах

та Пленумах СП СРСР (1953–1971), на з'їздах та Пленумах СП України (1948–1976), на Декадах української літератури і мистецтва у Москві (1951–1966) та ін.

7. Матеріали про фондоутворювача – відгуки українських письменників та критиків про літературну діяльність П. Й. Панча, зібрані П. Й. Панчем та його рідними (1926–1981), Ковтуненко А. О. «Петро Панч. Жизнь и творчество», Копиленко Л. «Напуття», Кудаш С. Ф. «Славный сын великого народа», Підсуха О. М. «Всегда готов помочь» тощо.

8. Матеріали родичів та інших осіб – свідоцтво Т.П. Собецької (дружини П. Панча), перевідні посвідчення О. П. Панченко (доньки П. Панча) (1937–1939); Андрійченко І. «Народний університет» (1959); Василевська В. Л., Корнійчук О. Є. «Богдан Хмельницький» (1952); Карпушенко І. П. «Співець дружби народів» (1972) тощо.

Сьогодні активно змінюються підходи, мета та цілі збереження рукописної спадщини, більше уваги приділяється проблемам збереження та введенням її у науковий обіг. Ефективне збереження, відновлення і відповідне використання рукописної спадщини потребує виваженого системного, інноваційного, наукового підходів.

Проведений аналіз документів фонду Петра Панча, дозволяє впевнено стверджувати, що рукописна спадщина окремої особи є відображенням певної частини історичної епохи країни, адже вона безпосередньо пов'язана з історичними подіями, віруваннями, життям і діяльністю людей, і розкриття фонду є одним із важливих завдань наукового опрацювання та використання документів в інформаційному науковому просторі.

UDC 027.54(477-25)VNLU:025.171]:[930.253:821.161.2.09"19"] P. Punch
Mitsan Tetiana,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

**THE PETRO PUNCH'S ARCHIVE HERITAGE AS A SOURCE
OF HISTORY OF THE XX CENTURY UKRAINIAN LITERATURE
DEVELOPMENT (BY THE SOURCES OF THE
INSTITUTE OF MANUSCRIPTS OF V. I. VERNADSKYI
NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE)**

The structure of the manuscript heritage of the personal archival fund of the prominent Ukrainian writer P. Punch has analyzed. The primary directions of his literary and social activities were highlighted. It has emphasized that the documents personal origin, in its totality is a reflection of creative and the scientific potential of the writer. Therefore, the archival sources make it possible to dwell on the role of one individual in the context of the historical epoch, and provide an opportunity to re-evaluate the contribution of the writer to development Ukrainian literature of the twentieth century.

Keywords: Petro Punch, personal archive, manuscript heritage, Ukrainian literature of the twentieth century. Writers' Union, VAPLITE, PLUG.

УДК 001.32(477)„1929/1934”

Принь Олександр Віталійович,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
Національна бібліотека Україна імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

ДІЯЛЬНІСТЬ КОМІСІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ВУАН (1929–1933) (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ОСОБОВОГО АРХІВНОГО ФОНДУ О. П. ОГЛОБЛИНА)

Розглянуто практичну діяльність Комісії соціально-економічної історії України ВУАН за матеріалами особового архівного фонду О. П. Оглоблина. Подано інформацію про різні форми та методи науково-дослідної та популяризаційної роботи комісії, простежено зміни персонального складу, з'ясовано проведені наукові дослідження тощо. Доведено, що розгортання діяльності комісії сприяло створенню комплексної Поліської експедиції.

Ключові слова: Д. І. Багалій, О. П. Оглоблін, комісія, ВУАН, доповідь, архів, Поліська експедиція.

Мета наукової розвідки: охарактеризувати практичну діяльність Комісії соціально-економічної історії України ВУАН за матеріалами особового архівного фонду історика О. П. Оглоблина, керівника цієї комісії (1929–1934). З'ясувати, які форми та мето-

ди науково-дослідної роботи використовували вчені, які заходи проводились з популяризації наукових знань, простежити зміни персонального складу та особливості діяльності комісії.

Основною джерельною базою дослідження з історії діяльності Комісії соціально-економічної історії України ВУАН стали документи особового архівного фонду 3561 «Оглоблин Олександр Петрович (1899–1992) – історик, професор Київського університету, співробітник ВУАН–АН УРСР, професор УВУ, член НТШ», що знаходяться на зберіганні у Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України.

Особовий архівний фонд 3561 містить 382 архівні справи за період 1899–1992 рр., і є важливим джерелом для вивчення історії ВУАН. Серед документів, які репрезентують діяльність О. П. Оглобина в установах історичного профілю ВУАН–АН УРСР, слід виокремити такі: опис 1 – звіти, плани, кошториси Комісії соціально-економічної історії України ВУАН (1928–1934) (спр. 246), листування з Всеукраїнським історичним музеєм ім. Т. Г. Шевченка про роботу експедиції з дослідження Полісся (спр. 278), листування з Інститутом історії матеріальної культури ВУАН про плани Поліської науково-дослідної експедиції (спр. 243), плани, звіти, резолюції, розписки експедиції (спр. 308), звіт, кошторис, замітки експедиції (1932–1933) (спр. 309), опитувальні анкети Поліської експедиції ВУАН (1932–1936) (спр. 316), документи архіву Поліської експедиції ВУАН (спр. 317–319) та ін. Інформаційне наповнення документальних матеріалів особового фонду О. П. Оглобина дає змогу реконструювати в повному обсязі діяльність Комісії соціально-економічної історії України ВУАН (1929–1934) та її Поліської експедиції (1932).

14 травня 1929 р. було прийнято рішення про створення у структурі Історично-філологічного відділу Комісії вивчення соціально-економічної історії України. Вона об'єднала дві колишні комісії Катедри історії України доби торгового капіталу: Комісії соціально-економічної історії України та Комісії історії Слобожанщини. Наукове завдання роботи комісії поширювалося на соціально-економічну історію України з початку XVIII ст. до середини XIX ст. і охоплювало такі проблемні питання, як соціально-економічна історія Гетьманщини та Слобожанщини XVIII ст.,

соціально-економічна історія Правобережжя XVIII ст., соціально-економічна історія Запоріжжя XVIII ст., соціально-економічна історія України першої половини XIX ст.

Очолив комісію акад. Д. І. Багалій, а для проведення організаційної роботи було затверджено три штатні посади: керівника, наукового співробітника та асистента. На ці посади призначили – О. П. Оглоблина, Н. Д. Полонську-Василенко та М. В. Горбаня відповідно. Окрім штатних посад комісія мала і нештатні посади наукових співробітників, які обійняли К. Є. Антипович, О. Б. Багалій, М. В. Горбань, Н. Ю. Мірза-Авакянц, І. І. Кравченко, В. О. Романовський, В. О. Барвінський, О. Г. Водолажченко, В. О. Ганцова-Клясен, І. С. Єрофєєв, А. І. Козаченко, А. П. Ковалівський, О. І. Назарець, Л. О. Окіншевич, Д. Ф. Соловій, О. І. Баранович, Г. Є. Жураківський, В. Я. Камінський, М. Ф. Тищенко, В. О. Фесенко.

У 1931 р. зі складу комісії вийшли О. Д. Багалій, В. О. Барвінський, М. В. Горбань, Л. І. Козаченко, О. І. Назаренко Д. Ф. Соловій. 9 лютого 1932 р. помирає акад. Д. І. Багалій, голова комісії. Зазнав змін і персональний склад комісії, який поповнився новими членами. Керівником комісії став О. П. Оглоблин, вченим секретарем – Н. Д. Полонська-Василенко; члени комісії: К. Є. Антипович, О. І. Баранович, Т. М. Гавриленко, М. М. Грищенко, Г. Є. Жураківський, Н. В. Клименко, В. Я. Камінський, І. І. Кравченко, К. І. Кушнірчук, Л. О. Окіншевич, В. О. Романовський, О. М. Степанишина, М. Ф. Тищенко, М. М. Ткаченко, П. К. Федоренко, В. О. Фесенко, В. Д. Юркевич.

Проблемні наукові напрями були персонально розподілені між членами комісії: 1) соціальні рухи на Україні (Д. І. Багалій, В. О. Ганцова-Клясен, М. В. Горбань, А. І. Козаченко, І. І. Кравченко, О. П. Оглоблин); 2) соціально-економічна історія України (К. Є. Антипович, О. Д. Багалій, О. І. Баранович, А. І. Козаченко, О. Назарець, Л. О. Окіншевич, Н. Д. Полонська-Василенко, В. О. Романовський); 3) фабрики та заводи на Україні (О. П. Оглоблин, Н. Д. Полонська-Василенко, В. О. Фесенко); 4) торгівля на Україні (Д. Ф. Соловій, М. Ф. Тищенко); 5) зібрання матеріалів історії революційних рухів першої половини XIX ст. на Україні, пов'язаних із соціально-економічною

історією (Д. І. Багалій, І. І. Кравченко, В. О. Ганцова-Клясен); б) історія громадської думки на Україні в ХІХ ст. (І. С. Єрофєєв, Г. Є. Жураківський).

Основною формою роботи Комісії соціально-економічної історії України стало проведення відкритих засідань з виголошенням доповідей як членів комісії, так і запрошених учених. Так, у грудні 1929 р. комісія провела одне засідання, на якому акад. Д. І. Багалій виголосив доповідь «Про завдання Комісії соціально-економічної історії України», а Н. Д. Полонська-Василенко прочитала доповідь «Майно запорізької старшини, як джерело для соціально-економічного дослідження історії Запоріжжя». Упродовж 1930 р. відбулося 10 засідань комісії, на яких заслухано 15 доповідей, 1931 р. було проведено 17 засідань комісії, на яких були зачитані 11 доповідей. У 1933 р. відбулось 15 засідань комісії, на яких було заслухано 18 наукових доповідей співробітників. Окрім наукових доповідей, комісія розглянула питання географічного поширення своєї діяльності у містах Луганську та Чернігові.

Упродовж 1930–1933 рр. співробітники комісії перебували у наукових відрядженнях з метою збору інформації в архівах Москви, Ленінграда, Харкова, Києва, Чернігова, Луганська. Члени комісії брали активну участь у підготовці монографій, статей, брошур, читанні лекцій та популяризаційній роботі ВУАН. Окремо слід відзначити внесок у роботу В. О. Фесенка, який підготував популярну брошуру краєзнавчого спрямування про першу домну Луганського ливарного заводу, виступив з низкою лекцій та доповідей у Будинку науки і техніки, на краєзнавчому семінарі для робітників у Луганську. Інші вчені брали участь у заходах місячника української культури в Донбасі влітку 1930 р.

Унаслідок поглиблення індустріалізації в країні у 1932 р. на перший план у роботі комісії виходять питання вивчення історії промисловості. У зв'язку з розробкою нового напрямку в діяльності комісії – історії металургійної промисловості – було прийнято рішення про організацію спільно з Всеукраїнським історичним музеєм ім. Т. Г. Шевченка науково-дослідної експедиції на Полісся. Члени комісії провели підготовчу роботу: розробили та розіслали опитувальну анкету щодо наявності відомостей про давні

копальні, рудні, мануфактури та ін. Анкети були розіслані на адреси шкіл, підприємств, заводів та старожилів Полісся, і у підсумку було отримано близько 200 відповідей. У 1932 р. О. П. Оглоблин на засіданні II відділу ВУАН, засіданні комісії інформував громадськість про проведені заходи. Для широкого загалу опублікував цю інформацію у засобах масової інформації – газеті «Пролетарська Правда» та часописі «Архіви Радянської України».

Результати діяльності комісії узагальнено у підготовлених до друку двох томах праць Комісії соціально-економічної історії України загальним обсягом 50 др. арк., одноосібних монографій та статтях, що виходили у видавництві ВУАН. Остання доповідь у комісії виголошена 31 травня 1933 р., а всі робочі матеріали проф. О. П. Оглоблин 19 березня 1934 р. передав О. М. Пантелєвій.

Таким чином, проведені дослідження діяльності Комісії соціально-економічної історії України ВУАН, на основі офіційних документів з діяльності комісії, дозволяє стверджувати, що Комісія припинила своє існування між 5 червня 1933 р. та 19 березня 1934 р. Отримані факти доповнюють уже знані дані з історії діяльності комісії та вводять до наукового обігу інформацію про різні форми та методи науково-дослідної та популяризаційної роботи, зміни персонального складу комісії, проведені наукові дослідження, виголошені доповіді тощо.

UDC 001.32(477)''1929/1934''

Pryn Olexandr,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

**ACTIVITIES OF THE COMMISSION OF SOCIAL AND
ECONOMIC HISTORY OF UKRAINE OF ALL-UKRAINIAN
ACADEMY OF SCIENCES (1929–1933) (BASED ON MATERIALS
OF THE O. P. OHLOBLYN PERSONAL ARCHIVAL FUND)**

In the scientific research the practical work of the Commission of Social and Economic History of Ukraine of All-Ukrainian Academy of Sciences which is based on the materials of the personal archival fund O. P. Ohloblyn is considered. The information on the commission's various forms and methods

of research work and popularization has been provided, changes on staff have been traced, the commission members personal research has been investigated etc. It was proved that the deployment of the commission contributed to the creation of a comprehensive Polissia expedition.

Keywords: D. I. Bagalyi, O. P. Ohloblyn, commission, All-Ukrainian Academy of Sciences, report, archive, Polesia expedition.

УДК 930.253(477)

Січова Оксана Василівна,

науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Київ, Україна

АРХІВНІ ФОНДИ НАУКОВИХ УСТАНОВ: ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ

Розглянуто публікації, присвячені різним аспектам формування, функціонування архівних підрозділів науково-дослідних установ та аналізу архівної системи НАН України і структури Архівного фонду НАН України. Окремо висвітлені роботи, присвячені дослідженню основ систематизації документів та структури архівних фондів і створенню довідкового апарату архівів науково-дослідних установ. Також подано результати пошуку та систематизації досліджень присвячених вивченню документного наповнення та інформаційної складової окремих архівних фондів або їх частин.

Ключові слова: архівний фонд, наукова публікація, науково-дослідний інститут, Національна академія наук України.

Перші наукові роботи, що розкривали процес створення архівної системи НАН України, були присвячені дослідженням історії створення та функціям головного архівного підрозділу академії наук - Інституту архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Це були дослідження директорів інституту: О. І. Путро «Інститут архівознавства ЦНБ ім. В. І. Вернадського НАН України» (1994); Л. М. Яременко «Інститут архівознавства

НБУВ – науково-методичний центр формування і використання Архівного фонду НАН України» (2001) та «Інститут архівознавства» (2010); Л. М. Яременко, С. В. «Старовойт Інститут архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: 50 років на чолі архівної справи в НАН України» (2018).

У подальшому були проведені дослідження процесів формування комплексу архівних підрозділів наукових установ НАН України: О. В. Січової «Архівна система Академії наук Української РСР в 60–70-х рр. ХХ ст.» (2011), «Система архівних подразделений в Национальной академии наук Украины» (2013), «Організація архівної справи в наукових установах Національної академії наук України» (2018); Л. М. Яременко «Нормативні та науково-методичні засади діяльності архівних підрозділів установи НАН України» (2017).

Окремо варто розглядати роботи присвячені висвітленню формування, складу і функціонування Архівного фонду НАН України як системного утворення, що об'єднує весь масив архівних документів НАН України. Це публікації: В. Г. Шмельова, В. В. Сендик «До питання оптимізації складу Архівного фонду Академії наук УРСР» (1992); О. І. Путро «Архівний фонд Національної академії наук України як складова частина НАФ: історія та сучасні проблеми» (1996); В. А. Кучмаренко, Л. М. Яременко «Архівний фонд Національної академії наук України: історія, сучасний стан, зміст і склад документів» (2000); В. А. Кучмаренко «До історії Архівного фонду Національної академії наук України (1918-1933): формування, склад, зміст» (2002); Л. М. Яременко «Архівний фонд Національної академії наук України – національний архів української науки» (2007); Л. М. Яременко «Архівний фонд Національної академії наук України» (2008); О. В. Січової «Архівний фонд Національної академії наук України: формування та структура» (2013).

Теоретично-прикладні дослідження, присвячені аналізу процесу і принципів фондування документів наукових установ та особливостям формування довідкового апарату, проведені та висвітлені в роботах: О. В. Січової «Фондування документів науково-дослідної установи НАН України» (2015); «Принципи організації документів НАФ в архівах установ НАН України» (2015);

«Класифікація документації наукових установ НАН України в контексті формування їх архівних фондів» (2015); «Науково-довідковий апарат архівних фондів установ НАН України» (2011); «Забезпечення інтелектуального доступу до архівних фондів наукових установ НАН України в умовах електронного інформаційного середовища» (2013); «Информационные ресурсы архивных фондов научно-исследовательских учреждений Национальной академии наук Украины» (2013); «Інформаційні ресурси архівів установ НАН України та можливі шляхи їх використання в умовах електронного інформаційного середовища» (2014); «Класифікація документів як підгрунтя формування інформаційних ресурсів архіву науково-дослідної установи НАН України» (2014); «Особливості класифікації архівних документів науково-дослідних інститутів НАН України» (2016); та О. В. Березовської, Л. М. Яременко «Особенности проведения экспертизы ценности научно-организационной документации в учреждениях Национальной академии наук Украины» (2017).

Великий масив досліджень присвячено вивченню структури, складу інформаційного наповнення архівних фондів окремих наукових установ. Це роботи: О. В. Січової «Інститут технічної механіки Національної академії наук України – особливості формування архівного фонду» (2005); «Інститут будівельної механіки АН УРСР: науково-організаційна та управлінська документація періоду Великої Вітчизняної війни» (2005); «Джерела з історії науки і техніки в архівних фондах наукових установ Національної академії наук України» (2007); «Документальний фонд науково-дослідної установи НАН України» (2014); «Фондування документів державної організації з координаційно-організаційними функціями на прикладі архівного фонду Головної редакційної колегії науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією»» (2015); «Формування архівного фонду науково-дослідного інституту в сучасних умовах (на прикладі архівного фонду Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України)» (2016). О. В. Березовської «Документальний фонд академічного видавництва «Наукова думка»: історико-культурний та джерелознавчий аспект» (2013); «Архівна документація Інституту харчової біотехнології та геноміки НАН України як джерело з історії

біологічної науки» (2015); «Документний склад архівних фондів установ Відділення загальної біології НАН України» (2015); «Інформативні ресурси архівних документів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України як джерела з історії української академічної науки» (2015); «Архівні документи Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України як джерело з історії його діяльності в 2006–2010 рр.» (2016); «Наукова діяльність Інституту фізичної хімії ім. Л. В. Писаржевського НАН України у 1956 – 1960 рр. (за архівними документами установи)» (2016). Ю. О. Бойко, О. В. Березовської, І. В. Шарabanової «Створення та діяльність Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України через призму архівних документів» (2015); Ю. О. Бойко «Інститут металофізики імені Г. В. Курдюмова НАН України: огляд архівного фонду» (2016). М. О. Принь «Центр пам'ятокознавства НАН України і УТОПК: історія становлення (за документами фонду установи)» (2015). Л. С. Воловник «Документний склад архівного фонду Інституту молекулярної біології і генетики НАН України: загальний огляд та інформаційна наповненість» (2017); Л. С. Воловник «Особливості формування та інформаційна наповненість архівного фонду Інституту географії НАН України» (2017); І. В. Шарabanової «Архівний фонд Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф.Кураса НАН України: інформаційний потенціал та особливості формування» (2017).

Також є окремі дослідження присвячені архівним фондам спеціалізованим установам які крім науково-дослідної роботи виконують функції бібліотек, музеїв, заповідників. Такі дослідження проводилися О. П. Степченко «Українські вчені – фундатори спеціалізованих відділів національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (1918–1934)» (2008); Л. А. Дубровіною «Архівні та рукописні фонди бібліотек у формуванні суспільства знань» (2009); О. В. Січовою «Співпраця бібліотек і архівів науково-дослідних установ НАН України» (2011); «Особливості обліку та використання документів НАФ, що зберігаються в музеях науково-дослідних установ НАН України» (2018); О. В. Березовською «Особливості документаційного наповнення архівних фондів музейних установ НАН України» (2012); «Документи з

історії українських заповідників в архівних фондах установ НАН України» (2017). Л. С. Воловник «Документний склад архівного фонду Національного ботанічного саду ім. М. М. Гришка НАН України: загальний огляд» (2015).

Окремо слід відзначити інформаційне наповнення путівників, які є частиною довідкового апарату архівів, але містять детальні аналізи документного складу та інформацію про обсяги, крайні дати документів архівних фондів наукових установ НАН України. До таких путівників відносяться: «Архівні фонди установ Національної академії наук України: Путівник» (2008) та «Архіви, колекції та зібрання державних, громадських та релігійних установ у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: путівник» (2015).

UDC 930.253(477)

Sichova Oksana,

Research Fellow,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

ARCHIVAL FONDS OF SCIENTIFIC INSTITUTIONS: HISTORIOGRAPHY OF THE PROBLEM

The article analyzes scientific publications of different authors about the key element of the academic archival system Archive Fund of the National Academy of Sciences of Ukraine as a complex of archival funds containing documents reflecting the activities of the National Academy of Sciences of Ukraine, its contribution to the development of Ukrainian and world science, which are an important component of the National Archival Fund. Separately presented works are devoted to the study of the process to assigning documents to archival fonds and the structure of archival funds and the creation of finding aids of archives of research institutions.

Keywords: archival fond, scientific publication, research institution, the National Academy of Sciences of Ukraine.

УДК 027.54(477-25)НБУВ:025.171](5)

Сохань Світлана Валентинівна,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

СХІДНІ РУКОПИСИ У ФОНДАХ ІНСТИТУТУ РУКОПISУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО: ВИЯВЛЕННЯ, ІСТОРІЯ ПОБУТУВАННЯ, АТРИБУЦІЯ

Здійснено огляд східних рукописів, виявлених серед неопрацьованих матеріалів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, подано історію побутування, надано історико-книгознавчу характеристику груп рукописів східного походження.

Ключові слова: колекція, східні рукописи, науковий опис, джерелознавство.

Серед колекцій писемних пам'яток, що зберігаються у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі ІР НБУВ), колекція східних рукописів займає одне із важливих місць. Вона є важливим джерелом дослідження історико-культурного розвитку народів країн Сходу. Тут знаходяться рукописи арабською, турецькою, перською, монгольською, калмицькою, тибетською, узбецькою, китайською, індоевропейською та іншими мовами східного походження, дослідження яких допомагає висвітлити історію побутування східних писемних пам'яток в Україні на основі використання джерельного потенціалу з фондів ІР НБУВ.

У своїх сходознавчих дослідженнях знані вчені минулого тисячоліття А. Кримський, І. Крачковський, Т. Кемза, а також сучасні провідні дослідники О. Хамрай, О. Огнева, В. Кітченко, М. Тарасенко спиралися на джерела з колекції східних рукописів ІР НБУВ для висвітлення проблем історії, мови, літератури, релігії, філософії Східного Світу. Причина цієї різноманітності полягає в тому, що до складу зазначеної колекції входять окремі структурні частини рукописних та книжкових зібрань різних ін-

ституцій, які збирали документи за певними принципами. Колекція надійшла у 20–30-ті роки ХХ ст. до фондів відділу рукописів Всенародної бібліотеки України (далі – ВБУ) з Київської духовної академії (далі – КДА), Університету Св. Володимира, Кабінету арабської та іранської філології Всеукраїнської Академії наук (далі – ВУАН). На сьогодні існує лише кілька наукових описів східних рукописів з фондів ІР НБУВ – В. Рибалкіна та О. Савченко, які стосуються лише рукописів арабською мовою.

Залучення до наукового обігу виявлених серед неопрацьованих матеріалів ІР НБУВ шістдесяти рукописів східного походження розширює джерелознавчу базу для сходознавчих студій в Україні.

Найбільша частина східних рукописів представлена рукописами персидською і турецькою мовами зі Середньої Азії, які входили до складу зібрання Кабінету арабсько-іранської філології ВУАН. Частина рукописів походила з колекції академіка А. Кримського, друга частина належала студенту східних мов Санкт-Петербурзького університету О. Горячкіну. Хронологічні рамки цих документів: XVI – ХХ ст. Серед них – твори перського поета Фаріда ад-Діна Аттара, переписані в 1007/1598–1599 рр., які походять з Букеевської Орди, «Диван» Хафіза Шамс ад-Діна Мухаммада, переписаний у 1278/1861–1862 рр., дєрвішєський збірник «Адаб ат-тарик», переписаний за проханням О. Горячкіна у 1924 р. з Ташкенту та ін. Окремо слід відзначити ще два рукопису турецької мовою у неповному обсязі з колекції польського мецената Юзефа Яблоновського (Coll. Jabl. 1412–1414), які стосуються воєнних хронік з історії ірано-турецької війни XVI ст.

Нові відомості про рукописи і ксилографи бурятського й калмицького походження з зібрання Церковно-археологічного музею (далі ЦАМ) при КДА доповнюють знання про історію побутування та шляхи комплектування рукописів тибетською мовою до фондів ЦАМ. Це – рукописи та ксилографи XIX ст., які знаходилися у вітрині ЦАМ за описом М. Петрова за № XX: «Ламайские и таманские принадлежности культа». Зокрема, це списки буддійських книг «Сутра великої колісниці», в якості палітурки якої слугує дерев'яна дошка; «Сутра «Шляхетна восьмитисячна досконалість мудрості», на титульному аркуші якої в подвійній рамці

присутня ще й назва монгольською мовою; книга-потхі «Тхарпа чхенпо» [Трибушу Ембу], перекладена з китайської мови, на якій є дарчий напис архієпископу Волинському Модесту (Стрільбицькому) від тайші Тункінського відомства Олексія Хомакова від 1 червня 1876 р. Унікальний за формою та оздобленням є буддійській рукопис-малюнок «Сунг кхор» (захісне коло) оберіг, в центрі якого є зображення кола синього та червоного кольору, куди поміщено хрест та внутрішні два кола, що утворені текстами. Дві тибетські книги-гармоніки у футлярі з картону в шовковій тканині синього кольору, це «Сутри основної обітниці бодхисаттви Кшітігарбхи», китайською мовою, на маргіналіях присутня тибетська мова, надійшли до ЦАМ з колекції М. Леопардова. Цікавий ксилограф тибетською мовою «Сутра серця досконалої мудрості» у формі книги-гармоніки походить з колекції Подільського церковного історико-археологічного товариства, який надійшов від викладача гімназії Ємельянова у 1914 р. Окремо слід зазначити унікальний рукопис калмицькою мовою XVIII ст., в якому назви подано ойратською мовою тодо бічіг (ясне письмо), надійшов до колекції ЦАМ від О. Воронцова.

Певну цінність серед східних рукописів представляють дві рукописні книги та літографія XIX ст. з нумізматики, які походять з колекції відомого колекціонера та нумізмата І. Щодуара. Надійшли вони до відділу рукописів ВБУ з Волинського державного музею у 1934 р. Це альбом малюнків японських монет, геральдичних зображень родових гербів, емблем (кірі-мон, кіку-мон), що представляють родини, наближених до Імператорського двору Японії та дві книги архімандрита Іакінфія (Бічуріна), що стосуються опису китайських монет та китайської граматики.

Серед рукописів китайською мовою особливий інтерес становить Імператорський «Орден Подвійного дракона» третього ступеня другого класу, присвоєний у 1898 р. капітану другого рангу В. Громашевському, особовий фонд якого зберігається в ІР НБУВ. Окремо слід зазначити паперовий сувій чорного кольору, великого формату 90 x 170 см, з нанесеними китайськими ієрогліфами білого кольору. Сувій намотаний на дерев'яну палицю. Рукопис

походить з колекції бібліотеки Університету Св. Володимира. За описом І. Крачковського, якій у 1925 р. зробив звіт про відрядження до Києва для ознайомлення зі складом східних рукописів у київських зібраннях, цей рукопис мав запис латинською мовою, який містив анотацію змісту й походження. На жаль, оригінал запису втрачено. Але завдяки згадці та відтворення у своєму звіті І. Крачковським повного тексту запису латинською мовою, ці китайські естампи було атрибутовано як «Chronologica Imperatorum Sinensium a Wy Lye Wuang ex familia Cieu usque ad Chang Ku ex familia Jacyn ... a Rdo D. Iosepho Cian Sinensi hoc anno 1774», за підписом «Stephanus Borgia S Congis de Propa Fid Secretarius».

Отже, вивчення рукописних та книжкових пам'яток з колекції східних рукописів ІР НБУВ надає можливість залучити до наукового обігу нові джерела для висвітлення актуальних наукових проблем з історії духовної культури Сходу.

UDC 027.54(477-25)VNLU:025.171](5)

Sokhan Svitlana,

Candidate of History Sciences, Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

**ORIENTAL MANUSCRIPTS IN THE FONDS OF THE INSTITUTE
OF MANUSCRIPTS OF V. I.VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY
OF UKRAINE: DETERMINATION, HISTORY
OF APPLICATION, ATTRIBUTION**

A review of the Oriental manuscripts revealed among the raw materials of the Institute of Manuscripts V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, a history of life is given, historical and book science characteristics of groups of manuscripts of oriental origin are given.

Key words: collection, oriental manuscripts, scientific description, source study.

УДК 930:025 (477)(О.М.Апанович)

Степченко Ольга Петрівна,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
директор Інституту рукопису,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

Бодак Ольга Петрівна,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

Щерба Людмила Сергіївна,

молодший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

АРХІВНА СПАДЩИНА ОЛЕНИ АПАНОВИЧ В ІНСТИТУТІ РУКОПISУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО: ПРИНЦИПИ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ

Репрезентовано архівну спадщину відомого українського історика та громадського діяча, яскравого представника наукової та культурної еліти України другої половини ХХ ст. Олени Михайлівни Апанович, що зберігається в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Документи особового архівного фонду є ґрунтовною джерельною базою для вивчення постаті О. Апанович, її наукової праці, зокрема як дослідника українського козацтва та особистості першого президента Національної академії наук України В. І. Вернадського, творчої та громадської діяльності.

Ключові слова: О. Апанович, історія, Інститут рукопису НБУВ, архівні документи, рукописна книга, В. Вернадський.

9 вересня 2019 р. ми відзначатимемо 100-річчя від дня народження Олени Михайлівни Апанович (1919–2000) – відомого українського історика, письменниці, невтомного дослідника козацької слави, лауреата Державної премії ім. Т. Шевченка, лауреата наукової нагороди Фундації Антоновичів (США), кандидата історичних наук.

Наукова та громадська діяльність О. Апанович була надзвичайно різноманітною і становить золотий фонд українського козакознавства. Тому для сучасних дослідників української наукової історіографії важливим джерелом будуть архівні документи з особового архівного фонду О. Апанович.

Особовий фонд О. Апанович в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі – ІР НБУВ) сформований з її архівних документів, що були передані на постійне місце зберігання до ІР НБУВ у 2000 р. її сином С. Мережинським. Він має номер 374 і нараховує 3101 одиницю зберігання. Хронологічні рамки фонду – 1939–1999 рр.

Архівні документи структуровані за загальними принципами, прийнятими в сучасній археографії. Основні підходи передбачали систематизацію документів за видами та розташування в середині підрозділів за хронологічним принципом.

У процесі систематизації архіву були виокремлені такі групи документів: біографічні матеріали, наукові та творчі документи, підготовчі матеріали до наукових праць, рецензії, документи службової та громадської діяльності, епістолярна спадщина, фотодокументи, матеріали інших осіб.

У творчому доробку вченої понад 400 публікацій різноманітного характеру і призначення, зокрема, індивідуальні та колективні монографії і науково-популярні книги, збірники документів, статті у тематичних та періодичних виданнях, рецензії та виступи на конференціях, участь у теле- та радіопередачах, значна частина яких зберігається у її особовому фонді.

Так, перший розділ репрезентує біографічні документи О. Апанович, серед яких – автобіографія, копії диплома про закінчення Харківського державного педагогічного інституту, диплома кандидата історичних наук та атестату старшого наукового співробітника, характеристики з місць роботи, членські квитки та посвідчення, біобібліографічні покажчики, а також ювілейні матеріали, грамоти та подяки за вагомий внесок у розвиток науки. Та найбільший інтерес для дослідників представлятимуть щоденникові записи та спогади Олени Михайлівни. В них глибоко аналізуються події, свідком яких вона була, розкривається її ставлення до свого дитинства, наукової та дослідницької діяльності, опису-

ються її наукові експедиції, зокрема, до м. Нікополя та на о. Хортицю, погляди на громадсько-політичні події того часу. Окремий підрозділ складають статті та матеріали про О. Апанович.

Другий розділ складають наукові та творчі праці О. Апанович. Це, зокрема, монографії, статті, доповіді та тези доповідей, лекції та матеріали до них, інтерв'ю, виступи, сценарії.

Плідна праця у напрямку дослідження історії запорозького козацтва, рукописної книги, діяльності В. Вернадського в Україні знайшла свій прояв у понад 15 монографіях, зокрема, «Иван Сирко – выдающийся деятель Украины второй половины XVII в.» (1957), «Борьба украинского народа против турецко-татарской агрессии в конце XVII – первой половине XVIII вв.» (1961), «Общественно-политические движения на Украине в XVIII ст.» (1965), «Спільна боротьба запорозького і донського козацтва проти турецько-татарської агресії в XVI–XVII ст.» (1968), «Збройні сили України в першій половині XVIII ст.» (1969), «Рукописная светская книга XVIII в. на Украине» (1983), «В. И. Вернадский : Жизнь и деятельность на Украине» (у співавторстві з К. Ситником та С. Стойком) (1984), «Розповіді про запорозьких козаків» (1991), «Гетьмани України і кошові отамани Запорозької Січі» (1993), «Козацька енциклопедія для юнацтва. Книга статей про історичне буття українського козацтва» (1995), «Чортомлицька Запорозька Січ (до 345-ї річниці заснування)» (1998).

Велику увагу О. Апанович приділяла дослідженню військової історії України, військового мистецтва козаків та їхніх провідників – гетьманів і кошових отаманів. Це висвітлюють статті «Запорозьке військо як складова частина російської армії в другій половині XVIII ст.» (1953), «Военне мистецтво українського народу» (1969), «Реєстрове козацьке військо» (1970), «Хотинська битва 1621 року та її історичне значення» (1971), «Козацтво – збройні сили України» (1991).

Крім військової тематики, О. Апанович зверталася і до вивчення політичних та міжнародних відносин козацтва, його соціально-економічного становища та духовного розвитку. О. Апанович наголошувала на зовнішніх причинах знищення Січі (колоніальний наступ Російської імперії), на прогресивності устрою Січі. Про це свідчать, зокрема, такі її статті, як «Матеріали українських

архівів про взаємини України з країнами Сходу в XVII–XVIII ст.» (1966) «Культура запорозького козацтва» (1991), «Запорозька церква: автономність і демократичність» (1993), «Демократизм державного устрою і життя Запорозької Січі» (1993), «Ужитково-декоративне мистецтво Запорозької Січі» (1996), «Школи в Запорозькій Січі» (1997), «Агрокультура українського козацтва» (1998).

Працюючи у відділі рукописів ЦНБ, О. Апанович знову повернулася до архівної справи, а також засвоїла новий для себе напрям – книгознавство, встановила репертуар української рукописної книги XVIII, виявила всі списки найбільш популярних творів того часу, передусім козацьких літописів. Результати представлені у численних публікаціях вченої, зокрема, «Архів Академії наук Української РСР» (70-ті роки XX ст.), «Архів поета Василя Васильовича Капніста у відділі рукописів ЦНБ АН УРСР» (70-ті роки XX ст.), «Живые голоса древних книг» (1981), «А. И. Степович и его архив (К 125-летию со дня рождения)» (1981), «Группа рукописных книг юридического характера» (80-ті роки XX ст.) та ін.

Останні роки роботи Олени Михайлівни у відділі рукописів пов'язані з вивченням питань історії науки, зокрема, постаті В. Вернадського. Численна кількість статей присвячена цій тематиці: «Творець першої радянської наукової бібліотеки на Україні» (1984), «Научные связи В. И. Вернадского с Чехословакией» (у співавторстві з С. Стойком) (1985), «Вічний сучасник (До 125-річчя від дня народження В. І. Вернадського)» (1988), «Научно-организационная деятельность В. И. Вернадского на Украине» (у співавторстві з К. Ситником) (1989), «Рукописные материалы В. И. Вернадского в фондах Центральной научной библиотеки Академии наук Украинской ССР» (1989) та ін.

В архіві зберігаються доповіді, лекції та матеріали до них, які О. Апанович в 1969 році прочитала Київському державному художньому інституті. Численну групу документів також складають виступи на радіо та інтерв'ю.

Третій розділ складають підготовчі матеріали до наукових праць О. Апанович, зокрема, анотації, порівняльні характеристики, виписки з давньоруських джерел та архівних документів, бібліографії, передмови, чернетки тощо.

Окремий, четвертий розділ, репрезентує рецензії: як О. Апанович на праці інших осіб, так і рецензії різних авторів на праці самої вченої. Серед них можна виділити рецензії на праці таких відомих науковців та письменників, як О. Карпенко «Селянські повстання в Південно-Східній Польщі в 1932–1933 рр.» (1954), польський історик Збігнев Вуйцик «Андрусівський трактат 1667 року і його генеза» (1959), Ф. Шевченко «Політичні та економічні зв'язки України з Росією в середині XVII ст.» (50-ті роки XX ст.), О. Пронштейн «Донская земля в XVIII в.» (1962), О. Гуржій та В. Панащенко «Соціальна структура суспільства Лівобережної і Слобідської України (друга половина XVII–XVIII ст.)» (1994) та ін.

Праці ж самої О. Апанович були високо оцінені відомими вченими. У фонді зберігаються відгуки та рецензії таких відомих особистостей, як О. Компан (рецензія на монографію «Збройні сили України першої половини XVIII ст.» (1969), Я. Ісаєвич (рецензія на монографію «Збройні сили України першої половини XVIII ст.» (1969), М. Візир (відгук на монографію «Рукописная светская книга XVIII в. на Украине» (1983), Ю. Мицик (відгук на монографію «Рукописная светская книга XVIII в. на Украине» (1984), М. Брайчевський (відгук на монографію «Гетьмани України і кошові отамани Запорозької Січі» (1994), К. Гуслистий (рецензія на монографію «Спільна боротьба запорозького і донського козацтва проти турецько-татарської агресії в XVI–XVII ст.» (б. д.).

Упродовж усього свого життя О. Апанович обіймала різні посади. Документи, що свідчать про перебування вченої на цих посадах, складають п'ятий розділ – «Документи службової та громадської діяльності». Це, зокрема, документи, які відображають її роботу в Центральному державному історичному архіві, Інституті історії АН УРСР, Центральній науковій бібліотеці АН УРСР, видавничі та трудові договори, рекомендації, плани роботи тощо.

Окрема група документів висвітлює участь та роль О. Апанович у виявленні козацьких пам'ятних місць, пов'язаних з історією запорозького козацтва, зокрема, документи розкопок на місцях запорозьких січей перед затопленням їх Каховським морем, які вона проводила під час археологічної експедиції 1957 року; описи та реєстри пам'ятних місць запорозького козацтва в Україні

та за її межами; проекти історико-меморіального комплексу запорозького козацтва на о. Хортиця, підготовчі матеріали та плани заповідника (О. Апанович була членом журі Республіканського конкурсу проектів музею запорозького козацтва на острові Хортиці, брала участь у розробці основних напрямів історико-меморіального комплексу на острові Хортиці); науковий звіт комплексної експедиції «Запорозька Січ: зруйноване й уціліле» (1989), науковим керівником якої вона була.

Епістолярій О. Апанович, який репрезентує шостий розділ, становить «левову» частку її архівної спадщини і складає майже 2000 листів. Листування вченої представлено особистими, офіційними та діловими листами як, власне, Апанович-кореспондента, так і Апанович-адресата.

Значну частину цієї колекції складає офіційне листування з різними редакціями та видавництвами з приводу видання наукового доробку вченої. Серед них видавництва «Наукова думка», ЦК ЛКСМ «Молодь», «Веселка», «Промінь», «Дніпро», «Світ»; редакції журналів «Знание и сила», «Наука і життя» та «Вопросы истории», газет «Большевик Запорожья» та «Зоря Полтавщини», «Большой советской энциклопедии», «Української радянської енциклопедії».

Певний науковий інтерес становить листування О. Апанович з колегами по науково-дослідницькій діяльності – В. Грабовецьким, Е. Макаровим, М. Брайчевським, О. Компан, М. Дмитрієнко, Я. Ісаєвичем, Ю. Мициком, С. Стойком, З. Вуйциком та багатьма ін.

Аналізуючи сотні листів О. Апанович до відомих особистостей української історії, культури, до численних працівників науки та освіти, відкриваємо немало важливих сторінок з історії розвитку історичної думки, організації наукової, викладацької, просвітницької діяльності, настроїв та умов життя української інтелігенції.

Сьомий розділ репрезентує фотодокументи – фотоматеріали до праць О. Апанович та фотографії самої Олени Михайлівни.

Восьмий розділ складає невелика кількість праць інших авторів, що містяться в архіві О. Апанович. Це, зокрема, стаття М. Брайчевського «Походження запорозького козацтва», монографія М. Ки-

ценка «Хортиця в героїці і легендах», стаття О. Компан «Українське середньовіччя», стаття М. Рильського «Героїчний епос українського народу», монографія П. Сотниченка «Історія бібліотеки Києво-Могилянської академії та її міжнаціональні і міжнародні культурні зв'язки» та ін.

Дослідження та залучення до наукового обігу документів особового архівного фонду О. Апанович заповнить прогалину в науковій літературі, доповнить та конкретизує знання з історії України та українського суспільно-політичного та культурно-просвітницького життя 50–90-років ХХ ст., дасть можливість по-новому оцінити внесок видатної представниці української науки.

UDC 930:025(477)(О.М.Апановych)

Stepchenko Olga,

Candidate of Historical Sciences, Director of the Institute of Manuscripts,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

Bodak Olga,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

Shcherba Lyudmila,

Junior Research Associate,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

ARCHIVAL HERITAGE OF OLENA APANOVYCH IN THE INSTITUTE OF MANUSCRIPT OF V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE: PRINCIPLES OF SYSTEMATIZATION

The article represents an archival heritage of a famous Ukrainian historical and public figure, prominent exponent of the scientific and cultural elite of Ukraine of the second half of the 20th century Olena Mykhailivna Apanovych, deposited in the Institute of Manuscript of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine. Documents of the personal archival fund are a substantial source base for the study of the figure of O. M. Apanovych, her scientific work, in particular, as a researcher of the Ukrainian Cossacks and the personality of the first president of the National Academy of Sciences of Ukraine V.I. Vernadskyi, artistic and public activities.

Keywords: O. Apanovych, history, Institute of Manuscript of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, archival documents, manuscript, V. I. Vernadskyi.

УДК 027.54(477-25)НБУВ:025.171]:001.89

Степченко Ольга Петрівна,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, директор Інституту,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

Корчемна Ірина Степанівна,

кандидат історичних наук, завідувач відділу,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

Боляк Оксана Степанівна,

молодший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

**АРХІВНІ ФОНДИ ОСОБОВОГО ПОХОДЖЕННЯ ІНСТИ-
ТУТУ РУКОПISУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ
УКРАЇНИ ІМЕНІ В.І. ВЕРНАДСЬКОГО:
ПРОЦЕС НАУКОВОГО ОПРАЦЮВАННЯ**

Досліджено процес наукового опрацювання архівних фондів особового походження ІР НБУВ, виокремлено та обґрунтовано його основні етапи, їхню послідовність та взаємозв'язок. З'ясовано значення дефініцій – особовий, родинний (сімейний), родовий, архівний фонд особового походження.

Ключові слова: особовий, сімейний, родовий архівні фонди, описування, систематизація, Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Фонди особового походження надходять на постійне зберігання до Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі ІР НБУВ) зазвичай у неупорядкованому, розпорошеному стані, склад та зміст документів є різноманітним

та багатоаспектним, тому формування і наукове опрацювання архівних фондів особового походження є надзвичайно важливою справою, що вимагає застосування всесторонньо розробленої єдиної методики опрацювання.

Архівним фондом особового походження називається сформована архівною установою сукупність архівних документів, створювачами яких є одна чи декілька фізичних осіб [1, с. 12]. Зазвичай це документи, які утворюються в процесі життя та діяльності окремої особи, родини (сім'ї) чи роду. Розрізняють декілька видів архівних фондів особового походження, визначення яких безпосередньо залежить від кількості фізичних осіб – утворювачів документів, їх зв'язку і відносин. Архівний фонд особового походження, який формується із документів, утворених у процесі життя та діяльності: окремої особи, отримав назву – *особовий архівний фонд*; декількох осіб, членів однієї родини (батьків, дітей, онуків, але не більше трьох поколінь) – *родинний (сімейний) архівний фонд*; декількох родин (або членів родин), пов'язаних близькими родинними відносинами або які послідовно змінювали один одного не менше чотирьох поколінь, – *родовий архівний фонд*.

Процес наукового опрацювання архівних фондів особового походження в ІР НБУВ складається з декількох етапів поступового поглибленого дослідження та експертизи документів для їхньої атрибуції та описування.

Першим етапом опрацювання є попередній перегляд документів фонду, ознайомлення з історією надходження фонду та біографією фондоутворювачів. На цьому етапі визначаються найменування фондоутворювачів, умови надходження, обсяг та інші відомості про фонд, вивчається література про фондоутворювача та його оточення, здійснює попередній перегляд документів фонду для перевірки отриманих відомостей щодо кількості, складу, повноти, фізичного стану, крайніх дат та системи розміщення.

Другим етапом опрацювання є первинний розбір та систематизація документів за основними групами відповідно до усталеної в ІР НБУВ схеми систематизації фонду особового походження. Матеріали на основі визначення їх видової приналежності розкладаються на біографічні матеріали, наукові та творчі матеріали, рецензії на праці фондоутворювача, матеріали службової та гро-

мадської діяльності, листування, господарчо-майнові та побутові матеріали, матеріали з дарчими написами, фотоматеріали, ілюстративні матеріали, матеріали про фондоутворювача, колекції, матеріали інших осіб.

Структура схеми систематизації та послідовність її рубрик можуть змінюватися в залежності від виду фонду особового походження, складу, характеру та кількості документів, які в процесі наукового опрацювання можуть деталізуватися, уточнюватися, доповнюватися, узагальнюватися чи об'єднуватися.

Наступний етап передбачає формування одиниць зберігання, їхнє попереднє описування та нумерацію, систематизацію всередині основних груп документів та укладання чорнового варіанту опису фонду. Формування одиниць зберігання здійснюється одночасно з їх описуванням. На одиниці зберігання складаються описові статті, які виносяться на паперові картки чи набираються в електронному документі (у форматі Word), з яких формується опис фонду у чорновому варіанті. При описуванні одиниць зберігання визначається: автор (укладач) документа або особа чи установа, яка його видала, для листування – адресат; назва чи заголовки документа, вид документа, оригінальність та повнота документа, крайні дати написання чи укладання документа, місце написання чи видачі (для листування і місце призначення) (географічна назва населеного пункту), спосіб написання чи відтворення, кількісні показники, додатки до документа.

Усередині основних груп документів одиниці зберігання систематизуються за хронологічною, алфавітною чи тематичною ознаками, відповідно до видової приналежності.

Порядок розміщення одиниць зберігання закріплюється тимчасовими номерами, які проставляють на обкладинках простим олівцем та зазначаються на картках з описовими статтями чи в електронному документі.

Черговий етап опрацювання характеризується: укладанням остаточної схеми систематизації кожного виду фонду, яка відображає назви та кількість основних груп документів, підгруп та послідовність їхнього розташування; уточненням, редагуванням описових статей та шифрів, перенесенням їх (з карток чи електронного документа) на одиниці зберігання та обкладинки; систематизацією документів фонду за затвердженою схемою.

Завершальним етапом наукового опрацювання фонду є створення науково-довідкового апарату до нього у вигляді архівного опису фонду.

Форма архівного опису фонду особового походження, що закріпилася в ІР НБУВ, складається з: титульного аркуша; аркуша із змістом фонду; переліку використаних скорочень та аббревіатур (за наявності); передмови, яка включає історико-біографічну довідку про фондоутворювача (фондоутворювачів), відомості про історію надходження та опрацювання фонду, характеристику фонду, яка вміщує інформацію про обсяг, склад та крайні дати документів; описових статей систематизованих за розділами, підсумкового запису до опису, іменного та географічного покажчиків.

Архівний опис фонду особового походження є своєрідним архівним довідником, що виконує облікову та довідково-пошукову функцію, розкриваючи склад і зміст документів для широкого загалу науковців, дослідників, читачів.

Список використаної літератури

1. Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять: ДСТУ 2732:2004. – Київ: Держспоживстандарт України, 2005. – 32 с.

References

1. Dilovodstvo j arkhivna sprava. Terminy ta vyznachennia poniat: DSTU 2732:2004. (2005). [Records management and affairs archival. Terms and definitions: State Standard of Ukraine 2732:2004]. Kyiv, Ukraine: Derzhspozhyvstandart. [In Ukrainian].

UDC 027.54(477-25)VNLU:025.171]:001.89

Stepchenko Olha,

Candidate of Historical Science, Senior Research Associate,
Director of the Institute of Manuscript,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

Korchemna Iryna,

Candidate of Historical Science, Head of Department,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

Boliak Oksana,

Junior Research Associate,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

**ARCHIVAL FUNDS OF PERSONAL PROVENANCE OF THE
INSTITUTE OF MANUSCRIPT OF V. I. VERNADSKYI
NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE:
PROCESS OF SCIENTIFIC RESEARCH**

The process of scientific research of archival funds of personal provenance of the Institute of Manuscript of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine is investigated; singled and grounded its main stages, their sequence and interconnection. The meaning of definitions - personal, family (domestic), ancestral, archival fund of the personal provenance is revealed.

Keywords: personal, family, ancestral, archival funds, description, systematization, Institute of Manuscript of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine.

УДК 930.253 (Боголюбов М. М.; Крилов М. М.)

Шаповал Андрій Іванович,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна

**ДОКУМЕНТИ ПРО СПІВПРАЦЮ М. М. БОГОЛЮБОВА
І М. М. КРИЛОВА У ФОНДАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ
БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Представлено документи про наукову співпрацю та професійні стосунки академіків Національної академії наук України і Російської академії наук Миколи Миколайовича Боголюбова (1909–1992) та Миколи Митрофановича Крилова (1879–1955), що зберігаються в фондах Інституту архівознавства та Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Документи дають змогу розширити знання про діяльність, життєвий та творчий шлях видатних вчених, їхній внесок у розвиток вітчизняної та світової науки.

Ключові слова: М. М. Боголюбов, М. М. Крилов, архівні документи, Інститут архівознавства, Інститут рукопису, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

У 2019 р. наукове співтовариство відзначає 110-річчя від дня народження М. М. Боголюбова – видатного фізика-теоретика та математика, доктора фізико-математичних наук (1930), професора (1936), дійсного члена НАН України (1948) і Російської академії наук (1953), лауреата Державної премії СРСР (1947, 1953, 1984), премії імені М. М. Крилова НАН України (1965, 1989), заслуженого діяча науки України (1970) й дійсного члена Наукового товариства імені Шевченка (1990).

М. М. Боголюбов був учнем відомого математика М. М. Крилова – академіка Академії наук УРСР (1922) і СРСР (1929), заслуженого діяча науки України (1939), багаторічного керівника кафедри математичної фізики АН УРСР (1922–1943). Тривала наукова співпраця та спілкування між вченими мали значний вплив на їхню діяльність і наукову творчість. Тому всебічне відображення наукових зв'язків, професійних і міжособистісних стосунків М. М. Боголюбова й М. М. Крилова є важливим завданням для реконструкції життєвого і творчого шляху вчених.

У статті ставиться за мету окреслити коло джерел для дослідження наукової співпраці М. М. Боголюбова і М. М. Крилова, які відклалися у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ).

Документи про наукову та професійну співпрацю М. М. Боголюбова і М. М. Крилова відклалися як в особових фондах учених НАН України, так і в архівних фондах академічних установ, у яких працювали М. М. Боголюбов і М. М. Крилов, що зберігаються в Інституті архівознавства (далі ІА) НБУВ та Інституті рукопису (далі – ІР) НБУВ.

Передусім звернемо увагу на те, що в ІА НБУВ зберігаються особові архівні фонди вчених: № 42 «Боголюбов Микола Миколайович (21.08.1909 – 13.02.1992) – академік АН України за спеціальністю «математична фізика» (1948)», у якому міститься 101 справа за 1926–2009 рр., і № 111 «Крилов Микола Митрофанович (29.11.1879–11.05.1955) – академік АН УРСР за спеціальністю «математика» (1922)», де відклалося 50 справ за 1909–1960 рр. У фондах, крім іншого, вміщено й документи про наукову співпрацю М. М. Боголюбова і М. М. Крилова.

Відомості про навчання М. М. Боголюбова в аспірантурі під керівництвом М. М. Крилова та початок співпраці між вченими знаходимо в статті останнього «Про роботу наукового співробітника ВУАН М. Боголюбова» [3], яку було опубліковано у «Вістях Всеукраїнської академії наук» (1930, № 2).

В особовому фонді М. М. Боголюбова містяться документи (плани, звіти), що висвітлюють діяльність вченого як наукового співробітника кафедри математичної фізики АН УРСР, яку очолював М. М. Крилов. Із документів дізнаємося про науково-дослідні теми, над якими спільно працювали керівник кафедри та його асистент, та наукові праці, підготовлені вченими у співавторстві [4; 5]. Про роботу М. М. Боголюбова на кафедрі математичної фізики АН УРСР також йдеться у статті М. М. Крилова «Кафедра математичної фізики», що зберігається у фонді № X «Всеукраїнська академія наук (ВУАН)» в ІР НБУВ [12], та звіті про досягнення й роботу академіків в галузі математики, що відклався у фонді Інституту математики НАН України, який зберігається в ІА НБУВ [11].

У особових фондах М. М. Боголюбова та математика Д. О. Граве, що зберігається в ІР НБУВ, представлено варіанти відгуку академіків М. М. Крилова та Г. В. Пфейффера про наукову діяльність М. М. Боголюбова з рекомендацією його обрання до складу членів-кореспондентів АН УРСР [1; 13].

У фондах ІА НБУВ зберігаються наукові праці, підготовлені М. М. Криловим і М. М. Боголюбовим у співавторстві. З наукових праць вчених виділимо резюме до їхньої спільної монографії «Recherches sur la stabilité longitudinale des avions», що відклалося в особовому фонді академіка М. М. Крилова [7]. Наукові праці М. М. Крилова та М. М. Боголюбова з проблем нелінійної механіки також містяться в особовому архівному фонді академіка НАН України Ю. О. Митропольського, який був учнем М. М. Боголюбова [10].

В ІА НБУВ відклалися наукові праці окремих вчених про співпрацю М. М. Боголюбова і М. М. Крилова. Значний інтерес викликають розвідки, підготовлені молодшим братом М. М. Боголюбова, істориком науки, доктором технічних наук, членом-кореспондентом НАН України Олексієм Миколайовичем Боголю-

бовим, які поєднують науковий аналіз та спогади автора, у т. ч. й про професійні та міжособистісні стосунки вчених, містять цікаві подробиці їхнього життя та спілкування. Документи зберігаються в особовому фонді М. М. Боголюбова – це монографія «Николай Николаевич Боголюбов. Жизнь. Творчество», статті «Николай Николаевич Боголюбов», «Молодість вченого», «Николай Николаевич Боголюбов 1909–1992», «Н. Н. Боголюбов. К 90-летию со дня рождения», «Н. Н. Крылов и Н. Н. Боголюбов», «Становление нелинейной механики». Заслужують також на увагу й документи цього фонду про наукову співпрацю М. М. Боголюбова і М. М. Крилова (конспективні записки, витяги зі статей різних вчених), зібрані О. М. Боголюбовим під час написання вказаних праць.

Варто додати, що значний масив документів про наукові зв'язки та професійні стосунки М. М. Боголюбова та М. М. Крилова, зібрані О. М. Боголюбовим, міститься і в особовому фонді останнього (ф. 43), який зберігається в ІА НБУВ й нині проводиться його наукове опрацювання.

В архівному фонді М. М. Боголюбова репрезентовано статті В. С. Королук, Т. В. Морозової, В. М. Урбанського, Ю. О. Митропольського, А. М. Самійленка, дотичні до проблеми, а в особовому фонді академіка Ю. О. Митропольського відклалися його доповіді «Асимптотические методы Н. М. Крылова и Н. Н. Боголюбова и их дальнейшее развитие» [8] та «Идеи Крылова–Боголюбова в теории дифференциальных уравнений и математической физике и их развитие» [9].

Епістолярій представлений листом М. М. Крилова до М. М. Боголюбова, що був написаний 1 липня 1948 р., невдовзі після обрання Миколи Миколайовича дійсним членом АН УРСР. Вітаючи свого учня, М. М. Крилов наголосив: «Сердечно вітаю Вас, а також і себе за те, що мені перед «уходом» довелося побачити отримання Вами «в межах земного» того, чого не так багато є «на землі», тобто звання... Бажаю Вам і в подальшому успіхів» [6].

Після смерті М. М. Крилова Президією АН УРСР була заснована премія його імені за видатні наукові роботи в галузі нелінійної механіки і прикладної математики. Першим у 1965 р. премію

отримав М. М. Боголюбов [2], якому її було присуджено ще раз у 1989 р. А в 1992 р. Президією АН України встановлено премію імені М. М. Боголюбова за видатні роботи в галузі математики і теоретичної фізики.

Таким чином, у фондах ІА НБУВ та ІР НБУВ відклався значний комплекс різноманітних документів, що висвітлюють наукову та професійну співпрацю М. М. Боголюбова і М. М. Крилова, подальше вивчення яких дасть змогу поглибити знання про життя, діяльність і творчість видатних вчених.

Список використаної літератури

1. Інститут архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі ІА НБУВ). – Ф. 42. – Оп. 1. – Спр. 25. – Арк. 1.
2. ІА НБУВ. – Ф. 42. – Оп. 1. – Спр. 30. – Арк. 1.
3. ІА НБУВ. – Ф. 42. – Оп. 1. – Спр. 43. – Арк. 1–2.
4. ІА НБУВ. – Ф. 42. – Оп. 1. – Спр. 70. – Арк. 1.
5. ІА НБУВ. – Ф. 42. – Оп. 1. – Спр. 71. – Арк. 1–2.
6. ІА НБУВ. – Ф. 42. – Оп. 1. – Спр. 84. – Арк. 1.
7. ІА НБУВ. – Ф. 111. – Оп. 1. – Спр. 44. – Арк. 1–4.
8. ІА НБУВ. – Ф. 125. – Оп. 1. – Спр. – 13. – Арк. 1–32.
9. ІА НБУВ. – Ф. 125. – Оп. 1. – Спр. 186. – Арк. 1–48.
10. ІА НБУВ. – Ф. 125. – Оп. 3. – Спр. 57. – Арк. 1–55.
11. ІА НБУВ. – Ф. 264. – Оп. 1. – Спр. 10. – Арк. 4.
12. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі ІР НБУВ). – Ф. X. – Од. зб. 18677. – Арк. 1–4.
13. ІР НБУВ. – Ф. XX. – Од. зб. 137. – Арк. 1.

References

1. Fund 42, Inventory 1, Unit 25. The Institute of Archival Studies of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
2. Fund 42, Inventory 1, Unit 30. The Institute of Archival Studies of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
3. Fund 42, Inventory 1, Unit 43. The Institute of Archival Studies of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
4. Fund 42, Inventory 1, Unit 70. The Institute of Archival Studies of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
5. Fund 42, Inventory 1, Unit 71. The Institute of Archival Studies of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
6. Fund 42, Inventory 1, Unit 84. The Institute of Archival Studies of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

7. Fund 111, Inventory 1, Unit 44. The Institute of Archival Studies of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
8. Fund 125, Inventory 1, Unit 13. The Institute of Archival Studies of Vernadsky National Library of Ukraine, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
9. Fund 125, Inventory 1, Unit 186. The Institute of Archival Studies of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
10. Fund 125, Inventory 3, Unit 57. The Institute of Archival Studies of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
11. Fund 264, Inventory 1, Unit 10. The Institute of Archival Studies of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
12. Fund X, Unit 18677. The Institute of Manuscript of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
13. Fund XX, Unit 137. The Institute of Manuscript of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

UDC 930.253 (Bogolyubov M. M.; Krylov M. M.)

Shapoval Andrii,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

**DOCUMENTS ON COOPERATION M. M. BOGOLYUBOV'S
AND M. M. KRYLOV'S IN FUNDS OF VERNADSKY NATIONAL
LIBRARY OF UKRAINE**

Documents on scientific cooperation and the professional relations of academicians of National Academy of Sciences of Ukraine and the Russian Academy of Sciences of M. M. Bogolyubov (1909–1992) and M. M. Krylov (1879–1955) which are stored in funds to Institute of Archival Studies and Institute of Manuscript of V. I. Vernadskyi National library of Ukraine are submitted. Documents give the chance to expand knowledge of activity, vital and a career of outstanding scientists, their contribution to development of domestic and world science.

Keywords: M. M. Bogolyubov, M. M. Krylov, scientific cooperation, archival documents, Institute of Archival Studies, Institute of Manuscript, V. I. Vernadskyi National library of Ukraine.

УДК 930.25:929:616-006-057.4Ганіна К.

Шеремета Лілія Олександрівна,

молодший науковий співробітник,

Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

ІНТЕГРАТИВНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ АРХІВНОЇ СПАДЩИНИ НА ПРИКЛАДІ ДОКУМЕНТІВ ВЧЕНОЇ-ОНКОЛОГА К. П. ГАНІНОЇ

Розглянуто проблему розпорошеності документів учених у різних архівах м. Києва на прикладі вченої-онколога Калерії Павлівни Ганіної, і потребу в їхньому оцифруванні та збереженні в одному місці. Подано коротку інформацію про вчену, яка працювала над розвитком онкологічної науки як в Україні зокрема, так і світі загалом. Висвітлено та проаналізовано документальну спадщину К. П. Ганіної, що зберігається у трьох архівах м. Києва (в архіві Інституту експериментальної патології, онкології і радіобіології ім. Р. С. Кавецького НАН України, Центральному державному архіві вищих органів влади і управління України, Інституту архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського).

Ключові слова: архів, документи, Національна академія наук України, Калерія Павлівна Ганіна, онкологія.

Великою незручністю у пошуковій роботі дослідника є розпорошеність потрібної інформації, коли, наприклад, для певного дослідження треба опрацювати джерела у різних місцях. Із цим ми безпосередньо зіткнулися під час дослідження життєвого та наукового шляху вченої-онколога Калерії Павлівни Ганіної, документи якої зберігаються у трьох різних архівах м. Києва. Проблема полягає в тому, що дослідник може і не здогадатися про те, що потрібні документи можуть зберігатися у декількох місцях. Зарадити цьому може оцифрування матеріалів, які знаходяться у бібліотеках та архівах, і виставлення їх на своїх ресурсах для вільного доступу у будь-який час.

Калерія Павлівна Ганіна (20.05.1926 – 05.04.2001) – вчена-онколог, доктор медичних наук (1964), професор (1966), заслужений діяч науки УРСР (1986), лауреат премії ім. О. О. Богомольця

НАН України (1995), дійсний член Нью-Йоркської академії наук (1998). Вона визнана учена-онколог у галузі онкоморфології і цитогенетики; автор оригінального наукового напрямку – цитогенетичної діагностики передпухлинних і пухлинних процесів, який сформувався в окремий розділ онкології – онкогенетику; дослідниця стояла біля витоків створення української школи «генетики раку». Крім роботи в інших установах, майже 40 років працювала в Інституті експериментальної патології, онкології і радіобіології ім. Р. Є. Кавецького НАН України. Була експертом ВООЗ з гістологічної класифікації пухлин яєчка. К. П. Ганіна є автором понад 400 праць, у тому числі 11 монографій, співавтором 6 колективних монографій та 3 винаходів.

Для встановлення достовірних та маловідомих фактів із життя і діяльності вченої було виявлено і опрацьовано документи у трьох архівах м. Києва: в архіві ІЕПОР ім. Р. Є. Кавецького, ЦДАВО України, ІА НБУВ.

В архіві ІЕПОР ім. Р. Є. Кавецького зберігається особова справа вченої та документи, які висвітлюють її наукову діяльність. Це, зокрема, проміжні та річні звіти за розробленими темами; індивідуальні робочі плани та звіти; протоколи науково-виробничих нарад співробітників відділу; листування з установами медичного профілю з тематики відділу; статті і доповіді на симпозіуми та конференції тощо. Серед важливих наукових тем, над якими працювала К. П. Ганіна, можна виділити такі: «Морфолого-гістохимическое и цитогенетическое исследование процессов, предшествующих развитию злокачественной опухоли в эндометрии, желудке и пигментной ткани»; «Сравнительное изучение цитогенетических показателей и гормонального обмена у больных с раком молочной железы, тела матки и злокачественной меланомой»; «Сопоставление комплекса морфологических, гистохимических и цитогенетических показателей, с клиническим течением рака молочной железы, тела матки, желудка и злокачественной меланомы»; «Генетические особенности опухолевых клеток человека»; «Разработка и усовершенствование методов цитоморфологической диагностики опухолевых и предопухолевых заболеваний»; «Вивчення генетичних та цитоморфологічних маркерів пухлинного процесу органів репродуктивної системи у жінок з

сімейною обтяженістю по онкопатології»; «Изучение генетических особенностей клеток при пигментных новообразованиях кожи человека» та ін.

Також в архіві зберігаються свідоцтва К. П. Ганіної на власні винаходи та винаходи у співавторстві. Це, зокрема, авторське свідоцтво на винахід №1681186 «Способ диагностики атипической гиперплазии эндометрия на гистологическом препарате»; заявка на авторське свідоцтво № 4396854/14 «Способ диагностики атипической гиперплазии эндометрия»; свідоцтво на винахід у співавторстві: № 1374919 «Способ диагностики меланомы» (співавтор Ю. Ю. Савченко) та інформаційний лист-рекомендація «Цитогенетические изменения в лимфоцитах периферической крови больных раком эндометрия» (співавтор Л. З. Поліщук).

Серед інших вагомих праць вченої в архіві також зберігаються автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора медичних наук «Морфология и гистогенез опухолей яичка» та дві монографії «Морфология, гистохимия и цитогенетика пигментных новообразований»; «Цитогенетическая диагностика в онкологии».

У ЦДАВО України зберігається сімейний фонд І. Т. Шевченка та К. П. Ганіної № 4777 «Шевченко Іван Теодосович – український радянський хірург-онколог, заслужений діяч науки УРСР, доктор медичних наук, професор; його дружина – Ганіна Калерія Павлівна – український цитогенетик – онколог, доктор медичних наук», який налічує 467 справ за 1940–1986 рр. Цей фонд має два описи, перший опис складається із документів І. Т. Шевченка, другий (184 справи) – К. П. Ганіної. У фонді представлені документи із творчої та наукової діяльності вченої. Це, зокрема, курсова робота «Патолого-анатомические изменения скелетной мускулатуры при кахексии»; кандидатська дисертація «Изменение дыхательной мускулатуры при туберкулезе легких»; докторська дисертація «Морфология и гистогенез опухолей яичка»; 5 монографій; 72 статті (є також у співавторстві); 10 доповідей (є також у співавторстві). У фонді зберігається багато відгуків та рецензій К. П. Ганіної на праці інших науковців, матеріали конференцій (майже 400); документи із службової та суспільно-наукової діяльності, це здебільшого звіти із досліджених тем та ін. Серед представлених документів важливими є ті, що відображають діяльність К. П. Ганіної як експерта ВООЗ з гістологічної класифікації пухлин яєчка. Сюди входять і звіти з виконаної роботи і листування із представниками ВООЗ. Цінними є матеріали І Рес-

публіканської науково-практичної конференції з онкогенетики у м. Тернополі, яка дала початок розвитку клінічної онкогенетики в Україні; та II Республіканської наукової конференції з онкогенетики у м. Полтаві.

Також є біографічні документи, серед яких копії дипломів, грамоти і атестати; фотографії; автобіографія вченої та подорожні замітки «Путешествие по Италии и Сицилии» (1966), «Путешествие в Индию» (1967), «Путевые заметки об Армении» (1967). Значним є розділ «Листування», у якому представлені листи К. П. Ганіній від радянських науковців; листи вченої до матері; листи та вітальні листівки К. П. Ганіній та її чоловікові І. Т. Шевченку.

Частина документів вченої зберігається в ІА НБУВ. Документи надійшли від самої вченої разом із документами інших відомих вчених-онкологів із Інституту експериментальної патології, онкології і радіобіології ім. Р. Є. Кавецького АН України. В ІА НБУВ формується фонд № 252 «Колекція документів вчених-онкологів Української РСР». Документи К. П. Ганіної увійшли до опису I під назвою «Ганіна Калерія Павлівна (20.05.1926 – 05.04.2001) – вчений-онколог, доктор медичних наук (1964), професор (1966), заслужений діяч науки УРСР (1986), лауреат премії ім. О. О. Богомольця НАН України (1995)». Документи опису (18 справ, 36 документів) сформовані у два розділи: Розділ I. Документи К. П. Ганіної; Розділ II. Документи, зібрані К. П. Ганіною. Крайніми датами документів є 1946–1978 рр.

У першому розділі представлені документи біографічного характеру, це, зокрема, автобіографія; документи про присвоєння К. П. Ганіній звання професора; дві записні книжки з нотатками соціально-побутового характеру. Серед наукових праць є резюме статті К. П. Ганіної, написане у співавторстві з О. А. Хвилею; стаття вченої «Итоги изучения наследственности гормонозависимых опухолей». Серед документів з діяльності є лист від академіка АН СРСР М. М. Емануеля; документи про участь К. П. Ганіної у роботі Комісії АН УРСР з комплексної перевірки діяльності сектора молекулярної біології і генетики Інституту мікробіології і вірусології ім. Д. К. Заболотного АН УРСР; відгук та рецензії вченої на доповіді, надіслані на I Республіканську наукову конференцію «Онкологічна генетика»; список кандидатських і докторських дисертацій, захищених під керівництвом та за консультування вченої; список наукових праць; лист від завідувачки кафедри па-

тології Харківського медичного університету А. Ф. Яковцової; лист від співробітника патологоанатомічної лабораторії Інституту онкології ім. проф. М. М. Петрова МОЗ СРСР С. Ф. Серова.

Другий розділ представлений документами, зібраними К. П. Ганіною. Це, зокрема, наукові праці таких вчених, як І. Г. Чернецов, П. Ф. Марчук, Б. С. Ручковський. Також у цьому розділі є лист завідувача лабораторії гістології і електронної мікроскопії Онкологічного наукового центру АМН СРСР Н. Т. Райхліна, надісланий члену-кореспонденту В. Г. Пінчуку.

Таким чином, у процесі дослідження біографічного шляху К. П. Ганіної було встановлено, що документи вченої розпоршені та зберігаються у трьох різних архівах м. Києва. В архіві ІЕПОР ім. Р. С. Кавецького зберігається особова справа вченої та документи, пов'язані з її діяльністю у цьому інституті. У ЦДАВО України зберігається найбільший масив документів вченої. Вони висвітлюють як її науковий шлях, так і життєвий. Також частину документів К. П. Ганіна передала на зберігання в ІА НБУВ. Тільки опрацювання усіх документів вченої, які зберігаються у зазначених вище архівах, дає змогу повноцінно представити світу таку визначну особистість як Калерія Павлівна Ганіна.

UDC 930.25:929:616-006-057.4Ganina K.

Sheremeta Liliya,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

INTEGRATED APPROACH TO STUDY OF ARCHIVE HERITAGE ON THE EXAMPLE OF DOCUMENTS OF THE SCIENTIST-ONCOLOGIST K. P. GANINA

The problem of distribution of documents in various archives of Kyiv on the example of scientist-oncologist K. P. Ganinas and needs their digitization and preservation in one place is considered. A brief information about scientist who worked on the development of oncological science in Ukraine and throughout the world was provided. The documentary heritage of K. P. Ganina which is stored in three archives of Kyiv (at the archive of the R. E. Kavetsky Institute of Experimental Pathology, Oncology and Radiobiology of the National Academy of Sciences of Ukraine, the Central State Archives of Public Organization of Ukraine, the Institute of Archival

Studies of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine is analyzed).

Keywords: archives, documents, National Academy of Sciences of Ukraine, Kalerya Pavlivna Ganina.

УДК 001.32 (477)«1961–1965»:930.25

Шихненко Ігор Миколайович,

кандидат історичних наук, науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

**НАУКОВО-ПОПУЛЯРИЗАТОРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ
УКРАЇНСЬКИХ ВЧЕНИХ-ЗООЛОГІВ У 1961–1965 рр.
(ЗА АРХІВНИМИ ДОКУМЕНТАМИ ІНСТИТУТУ
ЗООЛОГІЇ ІМ. І. І. ШМАЛЬГАУЗЕНА НАН УКРАЇНИ)**

На основі звітних документів з архівного фонду Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузену НАН України, який зберігається в Інституті архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, висвітлено науково-популяризаторську діяльність українських вчених-зоологів у 1961–1965 рр. З'ясовано, що вона проводилась у напрямках пропагування наукових знань із охорони природи, профілактики та лікування інфекційних захворювань тварин, ембріології, гістології, палеозоології та ін.

Ключові слова: Інститут зоології ім. І. І. Шмальгаузену, Інститут архівознавства, науково-популяризаторська діяльність, НАН України, архівні документи.

Період 1961–1965 рр. ознаменувався у житті АН УРСР визначними подіями та науковими здобутками. Значних успіхів було досягнуто також у галузі зоології. У цей період учені Інституту зоології АН УРСР (у 1981 р. – установі присвоєно ім'я академіка АН УРСР І. І. Шмальгаузену) вивчали проблеми фауни України, морфології, паразитології, онтогенезу та філогенезу, екології тварин та ін. Поряд з вищезазначеними пріоритетними напрямками досліджень, активізувалася і науково-популяризаторська робота вчених-зоологів. Цей напрям діяльності в Інституті зоології, як і в інших уста-

новах Академії, мав давні традиції, сприяв зміцненню зв'язків із виробництвом і громадськістю. Опрацювання наукової літератури засвідчило, що питання популяризації зоологічної науки не було предметом окремого дослідження. Інформація про науково-популярні видання Інституту зоології АН УРСР періоду 1961–1965 рр. зустрічається у двотомній «Історії Академії наук Української РСР» [9, 644]. У виданні «Інститут зоології ім. І. І. Шмальгаузена АН УРСР», присвяченому науковій діяльності установи з моменту її заснування (1930) і до початку 1980-х років, міститься перелік науково-популярних видань, підготовлених його співробітниками у 1950-х – 1970-х роках [3, 113–115]. Історія і науковий доробок Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена за 75-річний період знайшли відображення у ювілейній праці «Інститут зоології ім. І. І. Шмальгаузена. 75 років» [8]. Склад документів та інформативність архівного фонду Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України висвітлені у наукових працях О. В. Березовської [1, 122–132; 2, 452–456]. Інформація про науково-популяризаторську діяльність українських вчених-зоологів міститься також у серії документальних наукових видань з історії Національної академії наук України за період з 1918 р. до 1960 р., підготовлених Інститутом архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського [10; 11]. Це, зокрема, відомості про науково-популярні праці, що були опубліковані науковими співробітниками Інституту зоології АН УРСР та їхня участь у роботі Товариства для поширення політичних і наукових знань УРСР.

Метою цього дослідження є висвітлення за допомогою звітних документів з архівного фонду Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України (№ 258), що знаходиться на зберіганні в Інституті архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, науково-популяризаторської діяльності вчених-зоологів АН УРСР у 1961–1965 рр. З'ясовано, що основними формами та напрямками популяризації наукових знань вчених-зоологів у вказаний період були: підготовка та публікація брошур і статей у періодичних виданнях, надання фахових консультацій працівникам різних установ і відомств, читання лекцій та виголошення доповідей серед трудових колективів, виступи у засобах масової інформації (на радіо та телебаченні) та ін.

Упродовж 1961–1965 рр. наукові співробітники Інституту зоології АН УРСР підготували та опублікували методичний посібник по боротьбі з паразитарними захворюваннями тварин, нада-

вали фахові консультації з ембріології та гістології, проводили семінари з охорони навколишнього середовища, профілактики та лікування гельмінтозів (різновидів інфекційних захворювань тварин) [4, 63–64]. Заступник директора з наукової роботи Інституту зоології АН УРСР д-р біол. наук С. Ф. Манзій виступав на Всесоюзному радіо з доповіддю про наукові напрями та здобутки українських зоологів, завідділу генетики, д-р біол. наук С. М. Гершензон читав лекції з генетики у Київському медичному інституті ім. О. О. Богомольця. Під час проведення екскурсій співробітники зоологічного музею інституту ознайомлювали відвідувачів з експонатами різних видів савців, плазунів, безхребетних, земноводних, які мешкали на території України, Північного Кавказу, Середньої Азії та Далекого Сходу [5, 79–80, 91, 98]. Вчені відділу палеозоології виступали в колгоспах з доповідями про закономірності індивідуального розвитку організмів тварин. Вчений секретар інституту канд. біол. наук В. О. Топачевський прочитав на біологічному факультеті Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка лекцію на тему: «Значення залишків ссавців для палеонтологічного обґрунтування стратиграфії неогену та антропогену». Науковий співробітник відділу палеозоології канд. біол. наук В. І. Тарашук виступив на Республіканському телебаченні у науково-популярній передачі «Примхи планети Земля» [6, 42–43]. У 1965 р. учені Інституту зоології АН УРСР представили на Виставку передового досвіду в народному господарстві УРСР та Виставку досягнень народного господарства СРСР наукові матеріали з екології, палеозоології, ембріології та ін. [7, 61]. За період 1961–1965 рр. вчені інституту підготували та опублікували у таких науково-популярних виданнях, як: «Наука та життя», «Біологія», «Орнітологія», «Мисливство та мисливське господарство», «Календар колгоспника», «Робітнича газета», «Надніпрянська правда» та ін. велику кількість праць, присвячених проблемам тваринництва, птахівництва, охорони природи, походження і розвитку життя на Землі, боротьби зі шкідниками у сільському господарстві.

Наукові співробітники Інституту зоології АН УРСР були членами Товариства для поширення політичних і наукових знань УРСР (з 1963 р. – Товариство «Знання» УРСР). Доктор біологічних наук С. Ф. Манзій працював заступником голови бюро біологічної секції товариства, канд. біол. наук О. Л. Короткевич – секретарем, канд. біол. наук А. Л. Путь – заступником голови бюро лекторської групи.

Опрацювання звітних документів з архівного фонду Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України показало, що у 1961–1965 рр. його співробітники, окрім основних напрямів наукової діяльності, велику увагу приділяли і науково-популяризаторській роботі. Вказаний різновид архівних документів дає уявлення як про форми та напрями популяризації наукових знань із зоології, так і про індивідуальний внесок в дану справу вчених інституту.

Список використаної літератури

1. Березовська О. В. Склад та інформативність архівного фонду Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України (2006–2010) / О. В. Березовська // Рукописна та книжкова спадщина України. – Київ, 2016. – Вип. 20. – С. 122–132.
2. Березовська О. В. Документи українських заповідників у складі архівних фондів Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України та Інституту ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України / О. В. Березовська // Бібліотека. Наука. Комунікація. Стратегічні завдання розвитку наукових бібліотек. Матеріали Міжнар. наук. конф. (м. Київ, 3–5 жовтня 2017 р.). – Київ, 2017. – С. 452–456.
3. Інститут зоології ім. І. І. Шмальгаузена АН УССР. – Киев : Наук. думка, 1981. – 117 с.
4. Інститут архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі – ІА НБУВ). Ф. 258. Оп. 1. Спр. 459. 108 арк.
5. ІА НБУВ. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 482. 110 арк.
6. ІА НБУВ. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 502. 69 арк.
7. ІА НБУВ. Ф. 258. Оп. 1. Спр. 547. 108 арк.
8. Інститут зоології ім. І. І. Шмальгаузена. 75 років. – Київ, 2005. – 103 с.
9. Історія Академії наук Української РСР : у 2-х кн. – Київ, 1967. – Кн. 1. – 835 с.
10. Історія Національної академії наук України. 1956–1960: Частина 1. Документи і матеріали. – Київ, 2016. – 872 с.
11. Історія Національної академії наук України. 1956–1960: Частина 2. Додатки. – Київ, 2016. – 1064 с.

References

1. Berezovska, O. V. (2016). Sklad ta informatyvnist arkhivnoho fondu Instytutu zoolohii im. I. I. Shmalhauzena NAN Ukrainy (2006–2010) [The composition and informational contents of the archival fond of I. I. Schmalhausen Institute of Zoology of the NAS of Ukraine (2006–2010)]. *Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna Ukrainy* [Manuscript and book heritage of Ukraine], 20, 122–132. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
2. Berezovska O. V. (2017, October). Dokumenty ukrainskykh zapovidnykiv u skladi arkhivnykh fondiv Instytutu zoolohii im. I. I. Shmalhauzena NAN Ukrainy ta Instytutu botaniky im. M. H. Kholodnoho NAN Ukrainy [Documents of Ukrainian Reserves in the Archives of the Institute of Zoology named after. I. I. Shmalgauzen of the National Academy of Sciences of Ukraine and the Institute of Botany named after. M. G. Kholodny of the National Academy of Sciences of Ukraine]. In *Library. Science. Communication: Strategic objectives of Research Libraries. Proceedings of the International Scientific Conference* (pp. 452–456), Vernadsky National Library of Ukraine. [In Ukrainian].

3. *Institut zoologii im. I. I. Shmalgauzena AN USSR*. (1981). [Institute of Zoology named after. I. I. Schmalhausen of AS of the USSR]. Kiev, Ukraine: Scientific Thought. [In Russian].
4. Fund 258, Inventory 1, Unit 459. 108 folios. The Institute of Archival Studies of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
5. Fund 258, Inventory 1, Unit 482. 110 folios. The Institute of Archival Studies of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
6. Fund 258, Inventory 1, Unit 502. 69 folios. The Institute of Archival Studies of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
7. Fund 258, Inventory 1, Unit 547. 108 folios. The Institute of Archival Studies of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
8. Instytut zoologii im. I. I. Shmalhauzena. 75 rokiv (2005). [I. I. Schmalhausen Institute of Zoology. 75 th anniversary]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
9. *Istoriia Akademii nauk Ukrainiskoi RSR: u 2-kh. Kn. 1.* (1967). [History of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR: In 2 books]. Book 1. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
10. *Istoriia Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. 1956–1960: Chastyna 1. Dokumenty i materialy.* (2016). [History of the National Academy of Sciences of Ukraine. 1956–1960: Part 1. Documents and files.]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
11. *Istoriia Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. 1956–1960: Chastyna 2. Dodatky.* (2016). [History of the National Academy of Sciences of Ukraine. 1956–1960: Part 2. Applications.]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

UDC 001.32 (477)«1961–1965»:930.25

Shykhnenko Igor,

Candidate of Historical Sciences, Research Associate,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

SCIENTIFICALLY-POPULARIZATION ACTIVITY OF UKRAINIAN ZOOLOGISTS IN 1961–1965 (BY ARCHIVE DOCUMENTS OF SCHMALHAUSEN INSTITUTE OF ZOOLOGY OF THE NAS OF UKRAINE)

On the base of accounting documents of the fond I. I. Schmalhausen Institute of Zoology of the NAS of Ukraine, which is kept at the Institute of Archival Studies of V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, shown scientifically-popularization activity of Ukrainian zoologists from 1961–1965. It is proven that it was conducted in the areas of promotion of scientific knowledge on the protection of nature, prevention and treatment of infectious diseases of animals, embryology, histology, paleosology and others.

Keywords: I. I. Schmalhausen Institute of Zoology, Institute of Archival Studies, scientifically-popularization activity, NAS of Ukraine, archival documents.

ЗМІСТ

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНО-ІНФОРМАЦІЙНИХ КОМУНІКАЦІЙ В УМОВАХ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ

Бойко О. Г. Роль та місце екскурсійної діяльності у діяльності Фонду президентів України Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.....	3
Бондаренко В. І. Мобільні технології як дієвий засіб комунікації органів державної влади та громадянського суспільства.....	6
Булахова Г. І. Соціальні медіа як елемент реклами продуктів і послуг бібліотек.....	13
Закіров М. Б. Страткоми як складова сучасного комплексу інструментів і засобів національної сили.....	15
Закірова С. Г. Співіснування і взаємодія комунікації і публічного простору в урбаністичному середовищі.....	19
Кулицький С. П. Потенціал наукової бібліотеки для аналізу стратегічних комунікацій у сфері економіки.....	24
Медведєва В. М. Роль сучасних стратегічних комунікацій в інформаційно-аналітичній діяльності наукових бібліотек.....	29
Миськевич Т. М. Актуальний зміст культурно-освітніх практик сучасної бібліотеки	34
Натаров О. О. Інформаційно-аналітичний супровід реформування наукової сфери України: роль бібліотек	39
Полтавець С. В. Сприйняття «homo sovieticus» історичної пам'яті в умовах «гібридної війни»	44
Полтавець Т. В. Мова та соціальні мережі: механізми взаємопроникнення	47
Симоненко О. В. Зарубіжна практика політико-комунікативної діяльності бібліотек у аспекті взаємодії з парламентом	52
Сісіна Л. Л. Трансформація комунікативної діяльності бібліотек у сучасному інформаційному просторі	56

Струнгар В. В. Особливості представленості бібліотек у блогосфері	62
Тарасенко Н. В. Роль бібліотечних мережевих представництв у формуванні фахової інформаційної ресурсної бази для бібліотекарів	67
Терещенко І. Ю. Візуалізація та представлення бібліотечного контенту в соціальних медіа	71
Трохименко О. О. Порівняльна характеристика повноважень бундеспрезидента ФРН та райхспрезидента Ваймарської республіки	74

БІОГРАФІКА ТА БІОБІБЛІОГРАФІЯ ЯК ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИЙ РЕСУРС СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ І КУЛЬТУРНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Александрова Г. А. Визнаний, але незнаний: постать Миколи Стороженка (1836–1906) у мемуарах сучасників	79
Бугаєва О. В. Біографічна проблематика публікацій «Українського музикознавства»: сучасний погляд на персоніфіковану історію музичної України	84
Буряк Л. І. Осмислення переосмисленого, або стимули / імпульси та обмеження / диспропорції сучасного біографічного дискурсу	91
Вернік О. Л. Особливості проектування і розробки локації «психологи» «Українського національного біографічного архіву»	99
Вернік Ю. В. Світові тенденції розбудови біографічних баз даних	103
Войцехівська І. Н. Неактуалізована праця Василя Базилевича: до створення біобібліографії історика	108
Кіраль С. С., Новосьолова Л. С. З історії видання «Вибраних оповідань» Лесі Українки у видавництвах «Сяйво» (Київ) та «Рух» (Харків) у 1930 р.	112
Котлярова Т. В. Біографіка на сторінках журналу «Бібліотекознавство. Документознавство.	

Інформологія»	116
Любовець Н. І. Видавничі проекти як інструмент (чинник) суспільної комунікацій: з досвіду діяльності кооперативу «Червона Калина» (1921–1939)	120
Марченко Н. П. Всеукраїнський бібліотечний «Біографічний рейтинг»: вітчизняна біографіка як об'єкт читання	126
Мішук С. М. Участь Василя Кравченка у дослідженні національних меншин Волині	132
Осиня Н. В. Геологічні наукові школи Харківського та Київського університетів (XIX – початок XX ст.): наукова спадщина, ретроспективна бібліографія, біобібліографія	136
Патик В. В. Епістолярна спадщина Гната Житецького	140
Попик В. І. Нові можливості і завдання бібліотек у справі інтеграції та поширення історико-біографічних знань	144
Стамбол І. І. Теоретичні проблеми польської біографістики на сторінках видання «Polish biographical studies»	153
Філіппова Н. П. Утворення репозитарію персональних бібліографічних покажчиків у складі «Українського національного біографічного архіву»	157
Яценко О. М. Розробка моделі віртуальної біографічної лабораторії: черговий етап на шляху укладання «Українського національного біографічного архіву»	162

ІНТЕГРАЦІЯ ДРУКОВАНИХ ТА ЕЛЕКТРОННИХ БІБЛІОГРАФІЧНИХ РЕСУРСІВ У ФОРМУВАННІ РЕПЕРТУАРУ ПЕРІОДИКИ

Антонюк Т. Д. Газета «Народна воля» як промотор ідей українства в діаспорі	166
Астапцева Х. А. Ретроспективна критика жіночого часопису «Нова хата» (на матеріалах львівської газети «Діло» за 1930 р.)	172
Батанова Т. О. Їдишомовна періодика України 1917–1919 рр. як історичне джерело	

(на прикладі щоденної партійної газети «Нає цайт»)	176
Вакульчук О. А., Білименко Л. А. База даних «Багатотиражні газети України у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (1922–2002 рр.)» у системі науково-інформаційних ресурсів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського	180
Горшихіна О. Ю. Огляд російсько-єврейської емігрантської преси 1919–1939 рр. з колекції «Періодика» відділу фонду юдаїки Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського	184
Дзира О. І. Пресознавчі дослідження української діаспорної періодики Канади 1918–1939 рр.	189
Донець О. М. Часописи для жінок і плакати 1920–1930-х років як джерельна база дослідження гендерних стереотипів (на основі матеріалів із фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського)	192
Дояр Л. В. Виробнича періодика України 1917 р.: акцентуація суспільних настроїв щодо революційних подій	196
Дригайло С. В., Носкіна Н. М. Проблеми формування фонду газет Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського у світлі закону України «Про реформу державних комунальних друкованих засобів масової інформації»	200
Залізник О. С., Швець І. М. Науковий каталог «Газети України 1816–1916 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» як інструмент для розкриття інформаційного потенціалу газетних фондів НБУВ	205
Клименко О. З., Сокур О. Л. Наукові журнали Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського – невід’ємний компонент електронного інформаційного бібліотечного ресурсу	209
Петриченко К. В. Закони про українське громадянство	

періоду Української революції (за матеріалами періодики 1918–1921 рр.).	212
Рудий Г. Я. Методологічні і методичні проблеми комплексного дослідження матеріалів київської газети «Нова Рада» 1917–1919 рр. як історичного джерела	217
Сахневич Ю. А. Колекція радянської їдишомовної періодики з фондів Державного архіву друку ДНУ «Книжкова палата України імені Івана Федорова»: опис, реставрація, оцифрування	222
Ткаченко І. В. Статті М. Грушевського «До наших читачів» як джерело з історії перенесення ЛНВ до Києва в 1907 р.	226
Цибульська О. А. Журнал «Музыкальная новь» – перше радянське видання музичної пролетарської агітації	232

ЗБЕРЕЖЕННЯ БІБЛІОТЕЧНИХ ФОНДІВ: ТРАДИЦІЇ, ІННОВАЦІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ

Балянниця Н. Б., Куява Л. М. Використання сучасних електронних баз даних для оптимізації умов зберігання бібліотечних фондів	237
Волосатих Л. М. Визначення кількісної та таксономічної характеристик мікроміцетів, виділених з повітря приміщень та поверхні документів НБУВ	241
Затока Л. П. Світло: вплив на різні види бібліотечних документів	245
Крікова Т. В. Сучасний погляд на книжковий пил: невичерпний біоархів для наукових досліджень	249
Куява Л. М. Медичні аспекти застосування дезінфікуючих речовин у бібліотечних та архівних приміщеннях	253
Муха Л. В. Забезпечення збереження документів НБУВ як наукового об'єкта, що становить національне надбання	257

Остапенко А. А., Затока Л. П. Проблема довговічності паперу та сучасні екологічні способи її вирішення	261
Полякова О. В. Облік та перевірка фонду – важливий напрям у збереженні бібліотечного фонду	266
Рудакова Ю. К. Деякі історичні аспекти питання збереженості стародрукованої книги	270
Савчук Я. І., Чуєнко А. І., Письменна Ю. Б. Пошкодження конструкційних матеріалів мікроскопічними грибами	274
Харченко Н. С. Збереження книжкових пам'яток Національної наукової медичної бібліотеки України, як невід'ємної складової національного культурного надбання держави	278

АРХІВНА ТА РУКОПИСНА НАУКОВА СПАДЩИНА: СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

Булгаков Ю.В. Наукові перетини А. Д. Коваленка з М. М. і О. М. Боголюбовими (за архівними документами)	286
Вербіцька О. І. Ювілейні заходи НАН України з нагоди відзначення 150-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка (за документами АФ НАН України)	292
Зубкова Н. М. Колекція документів з історії та культури Білорусі Інституту рукопису НБУВ : склад і зміст архівного фонду	299
Індиченко Г. В. Дослідження історії української академічної науки: розширення джерельної бази	303
Кіржасва І. Г. Творча лабораторія вченого-геолога В. К. Гавриша за архівними документами	309
Клименко І. В. Особовий архів С. О. Висоцького у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: археографічний огляд	313
Коваль Т. В. Особливості популяризації рукописних документів у сучасному культурному просторі	317

Коломієць М. С. Архівний фонд академіка НАН України В. І. Грищенка як джерело з діяльності вченого консультантом Всесвітньої організації охорони здоров'я	321
Корчемна І. С. Формування архівного фонду Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського у 2008–2018 рр.: огляд нових надходжень.....	325
Лук'янець О. А. Архівні джерела з історії діяльності наукових товариств при ВУАН у 1920-х роках (за документами ф. X Інституту рукопису НБУВ)	330
Марценюк Р. О. Науковий проект: репресована наука (архівно-слідчі справи академіків як джерело дослідження історії УАН – ВУАН – АН УСРР/УРСР)	334
Мирончук А. С. Епістолярна спадщина А. В. Флоровського в Архіві Російської академії наук як джерело для вивчення законодавчої комісії зі створення нового уложення 1767–1768 рр.	338
Міцан Т. В. Архівна спадщина Петра Панча як джерело з історії розвитку української літератури ХХ ст. (на матеріалах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського)	342
Принь О. В. Діяльність Комісії соціально-економічної історії України ВУАН (1929–1933) (за матеріалами особового архівного фонду О. П. Оглоблина)	346
Січова О. В. Архівні фонди наукових установ: історіографія проблеми	351
Сохань С. В. Східні рукописи у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: виявлення, історія побутування, атрибуція	356
Степченко О. П., Бодак О. П., Щерба Л. С. Архівна спадщина Олени Апанович в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: принципи систематизації	360
Степченко О. П., Корчемна І. С., Боляк О. С. Архівні фонди особового походження Інституту рукопису	

Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: процес наукового опрацювання	367
Шаповал А. І. Документи про співпрацю М. М. Боголюбова і М. М. Крилова у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського	371
Шеремета Л. О. Інтегративний підхід до вивчення архівної спадщини на прикладі документів вченої-онколога К. П. Ганіної	377
Шихненко І. М. Науково-популяризаторська діяльність українських вчених-зоологів у 1961–1965 рр. (за архівними документами Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України)	382

Наукове видання

БІБЛІОТЕКА.
НАУКА.
КОМУНІКАЦІЯ:
актуальні тенденції у цифрову епоху

Матеріали міжнародної наукової конференції
(Київ, 8–10 жовтня 2019 р.)
у двох томах

Том 2

Науковий редактор
О. З. Клименко

Редактори
О. І. Вербіцька, О. І. Жабін, О. С. Залізнюк, Л. П. Затока,
М. В. Іванова, Н. Г. Іванова, О. З. Клименко, Л. В. Коновал,
Т. В. Котлярова, Т. Є. Мяскова, О. Л. Сокур

Комп'ютерний набір
М. В. Іванова

Комп'ютерна верстка
О. М. Литвин

Підп. до друку __.2019. Формат 60x84/16.
Папір офс. Ум. друк. арк. __. Обл.-вид. арк. __
Наклад 200 прим. Зам № _

Видавець і виготівник Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
03039, Київ, просп. Голосіївський, 3

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 1390 від 11.06.2003 р.